

JÁSZAI MARI LEVELEI

SAJTÓ ALÁ RENDEZTE:
KOZOCSA SÁNDOR

BUDAPEST, 1944

Felelős kiadó: Dr. Pintér Jenőné.

Arany János irodalmi és nyomdai műintézet rt.

Felelős: Mitierszky Nándor.

BEVEZETÉS

*„La vie est brève.
Un peu de rêve
Un peu d'amour
Et puis bonjour.*

*La vie est b/ève
Un peu de. rêve
Un peu d'espoir
Et puis bonsoir. ”*

(Jászai Mari mottója)

A levélírás Jászai Marinak éppolyan lelki szükséglet, belső felszabadulás volt, mint az ábrázolás ösztöne. Életének folytonos magasfeszültségű állapotai vezetődtek le levelezésének sokfeléágazó, meg-megdagadó, de soha el nem apadó medrében, önmagát árasztó egyénisége dinamikus lendülettel tárta föl leveleiben érzés- és gondolatvilágát.

Az *alakítás* és *levélírás* két formájában juttatta érvényre belső világának értékeit. Már gyermekkorában megvolt benne az ábrázolásnak, az emberi lélek szemléltetésének a vágya, amivel együtt járt az a sóvárgás, hogy alkotását megőrizze az eljövendő nemzedékek számára is. Ezt pedig másképp nem tehetette, csak ha írásban rögzítette meg mindazt, ami csodálatos telítettségű lelkének kohókában kialakult és onnan szárnyra kelt. Jászai Mari egyéniségéből minden hiányzott, amit köznapinak nevezünk. Ez az emberfölötti arány jellemzi egész életstílusát. És még valami. A kultúra iránti olthatatlan vágyódása, a tudás, a megismerés utáni szomjúsága. Ez a vágy kergette a Kassai Vidorral kötött házasságba, hiszen nem a „lélektani komikus”-t, hanem annak könyveit szerette meg; melyeket úgy tudott csak elérni, hogy Kassainé lett. Ezt a tettét később keservesen megbánta, mert választása nem bizonyult szerencsésnek.

Amikor elhatároztuk, hogy a „legnagyobb magyar tragikus ábrázoló” levelezését a legkülönbözőbb helyekről összegyűjtjük és kiadjuk, szemünk előtt az a cél lebegett, hogy

azokat, amielőtt végleg elkallódhatnának, megmentjük a tudományos továbbkutatás számára. Ezt a néhány száz levél, amelyet sikerült így összeállítani, nemcsak Jászai Mari életére vonatkozólag forrásértékű bizonyíték, hanem, ami ennél is fontosabb, sokrétű, monumentális egyéniségének és művészetének mintegy a kódexe. Magunk előtt látjuk a nehéz anyagi körülmények közül kiemelkedő, nagy akarakterővel megáldott, művészi ambíciókkal túlfűtött fiatal leányt, aki később, *Emlékirataiban* életének erről a koráról a realizmus nyerseségével állapította meg, hogy: „beledobott az élet a szennybe és a csoda az, hogy én abból a tisztaságba másztam ki”. Ennek oka az, amit éppen levelezése bizonyít, hogy művészi becsvágya és elhivatottsága mellett egy magasabb, egy eszményibb, etikai szempont vezérelte. Egyénisége *Emlékirataiból* túlzottan sötét körvonalakkal bontakozik ki, melyet az öregkor keserősége tett olyan komorrá. Az illúziótlanság azonban nem jó tanácsadó és éppen azt változtatja meg, ami a legfontosabb az élet bemutatásánál: a valóságot. Mennyivel harmonikusabb életpálya képe tárul elénk nap-sugaras vagy borús napok emlékeit őrző leveleiből. Fény és árny, derű és keserűség káprázatosan színes pompában váltakoznak egyéniségét reprezentáló leveleiben. Ezekből a levelekből az igazi Jászai szól hozzánk, a tanítás vagy az eszményítés szándéka nélkül; pusztán a megtörtént események valós erejével fogja meg késői olvasói lelkét. Ezekben a levelekben semmiféle retusálás, semmiféle torzítás rem látható, mert az életrév közvetlen melegsége és túlfűtött izgalmá ragyogná be minden sorát. Amikor írja ezeket papírra vetette, közel sem gondolt arra, hogy azok valamikor könyvben, nyomtatásban is megörökítenek. Éppen ezért olyan nagy a forrásértékük ezeknek, mert nem színezte, nem szédítette, de nem is torzította a valóságot s az mégis mennyivel őszintébb és mennyivel igazabb, mint ahogy azt később *Emlékirataiban* látta.

Nem célunk a levélíró Jászaival kapcsolatban életének közismert adatait ismételni el, azokat életrajzai, *Emlékiratai* és most összegyűjtött levelei alapján bárki fölújíthatja magának, csak rámutatunk arra, hogy levelezésének

kiadásával művészetének értékeit akartuk felszínre hozni. Ez a pálya nemcsak arányainál, de mélységénél fogva is a magyar színművészet történetében páratlan a maga nemében. Ezt a minden színészkortársát messze túlszárnyaló tehetséget a „beérkezéshez” vezető úton mutatják meg, ezek a írőművésztársaihoz, szerelmeseihez, barátnőihez, feletteseihez írott dokumentumok. A levélírás, akárcsak a színpad világa, állandó extázist jelentett számára. Képtelen az élet legkisebb jelenségét is köznapi módon felfogni, mindent egyéniségének arányaihoz emelt és ez a dinamizmus áthatja minden sorát. Nála a levélírás valami csodálatos boldogító ihletnek a terméke, amely nélkül tollat sohasem fogott kezébe. Akár vőlegényéhez írt szerelmes leveleit vagy Reviczky Gyulához intézett anyáskodó, lírai sorainak hevét, vagy élete alkonyán utolsó felgyúlását nézzük, leveleiben lelkének tükörcsodárait pillanthatjuk meg. Róla bátran elmondhatjuk, hogy kezében a toll valóban mágikus eszköz, mert közel egy század távlatából is sorai a villamos ütés erejével szikráznak felénk.

Élet és művészet nála megdönthetetlen egységet alkotott, éppen ezért olyan nagy tanúságtevők levelei. Majdnem minden, még legbizalmasabb jellegű szerelmes vallomásában sem téveszti el szem elől azt, hogy ő elsősorban művész. A művészet lelkének alaprétege, erre épül föl a roppant arányú életmű és ennek mozaikdarabjaiból kapunk levelei alapján egységes képet. Egyéniségének varázsát azok előtt, akik abban már nem gyönyörködhetek, levelei bizonyítják. Korának nem volt valamirevaló művésze, politikusa, írója, tudósa, feltalálója, a szellemi élet vezető férfinja, akivel kapcsolatot ne tartott volna fel, azzal valamiféle személyes viszonylatban ne állott volna. Elsősorban az írókkal kedveltette meg magát, azok rajongtak érte; művészetének ez a vonzó és tüneményes hatása érzik meg Reviczky Gyulával s Justh Zsigmonddal való barátságán. A szerelem mindent felölelő emberi misztériumában találkozott a hangulatok nagy poétájával, Reviczky Gyulával. A *Stuart Mária* alakításáról írott szigorú bírálat hozta össze őket s ez a szerelem mindkét részről ellenállhatatlan szenvedéllyé forrósodott, Reviczky Rzedához írt „Utolsó versei” ezek, amelyekből mindent elsodró erővel áradt a boldogság utáni vágy. Azonban még a Reviczkyval való szerelmi kapcsolatába is belejátszott az iroda-

lom iránti vonzódása: Justh ismerteti meg vele Ibsent, Reviczky viszont Jászai biztatására fordítja Nórát. Azonban Jászai is fordítói tollhoz nyúl, amikor az Ella Borkman szerepért — akkor szegény Reviczky már nem élt — lefordítja Ibsen másik remekét, a *John Gabriel Borkmant* (1898). — Völegényéhez, Kassai Vidorhoz, Reviczky Gyulához és végül a rajeci idill orvos-hőséhez, Plesch Jánoshoz írott szerelmes levelei is bizonyítják, hogy Jászai Mari lelkében milyen erős, milyen hatalmas részt kért a szerelem. Évtizedekig tartó barátság fűzte a századvég legdivatosabb festőművészehez, Feszty Árpádhoz, ennek az érzésnek emlékei az idők folyamán megsemmisültek. Szerelmes leveleiből a szeretetre vágyó női lélek kedélyvilága, ennek az érzelemnek változó emlékképei tárulnak elénk. Azonban az izzó hangú levelekben az is látható, hogy Jászai a szerelemben az otthon melegét, az elvonulás meghitt és bizalmas óráit sóvárogta, de csak sóvárogta, mert sorsa nem adta meg neki az életnek ezt a filiszter-nyugalmát, amit nem is talált meg soha, — bármennyire vágyódott is utána.

*

Levelei alapján láthatjuk, hogy művészi pályája milyen egyenes vonalú, mondhatni első fellépésétől a siker és a dicsőség részese. Mint vidéki színésznő, később mint kolozsvári primadonna, majd fiatalon a budapesti Nemzeti Színház művésznője már első fellépésétől kezdve a legelsők között emlegetik. A korabeli kritika talál ugyan ábrázolásában néha bizonyos nyersséget, ezt ifjúkori leveleiben panaszolja is, később mind jobban és jobban előtérbe lép genialitása. Azok között, akik írókortársai közül alakítóművészetét megörökítették, az élen *Justh Zsigmond* baráti alakja áll: szerinte a Jászai Mari „egyéniségének alapját formázó jegyek közösek a magyar nép főjellemvonásaival, s ez magyarázata annak, hogy művészetének klasszicitása igazán hat. Mert a magyar nép derült, nyugodt, harmonikus; csak nagy vonalakban nyilatkozik, s így nézlete a régi görögök világnézetéhez nagyon hasonló . . . Már alakja is klasszikus, középmagasságnál csak valamivel magasabb . . . Szabadon, merészen nagy mozdulatokkal nyilatkozik mint asszony, így mint színésznő. Alakításait sohasem szedi szét kis részekre, sohasem a részletek festésére fek-

teti a fősúlyt, hanem az egészet nagy vonásokban adja. Majd összehasonlítva a franciák nagy Sarah Bernhardtjával, ezt a finom megállapítást alkalmazza: „Sarah Bernhardt a legmodernebb, Jászai Mari a legklasszikusabb színésznő Európában” — s mindezt 1887-ben írta! Néhány évtizeddel később *Bródy Sándor* szerint „ez a nő nemcsak színpadi királyné, valóban az. Parasztlánynak született és királynő lett. És amikor én szegény szemlélődő közelférközőm fölséges testéhez, amikor ellágyulás nélkül úgy fogom nézni, mint ahogy ő szokott körülnézni a világon, tudom, hogy legnagyobb mértékben fel fogom idézni cézári hajlandóságait ... Nézzék csak tekintetét, mennyi megvetés és gyűlölet van abban, amint a szerencsétlen Heródest a falhoz szögezi vele. Gyűlöl és irigyel, lenéz és imád bennünket. Azt hiszem, nem volt még nő, aki annyira minden ízében asszony lett volna”. Ezeket írták róla azok a szépírók, akik mint kortársai közvetlen közletről látták.

Lássuk a kritikusok lelkében hogyan vetítődött ki Jászai alakja: *Péterfy Jenő* szerint „Jászai Mari asszony Olivíát szépen adta; de azért sem Porziát, sem Olivíát nem lehet jó szerepei közé számítani. Gyakran úgy beszél és úgy jár, mintha arra erőltetné magát, hogy tragikus mozdulatokat ne tegyen”. Rendkívül jellemző sorok, mert azt láthatjuk, hogy a fiatal Jászai alig pár év alatt eljutott a Nemzeti színpadán a természetes ábrázoláshoz. *Beöthy Zsolt* már Shakespeare *Cymbeline*-jét elemezve magyar kritikus tollából a legragyogóbb dicsérettel emlékezett meg Jászai Imogenjéről: „ábrázolásának fénypontja azonban a második felvonásnak az a jelenete volt, melyben Jachimoval állott szemközt. Az árnyalás finom és változatos gazdagsága s a gyors és gyakori átmeneteknek erőteljes és mégis gyöngéd színezése, az okosságoknak és indulatnak, a gyengeségnek és erőnek pompás játéka még részleteiben is feledhetetlen marad. Bizonyos, hoay Jászai Mari asszony Imogennel nemcsak saját repertoirejét, hanem a Nemzeti Színház díszét is öregbítette”. Ez a feltétlen elismerés hozta magával Jászai ragaszkodását Beöthy iránt, aminek a három és fél évtizeddel később kelt levél is ékesen szóló bizonyítéka. Jászai tudta és érezte tehetségének súlyát; erre enged következtetni az a néhány erős hangú levele, melyekben szigorúan „megleckéztette” a legnagyobb magyar kritikust, Gyulai Pált Elektra-

ábrázolásának téves felfogása miatt, pedig a bírálatot nem is Gyulai, hanem — és ez csak évtizedek múlva derült ki — Arany László írta. — „Egyénisége. Egy róla írt könyvnek legnagyobb fejezete lehetne. Meg lehetne mutatni, hogy: nagy művész csak nagy lélek lehet, önmagát „telhetetlen lélek”-nek nevezte; s az is volt: minden szépnek és nagynak örök szomjazója. Lelke minden igaz művészet Örök kettősségét is nyilván mutatja: lázadó és arisztokrata; mindig újat kereső és egyben a legősibb értékek továbbadója⁴⁴ — ezt írta Rédey Tivadar Jászai jubileumára készült tanulmányában.

Az írók és kritikusok mellett hallgassuk meg a dramaturgosokat is, akik mesterségük műhelytitkainak birtokában jellemezték művészetét: 1880-ban így rajzolta meg *Rakodczay Pál* Phaedra-alkítását a rendező szemévei nézve: „Jászai Mari nagyobb szerepei közül (Antigonét sem véve ki) Phaedrában ad művészi teljességű alakot. Művészi leg teliest, mert mai játékában nemcsak egyes mozzanatok hatottak művésziileg, hanem ami nagy dolog, művészi volt nála ma az összbenyomás is”. — Vagy: „Jászai Mari kiváltságos helyzetben van. Ő egy gyorsabb, hevesebb életű korba került és várhatott, — kívárhatta a maga végleges jelentőségét. Fiatal korában hamar lett naggyá, elismertté: ez a klasszicisztikus színjátszás kora volt... A Jászai Mari deklamációja a színészegyéniségnek hatványozott; egyéni veretét nyert kifejeződése. Éppenúgy, ahogyan a Duse egészen más lejtésű, finom ritmusai... A pátoz, a szenvedélyek nagyvonalú gesztusai éppenúgy értékei, plusszal Jászai Mari egyéniségének, mint ama görög tragédiának, melyeket a mai Európában senki sem fejez ki nála zengőbben, teljesebben” — írta három évtizeddel később *Bárdos Artúr*. Mennyire egyöntetűen mutatnak rá alakteremtésének hatalmas arányaira és egységesítő, mindent nagyvonalúan a maga egészében látó ábrázolására.

*

Művészetére, szerep-tanulására jellemzők leveleinek azok a részei is, melyekben vallomásszerűen nyilatkozik művészi felfogásáról, munka-módszeréről. Kitartó szorgalmát és akaraterejét mutatja az is, hogy milyen következetességgel, mennyi művészi komolysággal készül sze-

repeire és dolgozik azokon: „tanulás” és „magolás”-sal fejlesztí emlékezetét és olvasással műveli magát. Köztudomású, hogy Shakespeare kedvéért megtanul angolul, hogy Racinet eredetiben olvashassa, franciául, Petőfinek minden sorát könyv nélkül tudja. Ezzel az emberfeletti kultúra-éhséggel, hatalmas hivatás-érzéssel dolgozza ki minden szerepét. Ezért eltörpül minden a szerep mögött, ha tanulása forog kockán, nem ismer sem szerelmet, sem barátságot. Mélységes hittel, a géniusz iránti alázattal éli át szerepeit, vérévé, életének részévé válnak azok, ahogy egyik levelében gyönyörűen fejtí ki ezt: „Mit Sappho — levegő — limonádé — savó — semmi Elektrához képest! Ha véletlenül kalap van a fején, vegye le, mikor ezt a szót kiejtí! Elektra! Nem játsztam eddig semmit. Most kezdem a színészetet Elektrával! Oh, édes, drága szerelmem, Elektra! Soha senkit és semmit nem szerettem úgy, mint most Elektrát! És ha bele nem halok — hát színésznővé tesz. Ez a szerep a véremmel táplálkózik, mióta tanulom, az én szívem dobog a mellében s az enyém az övé!”⁴ (Hoffmann Frigyeshez.) Ha ezt olvassuk önkénytelenül Katona Józsefre gondolunk, aki hasonló módon tárta föl alakjaival való egyévválását: „Én magam vagyok, én a XII. században élő hatalmas Bánk, kinek tenyerébe koronák tettek le”. De milyen megható bizalmassággal sííta el bánatát egyik legkedvesebb barátnőjének, Laczkó Arankának: „Ma nekem látod, nagy halottam van ... Elektrát temetem. Ma játszom utóljára. Már ezt sem akartam . . . Nem akarom megérni, hogy a szerepek hagyjanak el engem”. Ugyancsak Laczkó Arankához szóló levélben tesz említést a másik nagy ábrázolásával, a Medeával való esetéről: egy alkalommal a cselédlányok nem akarták Jászai elé engedni Laczkót, ekkor írta barátnőjének: „a Medea napján még menthető a cseléd, mert ilyen napokon ki van nekik adva, Hogy senkit se bocsássanak be”.

K. S.

LEVELEK

Szőlőháza

A kolozsvári Nemzeti Színház

Kegyes leány

szépsége, szerepeim jegyzéke.

- 1. Harc Galéria !!!
- 2. Édes Anya Szűz
- 3. Leányok Béna
- 4. Öffönös gyeshadna
- 5. Próbák Lady, plán + helyett ? F
- 6. Dehano szabóna
- 7. Lélek Dossítok
- 8. Állapot Lady
- 9. Állapot szerep !!!
- 10. Próbák nyelvi Jassi szerep darab
- 11. Próbák szerep nyelvi szerep darab
- 12. Próbák szerep nyelvi szerep darab

1870-es évek

Édes Anyam! Kedves
 gyületem! Meny
 nagy menyit meleg
 tartok abban a nagy
 hisz tőled szohadok
 unat Jassi gyületem
 a hi a testébe unat
szerep. Pr test rossz
szerep édes gyületem
szerep erte szerep
szerep
szerep ho szerep szerep
szerep szerep szerep szerep
szerep szerep szerep szerep

1880-as évek
KÉZIRÁSA

K A S S A I V I D O R H O Z

1.

1869.

Győr.

Édes, jó Vidorom!

Végtelenül lehangolva ültem a kocsiba és míg téged láttalak, nem voltam képes sírni, de amidőn már eltűntéi szemeim elől, megeredtek könnyeim és sirtam hosszan, de nem azért írom ám ezt, hogy sajnálj, oh nem, mert ez nekem jól esett. Alig gondolkodhattam még az elfogultságtól és rögtön aggodalmak szálltak meg aziránt, hogy fogadnak ott-hon, de amidőn kiléptem a pályaudvarba, kisöcsémet láttam meg ott rám várakozni, ez jó jel, gondolám, kocsira ültünk, aztán elég időm volt őt hazáig kikérdezni, az ott-hon uralkodó hangulat felől, mely rám nézve öcsém felelete után egészen kedvezőnek tetszett. Hazaérve, úgy tapasztaltam, hogy az is valóban, apám, szegény, tárt karokkal fogadott és így szólt: No, lányom, most addig ki nem mégysz házamból, míg Kassainak feleség nem kell. — Nos, édesem, hogy vagy megelégedve a fogadtatással?!!! az enyémmel. — Ez túlságos szimplaság, ami itt körülvesz, terhemre van» ugyan nagyon óhajtom társaságodat, drága Vidorom, amennyire lehet iparkodjunk ezt kipótolni levelezés által. Menynyire vágylak látni s mégis félve gondolok idejöveteledre, ez a túlságos egyszerűség, szinte ridegség, nem fog-e tán hidegséget és visszatetszést okozni, ha belépsz, ezt gondolom ezereaeer, de megnyugtat az, hogy szeretsz és viszontszerlemmennél egyebet nem keressz. Vidorom, gondolj rám sokat és íj még többet.

Apám és anyám tisztelnek, Terka is, a gyermekek pedig, Jóska és Anna, csókoltnak. Ha jössz, megírd!

A ládákat, amint lehet, küldd. Viá suszternál van egy Pár atlasztopánom, otffeledtem, légy szíves veled, ha előbb nem, elhozni, szeretném a rámát is akkor.

Apámnak szóltam a képek felől, melyet majd festesz.

azt mondta, végtelen örömet adna neki, ha egy Szent Józsefet kis Jézussal festené.

Üdvözöllek ezerszer. Júliát és Bogyó urat szintén. Say Mórtól sem búcsúzhattam el, őt is üdvözölöm.

Téged pedig.....

Marid.

Apám az esküvő végett beszélt a pappal azt mondja,
húsvét előtt még hirdetni sem szabad, kérlek, ekként rendezd a szerződötést.

Áldjon meg jó szellemed.

2.

2-ik számú levelem.

1869 február 11.

Győr.

Drága barátom, Vidor!

Mindig szeretnék veled foglalkozni. Ma délelőtt írt levelemből elfeledtem valamit, meg az a délelőtt olyan régen is volt, meg a dátumot is elfeledtem rátenni, amit ne végy rossznéven, mert azt sok levelemről el fogom feledni, meg megszámozni is elfeledtem, amit pedig megígértem, ennyi októl indítva! . .

Nem állhatám meg, hogy ne diskuráljak veled, ne neheztelj, hogy első leveletem *elfeledtem* Bogyó úrnak címezni, már én, ha tökéletesen meg is bízom abban az úrban, jobb szeretem, ha leveleimet első kézből kapod.

Édes barátom, hogy érzed magad, üdvözlünk mindnyájan. Ha Jánosnak írsz, minden jókívánatomat add át neki!

Vidor, kérlek, Császárnénál van egy fekete szoknyám, amelyet ő „Illa bellára” kért tőlem, légy szíves elhozni tőle, de rögtön, úgyszintén, a topánomat is Viától.

A véghezmenendő szent frigyőről beszéltünk megint, már egy násznagyot majdnem bizonyos, hogy fogtunk. Kérlek, ha a pakkot még fel nem adtad, tedd azonnal.

Berzsenyi kisasszonynál pedig otfeledtem a kis kév tükroemet, kérlek tehát... úgy-e, mennyi mindent otfeledtem én, de olyanom is maradt ott, mit nem feledés okozott ...

Hanem most mára csókollak,
 Kár, hogy nem áldozhatunk valónak;
 De ezek a verslábak cudarul rosszak,
 No, de ne félj, többet nem untatlak.
 Csak még neked jó éjszakát kívánok,
 S oszt átadom magam is az ágynak.
 Mert az apám már is nagyon késztet
 Nem lévén szokva az éjjelezéshez,
 Dejszen nem is csoda, fárad szegény sokat,
 Hogy megtölthessék a fejüket s hasokat.
 Az evésben résztveszünk mindannyian,
 A tanuláshoz már nem vagyunk annyian.
 Csak én nyúzom Shakespearet borzasztó páthosszal,
 Meg a gyerek bajlódik a számadással.
 Az apám azt mondja, ő már eleget tud,
 Meg ha nem tudna is, tanulni ő már tud.
 De mi ez?
 A tollam fogni nem akar,
 Azt mondja,
 Hogy bíz ily rosszat nem vakar.
 No, iszen jó,
 Jó, leteszlek hát mindjárt,
 Csak hadd mondjak Vidoromnak
 Mégegyszer jó éjszakát!!

Mari.

Apám üdvözöl, anyám és Terka is.

Most már nem feledem el a dátumot,
 Hisz tulajdonkép azért fogtam ma még egyszer tollat!
 Vidorom, kacagj egy jó nagyot,
 Ha nevetni nem tudsz, kérlek,
 Ne bosszankodj!
 Haragudni csak az időért van okod,
 Mit verseléssel töltök, de ládd,
 Fennhangon imádkoznak és én
 Ilyenkor tanulni képes nem vagyok,
 Hát ilyen bolondokat teszek.

¹ „Dudva, érzéketlen,” (Jászai Mari jegyzete.)

3.

3-dik levellem.

1869 február 13.

Győr.

Édes, jó Vidorom!

Már harmadnapja, hogy hon vagyok és ugyanannyadik leveletem írom hozzád, ezt nem szemrehányásból mondom, hisz jól tudod, hogy ezt, ahol csak lehet, kerülöm, de fáj és meg nem foghatom én, úgymint szüleim sem, hogy miért nem írsz te? Tán nem kaptál még tőlem levelet, ezt hát biztonság okáért Bogyó úrnak címezem s ha levelet még csakugyan nem kaptál (pedig az első ajánlott volt), tán tudni fogod, hol keresd!

Édes Vidor, a pakkot megkaptam még tegnap és ebből következtetem, hogy ha te írtál volna, már azt is meg kellett volna kapnom, Vidor fiam! Tán jó lenne, ha te nekem „post restant” írnál, mert messze lakunk a várostól, erre a postásnak ritkán van útja, és az ő komóciájából meglehet 3-ad, 9-ed nap kapom leveleidet, ez, tudod édesem, nem bizonyos, de mégis meglehet, hogy úgy van, azután írd meg, kérlek, nem lenne-e jó, ha én is neked „post restant” írnék. Így legalább biztos volna egészen.

Vidor! Voltam már a színháznál, Kotsisovszky sze., retné, ha játszánám, párszor legalább, édesem, mert az erszényem apad és tudod, hogy áprilisban fizetnem kell. Hogy áll a te ügyed új gázsídra nézve? Kérlek, Vidor, mindenek előtte láss utána, hogy többi pakkomat megkapjam, mert ha játszom, szükségem lesz rá. Vidor, nagyon szeretném, ha beleegyeznél, hogy játszam, mert a pénz kell nemsokára, nem szeretném, ha Poll is pörölne, kérlek, én elfelejtettem már, hogy melyik hóra is köteleztem magam fizetni azt a 80 forintot? Április vagy; májusra? Kérlek, ezt valahogy ügyesen tudd ki, hogy ne lássék az, hogy én elfeledtem. Fei. lépésemre nézve, kérlek, írd bővebb tájékozási, hogy mikor, mit és mennyiért?

Berzsenyi kisasszony elvitte a képeimet rendeltetésök helyére? Császárnét szöllőttad-e már a rokolyáért? Hát Júliát a tükörért, hát Siót a cipőért?

Mezeiéket üdvözlöm, a boltosékat is, és leveleddel adom postára Balássy úr „Eagels”-tól könyvét is, hogy senki

se váraokozzék ígéretemre, mellette kis levélkével, amelyben kérem, hogy legyen türelemmel, míg a többit is elküldhetem.

Gyuláék tisztelnek, soha még senkiről sem hallottam oly elragadtatással beszélni, mint Ők beszéltek rólad.

Jánost üdvözlöm, téged pedig légy boldog él gondolj

Maridra.

Szüleim itt ülnek mellettem, csóválják a fejüket, hogy már a harmadik levelet írom, különben minden jót kívánnak.

4.

1868 február 16.

Győr.

Édes busám, te!

Szörnyen aprehendálok rád! Még ő haragszik énrám! Hát illik az? Hát a mi nemes viszonyunkhoz nem egészen méltó megszólítás ez, hisz első levelemben annyit szólítgat-talak, annyit dédelgettelek, hogy csodálom, hogy meg nem untad. Én itt már ájuldozom a desperációtól, hogy nem ír az a „kutya Kassai” és majd meg nem eszem örömben azt a vén levélhordót, hogy egyszerre hoz két levelet, alig várom, hogy felbonthassam, szerencsétlenségemre a másodikat találtam először felbontani és mit látok, mit kell olvasnom? szemrehányást, mert neki nem tetszik a megszólítás.

Te, Vidor, ha megharagítasz, elkezdek verselni, isten-bizon telegráf útján békülj ki velem, csakhogy elhagyjam, ami a „rendedé” után következik, ami alá olyan nagyon komolyan írta magát „Kassai Vidor⁴⁴”. Remélni szeretném, hogy csak tréfa, és azért fel sem hozom, hogy újra csak uzáljam magam.

Köszönöm nemes biztatását, hogy „bizalmammal nem fog visszaélni”, illetén célokra bizalmát nemi kérem, azt hiszem, már adtam *nemi* bizonyítékát annak, hogy Vidoromat nem szorultságból szeretem. Igen, szégyelje magát, ilyen kitételt használni, én irányomban, aki önt nem közön-séges szerelemmel szereti, hanem tiszta meggyőződésből bál-ványozza!!! ... Remélem, hogy már töredelmesen meg is bánta? Ha igen, úgy mi nagy kegyesen készek vagyunk önt

feloldani, azt adván fel penitenciául, hogy minden másnap írjon. Az első levél, oh, az már egészen más!

Ideje is volt már, hogy levelet kapjak tőled, Vidor! Eddig még soha nem imádkoztam érzéssel, csak szokásból, de ezalatt a két nap alatt, míg kétséges volt, hogy kapok-e tőled levelet, tanultam Istent hinni és hozzá tiszta szívből imádkozni; csodálom, hogy meg nem őszültem. De hogy is ne. Haza jövök szerdán, írok neked csütörtökön, írok pénteken, írok vasárnap, kérlek, várok hétfőn, kedden, s azelőtt már szombaton és vasárnap, elképzelted, mennyit szenvedtem. Nem tudtam elképzelni, mi a baj, miért nem írsz. Már szüleim is kezdték mondogatni, no, most már ne is várj tőle írást, már elfelejtett!

Vidor, borzasztót álltam ki. Na, elképzelted tehát mostani örömömet, boldogságomat, itt van leveled, itt van, kezemben. Elolvastam már háromszor, olvashatom akárhánszor, az enyém vagy, szeretsz, megírtad, köszönöm, csókolak érte ezerszer, ne tégy nekem többé olyan gyöngédtelen szemrehányást, ha valami nem tetszik neked, hisz én akarva neked mindig csak kedvedre teszek, én a „barátom” nevet egészen illőnek találtam, hisz az is vagy nekem. Hát nem vagy-e *mindenem*,? s a többi közt az is? ...

Kár neked engem így bántani, drága Vidorom!

Miután két első levelemre rögtön választ nem kaptam; írtam egy harmadikat, melyet Bogyónak címeztem, mert nem tudtam hallgatásod okát elképzelni, node most már minden újra jó, Vidorom, megint olyat tettem, ami megrovásodat érdemli, hallgass meg és bocsáss meg.

Kotsisovszky felszólított, hogy játszam: én megmondtam neki, hogy nem lehet még most, miután garderobom nincs még itt. Jól van, monda ő, tehát várunk; hazamegyek és alig vagyok honn egy kis ideig, jön valami kis színész értem és azt mondja, hogy: „üdvözlő a direktor úr, hogy legyen szíves eljátszani Eskámot szerdára” — ezt hétfőn mondták —, ruháról gondoskodnak, a színésznőjük, aki játszani szokta, beteg és a darab ki van tűzve szerdára és hogy az a hölgy ide kölcsönzi nekem Eskámra való ruháját.

Én egy kissé gondolkoztam, s azt mondtam, hogy jó, hisz ha a ruháról gondoskodnak, csak eljátszom én a szerepet, én bennsüléstől nem félek, nem is akartam, hogy ők tán azt higgyék, sem Kotsisovszkyval emiatt feszült vi-

szonyba jönni nem akartam, mert csak jó volna az a néhány tizes is, ami beszéde volna, de úgy látszik, nem komoly, mert nevetve mondta és jókedvűen. Levelednek végtelen örültek ők is. Hát még én! . . . istenem, egész boldog vagyok!

De igaz, Voltért köszönöm, pompás!

A ládákat is megkaptam, csak már a másik is itt volna!
A fodrásznénak nem tudom, mivel tartoznám, kérdezd meg.

A szoknyát, cipőt és kistükröt el ne feledd!

Vekelénének írok, mert el kell most már vele intéz-
nem ezt az ügyet, a pénzbelit is.

Életem, egyetlen boldogságom, Isten veled, csókol igaz

Marid.

Édesanyám itt ül mellettem, azt mondja, hogy kell egy
jó okulláris, hogy ezt a firkát el tudd olvasni.

1869 február 17.

Győr.

Drága duduskám!

Tegnap kaptam első két leveledet, s rögtön válaszoltam is rá. Apám ma reggel vitte csak el, s én még az ágyban vagyok és mily öröm, jön harmadik leveled is, tele szerelemmel irántam. Oh, Vidor, mivel érdemeltem ennyi boldogságot!!!

De, Vidor, végtelen dühbe hozott Császárné válasza, hogy én anyjának adtam volna a *színpadi* ruhámat!!! Már micsoda képtelenség az, *színpadi* ruhát, én!! Hiszen egészen új ruha, csak egyszer volt rajtam Bémben . . . hát nem emlékezik az a *szerény* hölgy, hogy azon napon, midőn őneki helyettem Pirulát kellett játszania, azon napon voltam én anyjánál és kértem tőle a szoknyát, de ő nem adta, mert úgymond, a lányának még kell, másnap rögtön kértem tőle magától, de minthogy másnap csakugyan „Illa bella” ment, és ő kért, tehát náluk hagytam. Eljövetelelkor pedig, szerencsétlenségemre, elfeledem, de, kérlek, mondd meg neki, hogy mán az mégis irtóztató szemtelenség, ilyet hazudni, nemhogy szoknyát adtam volna neki, de még a kosár árát is kértem, melyet ő megvett 50 x-ért, és nem fizetett meg azért sem, sőt több apró holmit elvitt tőlem, amiért én mindért nem szóltam, de hogy ilyen cudar szemtelenséggel akarja tőlem még *színpadi* holmimat is, már azt mégsem tettem volna fel óróra. Oszta mér éppen az anyjának, hisz úgy gyűlölöm, mint az eddig elkövetett bűneimet, azon nap óta, amelyen nekem gazdag fiával dicsekedett, és mire elvégezve a főzést, elment, hát mindenféle apróság hiányzott a konyhából, csupor, szappan, lakat stb. Egy csuporért pláne oda kellett küldenem, mert már el volt adva, s keresték, én szégyenlettem! Ilyeneket tett, kérlek, és én adnék neki szoknyát, mikor olyan rettentő gazdag a fia! . . . Vidorom, úgy esz a méreg ezen az arcátlanságon! Kérlek, menj hozzá és mutasd meg neki leveletem és a szoknyát csináld össze jó picire s vidd haza, majd én neki újdonságomat, a *Színpadit*, neki ajándékozom, csak nem mentek el hazulról. Az a fodrásznő is rosszban töri a fejét, hát mért nem kérte pénzét, míg ott voltam, ha tartozom neki?

Egyik cudarság a másikat követi, már csak azt várom, mikor dől össze ez a világ az emberek gonoszságai alatt. Egy millió közt alig van 10 igaz, el vagyok keseredve, gyűlölöm az embereket, kerülök mindent, mindenkit.

Oh, életem, ha . . . nem! nem, hisz Vidorom engem szeret, hisz megérdemlem *most már*, hogy engem oly ember szeressen, mint Vidor! . . . Édes, jó mindenem, én végtelen érzékeny lettem, fogalmad nincs, mennyit szenvedek, ha csak eszembe jut is az elmúlt, érzéketlen, vétkes, rút gondolkozásom, tetteim, szóval minden bánt, fáj, mi amaz átkos múlt-nak csak árnyékát is tükrözi!

És ilyenkor hozzád, emlékedhez menekülök, veled foglalkozom örökké, ha Samuból szavalok, téged képzellek fiamnak, ha Deborahát szavalom, úgy képelem, mintha te volnál Józsefem, és oly jól sikerül minden!!, de oly jól, hogy nem is képezed, mennyire meg vagyok elégedve ilyenkor magammal. Minden éjjel rólad álmodom és oly boldogan kelek föl!!! Oh, Vidor, életem, egyetlenem, boldogságom!! Csókolak ezerszer gondolatban, isten áldjon meg, gondolj Maridra,

Te édes, nagyon sajnálom, hogy ma nem játszhatom, jól játsztam volna! . . .

A cipőért valami csekélység jár. — A muffot eladták már?!

Say Móricot üdvözlöm, add át neki személyesen, kérlek.

A szoknyát semmi esetre se hagyd!

Berzsenyi kisasszonyt tisztelem, csókolom, elvégezte a kis kommissióm? Kérem, írjon és küldjön ő is arcképet. Bogyó urat is üdvözlöm, azt hiszem, átadta már leveledet?

Balázsy úrnak elküldtem a könyveket, melléje egy kis levelet, amelyben felemlítem, hogy ama ruhát ó nekem ajánlódta és hogyha dühe megengedi, hát várjon egy kis ideig és ne csináltasson egy ruháért skandalumot és hogy a többi könyvet is köszönettel visszaküldöm, mint ezt a kettőt (mert a két Engels-féle mű nálam volt), de ezt mind nagyon szelíden, meg azt is említettem, hogy hagyná meg nekem azt a ruhát, mert hisz én már földíszítettem, stb. — Még nem felelt, talán nem is fog, majd megírom.

Jánost tisztelem!

Miskáról nem tudok semmit, se ő rólam még eddig.

Isten legyen teveled, *gondolj rám és írv sokat!*
 Nagyon örülök, hogy leveleinket el nem fogják.
 Apámék tisztelnek, Terka is, én, én

Marid.

6.

1869 február 20.

Győr.

Drága, édes csiribirim!

Bocsáss meg feledékenységemért, hogy t. i. születésed napjára elmulasztottalak üdvözölni, de nem hanyagságom okozta, csak feledékenységem. Fogadd tőlem most szívesen, hisz tiszta szívemből jó, hisz te értesz engem, drága életem, te egyedüli örömöm, édes busám te! Nagyon sokat kell ma neked írnom, azt sem tudom, hol kezdjem! Tehát, ma reggel kaptam meg azon három levelei, melyeket a színházhoz küldtél, szükségtelen volt oda címezned, anélkül is megkaptam, mind az előbbieneket, úgymint három legelső, szimpla leveledet, ezekután azt, melyet retour recepisszel küldtél, azután telegrammodat, és ezután jött: Lequouvreur: a hatodik levéllel és ezek után a mai három. No, azt hiszem, ennél többet eddig nem írtál?!!!

Végtelenül örülök, Vidorom, hogy sokat gondolsz rám, boldoggá teszsz már leveleid] által is, hát még ha majd együtt leszünk, együtt tanulunk, és élvezzük Petőfinket!

Kéred, hogy miben lépek fel? Hát Samuban, mégpedig jövő szerdán, minden bizonnyal. Azután rá szombaton Deborahban és a jövő héten Gertrudban Grittiből! Csakhogy még a Gritti öltözetem nincs itt, az a többi közt van, Samuból sincs itt az igazi öltözet, de már azt úgy akkorra, t. i. szerdára, úgy sem lehet megkapnom, sebj, no! Csak, kérek, láss utána, hogy mégis minél előbb megkapjam. Drága busám, szüleim már nagyon várnak, kár, hogy nincs nálam képed! No itt küldök egy párt, vedd szívesen, csakhogy nem jók! Kivéven Terkaét, azé tökéletes. Vidorom, szerdán este gondolj rám, akkor játszom először „Eskámot”. Megkaptam Lequouvreurt, Voltért, oh, Volter pompás! Köszönöm, köszönöm! De miért nem írta le Mezei azt a darabot, hisz tartozik 1 f 50 x-al? A Színházba keveset járok,csak akkor

megyek, ha Kotsisovszky úr küld értem, és mikor megérkezem, elkezd velem pörölni, hogy „hol van már, teljes életét otthon tölti a szobában, jöjjön már, nézzen meg minket is” és ilyenén biztatásokra mára mégis elszántam magam és elmegyek Terkával megnézni az előadást.

Drága Busám, te, folytonosan rád gondolok és emléked tökéletesen boldoggá tesz, azaz, hogy amennyire tőled távol boldog lehetek.

A szerződötést illetőleg már mondtam neked, hogy egészen rád bízom magamat, egyébiránt az én kívánságom is, hogy minél távolabb, annál jobb.

Csókolak ezerszer, Vidorom!

Minden éjjel rólad álmodom és nappal folyton veled foglalkozom.

Isten áldjon meg, őrizzen meg

Maridnak,
aki csak érted él ezentúl.

7.

1869 február 22.

Győr.

Drága, jó Vidorom!

Tegnap, azaz 21-én kaptam 18-án és 19-én írt leveleidet, boldoggá tettek, tele lelked kedves élénkségével. Oh, csókollak érte, köszönöm. Ezenkívül válaszom az rá, hogy elmegyek *veled* Erdélybe, vagy Amerikába, Patagóniába, még a Számum sivatagába is, kívánd csak!!!

Harmadszor szinte ma kapom „Lequouvreur” 4-ik és 5-ik felvonását. Csókolom érte azt az én édes, jó, szorgalmas kezemet, amely írta és amely az én szép Ámoromat festette, amelyben folytonosan gyönyörködöm!

Drága Vidorom, dorgálsz, hogy miért írtam Balázsynak, hát nem bízol bennem?!! Oh, ez engem szerencsétlenné tesz ismét! Kérsz el tőle a levelet és ha egy mondat van benne, mely az én igazságom ellen szól, — mérd úgy rám a világnak minden keserves kínjait, amely még; engem érhet és vess meg!!!

Berzsenyi Julia, úgy látszik kétkulacos, őrizkedjünk

tőlük, de két forintodat követeld tőle, tartozásaim nem tartoznak rá. — A fodrászné, igaz, hogy megfésült *néhányszor* a színházban, de ő ezt, mint szíves háláját, úgy erőszakolta rám, miután én november végétől fogva többé nem fésültetem magam senki által. Ezt ő nagyon jól tudta, tehát meg kellett neki örülnie, hogy e néhányszori fésülésért 4 forintot követel, de ez ára annak, hogy nekem mindig azt monda, miszerint ő ezt szívességből teszi.

Ne haragudj, Vidorom, hogy ennek ennyi időt áldozok, de nem akarok senki előtt igazolatlan maradni.

Holnapután játszom „Eskámot”. A láda, nem bánom, maradjon Édesanyádnál, csak a feketét küldd el.

Örülök, hogy a kedves János körödben van, vagyis inkább te lehetsz az ő körében, tisztelem sokszor és minden jót kívánok neki.

Miskánk itt volt tegnap, ú. m. vasárnap, a színházban. Játék után idejöttek, Apám teát készített számukra, mert *nejével* én nem ültem az asztalhoz, hanem világos lévéen a szoba, egy sarokban olvastam, nejével szívesen váltottunk néhány szót, és azután távoztak, Vidor!

Most még jobban gyűlölöm azt az embert, mint eddig, míg nem láttam. Atyámnak nem mondom, ő előtte közönnel beszélek róla!!

A lila ruha itt van nálam, kérlek, írd, kinek és mikor küldjem és hogyan?!!!

Imádott Vidorom! gondold rám. hiszen én annyira szeretlek, hogy tán megérdemlem ezt?!!!

Folytonosan rád gondolok és azon boldog hitben élek, hogy te szinte szívesen foglalkozol emlékemmel?!!!

Oh, Vidor, *bizonyos* vagyok affelől, hogy szeretlek, hogy nem mese az a lelki rokonság, amit eddig csak regényekből ismertem, hanem létezik egész nagyszerűségében, hogy két lelket a tiszta boldogság hajójába ragadjon!

Ezt érzem én, drága Vidorom, hogy igaz s létezik.

Isten áldjon meg! Te, új életre teremtőm!

Írta

Marid

Leveled pongyolaság nekem kedves, hanem az enyéme kből megbocsáthatatlan hanyagság rí ki! . .

1869 február 25.

Győr.

Édes, jó Vidorom!

Nem helyesled, hogy engedelmet kérek tőled leveleim hanyagságáért, illetőleg a rossz írásoméért, mely neked, elképzelem, mennyi vesződséget ad, te azt írod, „ha rossznak talárod, tégy róla”. Igen ám, de szebben írni nem tudok, és csak azért kértelek elnézésért.

Vidor, te megint vétkeztél, mert engem (ha nem mondtad is, jól tudom) hiúsággal vádoltál magadban. Azt hitted tán, hogy én szerénységem után, mely szerint bevalóttam, hogy rossz az írásom, tán dicséretet várok tőled. így gondolkoztál te Maridról! Vidor! Hát még sem ömersz?!!!!

Drága, jó Vidorom születésem napjára írt üdvözlétedet éppen tegnap kaptam meg, azaz 24-én. Köszönöm, ugyanazt kívánom én is neked.

Tegnap tehát játsztam — Eskámot, jó kívánságod úgy látszik, használt, Vidorom, soha annyi búérzettel és lélekjelenléttel nem léptem színpadra, mint ekkor, sikerült is, hála Istennek, egész végig. Közönség szép számmal volt, dacára annak, hogy előtte való nap szinte drámát adtak, minden megjelenésemkor tapssal fogadtak és kimenetelemkor mindig tapsi kísért. Végül többször kihívtak. Szombaton Debraht fogom játszani, arra csináltattam ruhát, úgy is fog kelleni máshol is. Nem tudom, mi legyen a harmadik, amibe játszánám?! Vidorom, Kotsisovszky nővére rendkívül biztat, hogy hozzájuk szerződünk (bizonyosan a direktor megbízásából), mert amint hallom, az egyik komikus elmegy tőle, drámai színésznője meg beteg és szinte elhagyja. Kotsisovszky jutalomjátékot is ad minden tagjának, éppen most, csütörtökön, volt egy, 100 és 50 forint jutott egyre, mert ketten kaptak egy egészet, férj és feleség, aztán egyik se jó színpadon. Aztán Kotsisovszkynál pontos ám a gázsi! így majd könnyen fiaetné az ember azt a kis adósságot, és ő előleget is adna bizonynal. Gondold meg ezt, édes Vidorom és ehhez képest köss, ha kötsz szerződést!

Az a valami érdekes lehet, tán egy szép könyv? amelyet még eddig nem ismertél?

Isten áldjon meg édes, jó Vidorom. Jánost is tisztel-

lem sokszor. Édes busám, légy boldog azon hitben, hogy van egy lény, aki minden csepp véréért kész érted feláldozni, akinek minden sóhaja hozzád száll! minden gondolata te vagy, akit csupán emléked boldoggá tesz. S az a te jószágod,

Marid.

írj sokat, drága Vidorom, írj.

9.

1869 február 28.

Győr.

Édes, drága Vidorom!

Végtelenül levert vagyok, terhemre van minden, fáj az élet! Beteg is vagyok már tegnap dél óta, képzeld csak, ebéd közben iszonyú fájdalmat érzek hátamban, mintha kés-sel vágtak volna keresztül, én fel sem vettem, mert azt hittem, hogy rögtöni elmúlik. De nem úgy történt, még most jobban fáj, mint tegnap, ha mozdulok, jaj, jaj, de fáj! . . . Én nem tudom, ez okozza-e lehangoltságomat is? Én azt hiszem, hogy nem. Hanem az, hogy már három nap nem kaptam tőled levelet és ez nekem sok gondot ad és még több kínos eszmét, amelyekkel én, te nélkülöd, Vidorom, gyenge vagyok megküzdeni, Vidorom!! . . . Ha nem volnál már nekem az, aki voltam? Csak a gondolat képes maga kiforgatni egész valómból, vagy mért van az, Vidor, hogy én már három napja nem kaptam tőled levelet. Nincs, úgy-e nincs ez összefüggésben az én gonosz sejtéseimmel? Oh, mondd, drága Vidorom, hisz tudod, mély érzelem az, mellyel én irántad viseltetem és elképzelheted, hogy minő fájdalom az, melyet csak kétség, előidéz! Oh, édes, jó mindenem, győzz meg arról, hogy nem úgy van, mint *én* azt beteg lel-kemmel látom?

Korholj, kérlek, és mondd, hogy az csak elkényeztetés volt, hogy eddig minden másnap küldtél egy levelet, hõg az nem lehet, bármint szeret is egy férfi egy nõt! Kérlek, mondj akármit, csak írj, csak tudjam, hogy az enyém vagy! Oh, Vidorom, most már érzem, mim vagy te nekem, nem élhetek nélkülöd és mily kínos volna meghalni is azon tudattal, hogy te nem vagy az enyém? — Vidor! Szívesen meghalnék *ma*, ha tudnám, hogy holnap már nem szeretsz!

— Drága Vidorom, írj, kérlek, írj, írj, írj, amíg nem jöhetsz. Oh, úgy fáj a lelkem, oly boldogtalan vagyok e percben, hogy nem tudom leírni.

És én ma játszom. Ha vendég nem volnék, s nem csináltak volna olyan nagy szelet a fellépésemből, szívesen itthon maradnék, de így játszanom kell, Vidorom, kérlek, a szerződést illetőleg, ha csinálsz mégis, csak valami távoli igazgatóval. Mellőzd el azt, amit» a minap a szerződésre nézve írtam.

Isten áldjon meg, drága életem, gondolj rám, mint én te reád. Fogadd tőlem ezt a néhány szál száraz virágot, — pár napja már, hogy magamnál hordom, hordd te mégegyszer annyiig, s ha meg lesz még, mikor hozzánk jössz! — azt tűzöm mellemre, ha esküszünk, midőn a világ előtt is egyek leendünk.

Ég veled! írta

Marid.

Délután 4 óra.

Most jövünk haza az előadásról, úgy mondják, sikerült szerepein. 8-szor hívtak ki.

10.

1869 március 2.

Győr.

Drága, én busám!

Február 26-án írt két leveledet megkaptam, még vasárnap, telegrammodat pedig tegnap, azaz hétfőn. A baj nem volt annyira veszélyes, az tette az egészet, hogy leveleid késtek. Hisz ha te szeretsz, akkor semmi bajom sincs, drága Vidorom. Te úgy veszed azt, ha én neked írom, hogy menyire szeretlek, mintha én azt csak a nyelvemen hordanám és nem érezném irántad. Mi kötne hát hozzád, ha nem szerelem, mondd?! így írsz: — hisz ha szeretsz, szeress, én is szeretlek?! de azt majd mutasd meg . . .

Vidorom, ez úgy hangzik, mintha neked unalmas volna hallani Marid szerelmét, s mintha nekem ezzel meg akarnád tiltani annak gyakori ismétlését! . . .

Vidorom! Vidorom!

Az bizony jó volna, Vidorom, ha mégis arra, messze

szerződhetnék, meggondoltam és azt hiszem, jobb lesz, mint erre, egyébiránt, amint akarod és jobbnak gondolod.

Itt két színész van, aki komikumot játszik, de játszanak mást is. Az egyik Szigetközi, a másik Bokodi, ki különben egyik nap, Magloár, másnap Samil és „szent Germen” gróf, stb., stb. Amint hallom, Bokodi megy el, mert a gázsi valóban oly kicsi Kotsisovszkynál, mint írtad, de pontos és jutalmat is ad.

Csütörtökön «Egy királynőt» játszom, most tanulom, szeretném, ha látnál benne, a gőzhajón nagyon olcsó az utazás!

Vidorom, ha feljönnél? Ez a társulat 25-ik márciusban megy innét Pápára, kis zsidó fészek.

Szüleim tisztelnek, én pedig öllelek s csókollak. Isten áldjon meg, írj

Maridnak
busám, &okaí.

Küldj egy arcképet, ha van, Vidorom!

11.

1869 március 5.

Győr.

Édes busám, te!!!

Megkaptam ám a szép gyűrűt, azzal a még szebb levéllel! — Végtelenül boldoggá tesz szerelmed, Vidorom, én érzem, hogy ez *mindenért* képes engem kárpótolni. Tegnap azért nem írhattam rögtön, mivel játsztam „Egy királynőt” és sok dolgom volt. Hallod-e, ez ám a nehéz szerep! jujj! A legnehezebb, amit még valaha láttam és olvastam eddig. Sajnálom is nagyon, hogy elfogadtam 4 napra! De azért meg nem buktam ám ... a közönségnek, .. magamnak igen!! ...

Vidorom, erre a szerepre te fogsz engem betanítani, hallod-e? Te busa, te!

Kotsisovszky minden játékomért 10 forintot adott, ő ezt maga határozta meg, s én nem szóltam semmit, s tegnap felszólított, hogy játszam neki még kettőt, még nem tudom mi lesz, ezután kell még tanulnom rá valamit. Illetőleg csak magolni. — Hogy Kotsisovszkyhoz menni nem szeretnék, annak nincs semmi különösebb oka, mint te tán sejtetted, vagy magyarázni akartad levelemből?

Közel van, semmi egyéb.

A fekete ládát megkaptam, ki is fizettem, köszönöm, Kotsisovszky innét Pápára megy, de Győrt 3 évre kikapta, azaz, hogy 3 télre. Bokodit ismered-e? Azt hallom elmegy, igen, igen jó színész. A drámai színésznő elmegy.

Egy nászunk már van bizonyosan, még pedig pompás. Pénzem, az van még amennyi, annyi. Kontót nem csinálok, hogy is csinálnék, Vidor?!

Megcsináltattam a kék ruhát, 3 forint, Deborahra egyet, 12 forint, apáméknak adtam összesen vagy 16 forintot, egy esernyőt vettem, 4 forint és képzeld, egy suszternál, egész elfeledve, volt még 4 forint adósságom, azt is kifizettem.

A ládákért fizettem összesen a 3-ért 9 forint s néhány krajcárt, a negyediket te fizetted ki.

Megint kérlek valamire, édes Vi dórom. Annál a zsidónőnél, aki a bársony ruhámat megvette, van egy szürke kenőőin, amelyet kölcsön adtam neki, hogy a bársony ruhát betakarhassa vele. Lakik Budán, a régi takarékpénztári épületben, neve Steiner. Kérlek, kérsd el tőle, aztán kérd meg Berzsényi kisasszonyt, hogy a varrónőmtől elhozza azt a túllanglét, mi nála van. Te pedig, kérlek, hozd haza, igen?

Továbbá légy szíves, tudod, ha azt a haszontalan jószágot eladod?! tehát légy szíves hozni egy font sárga pillangót, nagyon kértek Bokodiék, tehát felét nekik adom el. Bocsáss meg a megrendelésekért, édes, jó Vidorom, de ezt most csak te teheted meg.

Isten áldjon meg, édes, drága életem!”

Nini, most kapom épp kedves, humoros leveledet, igazán nagyon kedves, csókollak érte 1000-szer.

Drága busám te, úgy vágylak látni. Bizony, bizony, még nekirugaszkodom. Jaj, de az a pénz, no!!

Jöjj, jöjj, Vidorja

Maridnak.

12.

1869 március 7.

Győr.

Enyim, édes busám!

Fehérváry ajánlata nekem tetszik, így jutalomjátékkal pedig nagyon is kedvező lesz. Attól tartok, kedves Vidorom

hogy meg nem kapjuk. Nem hallottál, kérlek, még semmit Fehérváry pontos-e?! Ezt jó lenne kitudni?

Különben egészen meg vagyok a szerződéssel elégedve. Köszönöm kérdésedet, drága Vidorom, egészségem jó, különösen jó étvágyam kezd lenni.

Hát, kérlek, eljátszta a hármát, amire ajánlkoztam, a harmadik, „Egy királyné”, rendkívül nehéz szerep, és most megint felszólított az igazgató, hogy még játszam kettőt s elküldte a „Ház becsületét”, magolom hát rettenetesen, és magoltam a királynét és Debraht és mindig csak magolok, s magolok ...

Elgondolhatod hát, édes busám, hogy mennyire el vagyok foglalva, én nem érek rá! se Lequouvreurt s Debraht *tanulni*, hanem csak *magolok*. Kérlek, ez a „Ház becsülete” oly rosszul van írva, hogy le kell tisztáznom és már két napja írom, írom és írom!!!

Igaz, tegnap idebenn volt ám a busa, az eredeti, meg a lyütykő, jaj be kedves két gyerek, Vidor, ha hallottad volna, elmondta ám, hogy a: fejebek csijipűnek, mikoj jé-feküsznek! A fejebek üve ajusznak, stb., stb. Képzelheted, hogy nem dolgozhattam, velük mentem a városba, azután játszta velük, mert egész nap idebenn voltak. Az apjával is már kokettfiroztunk (*mert, végre is, úgy-e Vidorom, meg csak meg kell neki bocsátanom?*).

Végig is mentünk már együtt az utcán, de, úgy látszik, beleharapni egyik sem akar! Én nem fogom tenni.

Felesége tisztel.

Drága busám, te, képedet *már* nem kérem, megjött már a láda, a fekete, abban volt, köszönöm gondoskodásodat, de, Vidorom, hát arra a nagy ládára nincs neked szükséged? Van-e más helyette, mi? Te, Vidorom, legközelebbi játékdíjamat elküldöm, hogy ládát végy ott magadnak, a másik helyett. Kedvesem, ha pillangóra nincs pénz, ird meg.

Nekifogunk a tanulásnak. Dejszen, Vidorom, jobban neki nem tenyerelsz, mint *már* nekietenyereltem, pajtás!!!

Én majd csak folytatom, hanem, azt hiszem, mégegy-szer annyi sikerrel, mint eddig, mert az én édes, édes Vidorom, busám fog nekem tanácsokat adni.

Te, Vidorom, annyi sok meghívást kapok mindenfelé, hogy ha mind elfogadnám, vagy mind abstadtolnám, hát

sohasem volnék itthon. De nem megyek sehova, csak a keresztanyámékhoz párszor ebédre. Ma is eljönnek értem, már tegnap megígértették velem, hogy elmegyek, mert tegnap meg saját kocsiján vittek el a hangversenyre. Tudod, Vidorom, ezeknek a Frácsitséknak nemigen tagadhatom látogatásaimat, mert őt hívtam násznagynak is, és igen szíves emberek, különben ácsmester! . . .

Isten áldjon, drága busám, hm, busáin! Itt volt tegnap az eredeti busa! Hanem azért

Maridé
csak te vagy!

Csókollak gondolatban folytonosan, pápá.
De sok beszédem lesz veled, jujj, jujj.
Tisztelnék az öregek, én meg, én meg!!!

13.

1869 március 29.

Győr.

Itt kezd olvasni, e!!

Aranyos Vidorom, egyetlen busám!

Abba a nagy paksamétába elfelejtettem beleírni, hogy ... 16-ikára mindent összepakkolj és elrendezz, hogy akkorra rendben legyen, mert egy napot sem szabad vesztened, érted? tehát minden dolgot úgy rendezd, hogy akkor azután rögtön indulhass. Mert most arra ráérsz, mi? Hogy vagy? Mít játszol folytonosan? Van-e; pénzed, hé? Tudsz-e venni pillangót? Van-e már sok könyvünk? Ne olvass annyi sokat, mert rád sem ismerek, mire megjössz, mert hallod, én nem olvashatok semmit, folytonosan tanulok szerepeket. Most „Ház becsületével” nyomorított meg az igazgató, csütörtökre tanulom. Anyaszerep, jó, de nincs rá elég időm. Édes Vidorom, engem az ilyen hirtelen tanulás épp úgy elronthatna, mint mást, ha be nem látnám magam, hogy hiányos nagyon a fölfogás és előadás. Az ilyen tanulás után iparkodom tehát azt folyton szépíteni, azaz javítani, azaz, hogy tökéletesbíteni. Nem lököm el a szerepet első eljátszás után, hanem még több mohósággal tanulom, és ennek nagyon örülök magam is, hogy így van!

Drága Vidorom, gőzhajón jöjj ám! Apám nagyon szeretne látni játszani és mindig azt mondja: majd megkérem én az én vöm uramat, hogy játszék nekünk csak egyet is: ha tehát gondolnád, édes busám, hogy el lehet, hát hozz egy parókát, meg egy kis masztiksztot, azután csinálj nekik, hanem ne *ojjanra, mint az a másik!*

Lengyel követre ne számolj, nem rég adták ők és itt nem igen néznek meg kétszer valamit.

Szép színpadi cipőket csináltass ám magadnak, busám! . . .

Édes, jó busám, te, minden reggel azt mondom leg-
clsőbb is, na, már csak 8-szor alszunk, na, már csak 7-szer
alszunk, s azután itt lesz az én busám. Valódi gyerek va-
gyok, Vidorom, ha rólad beszélek. Szüleim sokat nevetnek
nekem, azaz gyerekségemnek.

Kíváncsi vagyok *arra* a valamire, amit nekem hozol,
úgy-e, eltaláltam?

Igazán kíváncsi vagyok.

Vidorom, busám, édes életem, mindig szeretnék neked
írni, mindig veled szeretnék, veled foglalkozni. Most is a
tanulást hagytam félbe, ami pedig most nagyon szükséges,
hogy neked, az én busámnak, az én édes, jó busámnak ír-
hassak.

Na, de most már pá, édes életem, írn sokat, mindent,
mit eszel, mit iszol, hogy alszol, mivel takaródzol?

Hol jársz egész nap, olvassz-e lapokat?

A Győri Közlöny rólam semmit sem írt, nem foglal-
kozik szépirodalommal.

Isten áldjon meg, én megmentőm, teremtm, min-
denem.

Csókol ezerszer a te igaz

Marid.

14.

1869 március 11.

Győr.

Én édes, jó Vidorom!

Gyöngédséged végtelen boldoggá tesz. örülök, hogy
arcképem neked örömet szerzett, és hogy te nézed több-

ször és soká! Oh, de versed utolsó sora, mint egy óriási szemrehányás, úgy gyöttri lelkemet!!!

Én tetőled még ilyen nevet nem érdelek meg, édes jó Vidorom, de törekszem . . . , esküszöm, arra törekszem, hogy ne kelljen elpirulnom magam előtt, ha engem az én magasztal teljes Vidorom „Tiszta Máriám”-nak nevez!!! Oh, Vidorom, mennyire boldog leszek én melletted! Oh, mi egy lélek leszünk! Ügy-e, drága Vidorom! Te megtanítasz tanaidra, s így majd egymást megértve, mily kevésbe vesszük a sok köznapi lélek incselkedéseit. Igen, drága Vidorom, mi . . . nyugodtak leendünk.

Azt írod, édes busám, hogy ha kifizetnének, úgy itt hagynám őket, hogy még! Hát ha ki nem fizetnek? Akkor tán tovább ott maradsz?

Kérlek, írd meg, hogy ládát küldjek-e? Hogy érdeemes-e leküldeni?

Pillangóra majd küldök pénzt! Fél font nagyszemű. arany pillangót hozz csak, a Váci-utcában, az arany *sisaknál* vedd.

A varrónő a rácvárosban, abban a házban lakik, ahol Kováts kapitány. Neve Sankó, egyébiránt is jobb szeretném, ha azt hagynád, most nem kell és ha keresztülutazom Budán, érte mehetek magam.

A muff az Budán van zálogban, átellenben az utolsó lakásomhoz. Egyébiránt a cédulán rajt van, hanem ha eddig ki nem vted, már valószínűleg elveszett, nézz utána, kérek.

Vidorom, kérek, csak egy fél napig se maradj ám tovább 17-iknél, mi, úgy-e, nincs szándékodban. Azután gőzhajón jöjj ám. Én gondolkodom, lelkem, hogy kimenjek-c elejbéd, nem tudom. Nem képzelem azt, hogy én veled ut-cán találkozom?!! Ruhát csináltattál már? Én igen!

Jánosod hol és hogy van?

Apám kéret, hozz valami jó hírt, a jobbpart, természetes győzelméről! El is feledtem még azt is megírni, hogy ha netalán balpárti volnál (amit azonban nem hiszek magam sem), nehogy azt egy szóval is elárulj apám előtt! Sőt ellenkezőleg, dicsérd a jobb partot. Édes Vidorom, ne csó-dáld, hogy én ezekre figyelmeztetlek, de apám rettenetes önfejű és hozzá műveletlen, felvilágosulatlan, nehezebb hát

vele bánni, mint egy tanult emberrel, meggyőzni éppen nem lehet semmiről.

Holnap várok nagy ötpecsétes levelemre választ tőled, s ugyanakkor akartam írni, de nem állhattam tovább már, tollat kellett fognom és imádkoznom ... és élveznem, akkor élvezek, ha veled beszélgetek, és most már rég nem írtam, két napja!

Tehát bizonyos, hogy komikus nem megy el Kotsi-sovszkytól egy sem.

Ma játszom „Ház becsületében”. A szerepet elmondom, de korántsem eljátszom, és ma szép közönség lesz. Már délben egy páholy sem volt. Berzsenyi tartozik nekem azzal a 3 forinttal, melyet a fotográfhoz kellene vinnie, a brossba számítottuk. Én restellek neki írni, hisz ott vagy te, édes, beszélj, kérlek, velem!

Drága busám, itt lesz ám a másik busám is, mire megérkezel, meg a lyütykő is!!! Ég veled, édes, én busám, ne búsulj, no, azért te vagy ám az igazi busája

Mariának.

Isten veled, velem!

15.

1869 március 12.

Győr.

Én életem, Vidorom, busám!

Ebben a pillában kapom azt a rossz hírt hozó leveledet, amelyben azt adod tudtomra, hogy aligha jössz 17-én. Vidorom, az nem lehet! Az nem lehet, hogy te még tovább is oda maradj. Pénzed nincs? Nesze, lelkem! tegnap játsztam érte, vedd ezt a 10 forintot és használd!

A tegnapi játékom két fokkal jobban sikerült, mint magam hittem, közönség *rendkívül* sok volt, azért írom rendkívül, mert Győrben csak akkor van ennyi közönség színházban, ha valami rendkívüli előadás van. Mindenki bámult, de még magam is. A páholyok mind tele, a földszint szinte tele fiatalsággal, sok karzat és szokatlan sok zárt-szék. Kezdjük az előadást, én mindjárt az első jelenetben künn vagyok, szép tapssal fogadnak és két koszorút röpitenek nekem, a kezdő színésznőnek. Az előadás folytán sok, nagyon sok tapsot kaptam, pedig ettől a szereptől nagyon

féltem, különben émelygős is ám néhol. Ma küldöm el a lila ruhát. Rajtam volt tegnap.

ügy-e, édes busám, nagyon furcsa es az én apám. Isten bizony, az ily ember meg bírna őszíteni, talán még az sem vétek az *ily* emberrel szemben, ha *valaki* hazudik neki! Mi? Oly ostobaságot kívánni, hogy akit ő csak ismer, vagy aki csak vele érintkezik, de leginkább, aki őrá rászorul, az mind az ő elveit kövesse, vagy *legalább* vallja, különös neme az iszonyú durva műveletlen uralomvágnak. Na, de rajtunk, azt hiszem, nem fogja gyakorolhatni, hisz mi végre is önálló, vagyunk, vagy ha ő azt hiszi, hogy most is, mini 3 hóval ezelőtt, nekem parancsolhat, azaz, hogy ér valamit a parancsa, akkor nagyot csalódik öregem. — Akkor megfogadtam, mert úgy láttam magam is jobbnak, de ha most (mint fülhegygyel hallottam) te nem lévén mindenben vele egy véleményen, nem fogsz neki tetszeni, tőled megtagad, felszabadítom magam kiállhatatlan fegyelme alól és úgy fogok cselekedni, mint jónak látom!

Én neki (elég fájdalmas kimondani), de nem tartozom egyéb hálával, mint tán azért, hogy nemzett, ha ugyan ezért bálával tartozom, de azt még csak később látom meg!!! Elfog a düh, Isten bizony szeretnék kitörni és dühöngeni ellene. — Na, de tán csak el tudjuk szépen is csinálni ezt az ostoba ügyet!

Csak már jöjj, Vidorom, busám, édes, jó busám! Édes busám, szeretlek, imádlak, áldalak, és most Isten veled, áldjon meg a teremtőnk, mert te megérdemled.

ölel, csókol a te igaz

Marid.

Az én apám észjárását a te anyádéhoz hasonlítom, akinek meg az a rögeszméje, hogy az ő Vidor fiának nem lehet szép felesége! Mi?

16.

1869 március 14.

Győr.

Vasárnap délután van.

Minden ember multságát veszi elő és egész heti munkája után megnyugvást és szórakozást keres, és talál, ki-ki

a maga módja szerint. Én is félretettem könyveimet, tollat fogtam, hogy írjak neked! Neked, az én Vidoromnak, az én busámnak, az én alkotómnak! Életemnek, mindenemnek, hogy Veled, drága Vidorom, beszélgessek, hogy elmondjam, mennyire boldogít szerelmed, hogy újjáteremtett, — igen! megtisztított és újjáalkotott! Oh, Vidorom, mit, mennyit köszönhet neked Marid! Mivé tévé! És még mívé fogsz átvárászolni. Oh, Vidorom, ha múltamra gondolk! Szeretnék mindig felébredni, szeretném szemeimet kidörzsölni és így kiáltani fel: Oh, be gonosz álom volt!! Ugye jó, nemes Vidorom? Úgy-e feledni fogjuk s te engem úgy fogsz szeretni, mint én téged? Én minden erőmet összeszedem, sőt többet fogok szerezni, — hogyne, szerezni!!!, hogy hozzád méltó legyek. Hisz a lélek, nemesség, az erkölcsi erő! Az szellemi nagyság és én erre törekszem! Úgy-e, Vidorom, te segítesz engem ezen nagy és meredek lépcsőn feljutni oda, ahol elérem az emberi méltóságot, az öntudatosságot!!!

Vidorom, 11-én írt leveledben azt írod, hogy ne számtálgassam oly szigorúan az éjszakákat?!!!

Édes busám, le engem *megint* félreértettél! Császárné úgylátszik sokkal haszontalanabb asszony, mint eddig is hittem, amit én egyszer odaadok valakinek, azt közönséges körülmények közi vissza nem kérem. De hát az Istenért! az a dáma mindent meg szokott tartani magának, amit kölcsön, szívésségből adtak neki. Jaj, ha én ezt tudtam volna, akkor csak azt és olyat adtam volna neki, amit én már nem használhatok. A sminket nem kértem, mert azt kvázi már neki adtam, de a tümet? Szó sincs róla!!

Tegnap küldött Julia is levelet és benn Bagyó képét, a tüll langléről is felvilágosítást adott, ne keresd, kérlek többet.

Tegnapelőtt küldtem el Balázsy többi 4 kötet könyvét, tegnap pedig Kapusnak a lila ruhát és egy levelet Juliának, amelyben felkérem Kapustól kötelezvényemet átvenni, rád est nem akartam bízni, Vidorom, hisz azt hiszem, ezt más is megteheti és Julia nagyon jóindulattal látszik lenni irántam.

Vidorom, úgy-e megjössz 17-re? Vagy nincs reményed, hogy pénzed megkapjad? Kérlek, írd meg hát rögtön, megkaptad-e a bankpótát. amit ládára, vagy pillangóra vagy

szabóra küldtem. Örülök, hogy Mikes leveleit bírjak! Vide-
ront, ha jössz, kérlek, készítsd el szemeidet, hogy visszatetsző
ne legyen ez a borzasztó egyszerűség, nem, nem egyszerű-
ség, szegénység. Hisz te felül tudsz ezen a külhatáson emel-
kedni, hisz az én édes busám nem közönséges ember!?!

Azt írod, Vidorom, hogy nem tudod, hogy mit írjál?
Hát nem írtál eleget, hogy „hozzád csatolsz”, hát nem elég
ez, hogy örökre magadhoz láncolsz!! Oh, hisz te minden
szavaddal boldoggá tesz engem. De, Vidorom, valahányszor
én szerelmemről írok neked, mindig úgy válaszolsz rá,
mintha haragudnál érte, aztán ilyenformán írsz rá: lelkem,
ha szeretsz, csak szeress, hisz én is szeretlek, csak aztán
meg ne hüljön szerelmed. Vagy pedig így: írod, lelkem,
hogy szerelmed ilyen vagy amolyan üde, — de legyen is . . .
stb., stb., mintha én azt nem mind a lelkemből szedném, amit
neked írok, hanem valamely regényből szavalnám! Vidor, te!
te engem aligha félre nem értesz! Különben mire való volna
az a nagyszerű magyarázata a keresztényi szereleimnek!

Hogy szereplésemről keveset írok! — Én azt hiszem,
hogy nagyon is részletesen tudósítottalak, mi?

Hát Eskárn jól ment. Deborah meglehetősen, a királyné
nehéz. Ház becsülete jobban ment, mint hittem!!! Punktum!

Vidorom, annyi rokonom meg keresztanyám akadt,
hogy akár egyebet se tegyek, mint mindig vizitbe járnak,
meg ozsonnára!!!

Hogy vagy, aranyos busám! igaz. busám! A busának
az apja itt van minden másnap nálunk, de nem vagyok ké-
pes hozzá szólni, ha a budai jelenet eszembe jut. Ha engem
sértett volna meg, én volnék az első. aki kezet nyújtana a
bocsánatra, mert én megérdemeltem a korholást, meg a
megszégyenítést is!! De a te megsértődnek nem tudok meg-
bocsátani, egyelőre legalább nem. és megkérni, mint Apám
akarja, *soha! Soha! Soha!*

Vidorom, te! Majd ha itt lesz! itt egy szobában velünk!
Majd ha először meglátlak, beszélgetünk, nem írunk többet,
hanem beszélgetünk! Igen, aztán kivezetlek a temetőbe, ha
szép idő lesz, leülünk ott egy sírra, egy szép, zöld sírra és
beszélgetünk.

Busám, írd meg, mikor jössz Maridhoz, hát csakugyan
nem jössz 18-án, mi?

Na, már sötét van, nem látok többet írni, pedig elírnék még neked estélig, pedig úgy-e, nehéz elolvasni? Édes busám, te! Vesződsz velem, kedves, vesződsz? Úgy-e, sok bajod van ezzel a te édes anyáddal?

Isten áldjon meg, édes, jó Vidorom! Gondolj a te igaz

Maridra,

aki folytonosan rólad gondolkozik és érted imádkozik. Igen, Vidorom, Marid imádkozik is! Oh, a szerelem mindenre megtanít!!!

17.

1869 március 15.

Győr.

Busám, te!

Most kapom leveledet, amelyben holmi hosszú hajról van szó, már most az egyszer pedig elfogadd magadnak a hosszú hajú címet, hallod-e. Már hogy lehet józan ésszel olyat írni, hogy majd te eljössz Győrbe, aztán majd valami vendéglőt tisztelsz meg jelenléteddel, mikor mi már 4 hét óta úgy várunk, mint zsidók a Messiást. Nagyszerű előkészületek tétetnek elfogadásodra, úgymint h ütés, mosás, meszelés, ma éppen meszelünk, állva írom ezt a levelet, mert mindent kihordták már a szobából, az iroda meg oly hideg, mint egy jégverem.

Azt írod, hogy ha valami nagy baj van, hát rögtön jössz. Hát nem elég nagy baj az, hogy már 5 hete nem látalak? Mi ennél valamivel nagyobb bajt mondjak? Hát megbetegszem, ha még soká nem jössz, aztán még talán egyebet is, — ki tudja, nagyon közel van a temető! . . .

Node azért 1—2 napot késhetsz ám, ha az az átkozott pénzügyi körülmény tán úgy kívánja. Csak írd meg, meddig írhatok még Budára, telegrafiroznod nem szükséges, apám azt mondja, sok pénzbe kerül, várhatok, míg írsz.

Ládát is küldök, Vidorom, a gőzhajón, holnap, vagy holnapután feladom, akkor, amikor a hajó megy lefelé, tehát ládát ne végy.

Tisztelnek szüleim s testvéreim, én pedig csókkal

árasztalak el gondolatban. Ég veled, édes jó Vidorom, gondolj Maridra és siess hozzá.

Apám fog várni a hajónál, én meg itthon.

Az a magyar közmondás, — az aszonyoké, hogy ha meszelés van és szép az idő, akkor igaz a férj vagy a kedvesünk, ma pedig gyönyörűen süt a nap, nem is kétkedem, no, hanem azért te vagy ma a hosszúhaj!!!

18.

1869 március 16.

Győr.

Én édes Vidorom!

Most adja fel édesapám a lábát, hirtelenében nem lehetett jobbat és szebbet, azt mondja édesapám, hogy fejsze nélkül bele nem nyúl senki!!!

Annyira sietett vele édesapám, hogy azokat a kis lyukakat is csak az egyik felén ért rá becsinálni, csináld be a másik felén. Meg a srófokat is tedd bele, ha bele lesz pakkolva. A lyuk már meg van neki fúrva. Érted?!!!

A kulcsa kívül van rajta.

Ma írtam Vekelének is, tartozom neki ezzel. A ruhát megkaptá-e Kapus? És tőle Julia a nyugtát?

Mikor jössz, busám? Mi? Megírd ám! szerepeket hozol? Sietsz, kedves, sietsz? *Haza?*

Vidorom, ha ki nem fizetnek, el tudsz-e jönni?!

írj rögtön és sokat, azt is, hogy írhatok-e még oda, hisz ma már 16-ik március van, 17-én megkapod est a leveleimet, 19-én kapok csak rá feleletet, de csak úgy, ha ott maradsz tovább is, azért a megszolgált kis gáziért pedig egy-két napot mégis csak érdemes érte késni.

Isten veled, busája

Maridnak.

19.

1872.

Pest.

Vidor, irgalmazz! Könyörülj, könyörülj, Vidor a legboldogtalanabb teremtményen. Vidor, könyörülj rajtam!

Kérlek mindenre, ami előtted egyszer talán kedves volt! Vidor, a szívem összetörik, ne nézd testi szenvedéseimet, de könyörülj lelkemen! Vess alamizsnaként csak egy nyájas pillantást vagy egy kézszorítást, kérlek, Vidor! Vidor, hiszen te jó vagy, te irgalmas leszesz hozzám, Vidor! Hisz annyit nem vétkeztem, hogy ennyi tengernyi kint álljak ki! Vidor, egy kisujjaddal boldoggá tehetsz? Látni akarsz nyomorultan, betegen, kuldulva és mégis élve? Hisz elég nyomorult vagyok már, Vidor, több kint el nem bírok, segíts!

Könyörülj, Vidor, hisz én mégis csak Marid voltam egykor, most árnyékod akarok lenni. Édes, édes egyetlen Vidorom, térdeimen kérlek, bocsáss meg, vess rám egy melegebb tekintetet, hisz így összezúzás!

Vidor, édes Vidorom, szánj meg, én egy főregnél alávalóbb vagyok így! Vidor, száz ennyi bűnért megszenvetem már!

Lásd, könnyeim folytonosan hullnak, szemeim már annyira meggyengültek, hogy este használhatatlanok. Vidor, ne tégy ennyire nyomorultá!!!

Hisz én nem kívánok tőled sokat, ha annyira utálsz, hogy úgy sietsz el mellőlem, hát írd csak annyit, hogy Mari, én téged, ha becsületes les, magamnál bármikor elfogadlak. Vidor, irgalmaz szerencsétlen Maridnak és én esküszöm, nem, nem esküszöm. Vidor, hanem majd meglátod, hogy egy jó kutyánál hívebb leszek, bárhogy bánsz velem, csak legyek, csak lehessenek melletted, Vidor! Bocsáss meg, ezt a kétségbeesés íratta velem, meglehet, ez a pár sor az örülettől ment meg.

Vidor, írd, vagy szólj.

Mari.

20.

1872.

Édes, egyetlen Vidorom!

Ha kételkedsz igazi javulásomon, tégy próbára, küldj édesanyáddal Pestre, akkor legalább a szerződéssel sem lesz baj. Az adósságot kifizetem és egy év múlva, mikor a szerződéselem ott kitelt, ha akkor eladom a ruháimat, az a pénz

egy kis segítség lesz nekünk, de ha most adjuk el, akkor mindjárt a te terhed leszek, pedig tudom, hogy néked sincs sok. Aztán így a nyáron Bécsbe is mehetnénk, vagy legalább te mehetnél.

Azután pedig a tied leszek. Leszek a te gondviselőd, varrok, főzök, mosok neked és vidám leszek, ha mosolyogsz rám, ha meggyógyulok és piros, gömbölyű asszony leszek, akkor aztán fogok én annyit dolgozni, hogy megérem a tartást. És még fel is vidítalak, Vidorom, néha-néha.

Nem él bennem többé semmi nagyravágyás, semmi csillogni vágyás, túlboldog leszek, ha a te házied lehetek.

Te is meggyőződöl irántad való határtalan ragaszkodásomról.

Marid,

21.

1872.

Pest.

Édes, egyetlen Vidorom!

Kérlek, bocsáss meg, hogy ismét háborgatlak, de nem bírom kínomat és csak neked mondhatom el, s csak te adhatsz nyugalmat. Oh, Vidor, adj! Vidorom, ne taszíts el magadtól, mert én nem bírok tőled távozni! Vidorom, én nem voltam olyan gonosz, hogy bocsánatodat nem érdemelném, igazán nem voltam, ezután pedig olyan leszek, hogy nem lehetsz mellettem boldogtalan, jó, szelíd, dolgozó, szolid és igénytelen és nem foglak azért túlságosan üldözni szerelmemmel. — Ha látom, hogy terhedre kezdek lenni, félrevonulok, gyöngéd, figyelmes, engedékeny leszek, csak hogy a tiéd lehessenek, csak a tied legyek.

Ne ítélj mostani viseletemről, édes Vidor, most úgy-e tolakodó és szenvedélyes vagyok, de lásd, ez még kevés, amit én mondok, annyi kín után, amit kisz szenvedek.

Ma ismét oly kínos éjszakám volt, hogy ez maga elég lett volna bűneim engeszteléséül!

Vidorom, ne kételkedjél, én meggondolva mondtam neked, amit mondtam, hisz tudod, hogy azelőtt mindig az Volt előttem a legnagyobb lehetetlenség, hogy a pályámról lemondjak. Ott nem hagytam volna a világ¹ minden kincsé-

ért és most, összehasonlítva a kettőt, tiéd legyenek, vagy színesznő maradjak? Oh, Istenem, nem is gondolkozhatom. egyszerre egész belsőm, szívem, lelkem, eszem, minden azt kiáltja, nem élhetsz Vidor nélkül! Kérd Vidort, könyörögj Vidornak, nála nélkül nem élhetsz, semmiféle pályán nem lehet hasznodat venni, alávalóbb leszesz a koldusnál!

Vidorom, bocsáss meg! Végy magadhoz, édes, jó Vidórom és higgy nekem, a nyelvemet tépném ki és a tűzre dobnám, ha most hazudni tudna. — Vidor, itt van egy élet a te szolgálatodra, rendelkez vele, Vidorom, legyen a tied. ne dobj el magadtól, egyetlen, drága, jó férjem. Fogadj engem magadhoz, az én életem feladata az lesz, s az már most. hogy a te életedet, ha lehetséges, kellemsé tegyem, hogy elfeledtessem veled a múltat, tudom, Vidorom, tudom, hogy ezt előbb kellett volna tennem, de hát, látod, a pályám!

Vidorom, máris tettem annyit, hogy tárgyak nem fognak emlékeztetni egykori szerencsétlenségemre.

Édes, jó Vidorom, rád bízom sorsomat, életemet.

Mari.

22.

1872 február 4.

Pest.

Édes Vidor!

Megfoghatatlan hallgatásodat, ha velem szemben fogod is indokolhatni; de hogy e szekatúrát édesanyáddal szemben is gyakorlód, az megbocsáthatatlan durvaság!

Nemcsak te szenvedsz a földön, — mint hiszed — abból minden gondolkodó embernek kijutott a maga része. de le gyáva vagy a bajokkal szemben. Csak azt érzed, hogy tehetséged jobb sorsot érdemelne és mivel az emberek azt helyedbe nem viszik, kétségbeesel.

Ne felejtsd el, hogy anyádnak, — legalább a világ eddigi fogalmai szerint — gyöngédséggel tartozol, ródd le azt és írdál neki.

Itt küldöm írását, ez már a második, amelyben utánad tudakozódik.

Ami engem illet, én nem alkalmatlankodom neked többé kérelmeimmal, amidőn a legmelegebb, legszeretettel-

jesebb leveleimet válasz nélkül hagytad, hogy várhatnék Kiost meghallgatást, miallőm már csak fagyos szívvel és kiszáradt lélekkel írhatok. A szenvedély lángja, amely eddig vezetéi, már kialudt; öt évi befolyásod; alatt hasonló lettem — hozzád. — Gyönyörködhetnél bennem??...

Mari

1872 február 17. hétfő.

Pest.

Édes, drága, jó busám!

A 10 frt. megkaptam, köszönöm ezerszer!

Most jövök a Szigetközi Zsigmond temetéséről, a Róku&ból. Miklósi kísért haza, kérdezősködött rólad! Mutattam neki az aradi lapokat, azt mondja, kellenél neki, mondom, hiszem! De Vízvárit úgy isteníti, azt mondja, hozzád képest ég a földhöz! Mondom: igazán az, csakhogy Kassai az ég! Azt mondja, nincs alakító tehetséged, meg humorod!!! — i. á!!! — mondom: na, Fehérváry számára elég humorod van! Szeretne engem is szerződtetni! Azt mondja, szabjak neki bármily feltételt! — Még eljön, engedelmet kért rá!

Ma Molnár-ünnepélyünk van, Felekiné és én leszünk a műzsák, én Klió, ő pedig valami jutalmat osztó műzsa.

Egy tegnapi számú Ellenőrt is fogok küldeni, Vidorom! így még nem adtak be sem Orczynak, sem Paulaynak!

Itt az idő gyönyörű!

Újság az: hogy egészen magam vagyok, Jakabfiék leköltöztek a földszintre, onnan küldözik föl az ebédemet, hagytak nekem annyi piszkot, hogy húsig elkopott minden körmöm tegnap és ma, most már tiszta. De egyesegyedül vagyok!

Tegnap Virágéknál ittunk az egészségedre. Julia névnapját ültük, Mihály is velem volt, jól találta magát.

A cseppek mit csinálnak?

Leőveinek karácsony óta láza volt és ez segített rajta, én tanácsoltam neki, nekem meg Szathmáriné.

Vidorom, édes mikor jössz haza? Ebben a hóban csak 28 nap van! tehát még 11!

Küldjek-é Gréhem-kenyeret? hát cseppeket? hát mézet? a cseppekből jó volna úgy 24 üveggel meginni, annyi való egy kúrára!

Édes kisuram, úgy-e gondolsz rám? én mindig, mindig terád! szeress engem, édes, drága kis busám, én nagyon szeretlek téged és a sírig a te igaz

Marid
vagyok.

Mihály nagyon, nagyon tisztel, köszöni a szíves megemlékezést!

24.

1872 március 23.

Pest.

Édes Vidorom!

Ámbár tőled még nem kaptam levelet, és így gondolhatom, hogy az enyém is terhedre van, de most kötelességem neked írni, megírni azt a malhórt, ami velem történt, nehogy a lapokból olvasva, nagyítva jusson a füledbe, amit én különben egészen elhallgattam volna előtted.

Tegnap, csütörtökön, Angelóban játsztam, a végjelenetben, mikor Rodolfó Thióbét megöli, Homokai úgy hadonászott borotvaélességű törével (a szükséges egy szúrás után), hogy a balkezem középujjának alsó hegyét megszurta, és ott egy ideget elvágott. Az igaz, hogy szegény vérem ujjnyivastagon szökött ki belőlem, de nem akartam félbehagyni a játékot, azt hittem, nem nagy a veszély és még vagy 10 percig színpadon maradtam, és ez rossz volt, mert sok vérem elfolyt, és most szédülök. Azután már nagyon megijedtem a felszökő vértől és azt kiáltottam: „eressze már le a függőnyt, hisz látja, hogy elvérzem”. Itt, ekkor kezdett a közönség felugrálni és orvosért, és kocsiért futni, azután még egy darabig folyt a vérem, s később elállt. Engem kirázott a hideg és úgy felöltözve hazahoztak. A vörös atlaszruhám egészen be van keverve vérrel, nem tudom, használhatom-e még, hogy kitisztul-e?

Az éjjel egy kis lázam volt, de ma már fölkeltem és azt hiszem, már játszhatom „Róma lányát” Övbe tett kézzel, már minden jegy elkelt.

Ma Csíki dr. pappendekkel közé kötötte kezemet és azt mondja, hogy vigyázzak rá, mert egy ideg el van vágva és még csak ezután fog meggyűlni De én azért holnap játszom, — azért nem lesz baj. — És vasárnap indulok. — Már meg is vettem anyáknak 4 üveg pompás aszú bort és rendeltem jó perekéket, édes jó anyja Vidornak, bár vihetnék neki valamit, aminek örvendene!

Első játékom is (Deborah) szerencsétlen volt, ruhám nem érkezett meg, és vennem kellett, 15 ft. ma fizettem ki. Aztán akkor egy nagy József-bál volt és azért jövedelem csak 28 ft. A másodikra, Dalmára 44 ft. Tegnap pedig aa óriási *sár* miatt felébe csak 21 ft. Ma van éppen 100 ft. tárcámban, meglátjuk, mi lesz holnap?

„Bart utazását” megvettem, édes, édes Vidor, fogadd tőlem szívesen, majd elküldöm a Fehérváry garderobja közt. Azt, kérlek, te bontsd föl, és add neki számon és köszönd meg.

Aztán pedig írv, kérlek, kérlek, édes, egyetlen, jó Vi. dórom!

Reichéknál lakom, és hol itt, hol ott eszem, ma Lázáraknál, holnap Mogáéknál, kik mind tisztelnek.

Ma felkért itt a társulat, hogy vasárnap játszom még valamit. Én megtagadtam. Mit gondolsz, Vidor?

Hát a te lábad hogy van?

Kérlek, írv nekem, végtelen vággyal várja leveledet szegény

Marid.

Péntek este.

Nappal nem írhattam, mert folytonosan látogatóim voltak. Édes, édei Vidor, Itten veled. Gondolsz rám? csak egy kicsit, Vidorom?!!

25.

1872 március 25.

Abony.

Édes, édes Vidorom!

Itt vagyok, tegnap délután már megérkezem és holnap reggel indulunk.

Miért nem lehetsz most itt, édes, jó Vidorom, vagy mért nem vagyok én te melletted?

Azt mondod úgy-e, hogy én vagyok az oka, igaz! De, Vidorom, esküszöm neked életedre, hogy soha én effélenek okozója nem leszek és egész életemet arra irányozom, hogy a te életedet minél kellemesebbé tegyem s egyszer aztán majd egészen meg fogsz nekem bocsátani, úgy-e, édes, jó Vidorom? Mert látod, nekem egyetlen célom most ez. csak akkor leszek ismét nyugodt, ha látni fogom, hogy megbocsátottál.

Még eddig csak egy leveledet kaptam, Vásárhelyre, úgy-e fogsz írni, Vidorom?

A ládáimról a recepiszt édesanyánk átadta.

Azt az 50 frt-ot, amit írtam, hogy küldök Miminek, elfeledtem Vásárhelyt postára tenni és igen jó volt, most már nem merem feladni, mert félek, hogy nem marad elég.

Most van 120 frtom, de amint felérek, rögtön lakást kell fizetnem és a többi költség!! ...

Édesanyánk és Hermi nagyon jók hozzám, mindig rólad beszélünk, kérdezték, hogy te mért nem velem jöttél, én azt mondtam, hogy engem elbocsátottak most, mert a Nemzeti Színház érdekéért, de téged csak rendes szerződés letelte után fognak elereszteni és hogy Pesten májusban fel fogsz lépni.

Anyánk és Hermi csókolnak sokszor, édesanyánk ait üzeni, hogy hozz neki egy darab Grehem-kenyeret, külön fog írni, mihelyt mi elmentünk.

És most, édes Vidorom, Isten velünk, Pestről fogok írni, ha egy kicsit rendbejövünk. Hermi nem idegenkedik a Pestre jöveteltől és ez nekem nagy megnyugvásomra szolgál.

Isten veled, Vidorom. Gyulai bácsi és Anna és Mátrai hogy vannak? Üdvözlöm őket.

Ha valami megjegyzésed van, vagy tanácsod van valamire nézve, kérlek, Vidorom, ne hallgass vele, mert én elfogadom és a szerint cselekszem.

Édes, jó Vidorom, gondolj néha-néha
Maridra

U. i.

Édes Kisuram! Kérlek, engedd meg, hogy most hagyjak

itt édesanyánknak 10 frt. és te tartsd meg pénzedet az útra, jó?

Ne félj, nem fogom veled megsérteni, kicsi édesanyádat, úgy fogom itt hagyni, hogy nem fog megsértődni!

Marid.

26.

1872 március 31.

Pest.

Édes fiam!

Hát te már engem egészen elfeledsz? Hát már te nekem éppen nem akarsz írni? Hát mi lesz aztán énbőlőlem? Ez már ötödik levelem hozzád és te eddig csak egy korhó levéllet írtál szegény Maridnak, Vidorom, ez keserves büntetés! Én nagyon, nagyon izgatott és felindult vagyok, a sok járás kelés, hogy mindent a legolcsóbban kapjak, meg a várakozás levedre, meg az előkészület, miután még semmim sincs itt, pedig már ma vasárnap van, — egészen kifárasztottak, úgy hogy csak most, délfelé, kelhettem fel, és moil is csak azért tettem, hogy Herminkét meg ne szomorítsam, kit láttam, hogy lever betegségem. De azért orvosért el kellett küldenem, Ürményi ment el érte. De ha tőled kapnék egy jó levelet, az tudom, jobban meggyógyítana!!

Abonyból írtam neked, megkapjad? Hát Vásárhely-TŐI a pakkot, amelyben a könyvek voltak? Szép könyvek? Tetszenek neked, Vidorom?! A lábad hogy van? Én még nem foghatok az ujjammal, fáj, ha hozzáér valami, meg a torkom is fáj nagyon, azt hiszem, nem játszhatom szerdán.

Mindjárt jön az orvos, majd meglátjuk. Ma este érkezik Mimi, leveleket kaptam tőle és ma egy távsürgőnyt, hogy várjam. Ennek adok száz frt. most, tegnap kaptam a gázsimra háromszáz frt előleget, vettem belőle egy siffont 24 frton, egy divánt, amin Hermi alszik 24 frton, egy ágyat 8 frton, 3 asztalt 22 frton, 4 széket 8 frton, konyha és mosóedényeket, tányérokot, ételhordó csészéket, evőeszközöket, függönyöket, fogasokat, poharakat, stb., stb. és van még 190 frt-om.

Abonyban, amint onnan írtam, hagytam 10 frt. és itt lettem a kicsi édesanyádnak egy jó szemüveget, Ő adott

Hermi csókol, kér. hogy írj mielőbb!!

27.

1872 március 31.

Pest.

Nern értem, édes Vidorom, hogy Vásárhelyről még nem kaptái semmit, én magam pakkoltam be a Fehérvárytól kölceözött ruhákat és közibe a te könyveidet és Reich Lajos megígérte, hogy másnap rögtön küldi. Pénzt is hagytam, hogy feladhassák, de tán per fracht küldték és hever valahol. Keresd. Én Vásárhelyre csak később fogok írni, mert Teréznek egy bőröndjét is elhoztam és még nem küldhetem.

Az orvos volt itt, lefekvést rendelt, és, kétféle orvosságot írt, mert azt mondja, nem veszélyes ugyan még most. de azzá lehet. Szerdán játszom Bánk bánban, pénteken pedig Lear királyban, Goneril, azt most tanulom, aztán azután való héten Hazában Dolorest, ezt *ők* akarják! Nem tudom, miért? Isten velünk édes, édes Vidorom!

Csókolom Annát, Pappnét, Zsuzsát, és téged ezer. ezerszer, de ne haragudj és ne mond, hogy túlzok, látod, én most is annyira mérséklem magamat! . . .

Marid.

II. i.

Nem olvastam Hermi levelét, amiért írok belé!

1872 április 2. 28

Pest

Édes, jó Vidorom!

Már megint írok, de most nem lesz terhedre, mert csupa jó újságot hallasz!

Beszéltem többekkel, de különösen ma a próbán Molnárral a te szerződtesédről. Ő tagja a drámabíráló bizottságnak, és azt mondja: „éppen tegnap volt szó Réti helyettesítéséről, mert nagyon beteg! Sánthát senki sem szereti és Tóth Soma sem veri az eget!” Mondtam neki, hogy te szereted a paraszt komikumot és Borbócs jó szereped, azt mondja Molnár, „hisz akkor jól van”! A darabot szeretik és mehet, valamint Szép molnárné is, csak *be kell minél előbb jelenteni*, hogy fel akarsz lépni és miben! És határozottan megírni, hogy Borbócs legyen az első, mert ezektől ugyan nem lehet félni, se Tóth Somától« se Vízváritól, de (ez szintén jön fellépni) csak elronthatják a felléphetést, miután csak tán júniusig van a felléptetések ideje! És itt a repertoirt 1 óra megcsinálják” ezt mondta Molnár, aztán többen mondták, hát a kis férje?! Ugyan kellene ám egy komikus! Ügy-e, a kedves férje is szerződve van? Kell is már egy komikus!! Sánthát nem is említi senki! Náday nagyon dicsér! És mindenki emleget most, most kellene feljönnöd, Vidorom, mindenki azt mondja, hogy most volna ideje!

Most próba után vagyok, minden színész és színésznő feljött megnézni, egy csepp trémáni sincs! Próba után többen gratuláltak. Orczy is.

Lakásunk nagyon kellemes, siess ide, édes Vidorom, majd meglátogatjuk Jánosékat a szabadságidőnk alatt. Molnár mint kétségkívüli dolgot látja szerződtesédedet, csak jöjj!

Ma kijelölték a páholyban a helyemet.

Mimi itt van már két nap óta, csütörtökön megy. Holnap játszom. Vásárhelyről kaptad már a holmit? Keresd! Virágné volt nálam tegnap.

Itthon fogunk ám mosni! Meg egyetmást főzni is.

A Konevnka műveit megrendeltem.

„Lendlich sittlich“, „Svarze Peter” meg még egyet,

nem tudom a nevét, azért írom meg, hogy meg ne vedd. Olcsó az egész.

A kezem még fáj, ha hozzá ér valami, még eltart két hétig.

Hát a te lábad, Vidorom, te mért nem írsz? Én megszököm innen, ha te nem írsz!

Csókollak édes, édes Vidorkám, írj nekem is, meg Orczyknak is.

Mari.

Hermi és Mimi üdvözölnek, ma künn voltak a kérepesi temetőben.

Tejet reggelizünk! Rossz, az igaz!

Vince megnősült, elvette az idősb Istvánfi-leányt.

Mind üdvözölnek,

Csókolom Annát.

29.

1872 április 6.

Pest.

Édes, édes, jó, kicsi busám!

Hát írtál nekem! Az Isten áldjon meg, én áldlak. Amennyire csak bírlak! Én nem kaptam tőled több levelet még és azért estem már kétségbe. Ma már megint a hátam kezdett fájni a szenvedéstől, amit már kiálltam itt. A torokom meggyógyult, felléptem! Egy mákszemnyi trémám nem volt, olyan elhatározott elkeseredettséggel léptem ki, hogy mindenki bámult! Míg vártam a jelenésemet, folytonosan rád gondoltam, olyan keserű volt a lelkem, hogy arra a tapsra, amit kaptam kilépésemkor, még a fejem sem biccenttettem, pedig nagy volt (édes Vidor, mindig azzal vádolsz, hogy mindent nagyítok, most igazán egy cseppet sem fogok). Az írók) mind ott voltak, az első felvonás után jött a rendező, hogy nagyon hívnak, menjek ki, de öltöztem. A 4-ik felvonás után 4-szer hívtak ki! Ez hallatlan, Gertrudban, Orczy s a többiek játék után gratuláltak. Itt vannak a kritikák, egy sem hiszi, hogy Gertrúdom eredeti lett volna, mind Jókai mamával bosszant, pedig csak egyszer láttam igazán Kolozsvárt! Az pedig nem volt valami! Itt vannak a

kritikák, kivéven a Fővárosi Lapokat, azt még én sem látam. Ha elolvastad, küldd el Abonyba, édesanyánknak, ezt a másik kettőt is, szereti.

Édes fiam, annyit írhatok, hogy ha most egyelőre megtagadják is szerződtedesedet, de év végével, majd ha nyilatkozom, bizonytal idejutsz! De ne hidd, hogy miattam, sőt ellenkezőleg, ha megtagadják szerződtedesedet, annak vagyok egyelőre én az oka, így súgta meg ezt nekem Bakos, most valamelyik nap! De csak várjunk, én már itt vagyok, úgy hogy nem egyhamar fognak elbocsátani!

Itt nincs ám színész!nő!

Csak légy egyszer itt, Vidorom, majd meglátjuk, aztán Budán is lesz nyáron társulat. Szigeti említette, hogy távsürgönyöztél neki Jubileumára! Molnár jóindulatú, Paulay azt mondta, hogy rövid idő múlva nagy művésznőt csinál belőlem!

Hollós, Deák és Teszényiné fölkerestek, ez utóbbit elengedtem volna, a többi is különben.

Miminek adtam 100 frot, órát is vettem! És egy varrónét fogadtam, napjára egy frot. és ebéd, hétfőn már jön.

Simonyi, a fényképész, ide küldött, kéret, hogy engedjem, hogy levegyen nagyban, valamely szerepemben. Éppen a teknő mellett talált a küldöttség, meg kellett ígérnem, pedig, Isten bizony, vonakodtam. Hétfőn megyünk. Nem árt, ingyen lesz és Kolozsvárra úgy is tartozom képekkel.

Most már a második óriási náthám van, mióta itt vagyok, szárad a szoba és a gőz mind a fejemre és melleme száll, nem ismerek a hangomra.

Tán csak nem tart soká! Ha jobban leszek, megyek Jókainéhoz, hogy csepegtessen belém abból a malasztból!...

Megpróbálom!? Hátha!

Kell bennem lenni valaminek Jókainéból, mert minden lap azt mondja, hogy őt utánoztam.

Kedves Vidorom, csak már te volnál itt!! Csak átalhatnám ez az áprilt! Most nem tudok én örülni semminek! Édes Vidorom, ha Mátray, vagy Pappné valami különöset talál mondani, rá se hallgass, látod, én azt hittem, hogy nem akarsz már nekem írni! És¹ úgy össze volt már facsarodva a szívem, úgy fájt. Látod, nekem te vagy az egész világom, őmc egy perc, amelyben rád tie gondolnék, és csak rád!

Itt ast mondják az emberek, hogy nagyon megváltoztam, hát hogyan?

Édes, édes, drága Vidorom, áldlak, csókollak, szeretiek, Ölellek, minden éjjel rólad álmodom. Az éjjel úgy szerettél, a múlt éjjel olyan goromba voltál hozzám! úgy fájt!

Isten veled, írj nekem. Kérlek.

Mari.

Kérdem Hermint, mit üzensz Vidornak! „Hát, hogy jöjjön már!” Különbö csókol.

Hermi volt Hunyadi operában, a királyi család is ott volt. A páholyba nem szabad vinni senkit.

30.

1872 április 7.

Pest.

Édes, kedves Vidorom!

Most beszéltem Deákkal, mondom neki, hogy mennyire hosszant, hogy még a legjobb akaratú lap is mind azt hiszi, hogy Jókainét kopíroztam, azt mondja, ő tudja és mondta tegnap a gyűlésben Gyulai Pálnak, hogy nem láttam Jókainét. Gyulai azt mondta: „Már akár hogy van, de jobb volt, mint Jókainé!” Továbbá azt mondja Deák: Ha vannak is ellenségeik, de szólni egy se mer, mind le vannak főzve! és végül: A férje írt Orczynak, hogy fel akar lépni, ezek » ezekben, — mit gondol, mondom, férjem szerződtetését illetőleg? Azt hiszem, csak októberre lehet belőle valami!

Ezt mondta Deák.

Ma mondtam Orczynak, hogy nincs ruhám Gonerillre, adasson a garderobból, azt mondta, csak szóljak Paulaynak. Tehát lesz! (erre Cornelia tanított). Tegnap voltam nála, azt mondja, hogy túlságos szerény vagyok, „fel a fejjel, fel a fejjel, fel a fejjel, kegyed már ott van, hogy elég, ha egy néma fejbillentéssel köszön az igazgatónak! és mindenkinek. Most a kezébe ragadhatja azt, amit később, 5—6 év alatt érhet el, Felekiné duzzog és nem játszik!”

Az igazgató mindig ostromol, hogy miféle Szerepek vannak nálam betanulva, a Felekinéiből?! Ezt még Corneliának sem mondtam meg. Nagyon sietteti *Hazát*. Csak már

te itt volnál, édes, drága Vidorom! Jó lesz itt nekünk mégis, majd meglásd! A lakásunk olyan barátságos! Sándor-utca 10-ik szám, ajtószám is 10.

Vince nagyon kacagott, mikor mondtam neki! Az ujjam egy kicsit formátlan maradt! Édes, csak jöjj, kérlek, mindjárt május 1-én, elmegyünk aztán Jánoshoz a szünidő alatt!

Mari.

Kedves, édes Vidorom, írd! Az a leveled valószínűleg elveszett, címezd lakásunkra, Sándor-utca 10. szám. Jöjj már.

Mi az a masla masla??

31.

1872. április 10.

Pest.

Kedves, édes Vidorom!

Hát már te nekem soha sem írsz? Tudod, ez már mégis sok! Hát azt hiszed te, hogy nekem 1 hó alatt két levél elég? Hát olyan nehezedre esik neked az írás? Látod, Vidorom, már megbocsáthattál volna nekem, hisz én téged olyan nagyon, nagyon szeretlek! És ha keserűséget okoztam neked, azt minden percben bánom! Látod, eléggé meg vagyok én büntetve könnyelműségemért, hogy most téged nem látlak. De hát írd legalább!!!

úgy várLak, Vidorom, hogy azt nem tudom leírni!

Ma beszéltem az öreg Szigetivel, ő szólított meg, azt mondta, te írtál neki és kérted, hogy ha nekem szükségem lenne valamiben rá, kéred, hogy hát ő! . . . de már ekkor úgy vonogatta a száját, hogy mind a ketten hangosan el-kacagtuk magunkat! Kérdeztem, mit gondol szerződtetésedtől? Azt is beszélem az egész világnak, hogy te nagyon szereted a paraszt komikumot és mondtam neki is, az is azt mondta: „na, hiszen nekünk éppen az kell! Csak egyszer legyen itt, beszéljen, járjon, keljen, hogy lássák itt, a többi menni fog, aztán a nyáron ott van Buda! Télre pedig majd meglátjuk!”

Hisz csak már itt volnál, édes Vidorom! Ha még soká Bem látlak és nem is írsz, én utánad szököm!

Pakkot mégsem kaptál? Írj, kérlek, Reichnak recipisszel!

Pénteken játszom. Te, Vidorom, olyan fősvény vagyok, hogy rám sem ismeresz! Nem vennék egy darab ruhát színpadra, ha minden nap egyben állnék is ki. Most is GoneriLre nincs ruhám, felmentem, kértem, most azt veszem fel, amit Matsinkának csináltattak. Egy kék bársony ruha, a többiek nevetnek, én is nevetek velők és felveszem azt a fatális ruhát! Pedig már a színház szállítója ugyancsak felajánlotta a hitelt! De nem! Nem, nem csinálnék több adósságot! — Fizessenek, aztán öltözöm, nem leszek már bolond! Hanem vettem még egy szép ágyat és még egy sifont kéz alatt, új és olcsó! Míg te jössz, Hermi fog benne aludni. 16-án fizetem ki és addig el sem hozatom, pedig kínálták! Nos, nem javulok?

Csókkollak ezerszer

Marid.

A *Hon-nak* megírtam, hogy ne szakírozzanak Jókainéval, soha sem láttam! Csak egyszer!

Leveleidet címezd: Sándor-utca 10. szám, 10 ajtó.
Hermi csak azt izeni, hogy siess mihozzánk!

32.

1872 április 11.

Pest.

Kedves Vidorom! édes férjem!

Ma kaptam 3 leveledet, azt, amelyet 1-ső aprilban írtál, és azokat, melyeket 8-án és 9-én. Hol lehetek eddig? De csak hogy itt vannak! Tehát kezdjük előlről.

A pakkot megkaptad, a könyvek tetszenek, örvendek, hogy örömet is okozhattam már egyszer drága Vidoromnak. Én is hagytam ott 5 frtot, nem tudom, mit csinálhattak azok az emberek?! De hagyjuk azt! Tóth Soma és Vízvárinak híre sincs itt!? Holmimért 23 frt. kellett fizetnem. Somlyayékat Pappnétól kérdezd. Hiszen csak éppenséggel annyit költünk, hogy már kevesebbet nem lehet. Adósságot nem csinállok többet, ennyit mondhatok! De Hermi már enni sem mer, annyira a szívéen hordja folytonos figyelmeztetésedet;

„Sokat ne költsetek! Gazdálkodjatok! stb., stb.” Ami a gondolkozást illeti! — Azt hiszem, Vidorom, nagyon is megleszesz velem elégedve, mert már majdnem fősvény vagyok, ruhát éppen nem vennék többet, ha nem tudom hogy kellene is kiállnom! Majd meglátod!

A levegő elég jó! A pofák??! Azok közt úgy balanzírozok, mint itt ez a pojáca, kivel hogy, mindenkivel a maga módja szerint. Egyikkel büszkén, a másikkal nyájasan, legtöbbször sehogy. Molnár meghízott, nagyon rossz volt Bánkban. Borcsa tegnap lépett föl, mint szerződött tag, fél akkora tapsot sem kapott, mint én, pedig hát ők ugyancsak dolgoznak, és szép, nagyon szép! Igaz! Bánk bánban orrot ragasztottam ám! Azért írta a Fővárosi Lapok *ezt*.

Nem tagadom meg magamtól a szükségést, annyi rossz tejet iszom, hogyha még soká nem jössz, vízzé válok tőle.

Vacsorára nem tudom, mit egyem, két este tojást, rán-tottát ettem, és nem tudtam aludni.

A veres ruha?! Tönkre biz a, annyira, hogy csak egy tunika került belőle! Már kész is.

Az előleg semmiféle alapból nem való; azt mondtam Orczynak, mikor kérdezte, ki fog jótállni? Báró úr! adjon nekem úgy előleget, kérem, hogy senkinek lekötelezettje ne legyek. Aztán adott előleget a gázsimra, — így nevezik — arait havonként 25 írtjával húznak le és semmi kamatot nem fizetek! Ma éppen beszéltem vele, mondtam neki, hogy ismét pénz kell, — de gondold meg, fiam, hogy ebből 100 frtot Miminek adtam! — de hát most megint csak kell! 100 frt. a váltó! 120 frt. 4 havi lakás! mert már 10 frtot adtam ... és a harmadik száz? 40 Meskó, 20 Tánkos! 80 Aszlán! Az igaz, hogy mind ezt nem kell egyszerre, de még zálogom is van! és egyetmás is kell még a házhoz! Ezt aztán húzzák 50 írtjával havonként. Kapok még 150 frt., ami aztán az enyim lesz! És a báró azt ígérte, hogy októberre megjavítja a fizetésemet. Most pedig csikarok ki tőle ruhapénzt. Ma már majdnem megígérte! De nem hagyok békét, míg meg nem adja! Pár száz frt. jó lesz!!

Csak jöjj már, Vidorom, légy itt, azt hiszem, jó lesz itthon főzni, egy cselédet fogadni, mindig én hordom ki a mosogatóvizet és éjjeliedényt és én mángolok és mosogatok

is sokszor és Henni törülget, pedig a bejárónak 6 frt. fizettek, de úgy félek a szájától, mint a tüztől. Bizony!

Csak jöjj már, csinálj valamit, én nem merek semmihez fogni addig, pedig Henninek nem tetszik, hogy nincs cseléd! Ma is, hogy nem jött. el a várt mosóné és a ruha be volt áztatva, csak pár felsőruha,nyári, s magunknak kellett az udvaron a kútnál öblögetni, hát dörmögött! Pedig én igazán mindent megteszek, mikor nem volt Dunavizünk inni, hát magam mentem a korsóval vízért! De ő szégyenel az udvaron az emberek előtt affélét tenni, azt mondja, ha kacagom: „ha meglát egy abonyi, majd azt mondja, hogy már *ennyire* jutottam Pesten”. Gondolhatod, édes, hogy én sohasem kérem effélékre, még inkább kiviszem a kezéből, de ezt ő akkor mondta, mikor látta, hogy én effélét csinállok. Ma kaptunk édesanyánktól levelet, elküldte a te leveledét is és visszaküldte a szemüveget, amit küldtem, neki, nem jó, kicserélem.

Még sehol sem voltunk, se Múzeum, se Múcsarnok, se Sziget, se Liget, egy csepp kedvem sincs, a színházba is csak immel-ámmal megyek, de ezt már kell, de Operába, mint ma is, nem megyek, vagy ritkán.

A szobákban még eddig férünk, a belsőben (kisebbik) van 2 nagy fogas, szépen, fehér függönnyel beterítve, ott vannak a ruhák és ott van az én ágyam és egy asztalka, egy szék és a nagy 4 f 50 x-ros fali óra. A másik — nagy — szobában van egy 2 ajtós sifon, egy 24 frtos díván és két asztal, egy nagy, kerek és egy csinos, a díván előtt, ezen írok neked, busám mindig, aztán itt van a gép és 5 szék és a szép ládám, és egy kis sublót, aminek a fedelét éppen ma húztam be szép, fekete viaszosvászonnal, két fiókja van csak, alacsony, a fehéreműmet tartom benne, erős jószág, kés alatt vettem 5 frton. Aztán vettem még egy szép, új sifont és új ágyat, politúrost, kézalatt, de csak 20-án hozatom el, a két drb. 22 frt. A konyhában ott sok van, ott van egy pompás, jó tűzhely. Na, az a szobákban is van, — kályha. Aztán van egy 3 frtos, kézalatt vett asztal, aztán egy erős, új hokkedli, aztán egy kis mosdókaszten, most étel- és edényneműt tartunk benne, aztán a te kis, kerek pléhkádád, meg vasalódeszka, vasaló, lapicka, csipő, balta, seprő és vashúzó, meg fazekok, lábosok, — jaj, alig férünk,

és van egy vízvezeték a falon, de amely csak májusra ad vizet.

A pince. Ott van egy nagy dézsa, meg egy ki« dézsa, meg egy nagy teknő, meg fél öl fa, lehet itthon mosni és főzni, a padláson vannak a ládák és ruha tengetve. A levegőt kerteken keresztül kapjuk, a nap ide süt, az ember nem is kívánczik kimenni, nem kíván az ember semmi mást, csak a kis urát! Akinek örüljön és panaszkodjon, és akit átöleljen és forrón megcsókoljon, Vidoromat!

Vidorom, gyere már!

Az Isten áldjon meg, gyere!

Maridhoz.

Újházi tisztel, azt izeni, ne egyél olyan sok szilvát. Leövei meg azt, hogy hozd a feleségét! Hermi meg azt, velem együtt, hogy jöjj, jöjj, jöjj! Igaz, még két kosarunk is van, az egyik nagy, ruhái, a másik kicsi, fás.

33.

1872 április 12.

Pest.

Kedves fiam!

Ismét újság! Maj nálam volt Orczy! Beszéltünk Dolórésről, több szerepekről, a kérendő 300 fitről, hétfőn megkapom. Kell felvennem, Vidorom, mert Mihálishi Bécsből nagyon kér, hogy küldjek neki száz fit. Különben nem tud hova lenni! Mit tegyek? előbb-utóbb csak ki kell fizetnem! Legalább egy helyen tartozom. E három 100-ból tehát 100-at Miminek, 100-at a váltó! és házbér! Kapok ugyan 170 fit. gázsit, de hát a kezemben is csak kell pénznek lenni! És még kell fizetnem a bútorra is, meg neked is, hogy jöhess, meg zálogom 's van.

Aztán említette Orczy az ígért bécsi utat, hogy megengedi, sőt segíyez is, aztán kérdeztem, hogy felelt-e már neked, azt mondja nem, mondom: hát feleljek én méltóságod helyett? Azt mondja: hisz jöjjön, lássuk. Mondom: hát a szerződötetés, mert végre én az uram nélkül csak nem lehetek itt, azt gondolhatja méltóságod, az uramat nem hagyom *el* a fél világerért, *nem* a pesti dicsőségért. Nagyon né-

zett, aztán így szólt: Minden kegyedtől függ! A kegyed tehetségétől! Mondom: Méltóságos úr, az én férjem ám nem Pauli, akit csak a feleségéért érdemes tartani! Megállja az a helyét a maga szerepeiben. Meglássuk, meglássuk, csak hadd jöjjön hát föl! ...

Én is azt mondom, csak jöjjön már föl! Annyi a mondanivalóm neked, drága Vidorom, lásd, nem győzöm leírni! Kéredzél el onnan, nem lehet?

Most meg ezek, akik a nyárra társulatot alakítanak, kérnek, hogy menjek velők, rég faggatnak már, de hallgattam vele, ma aztán Szigeti Imre megfogott a színpadon és azt mondta, hogy menjünk velők, adnak nekem arra az egy óra 150 frtot és minden költséget! Te pedig írd meg a föltételeidet. Kérnek, ha beleegyezünk, 10 nap alatt jöjjünk tisztába, csak társalgási darabok mennének! De, Vidorom, előbb még beszéllek Orczyval is, hogy mikor adná az időt a bécsi útra és mennyi segílyt adna?! Jó? Megírom neked az eredményt, aztán határozz te, jó az a 150 frt., de nyugodni is kéne, az is igaz, hogy itt azt mindig lehet, de hát határozz te, édes, ahogy jónak látod! Ma játszom Gonerillt. Komisz szerep. Kolozsvárt mit beszélnek? Azt mondja Kopán Ottó, hogy téged nem eresztenek! Vidorom!? Mához egy hétre Dolores! Orczy nagyon kér, hogy csak est játszam jól, aztán minden meg van nyerve!!

Különben senki sem közeledik tiszteletlenül, mert mindig és mindig csak téged emlegetlek!

Marid.

Nagy és Újházi üdvözölnek, kérdik, mikor jössz már? Csak Sántha nem kérdi, hogy mikor jössz már! Szepeg az öreg. Na, ez elég ostoba levél, de játék után! . . . Pá, pá, busám!

34.

1872 április 14.

Pest.

Hallod-é, fiam! Ne izélj már! tudniillik most kapom azt a recepiszes levelet, jaj, jaj, te Vidor! Hát te már engem

csak bántani tudsz? Hát te már rólam csak rosszat tudsz hinni?! Ideje már, hogy jöjj és beszéljünk okosan!

Én nem vagyok Bodóné, mert én nem kaptam a leveledet, különben tudhatod, hogy rögtön felelek, hisz neked írni, ez az én egyetlen kedves foglalkozásom, mióta itt vagyok, nem ám a páholyba járni. . . mint már azt hiszed; tudom!!! Én abba a páholyba csak úgy megyek, mint amikor valaki fogát húzatni megy, de látnom csak kell *őket!* Hogy ismerjem, ki mit ér, aztán meg tanulnom is kell, de ha te itt leszesz! . . . na, majd meglássuk!

Tegnap Benza és Bignio énekeltek, és az udvar is jelen volt, mindenki hónaljig kivágott ruhában volt. Én abban az esőköpenyben, amelyben itthon mosogatok. Felekiné megszólított, én azt mondtam, hogy én ide nem mutogatni jövök magamat, hanem *én* akarok látni! Aztán mindvégig kacagtak, — gondoltam egyet.

Hanem ha, én a te leveleidet megkapom, hát írom-e azt a desperált levelet annak a szeleburdi Pepinek! — mert meg kellett, hogy mutassa!?! Oh! . . .

A váltóra gondolok éjjel és nappal, már lesóványodtam miatta! Szerdán indítottam a pénzt! Valamint Miminek is a második 100 ft. Bécsbe!

Aztán tudom én azt is, hogy mit tesz az a masla masla! Hát az egy kis nyájaskodás akart lenni, de nekem úgy tetszett, mikor olvastam, mintha azt mondtad volna, jó jó, ne szeress olyan nagyon, te tetű! De hát én nem kívánok mindent egyszerre, várok, hisz én így is nagyon, nagyon boldog vagyok és tudok is *így* várni.

Aztán a *Hon*-nak sem ezekkel a szavakkal írtam én, hogy ne *szekirozzanak!* Hanem olyanformán, hogy „biz én nem láttam soha, ilyen! olyan! . . . nagy művésznőket! hanem segítsen ön is, kérjük azt az égből szállt Istenit, tanítson meg engem művészetének csak 100-ad részére, stb., stb.” na, így sem éppen, de hát én mindenkor túlzok, te mindig ezzel vádolsz!

Nem bánom, én édes Vidorom, ha parasztnak jössz, ez kellene! ide! . . . ha úrnak!? . . . csak légy már itt! Van már könyvstélázi is!

Isten velünk, édes Vidorom, bocsáss meg a Pappné leveléért

Maridnak.

Hermi csókol.

Még egyszer bocsánat a gomkócokért!

38.

1872 április 29.

Pest.

Édes férjem!

Abban a helyzetben vagyok, hogy nem tudom, hol kezdjem el az írást! Ma kaptam rövid, kérdő leveled. Hogy miért hallgatok oly rég? Annak sok oka van. Az első fő ok az, hogy megsokaltad leveleimet és addig nem akarok levéllel terhelni, míg a Korbuly pénzét meg nem küldhetem. Aztán különben is mit írhatok neked most, csupa rossz hírt. Nem színpadi sikeremre nézve! Mert mindenki elbámult Doloresem után, csak a Reform nem, azt pedig tudjuk, hogy annak mi a hibája!

Hanem ez a lakás vizes és folytonos rekedtség, és mell és torok, hozzá még szemfájás is arra kényszerítettek, hogy másik lakás után nézzek. És én vettem is fel egyet az 5 Pacsirta utcában, 2-ik sz. 7-ik ajtó. 2 szoba konyha. Csak-hogy még *ez* nincs kiadva! Pedig ezt a fertályt is nekem kell fizetnem!! Ez a baj! De már nagyon el voltam keseredve, egy tiszta hangot nem bírok kiadni. Gondoltam, inkább a pénz vesszen, minthogy koldus legyek ilyen fiatalon. 100 frtot felvettem a segélypénztárból, abból kellett adnom 40 frt. felpénzt a lakásra, 60-at pedig 1-én kell letennem.

A költözködés is szörnyű sokba jön! Így állunk, Vidorom! És ehhez a helyzethez járult még az, hogy te nekem úgy írtál, hogy Mari, Mari, te bizonytalanság jelképe te, nem lesz mibelőlünk énekes halott! Meg hogy „a hangoknak sokaságát hallom!” Hát, Vidorom, az Istenre kérek, lopni menjek, vagy hogy szerezzek pénzt? ha nem pazarolok! Mióta itt vagyok, csak cipőt és 2 pár szarvasbőrkesztyűt vettem magamnak, a többi mind kellett, elkerülhetetlenül kellett! Hiszen ha megígérték és nem adtak. Orczy megígérte

*Kassai Vidor és Jászai Mari
jegyeségük idejében*

*Fesztay Árpád, Jászai Mari
és Fáy Szeréna*

*Honthy Mari, Jászai Mari
és Luczko Aranka*

*Ivánfi Jenő, Jászai Mari,
Gál Gyula, Delli Emma
és Angyal Ilka*

SZÁMLA TÜRSCHE F.

1890. évi 10. sz. 1. §-gyal. 10. sz. 1. §-gyal.
Fizetésnek, rólja- és megfizetésnek kasszákot rakatának

10. sz. 10. sz. 10. sz. 10. sz.

Kassa	10. sz. 10. sz. 10. sz. 10. sz.	10. - 5. 40 3. 40 2. 50 <hr/> 19. 10. -
-------	---------------------------------	---

Ruhaszámlája

10. sz. 10. sz. 10. sz. 10. sz.

10. sz. 10. sz. 10. sz. 10. sz.

Bejelentőlapja

a másik 300 frtot és aztán sült ki, hogy nincs, csak 100! De azért a váltó *akkorra* ki lesz fizetve, meg a többi is.

Menjünk el, Vidorom a nyáron valahova játszani, ha máshova nem, hát Szigetiékkel, egyik gázsi úgy megmarad az adósság törlesztésére, hiszen most úgy sem fáradok ki a játékban! És csak olyan darabokat játszom, amelyeket tudok!

Most kértem a színház szállítójától pénzt, hogy fizethessem a váltót és a lakást, ma várom a választ.

Ne ijedj meg, édes Vidorom, amint mondtam, én addig egy darab színpadi rongyot sem veszek, míg tartozásaimat ki nem fizetem, majd meglátod, Vidorom! Hisz így könnyű lesz adósságot fizetni! Eddig mennyit adtam boltosnak és szabónak, most pedig nem adok semmit. Ami a megélhetést illeti, akár ketten eszünk, akár hárman, az mindegy.

Meg aztán azért is nem írtam, Vidorom, hogy utolsó leveledben azt írtad, hogy e hó 28-án *indulsz* el Kolozsvárunkról! Tehát nem indulhattál!? Meddig maradsz Abony és Nagyváradon? Ha lehet, írd meg! Ügy várunk már, Vidorom, hogy ki sem tudom fejezni!

Apámék küldtek 4 vánkost, 1 dunnát, 1 paplant és egy szép pokrócot, lilát. Küldtem nekik 10 frtot, mert apám Nagy Máriai Cellbe megy búcsúra. Azt kérdik, mikor jössz, akkorra küldenek sonkát és egy szép nagy malacot.

Mit írnak még? Az öreg Lendvayné megfogott és azt mondta, hogy jobban játsztam valamennyi ittlelvőnél és hogy éppen, amit a Fővárosi Lapok megrótt, t. i. a plasztikám, az volt olyan szép, amilyen itt egy sincs! Olyan szép, olyan festői, és *nőies!* Ezt mondta Lendvayné nemcsak nekem, de beszél, hallom, mindenütt! . . .

M.

Különben, Vidorom, ne hidd ám, hogy nem írtam! Írtam, de nem küldtem el!

Ma varróné is van, Hermi és ő varrtak, én pedig főztem húslevest, krumlifőzeléket és fokhagymás pecsenyét, varrják az ágyneműt, ha kész lesz, aztán üritgetjük a tollat bele, amit hazulról küldtek és én is vettem egy vánkossal,

még mikor ide jöttünk, mert nem volt mire feküdnöm, most már van sok is! A kis Annát csókolom és Mátrayt üdvözlöm.

36.

1872 július 9.

Arad.

Édes, jó Vidor!

Leveled nagyon jókor érkezett! Köszönöm.

Azon a ponton vagyok, hogy megszökjem ezektől az! ... Fehérváry ezekhez képest egy galant gavallér volt! Ezek sintérek!

Megbolondulok. Úgy kunyerálnak, mint a cigányok és mindenre rávesznek! Új meg új szerep! Mikor aztán határozottan ellentmondtam, akkor nagylelkűen azt mondták, hogy *kérjek* hát minden ki nem kötött szerepért diurnumot! Azt feleltem, hogy hisz akkor 12 szerepért kellene diurnumot kapnom!

Ma aztán ide küldtek 5 frt. én a szemük közé vágtam és azt mondtam, hogy nem 5 frtot kóstál az én vérem és hogy én nekik szívességből teszem meg, mert megfizetni azt úgy sem tudják!

Gyalázatos, cigány, zshivány, éhenholt had! Pfuj! Pfuj!

Na, de legalább megint többet tudok!

De sokba kerül nekem minden tapasztalásom!

Beteg vagyok, Vidor! Nem tudok enni, sem aludni, rosszul vagyok, a szemem is fáj nagyon, ha így tart. . .

Na, tán csak vége lesz.

Igazad van, rövid az életünk. Az enyém e pár nap alatt ismét 5 évvel lett rövidebb, na, de ez így volt elrendelve. Minden nap játszom! A fejem zúg! Irént úgy utálok, mint még semmit soha, borzasztó, amennyit mérgecs, azt hiszem, azért vagyok is beteg. Kihíresztelte mindenütt, hogy ő nem cseléd és k. a.-nak hivatja magát. Elöl-hátul azzal traktálnak, hogy a k. a. volt itt, a k. a. mondta, s a k. a. ezt, azt! Jaj, Vidorom, ha nem nézném azt, hogy egyedül vagyok itt!

Az egyetlen Földényi jár ide, vele megyek néha a szomszédba vacsorálni, más senki ösmerősöm nincs.

Ő tisztel téged.

Édes Vidorom, Isten veled, töltsd jól ezt a pár napot. Az én levelem ne bántson. Én, ha kipanaszлом és kiveszek-szem jól magamat, egy kissé megkönnyebbulök. Csak azért írtam le ezeket a dolgokat, hogy tudd megbecsülni te ott azt a nyugalmat!

Nem adnám egy évi dicsőségért, ha melletted lehetnék!

Isten velünk, csókollak mindnyájatokat. Hermike hogy van?

Ha pénzre lesz szükséged, fiam, írd meg, küldök.

Nácinak majd írok, ha időm lesz. Nem örültem levelének, nem tudok hinni szeretetében, nem tudok hinni semmi jóban, semmi nemesben!

Oh, pedig úgy szeretnék hinni! Oh, hit, hit, hit!?

M.

37.

1872 július 14.

Arad.

Édes Vidorom!

Nem bírom bevárni leveledet, ámbár azt sem tudom, hova címezzem, de írnom kell.

Ez az élet itt kiállhatatlan! minden nap játszom, és minden nap új szerepet, aztán beteg is vagyok, a bal szememen már a második árpa nő! alul elmúlt, most keletkezik a másik, a felső pillámon és halálra bosszant, mert fáj is és nem is tudom magam miatta festeni, ma meg a fogam kezdett fájni, holnap huzatom ki, csakhogy aggaszt, mert csak gyökér.

Az egyetlen élvezetem az, hogy minden nap megyek a Marosba, reggel 8 óraker fürdeni.

Most játék után vagyok, Lelenc volt az előadás, Sárát játsztam, de mert délután mindig alszom, most nem vagyok álmos, ma délután rólad álmodtam, szépet. . . nagyon szépet! azt, hogy szeretted, jó, gyöngéd voltál hozzám! és én olyan boldog voltam, rosszul esett, mikor fölkeltem!...

Hej, csak igaz az a közmondás, hogy éhes disz ...

Gondolsz-e rám, Vidorom? Én rád minden nap igen sokszor.

Vikol Paliék itt vannak, itt voltak két előadáson, azt mondják, kedvemért jöttek be, ki akartak vinni 4 óra járásnyira falura, úgy vagy két napra, de én nem megyek, ma együtt voltunk a Marosban reggel, délutánra kértek, hogy menjünk a városligetbe, de én nem mentem . . . pedig már el is indultam, — de visszatértem és aludtam inkább egyet és az alatt álmodtam azt a szépet.

Nagyon érzem a hiányát a könyveknek! egy sincs velem, pedig néha egy-két sor beh jól esnék . . .

Itt még játszunk 7-et vagy 8-at, aztán megyünk Temesvárra, azt mondják, ott még rosszabb a levegő, az itteninél is!

Mára befejezem leveletem, nagyon fáj a szemem, nem írhatok többet, jóéjszakát édes, édes Vidorom, Isten veled! gondolj szegény

Maridra
akit megöl a méreg! . .

38.

1872 július 18.

Arad.

Édes Vidorom!

E hó 15-ről kelt, fél levélre írt céduládat megkaptam!

Örvendek, hogy jól találod magadat, bár én is elmondhatnám ezt!

Abból, hogy Horgosra, vagy Abonyba mehessenek, szó sincs, 31-én Pesten kell lennünk, és azt hiszed, hogy ezek a —!/? — nem játszanak a bőr repedésig?! Hisz ezekhez képest minden vidéki direktor egy galant gentleman! . . »

Még eddig többet nem tudok, csak azt, hogy Temesvárra nem megyünk, hanem itt maradunk és hogy 31-én otthon *kell lennünk!*

Mindennap színpadon! Tegnapelőtt Kukli, tegnap Idegesek, ma Tartuffe, holnap Falura kell mennie, szombaton Stuart, vasárnap Gyöngéd rokonok! És ez így megy. Minden nap tanulni! Tanulni! Eddig játsztam 15 szerepet!

A fejemet szeretném leharapni, ha meggondolom, hogy miért jöttem ide?!

És egy fityingem sem maradt. 100 frtot már eddig kivettem, 50-et még otthon, 50-et ma itt és nem vettem, csak két pár kesztyűt! Hova lett? Megettük! Nem lesz nekem soha semmim! És ha a földet túrom is az orrommal!!!

A hátam, mellem oda van! Aztán legalább csak melletted lehetnék! De ezek közt a pimaszok közt!

Ma Szigeti annyira felmérgecsitett a vendéglőben, hogy a kanalamat a fejéhez vágtam! Hanem a feje felett repült el, tán szerencse. Tudod, Vidorom, olyan ideges vagyok, hogy félek magamtól! De hogy is ne?

A fogam, az már 3 napja fáj és nincs itt az orvos, hogy kihúzathatnám, elutazott. A bal szememen már a 3-ik árpa nő és úgy kínoz, hogy ki sem mondhatom. Tejes zsemlyével borogatom, aztán este kifestem magam, tehát gyógyulhat!

Hogy gondolod, Vidorom, hogy itt küldjem el Irént, csak nem hagyom magam egészen egyedül itt!

Csak már ennek a hónapnak vége volna!?

Egy levelet még írtam ezelőtt 3 nappal, Abonyba küldtem, tán elküldik?

Isten veled, édes Vidorom! Sokszor álmodok rólad! És mindig jólesik.

De egy jó újságot is írhatok, az a bajom, ami ellen most Pesten gyógyított az orvos, úgy veszem észre, hogy nagyban javult! A Maros teszi.

Csókollak ezerszer, a rokonokat üdvözlöm.

Marid.

39.

1872 július 20.

Arad.

Édes, édes Vidorom!

Tehát itt maradunk. Jobb is. Majd megírom mikor, melyik nap megyünk. Aztán, ha kell a gázi bogememet a nyugtákkal együtt elküldöm neked, hogy hozasd el a pénzt Pestről, mert nincs pénzed, úgy-e, édes Vidorom!? Egy keveset innen is küldhetnek,

Ma Stuartot adjuk, Erzsébetet játszom, egy öltözékben! ...

Hogy vagy, édes férjem? Jól, úgy-e? Hermi is ott van? Csókolom őt a többi rokonokkal együtt.

Egy kötet Heinét kaptam eredetiben, azt olvasgatom. Pompás.

Ha már melletted volnék, Vidorom, minden jó volna, de így olyan vagyok, mintha nem volna fejem!

Ezeket utálom, ők udvariasak hozzám, mert szükségük van rám, majd nem így lesz Pesten, kitöltik ott rajtam a bosszújokat, mert nem vagyok ám — nem tudok) lenni — irántuk valami nagyon ... udvarias!

Már most csak azt szeretném tudni, mennyit fognak adni akarni?! 200-é? vagy megpróbálják 150-et? Mert kitelik tőlük, hogy 20 játékért is csak 150-et adjanak, de csak merjék, a szemük közé vágom, tudom! 100 frt. már kivettem, van még benn 100, a vett ruhákra mondtam, hogy húzzon le Feleki 40 frt., a többit a télen fizetem apránként. Marad még 60 frtom. Mikor haza megyünk 100 frtot kell fizetni lakbért.

Mikor jutunk már oly helyzetbe, hogy ezzel a kolduskodással felhagyhatunk? Most, ha haza megyünk, mindjárt gázsijavítást kérek, mint Orczy báró ígérte!

Sokat fogok neked beszélni, Vidorom, és minél többet tapasztalok, minél több embert tanulok ismerni, annál jobban becsüllek és szeretlek téged!

Úgy-e, édes Vidorom, te is gondolsz rám néha?!

Kérlek, édes, jó Vidorom, szeress engem egy kicsit!! és én oly boldog leszek.

Mari.

40.

1872 július 21.

Arad.

Édes, jó Vidorom!

Minthogy ma „Gyöngéd rokonokat” adjuk, amit már játsztam, és így nem tanulok, délutánomat arra fordítom, hogy neked írok.

Ma délelőtt Feleki fontos képpel hozzám jön a szín-

padon és leolvas a markomba 4 drb. 5 frtost, s azt mondja, ez azon 4 szerepért, melleket eddig játszott, amik nem voltak kikötve és még kettőre meg akarjuk kérni! Én elszégyeltem újra magam és visszautasítottam, ők azt mondták, hogy ha így el nem fogadom, akkor valamit vesznek rajta, mert már ezt nekem szánták, t. i. minden ki nem kötött szerepért 5 fit! Én elhatároztam, hogy el nem fogadom, de mit szólnsz te hozzá, Vidorom? Úgy-e, helyesled? 5 fit. egy szerepért, nem vagyok én koldus! Na bizony, hogy még ők azt mondhassák, hogy engem tisztességesen honoráltak! Mert ezt ők tisztességesnek neveznék! Nem fogadom el. 5 fit-ért nem játszom, inkább *szíveségből*.

Erre nézve és még két dologra nézve adj nekem, Vidorom, gyorsan tanácsot, t. i. egy Institoris nevű úri embert, Arad város főjegyzőjét mutatták be nekem néhány nappal ezelőtt, nagyon művelt ember, ez kért, hogy egy szabad napunkon, jövő pénteken, mivel szeretem a régiségeket, — ránduljunk ki a Máriaradna melletti solymosi vár romjaihoz, ő, én és Irén. Nem lesz-e ellenedre, fiam, ez az egy nap kirándulás, reggel kell indulni a gőzkocsival és este itthon van az ember. Aztán ugyanez az Institoris küldött nekem 1 kötet Heinét és egy albumot fotográfiáknak és rögtön elutazott, tehát ha visszajön, visszaküldjem neki ezt az albumot? melyet ezen — egyszersmind búcsú — sorok kíséretében küldött. Ez az ember kétszer volt nálam látogatóban és a színpadon beszéltem vele párszor. Itt küldöm levelét. Nagyon honett ember és nem olyan ugrifüles hízelgő.

A szemem ma már jobban van, az utolsó árpa tegnap fakadt ki rajta, de eddig oly csúf volt.

Az elmúlt éjjel ismét rólad álmodtam, Vidorom, azt álmodtam, hogy elvesztettelek, amint egy hosszú úton haladtunk! Sírtam nagyon és kerestelek, s mikor már nagyon sírtam, fölbredtem ...

Csókkollak ezerszer, édes Vidorom, gondolj rám ée írj nekem, mit művelsz, szívesek-e a rokonok?

Igaz, — tudod már úgy-e, hogy Kőrösi Kálmán meghalt?

Veress és Fekete itt voltak Aradon, együtt voltunk Megnézni a vértanúk kivégeztetési helyét, az akasztófa he-

lyére egy lapos kő van fektetve és rá ez vésve: 1848 október 6. — ennyi az egész.

Marid.

41.

1872 július 23.

Arad.

Édes, jó Vidorom!

Te nagyon megszomorítasz engem, nem írsz?! Mondd csak, Vidorom, hát miért nem? Látod, én most is írok neked, pedig az ágyban vagyok. Tegnap délben hirtelen rosszul lettem, a szemeim kápráztak, nem láttam, és csakhamar olyan főfájásom lett, hogy magamon kívül voltam, az orvost hívták és estefelé jobban lettem, de nagyon el vagyok gyengülve és ma nem kelhetek fel; az orvos azt mondja; nagyon ideges vagyok.

Aztán olyan nyugtalan is vagyok, te nem írsz, édes Vidorom! Es nem tudom, hogy mi annak az oka? Hiszen jól tudod, hogy csak te vagy nekem mindenem, te vagy az egyeden még eddig a földön, az élők közt, akit becsülök. Miért hagysz engem ilyen árván itt, hisz kétségbe kell így esnem. Hát éppen te nem akarsz velem foglalkozni? Nem akarsz rám gondolni? Pedig, látod, én ... oh, Istenem, de úgy félek, hogy unalmassá leszek neked, ha érzelegni kezdek.

De, úgy-e, fogsz írni, Vidorom? Látod, úgy várom a leveleidet, mint — az ótestamentumban — a megtérő bűnös Jézus áldását és vele malasztját!

Idejövetelem sem volt egészen haszontalan, Vidorom. Veszem észre, hogy nagyon sokat haladtam e hó alatt, igazán ez a sok öreg, meg ez a sok *különféle* szerep bizonyos nyugalmat adott, ami eddig, érzem, hogy hiányzott.

Pesten még 8 napig nem lesz előadás, és az elsőben nem is játszom, Julia lesz.

Tehát, Vidorom, mi indulunk innen 31-én délben és este Pesten vagyunk, tehát Abonymán délután, hogy hány órákor, azt majd megtudod te addig. Csakhogy 31-én, ez bizonyos.

Csak már otthon volnék! Édes, édes Vidorom!

Csak egyszer megint melletted legyek, nincs az a ha-

talom, amely elválasszon tőled, csak a halál. Az elvisz engem nemsokára, de hát annak úgy is kell lenni, az ily élet, mint az enyém, nem tarthat soká!

Kész lesz az a Népszínház, Vidorom, nemsokára és annak te lesz a csillaga! Te még csak ezután leszel boldog, Vidorom! A te tehetséged és szorgalmad még csak ezután talál méltó elismerés és jutalomra. A Népszínház az, ahol téged művészi hírnév, anyagi jólét és végre boldog nyugalom vár, ott fogod te az életet újra kezdeni, Vidorom, mikor már az én napom alkonyodni fog. De ez így van jól, én tudom ezt és megnyugszom benne.

Csak egy kis türelem, — addig — Vidorom.

A jövő nyáron elmegyünk együtt valahova pihenni, ahol jó, tiszta és szelíd a levegő, aztán majd utazni, jó volna Törökországba menni, úgy-e, Vidorom! És nekem ott meghalni, ott, a ciprusok alatt adnának nekem egy kis pihenőhelyet azok a jó törökök. — Te ott eltemetnél, imádkoznál egy fohással értem és hazajönnél új életet kezdeni, mert neked, Vidorom, van hozzá ép szíved és lelked! Te lelkeleg és testileg magas kort fogsz érni. És még ezután leszel boldog! Hisz tudod, azt mondja az én Petőfim: „Míg az ember boldog nem volt; addig meg nem halhat!” neki igaza van!

S most, édes férjem, Isten veled, ezerszer öllelek gondolatban és nincs perc, melyben rád nem gondolok! Ez azt jelenti, Vidorom, hogy mindig! Tudod, mindig, mindig, még álmomban is rád gondolok, veled foglalkozom, foglalkozál le is velem egy parányit és írj, ha üres időd van!

Marid.

42.

1872 július 24.

Arad.

Édes, jó Vidorom!

Hát te megemlékeztél nevemnapjáról?! hm! hm.

Csókodért ezerét! — százezret küldök, úgy a légen keresztül! egy pár csak eljut hozzád, az alkonyi szellő szárnyán és az olyan lágyan adja át neked, hogy észre sem veszed, mikor már az arcodon van, igen, Vidorom, megveszte-

gettem a szellőt is, hogy hozzád hírt és csókot vigyen tőlem, mert ezek a tolvaj postások, úgy látszik, nagyon lassan expedíálják leveleimet, vagy csak nekem tetszik oly hosszúnak az idő! vagy te írsz nagyon keveset? — mert oly sok idő telik el egyik s másik leveled vétele közt, hogy alig győzöm várni!

Édes, jó Vidorom, aztán én nem csak becsüllek ám, hanem nagyon, nagyon szeretlek! csakhogy minden levelemben nem igen merem mondani, mert félek, hogy unalmassá leszek neked, s megint azt fogod írni, hogy „a hangoknak sokaságát vélem hallani!” lásd, ettől félek, meg attól, hogy kikacagsz!

De hát úgy szeretlek, édes Vidorom, hogy ha te engem csak felényire úgy szeretnél, akkor én boldog volnék! na, de így is az vagyok, Vidorom, hisz te az enyém vagy, én a tied lehetek, az igaz, hogy sohasem szólítasz Maridnak, de végre is szólítasz valahogy és ez nekem elég!

Tehát, amint írtam, 31-én délben indulunk innen, tehát délután vagyunk Abonyban, hát mi körülmény lehetne az, ami téged visszatartson, hogy ne jöhess! Úgy-e, Vidorom, semmi? Úgy-e 31-én, július, 872, úgy-e, tehát 31-én a délutáni órákban az abonyi indóháznál leszesz felpoggyászolva, útra készen?!

Hisz nem lehet semmi akadály, édes busám, úgy-e, semmi?

Egyelőre itt küldök 10 frot, most nem akarok ezektől kérni, van még benn 80 frot., de azt majd csak később, tehát addig is ez a 10 frot., ha kell, Vidorom több, elküldöm a pesti nyugtáimat, és vedd ki a benn levő pénzt.

Aztán, kérlek, írd!

Marid
kér.

43.

1872 július 25.

Arad.

Édes, jó Vidorom!

Csak ne haragudj, igazad van, nem kellett volna ilyen dolgokkal téged háborgatnom, nem is tettem volna, ha nem

vágytam volna olyan nagyon látni azt a solymosi várromot, aztán meg nem is mentünk volna egyedül...

De hát neked mégis igazad van, nem megyek, ámbár, édes fiam, még annyit mondhatok, hogyha ez az ember tiszteletlenül, vagy udvarolva közeledett volna hozzám, tudom, mi lett volna a kötelességem. De ne beszéljünk róla többet. Csak ne haragudj a háborgatásért, de én azt hittem, hogy nem vagy Horgoson annyira elfoglalva, miszerint levelem tán zavarjon, de tán tartalmát értetted, úgy-é? édes, jó Vidorom, hát mit gondolsz?

Na, de már nem beszélek többet, csak ne haragudj!

Legjobb volna már otthon lenni!..

Az egészségem most meglehetősen, csak fürödni nem járhatok még vagy két napig. De neked, Vidorom, mi a bajod? melyik lábad fáj, tán hülés? vagy ugrottál, kocsiról, — kérlek, édes busám, vigyázz!

Egy fogam jött.

Megkaptad Horgosra a 10 frt-ot?

Alig várom hogy ez az 5 nap elteljék, még 4-et lát-szom, ma Szövetségesek, pénteken szünet, szombaton Erdők szépe, vasárnap Házasság rokkantjai, én Szávánét játszom, most tanulom, nagy szerep.

Hétfőn — Párbaj, — abban nem játszom, de keddre, utolsó előadás, nagy, új szerepem van, Tündérujjak, az öreg grófnét játszom benne, ezt is még eztán tanulom. Na, dolgom az van annyi, hogy a fejem folyvást zúg bele és enni nem bírok, nincs rendes étvágyam, — na, csak vége lesz már?!

Édes Vidorom, csókollak édesanyánkkal és Hermivel együtt.

Tehát 31-én délben indulunk innen.

Marid.

44.

1872 július 27. Este, játék után.

Arad.

Édes, jó Vidorom, megkaptam én minden leveledet es köszönöm.

De, látod, olyan bágyadság fogott el, lelkileg és tes-

tileg, hogy nem bírok egy ép gondolatot napvilágra hozni! Szörnyű szegénynek érzem magam, — lázaim vannak, amelyek kimerítenek, egy főfájás gyötör már 4 napja, a legközelebb elmúlt éjjel egy percnyit sem alhattam, pokoli kint álltam ki, a szájamban meggyült a foghús, az egész fél fejemet olyan kín gyötörte, hogy azt hittem, megbolondulok, reggel aztán tejes sáfrányos fűgét tettünk rá. Dél felé szűnt, de azért ma nagyban akadályozott a játékban. „Erdők szé-pét”⁴ adtuk. Aztán, édes férjem, kérlek, ne haragudj, hogy elmondok neked mindent látod, ez nekem jól esik, ha neked elmondhatom, amit érzek.

Aztán olyan nagyon, nagyon szeretnék már otthon lenni! Melletted, Vidorom. Na, ezért is haragszol, tudom, de hát mit mondjak, ha így van. Ha pénz kell, Vidorom még, hát küldök, akkor nem volt több, egyébiránt tán az abonyi indóházig elég lesz, ott meg aztán ott lesz már a tárcám, minek fizessünk postabért, de Horgosra a 10 frtot megkaptad, úgy-e? Félek már a postától.

Azt a szobát?! egy világért sem, inkább a többit is ott hagyjuk, hisz ott nem lehet lakni, tele a ház meg az utca jó madarakkal.

Körösi nem halt meg, egészséges! Köszöni, hogy eltemeltük.

Jóéjt, édes Vidorom.

Marid.

Ennek az Aradnak dögletes levegője van! folytonosan beteg vagyok.

M.

45.

1872 július 28.

Arad.

Édes busám! B eh soká voltál Horgoson, én pedig már 3 levelet Abonyba küldtem!

Úgy várom azt az időt, hogy otthon legyünk, mint egy kifáradt, a nyugalmat óhajtja! Valóban, Vidorom, ki vagyok fáradva, mintha a velő fogyna ki a csontjaimból!

Sem lelkem, sem testem nem talál sehol nyugtot, csak ha Rád gondolok, pihen meg egy kissé kifáradt lelkem,

amit benned látok, Vidorom, az igaz, az, nem csal meg, a többi mind képmutatás, önzés, önzés, önzés!

Mind, valamennyi lányalóvá aljasul — a leggőgösebb is — és megtagadja a hitét, elveit — ha ugyan azzal is hisz? ha ezáltal könnyíthet nyomorult életén, a lelkiismeretesség, a becsület, az csak elméletben létezik, az csak fogalom, de őrült az, aki azt emberekben keresi!

Hiszen jól tudom, hogy ezek engem utálnak, én is őket, és ezt nem is rejtem el, és mégis ők a büszkék, a hatalmasok, egy kis anyagi érdekért úgy járnak utánam, úgy hízelegtek, úgy udvaroltak, hogy majd leköptem őket, egyszer az egyiknek a szeme közé kacagtam, mikor legjobban gagszulirozott, kérdi, miért nevetek? kedvem lett volna megmondani neki!

De nem szóltam, így legalább még máskor is nevetettek rajta, mégpedig a szeme közé!

Egy kis Tóbiást!? jó lesz, Vidorom, nagyon jó lesz, köszönöm, hogy gondoltál rám, talán találsz Abonyban is, hozz, kérlek, ha csak lehet? Aztán jó volna egy *nagy* kalitot fonatni neki, hogy be is lehessen zárni.

Gondoskodjál egy nagy zacskó kukoricalisztról, jó kenne rendesen puliszkát vacsorálni?! Az egészséges.

Ma nem játszom, csak holnap utolsót, ma pakkolok.

Úgy-e, busám, kihozod anyánkat és Hermikét a vasúthoz?

Szeretném őket megcsókolni. Üdvözlöm őket és Matkovitsékat is. Téged, édes, jó Vidorom öllelek és csókollak sokszor

Marid.

46.

1372 július 28.

Arad.

Édes, drága Vidorom, ma, 28-án, reggel kapom Friebeisztól ezt a levelet, kérlek, válaszolj neki magad. Ma sokkal jobban vagyok, mint eddig, jól aludtam és jól ettem úia délben, mert most éppen ebéd után vagyok, délelőtt próbám volt és fürdeni voltam. Tehát még két nap és meglátlak, Vidorom!

Anyánkat és Hermikét ezerszer csókolom, na meg té-

ged is, kis uram! csakhogy nem ezerszer, az elkényeztetet téged! hanem százezerszer, tudod? Na, most perelj velem! — te, te, te! ..

Marid.

47.

1873 január 3. hétfő.

Pest.

Édes Vidorom!

Gondoljak rád?! Istenem, hisz nem vagyok képes egyébre! Mindig, mindig előttem vagy. Alig merem kimondani, Vidorom; de most úgy gondolom, hogy beléd kellett volna kapaszkodnom, és vagy veled mennem, vagy nem bocsátanom téged is!

Vidorom, minél inkább telik az idő; annál inkább meggyőződöm, hogy ha már egyszer élek, vagyok, hát életem csak úgy *ér* is valamit, ha a tied vagyok! nélküled, Vidorom, az árvánál sokkal árvább volnék, most csak melletted nem vagyok — ámbár tudom, hogy a tiéd — mégis, látod, milyen gyámoltalan árva vagyok!

Én, Vidorom, ha néha erősnek látszom, vagy ha valóban némi erővel bírok; *tőled nyerem azt!* Ez így van!

Az 5 frtért ezer köszönetet küldök, és ezer csókot!

A doktor még most sem volt itt!

Ma ablakokat tisztítottam, nehéz a kezem.

Az idő borús, az utca sáros. Mihály tegnap volt itt, haza hozta a — nem, tegnapelőtt — hazahozta a könyveket, mind, nagyon sokszor tisztel!

A házbért kifizettem. 100 frtot felvettem, az az kivettem az áprilig bent volt gázsimat. Kijövök mindezek dacára, mert kosztért nem fizetek, Jakabfiné ruhákat vett tőlem, olyant, amit én nem használhattam.

Aztán most két budai játék!

Kedves, édes busám, csak ne mérgeledjél, és ne haragudjál rám! hiszen jól gazdálkodom, de látod, csinosan kell járni, mert megszólnak! Az a sűrke ruha; az rántott megint meg.

Ezt a levelet neked küldöm, inkább neked szól.

Tán írhatnál is Annának? Arra a balra tán mennél el. Vidor?

Terka írt, nagyon hív a nyárra, a csanaki hegyben lakik. Azt mondja, ne Miskához menjek, hanem hozzá! Nagyon tisztel téged!

Marid
meg csókol.

48.

1873 január 27.

Pe&t.

Vidorom!

Ma tudtam meg, hogy már Aradon vagy.

Nemde, fogsz írni, miért ne is írnál?

Én meg vagyok, csak most meg már az a baj, hogy sok is kezd lenni a vérem, és nagyon belém szeretett, mert nem akar itthagyni egy csepp is, pedig már két hónapja elmúlt az *idejének*. Még eddig rajtam kívül — úgy látszik — nem igen érzi senki eltávozásodat, ezt arra a te megjegyzésedre mondom — mert eddig még nem háborgatott senki. Csütörtökön Türr volt itt a fiával, de nem talált honn, a Múzeumkertben voltam járni.

Mihály az eszi a részedet e hó végéig, ki van fizetve, és neki jól esik.

E hét elején vettem újra 2 mázsa szenet.

Ma mosatok.

A nadrágodért künn jártam, de a szobát nem találtam, papa vállalkozott, hogy beküldi.

Ezt a képet tréfából csinálta Horváth, Mari bátyja.

Édesapámtól ma kaptam két rétest, az egyik túrós volt, a másik meg paigli — nem — almás, meg kolbászt és májast. A májasról eszembe jut az epés, epés, epés, tisztelem Fehérváry mamát!

Nemde, írni fogsz Aradról, a közönségről, lakásod és a Petőfi-konyháról Fehérváryról és mindenről ami körülötted forog, és viszont, szerető feleségednek

Marinak.

49.

1873 Január 29.

Pest.

Hát, édes fiam, én meg vagyok, de igazán úgy, mint a „gyalogpaszuly, karó nélkül”! már kétszer voltam elmene-teledd óta meleg fürdőben, az éjjel Virágoknál aludtam, éppen azért, s nem használ, már csak elválik, hogy mi lesz velem, kíváncsi vagyok!?

Türr ismét itt volt, de éppen a pincében voltam és ő elment, nem mondták meg neki, na, ez eddig jó, más látogatóm nincs.

Még Mihálynak is kiszabtam, hogy ne jöjjön többet, csak egyszer egy héten, majdnem sírt!

Különben pedig *hizom*, én igazán nem értem?

Nábellem beszélni fogok rólad.

Halmi tetszik.

Az igaz, hogy nagyon nehezemre esik, ennyire egyedül lenni!

Shakespeare-t olvasom.

Meg kesztyűket mosok, a többi üres időmet pedig arra fordítom, hogy rád gondolok.

Csókollak, édes Vidorom.

Mari.

Itt már három napja úszunk a »árban!

50.

1873 január 31.

Pest.

Kedves, jó Vidorom!

Most csak azért írok, hogy veled tényleg is foglalkozzam, mert mindig, de mindig rád gondolok.

Te, ugyebár, el vagy foglalva, azért nem írsz nekem? Vagy nincs mit írni?

Új itthon is csak az, hogy szombaton — holnap — és vasárnap játszom, mindkétszer Budán.

Ez jókor jött a konyhára, de még inkább a kályhára!!

A *vendégem* is megjött tegnap reggel, e szerint én a húsvéti ünnepeket ünneplem jelenleg!

Ideje is volt!

Az 1870-es évek elején

Magdolna

Az ember tragédiája

Medea
KARIKATŰRÁBAN

A Sándor-utcában a volt lakás ki fog ürülni, ma már jártam ez ügyben, szeretném újra, egy kissé szűk lesz, de ha a ruhát a színház adja, elférünk. Megbecsülhetetlen, mert kertek veszik körül, a Múzeum-kert is oda fekszik, ezért megfizethetetlen. *Pesten.* Az ára 350 frt., ehhez a vízvezeték, szemétpénz és világítás, ez tán 30 frt. Ha hozzájutok lefoglalom. Neked, tudom, tetszeni fog!

Nekünk itt gyönyörű telünk van, már bokáig ér a hó! olyan nagyon szépek ezek a fák itt szemben, nem győzőm eléggé nézni.

A képem, hogy tetszik?

És hogy érzed magad?

Az orvossal még nem beszélhettem, leveled vétele óta nem volt nálam.

A villádról az a kis vaskalap újra leesett, és fájdalom, el is veszett! Kerestem, de hiába.

Vizet milyet iszol?

Kérlek, írd sokat

Mari.

Lénárdnét és Fehérváryékat üdvözlöm!

Téged, édes, csókollak.

51.

1873 február 6,

Pest.

Édes!

Hol is kezdjem? — Na, hát igen, a legfontosabbon. Ezt a hat üveg orvosságot vedd be, minden este fél üveggel, sem előtte, sem utána két óráig semmit ne egyél, se igyál! De ha az első vagy második adag nagyon meg találna hajtani — amit nem hiszek! — akkor csak minden másodnap végy!

Ezt meg fogod nekem nagyon köszönni!

Most én is ezzel élek! nagyszerű!!!

Aztán itt küldök az én kis medvémmnek *abból* a mezcsekből, meg egy kis igazi kenyeret.

Lakmározzál! — és gondoldj rám, mint én terád, mindig, mindig.

Lakást már vettem, ott, ahol laktam. Jó!

Itt küldöm az utolsó nyugtát az itteni házbérről.

A könyvkereskedő nem küldött semmit.

Az egyik kis üvegen rajt van az ajánló levele ennek a furcsa orvoságnak, olvasd el!

Az orvos tegnap volt itt, de nem talált itthon. Idd te csak ezt, többet ér ez százezer göllisz meg akárminél, de majd meglátod!

Mihály nagyon tisztelt, tegnap itt volt, segített a függőöket felrakni.

Isten velünk, édes Vidorom, öllelek, csókollak ezerszer

Mari.

52.

1873 február 12.

Pest.

Vidorom! Egyetlen, édes Mindenem! Úgy tele vagyok, — úgy szeretnék átölelve tartani, és azt mondani neked: édes, drága férjem, végtelenül szeretlek! Úgy szeretném kezeidet homlokomra szorítani és azt hallani az én Vidorom szájából: Marim!! úgy-e, Vidorom, nemsokára meghallom?!

Édes Busám, gondolsz-e rám, úgy-e igen? úgy-e szeretsz egy kicsit, nem tudom, mi riasztott most engem föl, valami nagy szerencsétlenséget érzek! Úgy-e, Vidorom, édes mindenem, úgy-e, nem tőled jön? Úgy-e, te szereted a te szegény Maridat. Vidor, úgy fáj a szívem!

Az elmúlt éjjel nem tudtam aludni, ha elszunnyadtam, téged láttalak! egy nagy tűz előtt!

Vidor! Vidor! úgy-e, te fogod be szegény szemeimet. Vidor, ha látnád, hogy kínlódom!! . . .

Vidorom, ha életben maradok, a nemz. színházi szerződésem aláírása volt utolsó vétkem ellened!

Tégy, rendelkezésed szerint, én boldog leszek, ha neked engedelmességek!

Édes, édes Busám, úgy-e, nincs bajod? Jól vagy, úgy-e? Vidor, látni szeretnék! látni! mit adnék most, ha megfoghatnám a kezeidet! . . .

Úgy-e, édes. jó Vidorom, nem haragszol rám? Úgy-e,

jutok eszedbe és nem utálsz? Hisz én annyira szeretlek, ahogy téged senki nem lett volna képes imádni!

Oh, beh hidegek ezek a betűk, s ez a papiros, fel nem melegszik, akármit mondok is neki!

Isten veled, te életem forrása, a minden jók Istene áldjon meg! adjon megnyugvást neked és nekem, hogy hátra levő életemmel csak a te javadra lehessenek! és ha lehet a te boldogságodra.

Vidorom, látni szeretnék, ugyebár, lehetetlen most?

Legalább íj — kérek, sokat! Körülményesen, mindenről, mi veled és körülötted történik.

Csókollak, öllelek ezerszer, milliószor s még többször!

Marid.

53.

1873 február 13. Csütörtök.

Pest.

Édes, édes Vidorom!

Mo3t jövök az Akadémia-palotából, Matejkó képétől!

„Litvánia egyesülése!”

Nagyszerű, ámbár a hibája ennek is megvan, hogy főalakja nincs, csupa történeti egyéniségek, mind nagyszerű, de egy sem kiváló, egyik sem imponál a többin, érdekes női alakok is vannak rajt.

A piktorok azt mondják, hogy még *így* soha sem festett senki, Matejkó sem. Ugyanis nagyon vékonyan volna festve, és csupa lazúr, csupa gyöngéd, világos, puha! Oh, nagyon dicsérik! Szép is, az igaz, sajnálom, hogy nem látathatod! De dehogy nem, odafönn!

De busám, te nem írsz! „Mire véljem, drága férjem”, tán meg sem kaptad küldeményemet?!

A kiállításon egyedül voltam. Mihály megígérte, hogy értem jön, és nem jött!

Különben meg vagyok, tegnap kaptam Szentivánéji álomból Hippolytát, 21-én megy.

Úgy-e, Vidorom, írni fogsz?!

Itt küldöm a receptsz, nézz utána annak a skatulyának, úgy hiszem, nem kaptad, hisz ha megkaptad volna, rég megírtad volna! e hó 6-án adtam fel!

Péterffi sem írt még eddig semmit! vájjon megkapta-e az erszényt?

Az ujjaimról úgy foszlik a bőr!

Isten áldjon meg, édes Vidorom! Csókol szerető feleséged

Mari.

54.

1873 február 14. Péntek.

Pest.

Lelkem! Kisuram!

Hát mit írjak én neked? hisz úgy élek, mint egy remete, igazán nem történik velem semmi említésre méltó! egyéb, minthogy a szemeimet már vörösre olvastam, és mos! hideggel kell borogatnom. Ma gyönyörű idő van és én aa ágyneműt szellőztettem és poroztam.

Én javulok, az orvos örvend. A vasat és még egy másik orvosságot újra megcsináltattam, használ is. Aztán megint megfejeltem egy pár harisnyát!

Némethi Irma? — Hát — hadd jöjjön! ámbár itt senki nek sem kell. És azon az egy emberen kívül, aki szóba hozta, nem i& beszél róla senki! Tán Miklósihoz? — lehet. Én nem megyek most még szerepet kérni, majd ha ruhát adnak!

A vendégem és minden, minden rendben van!

T. I. nem jön.

Hogy kit szerződtetnek, nem tudom, Halmit, úgy halom, igen.

Hiszen nem mennék én Budára, de, látod édes, anynyira egyedül vagyok, és Mihály sem jön! hisz néha úgyiu majd megbolondulok! aztán beleülök egy omnibuszba éi Virágok előtt leszálllok. Azok nagyon jók!

S máskor olvasok, már mindent előszedtem, meg levelet írok, tegnap is írtam Miskának, apámnak, azelőtt nie·· Terkának, mert ő is írt. Azt, hogy a nyáron megyünk pihenni, hát ne Miskáékhoz, hanem hozzá szálljunk, ő a csarnaki hegyben gazdaasszony, s már a gazdája Nagysás Sággy — egy aggyastán — bele is egyezett, sőt, nagyon fog örülni, ha vendégei leszünk mindketten. Megköszöntem. Ezek; és meg az az újság, hogy a házbérre azt a 35 ft. a *szobor*

pénzből spóroltam, miután hárman még mindig tartoznak,
» addig nem viszem el.

Kedves, édes busám, ne haragudj, de nem lehetett más-
ként. Kérlek, úgy-e fogsz küldeni! De ne mérgeledj rám
édes, jó Vidorom, hisz én gazdálkodom!

Isten veled, ölellek, csókollak és mégegyszer kérlek, ne
haragudj rám! Kedves, jó Busám.

Mari.

35.

1873 február 20.

Pest.

Édes kisuram!

Be sok pénzt küldtél! Neked maradt-e? Köszönöm,
édes fiam, nagyon köszönöm az 5, a 10 és a 25 frt.

Nincs semmi bajom, csak a bal szememen megint egy
árpa nő. Az utolsó levelemben elfelejtettem megírni, hogy
a népszínházi bálban voltunk Virágékkal, Szarvas Gábor
adta a jegyeket. Nem voltam álarcban, csak a fehér selyem
ruha volt rajtam, úgy, ahogy szavaltam, meg a fekete csip-
kekendőm. Nem győztem hallgatni, hogy milyen ideális, mi-
lyen bájos, milyen igéző voltam, nem beszélünk senkivel,
csak Jánoska sétáltatott bennünket, az apja, a báró — do-
minóban volt. Szarvas csak felvezetett bennünket, s mind-
járt ott hagyott. Beszéltem még pár szót Vízvárival is.

Hétfőn itt voltak Gedeonék! majd megettek! szörnyű
kedvesek voltak, nagyon tisztelnek! valamelyik nap meglá-
togatom őket.

Az este játszott Szabó Ödön. Ügyes. Amint hazajöttem
a színházból, — Mihály kíséretében — kit találok idefőn,
rám varakozva: —?! Miskát! Modrovitsal jött fel, kinek itt
dolga van. Budán vannak szállva, de átjöttek beszélgetni.
Adtam nekik küküllőmentit inni, haj, haj, beh szerették!
nagyon sajnálják, hogy nem vagy itthon! — Tisztelnek
sokszor.

Szetivánéji álom 26-ra halasztatott, ruhát a színház ad,
már megmértek. Sőt, Paulay rettenetes udvariasan még azt
is megkérdezte, van-é szandálom, mert ha nincs, csináltat!!!
... Már kezd lejebb szállni a tökfey!

Vidorkám, lelkem, mikor jössz haza? úgy-e, hó végén mindjárt?! — gyere haza, édes busám, édes galambom!

Aztán, Vidorom, lelkem, te olyan keveset írsz!?

Hogy vagy? — Küldjek-e cseppeket? használt-e, kenyeret küldjek? már küldtem volna, de a cseppekkel együtt szeretném küldeni, azt várom, hogy kérj.

Kedves Busám, úgy-e, te az egészség négy könyvét cl-vitted, kérlek, nagyon szeretném olvasni! Majd ha hazajössz is jókor lesz, ha veled hozod.

Édes, kedves, jó kisuram, isten veled, szeress engem egy kicsit, úgy-e igen? aztán csak gyere haza!!!

Maridhoz.

Miska jó szalonnát hozott.

56.

1873 február 25. Kedd.

Pest.

Kedves, édes Vidorom!

Miért nem írsz te nekem? mióta a 25 frt. küldted, azóta egy sort sem írtál! annyira el vagy foglalva? Kérlek, igen szépen, édes Vidorom, írj!!!

En most minden nap próbára járok, tegnap nem voltam, megint tollaztam egész délig, egyszer csak jön Lajos. Itt ebédelt. Nagyon tisztel, valamint Krecsányi, és Mihály is, meg Leövei Vince, Virágék és sokan, már nem tudom.

Én javulok mindenféleképpen.

Ma ideadták Volumniát. Hátha jobban, — vagyis; hátha lármáznék vagy: tatnék?!

Tehát olvasgatók, aztán Mihálllyal sétálunk, ha az idő' szép. És várlak téged, úgy-e, édes, kedves, jó Busám, kis Vidorom, hazajössz? úgy-e, márc. 2-án már itthon leszel? írd meg, édes, mikor indulsz onnan. Már sok levelemre nem válaszoltál, mi történhetett? Ugye, csak nagyon el vagy foglalva, ez az ok?!

Szombaton nálam voltak Virágék, akkor volt itt Láng is, tisztel.

Más nem volt itt.

Újság semmi sincs, legalább én semmit nem tudok,

Mindig itthon vagyok és mindig magam, bizony, bizony! — na, de hát magam vagyok az oka.

Édes fiam, írj, *azt, hogy jössz.*

Már most egyebet nem tudok írni, mint még azt, hogy az Isten áldjon meg és azt, hogy nagyon, igen nagyon születlek.

Marid.

1873 február 26. Szerda.

Pest.

Édes fiam!

Te, úgy látszik, feltetted magadban, hogy távolléted alatt csak korholni fogsz! Én nem merem megítélni, hogy mennyire van vagy nincs igazad az általánosra nézve? De új vádad igen erőtlenségre, mert igenis, ha a nő unja magát férje mellett, ebben lehet büntetést keresni, de én *egyedül*, ha nem szavalnék néha valamit, hát a torkom is benőne! — Vidor, igaztalan vagy!!!

De bocsáss meg, — csak eszembe jut, hogy van rá okod, a bizalom nem jön könnyen és én eljátszom a tiédet.

Arra a kérdésre, Vidor, hogy jöjj-e?! — hamarjában felelni nem bírok, e kérdés nagyon magasról rántott ismét engem le. Én minden órán várlak tárt karral, és igazán érted dobogó szívvel; de ha te jönnek látod maradni!!! én hallgatók. Próbáljuk meg; de én, ha helyedben volnék; jönnék. Én magamért nem merlek, kérni, de érted, fiam, sokat játszol ott, nagyon szükséges volna, legalább kétheti pihenés? Hogy nekem hogy esnék hazajöved, azt úgy hiszem szükségtelen elmondanom! Ha nem sokalod ezt az áldozatot, hozd meg, Vidorom. No lám, mégis csak kérek, ne hallgass rám, édes, hisz elvárok én rád ameddig éppen te akarsz, de látod, — aztán az a bál, Vidor, az szót sem érdemel, hidd el, Virágné és Julia, ez volt társaságom és csak is a Népszínház érdeke vitt oda!

Ma játszom Hippolytát! ezt átengedte Paulayné. — A főv. lapokat olvastad-é? Vadnai cikkét Paulay ellen, ha nem, azt is megküldöm, érdekes; a Figyelőt megkaptad?! A csep-

peket iszod? Leöveit meg Virágnét kikúrálta! Most küldök Jósikának is, annak régi gyomorbaja van.

En jól vagyok, most van itt ismét az *ünnepem*.

Egyetlen jóbarátom a tűz, nem érzem jól magam, ha nem ég, jól esik nagyon látnom, tán mert él!

isten velünk, Vidor.

Marid.

58.

1873 március 9, Vasárnap délután.

Pest.

Kedves, édes Vidorom!

Elmeneteled óta beteg vagyok, nem tudok enni! már soványodom újra, semmi kedvem!

Ma játszásai fogok.

Délelőtt a Múzeum-kertben voltam, minden nap sétálok, de egészen egyedül, Mihály *azóta* nem volt itt, Láng egyszer; s akkor elfeledtem neki oda adni az 5 frt., hát tegnap levélben küldtem el. Mióta elmentél, nem ettem egyetlen almát sem, sem egy falat sajtot, még most is as a maradék van a tányéron, amit együtt hagytunk ott. Nem tudom, mi lelt?

Hát te, édes busám, hogy vagy? Jól, úgy-é? Írj sokat. A vértolulás a lábamban erősebb, mint eddig összesen volt! Ma korpát főztem lábvíznek, az orvos rendelte.

A mosásért 6 frt. 31. fizettem, ma hozták fel.

Éppen most volt itt Rákóczi Zoltán, a nagybátyját látogatta meg és bejött, nagyon tisztel.

Üti a négyet, készítem a holmimat a játéokra, isten áldjon meg, kedves, jó Vidorom, gondolj rám sokszor és szeress! úgy, mint én téged.

Mari.

Hétfő délután.

Édes, édes busám, Vidorom!

Még mindig bajom van! nincs étvágyam! szörnyen koplalok pedig.

És éppen most! nyakig vagyok szereppel, játszom szer-

dán, pénteken, a jövő héten is kettőt! tegnap is játsztam.

Itt küldöm, fiacskám, a nyugtádat, ma reggel küldte el Lángfész úr!

Mai színházba megyek, *Angelót* adják.

Mihály itt volt! Üdvösök

Irén is meglátogatott, ő is nagyon tisztel.

Fiacskám, én nem tudom, mi árthatott meg nekem, de akárhogy koplalok, csak nem jön az én étvágyam!! . . .

Annyi bizonyos, hogy azóta vagyok rosszul, mióta te elmentél!

Tán nagyon sokat lettél volna *itthon*?

Isten veled, édes kedves busám, gondolj rám, úgy-e, igen? úgy-e, busám szeretsz egy kicsit?

Marid.

59.

1873 március 13. Este.

Fest.

Drága, édes, egyetlen kisuram!

Most jövök Budáról, az előadásról, tegnap, ma és holnap is játszom! most meg már sok is lesz! A jövő hétre is kettő van kitűzve a számomra, meg Volumniát is tanulni kellene!

Tehát, igen, édes busácskám, féltizenegyre, csak futtában írok, írom pedig, hogy valamivel jobban vagyok, csak még nem egészen! Aztán ez az Essex nagyon kifáraszt. De te, drága busám, miért nem írsz te, hogy vagy, jól, úgy-é? légy, Vidorom, oly jó, ahogy én kívánom.

Aztán szeress és gondolj rám, és írj, de miért nem is írsz nekem, édes Vidorom?

Igen, bizony, ma már sajtot és almát is ettem, meg tésztát. Vettem bort, sajtot, tésztát, gyertyát, jaj, sok pénzt kiadtam, mosattam is a nagy színpadi alsószyoknyáimat, sok, sok kiadás!

De, kedves busám, meg ne ijedj, nem azért írom, hogy pénz kell, tán csak elég lesz már? . . .

De hát írj, édes fiam! hogy vagy? Eszel-é sajtot, almát, hogy érzed magad? sokat játszol-é, most meg azt sem tu-

dom, mert elmeneteled óta egy lélek sem volt itt, Mihály is csak egyszer, mikor elvitte a pénzét!

Ma 12 frt. kaptam, ez jól esett!

Na, de már üti az óra a lefekvés idejét! megyek, jóéjszakát, édes, édes, drága busám! Légy vidám, ne szomorkodj, az árt nagyon, ne keress bajt, jön az magától! Légy derült, gondolj rám és remélj egy kellemes jövőndőt!

ölellek ezerszer, édes férjem.

Marid.

60.

1873 március 15. Szombat.

Pest.

Na, Vidorom, lelkem, átestem a nagy szerepen, de féltem tőle! Annyi hidegvérrel és megfontolással még eddig nem játsztam soha, kíváncsi is vagyok, mit írnak most a lapok?!

El nem fáradtam, csak nagyon kimelegedtem bele! . . .

De, Vidorom, hát te már mindig így keseregsz? Ez az újabb leveled megint hogy hangzik?!

Hát mi bajod? az nem olyan rettentő szerencsétlenség, hogy egy ideig távolról kell csak egymást szeretnünk! íót, a mostani körülmények közt még jó volt, többet meg nem fog megtörténni. Hisz én szeretlek és a tied vagyok, Vidor, erről már meg lehetsz győződve!? ne csinálj annyi bajt szegény fejednek!

Virágék az este színházban voltak, és nálam aludtak, azaz csak a nők, mert irtóztató szél támadt.

Ma még nem voltam ki a házból, a hajam még vörös, ma este fogom megmosni.

Most volt itt Bakosné, megkapták a küldött skatulyát.

Láng csak akkor az egyszer volt itt, mióta elutaztál.

Mihály csak akkor az egyszer volt itt, a pénzéért!

Én meg vagyok; nem egészen jól, de meglehetősen.

A színpadi nagy szoknyáimat 4-et 5 frt-ért mosták! Rosszul lettem bele, mikor kifizettem!

Orczy lemondott. Nem tudom, ki jön helyére?

Nagy Imre elvette Benzát.

Hát még mit írjak? hogy szeretlek és a tied vagyok, ezt úgy is tudod már, hát csak azt írom még, hogy csókollak, öllelek, édes- Vidorom.

Mari.

61.

1873 március.

Pest.

Édes fiam! Hát már mind egy hangból megy?! Hát az Isten szerelméért, mi bajod? Gondold meg, hogy az a sok kesergés nem teszi könnyebbé ezt a siralomvölgyi pályát, sőt, ellenkezőleg!

Én ismét jobban vagyok! Ne remélj, Vidorom, ilyen hamar!

Szigeti bácsinak ma azt mondtam, hogy minden jót kívánsz neki a nevenapjára és lelkekre kötötted, hogy el ne feledjem neki megmondani, nagyon örült, és tisztel!

Bereszényi már berukkolt.

Shokjál egy kis vörösborhoz, Vidorom! először 10, aztán 20, 30 cseppet, és így tovább!

Aztán, hogy jut neked most eszedbe, hogy könnyelmű ne legyek? Nagyszerű!

Mindenki megszólít, hogy mi bajom, miért vagyok olyan mogorva, haragos, — te meg biztatsz, hogy könnyelmű ne legyek! jól adod! nyakig a bajjal, bánattal és nem hogy' arra intenél, hogy vidám társaságot keressek, szórakozzam, hanem... ne legyek könnyelmű! Édes Vidor, hát hogy kívánod, hogy éljek? Hisz egy lélek nem jön hozzám, egy héten egyszer Virágékhoz megyek, és minden nap két órára a Múzeum-kertbe, és e mellett nem tudok egyébre gondolni, mint rád. Hát miben állhat könnyelműségem?!!

Megbolondulok! Még Mimi is most ír, hogy rendeljek neki szarvasbőrkesztyűket, fizessenek elő főv. lapokra, küldjem Tóth Kálmánt, stb., hogy majd a 98 írtból ápr. 18-án, amikorra neki ezt megfizetni ígértem — levonjuk, igen, de nekem nincs most arra pénzem, a suszter is addig küldözött, hogy ki kellett fizetnem. Türschnek is tartoztam, mondta, hogy bármédig elvár, és most ideküld, hogy feladja a keres-

kedést, fizessenek! ki kellett fizetnem, 18 frt. meg a koszt, — hát nincs egy garasom sem!

Ilyen állapotban vagyok. Kérlek, inkább, hogyszem szidsz, küldj 20 frt., a többi 80-nal megadom!

Mari.

Itt küldöm a kifizetett két számlát, hogy lásd!

62.

1873 március 17.

Pest.

Kedves, édes Vidorom!

13-ról kelt leveledet csak ma, 17-én kaptam meg, a levélhordó nem talált, minden nap próbám van! Az orvos is» ma volt nálam, de én megint nem voltam itthon, minden nap próba!

Hogy mi bajom volt, nem tudom, annyi bizonyos, hogy egészen jól most sem vagyok.

De Vidorom, ne érts félre, nem itthonléted, hanem . . . nadehát! . . . tudod, rövid idő alatt sok izgalom, úgy hiszem, *tán* az zavart meg!

Vízváriról nem tudok semmit.

Mihály, Láng, nem voltak itt.

Essexről tán olvastál kritikát, amíg a Figyelő éa Fővárosi Lapok legjobbnak tart engem, addig a Reform leszedi rólam még a keresztvizet is! Nade, tudjuk, kiből mi beszél ég én még nem vagyok bevégzett színész!nő!

Orczy megy!!!

Hát te, édes busám, hogy vagy? játszói persze sokai! nagyon kifáradsz, ugyebár, egészségedről nem. irsz?

Oh, Vidorom, miért kell nekünk elválva lennünk? Lá-tod, én tudom, hogy én vagyok az oka, és teszek érte elég szemrehányást magamnak!

De mégis, néha *nagyon* fáj!

Ha próbán nem vagyok, itthon olvasgatok, vagy kötök, tegnap végeztem be 6 zsebkendőt, amelybe nevet hímeztem. Felekiéknek, tudod, már rég tartozom nekik! szívességből megcsináltam. Bele is fájdukt a hátam, többet nem vállalnék.

Isten Veled, édes, drága, jó Vidorom, ölel, csókol a te

Marid.

1873 március 22. Szombat.

Pest.

Édes fiam, hogy vagy? még nem írtál, nincs bajod, úgy-é? Én jól vagyok, most várom a vendégemet, ma 26 napja, hogy volt. Étvágyam jó.

Tegnap játsztam, ma ismét, hétfőn és szerdán ismét játszom. Holnapra Virágékkal sétát tervezünk a Gellérte. Csak szép idő lenne!

Mihály tegnap beállított és nagy szemérmesen lábaimhoz tett egy kocsikerék nagyságú kolozsvári tortát, most azon lakmározunk!

A Nemzeti Színháznak vannak nagy lóssal, amelyet a tagok bírnak, közösen, tudod, könyvecskék vannak kibocsátva, azok a részvények, egy könyvecske ér most 120 frt., ilyen könyv van most kettő eladó, egy olyan tagé, aki megválik e hó végén az intézettől, én tehát megveszem ezt a két könyvet, illetéknéppen; most lefizeti értem Babos komám, én pedig neki május 17-én, arakorra is gázsira kapok 300 frt. Különben erre a könyvre a színház rögtön kölcsönöz pénzt. Persze, hogy én Babosnak tisztességes kamatot adok. Ő is megvenné a lósokat, de neki már 12 van!

Most hozza a levélhordó a 21-ről kelt leveledet, úgy látszik, sohasem értjük meg egymást!

Édes Vidor, ha beszélnek is az egyedülvaló asszonyról, de végre is, ha semmit nem tudnak rá, csak el kell hallgatniuk?! Mit beszélhetnek rólam, semmit.

Egyébiránt gyere haza ápril közepén, akkor már lesz miből élni! Aztán az esztendőm leteltével megyünk megint csavarogni! Ha élünk?!

Vízváróról nem tudok semmit! Nem beszélek én senkivel, az Ellenőrben meg semmi sincs.

Különben, édes fiam, hát mi a célod azzal a sok kesernyességgel, hát mit tegyek, hogy ne beszéljék, hogy ni, egyedül van? Ha minden asszony így viselné magát, mint én, akkor nem ismernék a férji szarvakat!

Mari.

1873 március 23.

Pest

Édes Vidor! Nyakig vagyok dologgal, péntektől kezdve minden nap játszom, hat nap egymásután. Most játék után vagyok.

Ez még nem elég, hanem tegnap felkértek egy hangversenyben résztvenni. Mondtam, hogy majd gondolkozom, de addig könyörögtek, hogy sürgős, sietős, mert már április 3-án lesz, hogy beleegyeztem, remélvén utólagos jóváhagyásodat!?

Valószínűleg Vörösmarty „Az úri hölgyhöz”-ét fogom szavalni, vagy Tarkányi „Corjolán”-ját. Ezt az utóbbit még nem ismerem. Ma gyönyörű idő volt, csakugyan voltunk a Gellérten, Szarvas is velünk.

Pénzem nincs, pedig te sem kaptál gázsit, szegény!

Apámnak, szegénynek, még csak nem is írtam a nevenapjára.

A vendégem is megjött ma délben.

És éppen most játszom minden nap, még szerdáig.

A Mimi holmiját sem küldtem még el, sem pénzem, sem időm rá.

Miért nem küldesz most lapokat?

Az egészséged jó-é, édes fiam? Írj, ha ráérsz!

Én most délelőtt minden nap próbán vagyok, délután takarítok, tudod, magammal is sok a bajom!

A kis Anna már oly rég írt, és még nem felelhetek neki.

Mentorra varrnom is kellett. De már sokat is untatlak dolgaim elbeszélésével, jó éjszakát, édes Vidorom. Isten áldjon meg.

Szép reményünk csak nem akar valósulni?! Én már nagyon félek, hogy megutálsz, édes Vidor... de hát én éppen annyira vágyom rá, mint te, és éppen úgy érzem hiányát is!

Keserűségemben aztán igyekszem magam kárpótolni a színpadon. Azaz, igyekszem jól játszani.

Csakhogy ez neked, persze, vékony vigasztalás!

Mari.

1873 március 27. Csütörtök.

Pest.

Édes Vidor!

Sok dologtól lopom el az időt, hogy megírhasam neked, hogy ezerszer köszönöm figyelmeztetésedet, a Svéd nőkre.

Most jövök onnan!

Elbájolva . . . nagyszerű! angyalok azok! annyi bűbáj, — ah, nagyszerű! — Mintha egy száj énekelne! Tehát köszönöm.

A 20 frt. szinte.

A koncertben Lendvainé — fiatal — val voltam. Ő is köszöni a figyelmeztetést!

Folytonosan játszom! holnap és holnapután ismét. Ápr. 2-án ismét, 3-án pedig a hangverseny! A walesi bárdokat és a Fülemlét szavalom. Nagyon kértek, hogy kettőt. Szigetváriakból Annát egy hétre adták ide!

Most már nem szidhatok érte össze senkit, mert se igazgató, se rendező!

Ma a Paulay búcsúzóját én írtam alá először, egyik sem merte!

Szigligeti most minden. De a kosztümökkel baj lesz! Ma kértem Szigligetitől Annára, azt mondja, ő 10 napig nem tehet semmit, mert nem tudja, van-e pénz? mondom, azt nem tudom, de azt igen, hogy a szerződéselem úgy szól, hogy kosztümöt a színház ad. Azt mondja, ő most nem adhat, csináltassak, s ha a színház ad, majd kifizeti utólagosan! Mit csináljak, ruha kell s kész egy darabom sincs rá! Belefúlok a tanulásba! 7-kor kelek, s ha próbám, nincs, délig tanulok, délben megyek jární, mert az orvos mindig küld, délután megint hozzáfogok, még így is rövid az idő. Enni meg aludni is csak kell, de az étvágyam, megint rossz! A »bajom« megint túlságosan sok! a szörnyű sok kiabálástól! Ez a Goneril is a nyakamon 2-ikra!

Az ég legyen veled, édes férjem.

Mari.

1873 április 9.

Pest.

Édes Vidorom!

Valóban nem tudtam mit írni utolsó leveledre, nagyon felingerelt!

Nem tudom, mit akarsz örökös dorgáló hangoddal?!

Addig egyengeted, csinálgatod, simítgatod életed útját, hogy azon veszed magad észre, miszerint életednek vége, anélkül, hogy élveztél, örültél volna valamit! Miért, mert mindig a bajt, a hiányt keresed *mindenütt!* Azt pedig, míg emberrel lesz dolgod, találsz. Az élet elfoly, akár örültünk, akár sírtunk, csakhogy emígy ostobául cselekedtünk, mert szenvedéseinkért jutalmat sehol sem remélhetünk. Az *ember élelének kovácsa*.

Igyekezünk azt, amihez hozzájutunk hasznunkra, azaz örömkre, boldogságunkra fordítani, ne verjük, tüzesítsük és ismét verjük a vasat addig, míg elfogy, azon hiedelemben, hogy tökéletességet érünk el!

Te, Vidor, szerencsétlen vagy, mert rossz úton jársz, tökéletes boldogságot keresve; keserű egész életed!

Ami szemrehányásodat illeti, arra csak annyit, hogy csaióidol, én nem dicsekedtem jó szívemmel és nem vagyok büszke rá.

Fenyegetésedet, — hogy *lépésre határozod* magad, nem értem egészen, s csak annyit jegyzek meg rá, hogy emlékeztetlek kolozsvári kínlódásomra, amikor szívem fele könnyé vált, amikor beteggé sírtam magam utánad, — és rögtön utána teszem, hogy minden kopik.

A részvénykönyveket nem vettem meg.

Ajánlok egy kis elmélkedést az élet *célja* felett!?

Abonyba most nem mehetek, mert beteg vagyok, a bal lábamra nem vagyok képes rálépni. Éppen ma rendelte Nabl, hogy még sétáimat is be kell szüntetnem, amelyet csak botra támaszkodva voltam már képes megtenni. Másként *jól* vagyok. Nabl azt mondja, nem tudja, mi baja a lábomnak, majd elvállik, nem látszik rajt semmi.

Tanulni valóm elég van.

Az 5 írt. nem küldhetem vissza, mert egy fityingem

sincs- és tán mégis te állasz legközelebb hozzám, tehát tőled kölcsönzök. A többivel megadom! Ámbár, ha nem küldöd, nem kértern volna! Így — köszönöm, míg visszaadhatom.

Mari.

67.

1873.

Pest.

Édes busám!

Hát nem kaptad meg a grémekeket? Febr. 6-án adtam postára egy skatulyát, megkaptad, úgy-é? Levél is volt benne, azt hiszem, a 4-ik v. 5-iki, ennyit írtam. Ha nem kaptad, nézz utána!

Hát én bizony Shakespearet olvasom, jószántamból. miután látom, hogy Paulayék csakugyan hizlalóba hoztak ide.

Na, most lakás után szaladgáltam. Sok baj volt velem! Majd szóval!

A nadrág és mellényedet tegnapelőtt, vasárnap hoztam haza magam, mert az nem küldte. A lapokat nagyon köszönöm, küldd máskor is!

Pénzem, Vidorom; az nincs! Kérlek szépen, ha terhedre nem lenne, küldj; majd megadom, mihelyst lesz.

T. T. mióta utoljára írtam róla, nem volt itt, nem láttam,

A könyvkereskedő mitsem küldött.

Aztán, Vidor, ha ott is minden nap játszol, hát cseberből vederbe estél! Istenem, hát hogy bírod?

Úgy-e, e hó végén haza jössz? Azt az orvosságot, amit küldtem, kérlek szépen, használd ám! Virágot is most gyógyította ki egy nagy betegségből!

Különben beszéltem az orvossal is, azt mondja, hogy a lapdacsokat csináltasd újra, a bedörzsölést folytasd, — a röllisz-por — úgymond — még *korán* volna! Aztán íj *körülményesen*, hogy mint érzed magad? De, Vidorom, ha azt az esszenciát használod, akkor a többi mismásnak hagyj beket. — Erről persze Nabinak egy szót sem szóltam.

Te, itt mindenki úgy nevez, hogy „lélektani komikus!”

csak most hallottam Virágtól, Ő azt állítja, hogy csak így beszél rólad mindenki!

Van mit hallanom! — akármit mondok, hogy „ez így, vagy úgy jó”, mindjárt Virágh rá: persze, lélektanilag, amint a kisura tanította! aztán variálja, hogy te mindent mindenkor lélektanilag teszesz! Különben mind nagyon tisztelnek!

Bizony, ma adtam 35 frt. felpénzt a lakásra és tegnap 7 frt. fára és szénre.

Csókkollak, édes, jó busám.

Mari.

Felpénzt 35 frt. *kell*t adni, a lakás 350 frt., minden 100-tól 10-et.

Ezt a nyugtát, Vidorom, jól eltedd.

68.

1873 december 4.

Pest.

Kérlek, édes Vidor, íj csak annyit, hogy kaptad-e a kenyereket és kell-e még? Ha te nem akarsz nekem írni. úgy írasd meg legalább ezt valakivel! Látod, látod, igazam volt, amikor azt mondtam, „nem szeret engem az én kisuram”! Pár nap múlva vagy írok, vagy . . .

De semmit előre! Kérlek, légy vidám, segít a filozófia, csak használni kell, ez megtanít bennünket megalkudni a körülményekkel.

Mari.

69.

187S december 16.

Pest.

Egyetlen, jó férjem.

1875-re szerződtetnek a Nemzeti Színházhoz, ezt mondta Sziiglieti. 74-re sok alaposnak látszó kifogásuk van.

Azért írtam ezt legelőbb, mert félek, ha talán érzelmeim leírásával kezdtem volna, nem olvastál volna el belőle semmit, de annyit akartam, hogy megtudj, hogy el légy rá készülve és hogy ne keserítsd magadat nagyon a vidéken.

Most már leteheted, ezt már akár el se olvasd, ez, tudom, nem kedves neked.

Azt akarom mondani, hogy nagyon szeretlek, hogy bár csak meglátogatnál! Én el akartam menni hozzád Losoncra, vendégszereplésem előtt, egy napra, de csak 22 után mehetnék. Solymosy pedig ma mondja, hogy 21-én elmentek onnan. Nem jönnél te egy napra, édes férjem, az útiköltségeket akár felébe, akár egészben fizetem, hisz úgy is rászántam már, aztán valami fontos mondandóm, *több mondanivalóm van neked, édes Vidor*, kérlek; ha egyszer szeretnél, arra kérlek, látogass meg.

Marid.

70.

1874 január 2.

Pest.

Édes Vidor, hogy vagy? Jól érkezted meg? Nem volt sok kellemetlenséged? a pakkod levelét és a kulcsot megkaptad, úgy-e? Egyszóval jól vagy? Én jól érzem magamat, tegnap már harmadszor voltam a jégen, pompásan megy, már egyedül, és azt mondják, nagyon szépen megyek! Nem győzők köszönetet mondani neked a korcsolyáért! És milyen jó! A Halifax mind romlik. Mindennap van egy pár malheui velük. Aztán milyen jót tesz a levegő!

Hát te korcsolyázol-é? már mehetnénk ám szépen együtt.

De adieu. Ma játszom „Élet álom”-ban és az írás fáraszt, ölel

Marid.

71.

1874 január 13.

Pest.

Édes Vidorom!

Nem írnál egy pár sort? Mondd csak, valami különös okod van rá, hogy ne íj? Talán így akarsz elidegeníteni bennünket egymástól? Részemről ez nehéz lenne! De én nem

hiszem ezt valóban, s csak elfoglaltságodnak én hideg modorodnak tulajdonítom, hogy ennyire elhanyagolsz! Maradjunk mi már meg egymásénak, édes Vidorom, az élet rövid és mire egy másik nőt keresnél magadnak, akkorra vége lenne. En szeretlek, igazán, úgy, ahogy senki sem lenne képes téged szeretni és becsülni, nem mert nem érdemled, hanem mert nem vagy a mai kor, azaz a külsőségek embere.

Ez visszás ugyan, hogy te ott, én itt, de nem tart már soká, és jövőre többször, sokkal többször fogunk találkozni. En alig gondolok, kötelességemet kivéve, egyébre, mint-hogy miként találkozhatnánk minél előbb? Te, úgy látszik, nem igen gondolsz erre! Vidorom, ez nem szemrehányás. Csak kérlek, íj valamit! Jársz-e korcsolyázni? Én már szépen megyek, szeretném, ha látnál!

Az új darabokban erősen használnak, van dolgom elég. A jeget kivéve, sehová sem járok, tizedikén szavaltam Vörösmarty „Merengő”-jéhez meg Rákosi „Aesop”-jából a két mesét. Mit szölsz hozzá? Holnap „Csók”-ot adjuk.

Az író És Művészi Kör estélyen voltam Nitzkyékkel, nagyon lehangolt voltam.

„Tudós nők”-ben Marist, a szolgálot fogom játszani, — ezt saját kívánságomra.

Ma a fiatal szomszédasszony és öreg szomszédnál voltam vacsorán.

Édes fiam, kérlek, íj! Ügy-e, írsz, csak pár szót szerelő

Maridnak.

72.

1874 január 17.

Pest.

Kedves, édes Vidorom!

Nem értem, miféle szerződésről kérdezősködöl? Hogy én aláírtam egy évre, azt tudod már, hogy Szigligeti egy év múlva a te szerződtetésedet megígérte, ezt is mondtam, nem tudom, miről kérdezesz? Jan. 12-ről kelt kártyádat csak ma, 17-én délben kaptam, de miután játsztam, csak most, játék után válaszolhatok. De lassan járhat arra a posta!

Sokat szenvedsz? Hiszem. Sokat vétkeztél? Ezt nem

hiszem, és ne hidd, hogy árok szenvednek, akik megérdemelnek, a földön nincs igazság! és nagyon valószínű, hogy a mi sebeinkre máshol sem kötnek orvosságot, ha nem iparkodunk még itt a földön meggyógyítani!

Édes Vidorom, reméljük, látod én szeretlek, és remélek egy szép jövőt ezután a keserves jelen után.

Nagyon szeretnélek látni! Meglehet, hogy nemsokára lemehetek, majd írok még addig. Most sokat játszom, három nap egymásután: tegnapelőtt, azaz hogy szerdán a „Csókában, pénteken ismét „Csók”-ban, ma, szombaton, Budán Stuart, holnap, vasárnap, *Két pisztoly*. De szakítani fogok időt, hogy hozzád mehessek, ha török, ha szakad!

Írj valamit állapotodról, édes fiam, meg hogy meddig maradtok ott, és ha mentek, hova?

Második levelet is küldtem Rozsnyóra, megkaptad-é, egy képpel?

De búcsúzó, édes jó Vidorom, gondolj egy kicsit

Maridra is.

Aztán légy vidám, sokkal hamarabb eltelik ez a keserves idő, ha nem búslakodunk. Ne búsulj, édes, jó Vidorom, ne adj helyet annak a búbánatnak, mert megbánod: elrabolja idő előtt fiatalágodat, oh, csak lehetnék már melletted, majd megvigasztallak én, oh, én már egész kis filozófus vagyok.

Mari.

73.

1874 január 21.

Pest.

Kedves édes Vidorom. Most jövök „Csók” próbájáról, ahol találkoztam Udvarhelyivel, azt mondja, hogy Solymosy bukófélnben, a társulata nem fog megállhatni. Kedves fiam, amint nem fizet, csak jöjj haza, egy kis enivaló és jó ágy van itt: és hiszem, hogy teljesen meg fogjuk egymást érteni. Egy évig bizony még kínlódunk, majd elmész egy-egy hónapra vendégszerezpelni, hogy a világ száját bekössük, s ez év lefolyása után új, rendes és csendes, sőt, reményilem, boldog időket élhetünk- szeretjük egymást és tanulunk, esz-

méinket közölni fogjuk egymással, olvasunk sok jeles könyvet, gondolkozásunk megtisztul minden kicsinyességtől, lapoként bölcssek leszünk és nyugodtan, legalább sokkal nyugodtabban, mint más ember, nézünk feloszlásunk elé. De addig igyekezzünk szépen élni. Vidorom, az én nézeteim sok tekintetben változtak, alapot szereztem, amelyre életelveimet építem, és ámbár még most is sokat szenvedek, sokszor feljajdulok az emberiség nyomorúsága fölött, de már mind nyugodtabb és fájdalomtalanabb panaszkodásom, nem kapkodok annyifelé a boldogságért, hisz a „Merengőt” szavaltam, amelyben azt hirdetem az embereknek:

„Kinek virág kell, nem hord rózsaberket,
A látni vágyó napba nem tekint!
Kéjt vesz, ki sok kéjt szórakozva kerget.
Csak a szerénynek nem hoz vágya kint.”

Ez életbölcészetem alapköve és én sokkal nyugodtabb vagyok, mint ezelőtt.

Jer, Vidorom, jer hozzám, nemsokára megnyugszunk és megelégszünk azzal, amit az élet ad.

Lajos tegnap volt itt búcsúzni.

Eltették Fótról valahova máshova, káplánnak, nagyon rosszul néz ki, Abonyból jött. ott egészségesek. Üdvözlő Lajos, kért, hogy írjam meg neked.

Én meg üdvözöllek és öllelek és várlak

Mari.

74.

1874 február 10.

Pest.

Édes Vidor.

Paulay igen valószínű, hogy Kolozsvárra megy, — a napokban fogja aláírni a szerződést — és ezen esetben téged akar felhívni komikusnak.

Kérdezősködött utánad, valószínűleg írni fog neked pár nap múlva.

Azért írtam ezt meg, hogy ha szükség lesz rá, hamar

légy a felelettel. Mondtam, hogy Kolozsvárra szívesen mégysz.

Mari.

75.

1874 április 7.

Pest.

Édes Vidor, le azt mondtad, hogy én adjak neked bizonyítványt hitványságomról, s arról, hogy én adtam okot elválásunkra; én azon hitben, hogy így boldogulni fogsz, meg akartam azt neked küldeni, de egy ember azt mondja, hogy én azzal az elválással nem fogom megkönnyíteni s ha ki neon. térsz vallásodból, csak olyan nehezen megy, mintha bármi más okot adsz.

De én tudom, hogy neked egy ily bizonyítvány mi célra kell. Hogy leendő feleséged előtt téged igazoljon. En kéíz vagyok előttetek, előtted és menyasszonyod előtt ily vallomásra, Vidor, sőt hívhatsz tanukat is, ha úgy akarod. "Vagy pedig: miután én Rozsnyóról, Pretori Fanni k. a. és édesanyja által felkérettem, hogy nyilatkozzam, fogok-e válni akarni? ezen és még más több kérdéseikre, ha úgy kívánod, vagy nem ellenzed, fogok neked levélben is válaszolni, hogy mindenkorra meg legyetek nyugtatva.

A tudtod nélkül nem akartam velük összeköttetésbe ereszkedni, de ha te meg nem tiltod, megírom nekik, hogy egyedül én vagyok a hibás, én nem vagyok jó asszony és feleség, és hogy te a legbecsületesebb ember vagy a földön. Én nem akarok útjában állni boldogságodnak, Vidor, folytonosan félek, hogy ezt a kislányt és magadat is miattam kínozzod, félek, hogy elszalasztod, és .mikor találsz megint egy olyan jó, szelíd, erényes kis leányt, aki úgy szeressen is? Miért nem is írsz neki? ő írt neked szegényke Kolozsvárra, te nem kaphattad meg; hogy fájhatott neki hallgatásod.

Azt mondta egyszer rólam még a Népszínháznál K. Borcsa Balázsnyak, hogy „kutyából soha nem lesz szalonna”. úgy látszik, ez igaz . . . ámbár azóta, nem szenvedhetem azt az asszonyt. De látod, az úgy van, végre is véget kell szakítanom ennek a dolognak, elég rég kínlódsz már mellettem, — ma már öt éve. — Én megcsaltalak téged, Vidor, csodálatos, pedig mindig szerettelek! Nem bírom tovább elvi-

selni. De m bírok tovább becsületes, jó szemeidbe nézni, nem nézhetem tovább, hogy egy ember kacaghasson téged!

Vidor, én most egészen beteg vagyok, az éjjel azt hittem megőrülök, és mégis csak azt látom, hogy ezt meg kell tennem. Pedig ha arra gondolok, hogy ezután gondolni is undorral fogsz rám, eddig nem ismert kínokat állok ki. De ez kötelességem, én nem tudok tovább hallgatni, főleg most, mikor arról van szó. hogy a velem való kötésnek föláldozd boldog családéletedet, amelyet remélsz s amelyre oly érdemes vagy! Igen, Vidor, én nyomorult vagyok, én adhatnék neked bizonyítványokat, de ezek a levelek nem csak az enyéme, annak az embernek a nevét nem merem a nyilvánosságnak átadni, szüksége van becsületére és nincs is jogom rá. De hiszen te hiheted, bár igaz ne volna!

Én nekem csak egy mentségem van: hidegséged; melyet szeretethiánynak hittem. Az én mentségem csak ennyi. Vidor. Fisz sokkal jobban ismerlek, hogysem bocsánatodért hoztam volna ezt föl. Mit is csinálhatnál még te velem? Hisz arra sem vagyok érdemes, hogy megöli és magadnak bajt csinálj! A te szívedből tehát megmérhetetlen. messzeségre dobtam ki magamat, édes, édes. jó Vidor! Most még csak azt mondom, hogy élj boldogul! oly boldogul. Vidor, aminő szegény, szerencsétlen, nyomorult, volt Marid, soha, soha nem lesz.

Már pár napja írom ezt a levelet. Vidor, de nem bír-lain egyszerűre befejezni.

Most végre elküldöm; hiszen: és kívánom! husey neked nem okoz fájdalmat, mint nekem megírása és elküldése!

Sőt azt hiszem, hogy egy tehertől mentelek föl vele. Sokáig évódtél, gyanakodtál, végre láss világosan. Igazad volt, én egy silány, nyomorult teremtés vagyok.

Az igaz, hogy te nagyon is korán kezdtél gyanakodni, és gyanakodtál folytonosan és «okáig, mikor még nem voll rá okod. De múltam följogosított rá. Emlékezem, hogy nagyon komolyan kértéi többször azelőtt, hogy ha nem foglak szeretni, mondjam meg neked. Én nem szüntem meg téged SKeretni, Vidor, mégis megcsaltalak! Ez borzasztó elvetemüli-«ég, én tudom, érzem nyomorultságomat teljesen: és meghalni mégis gyáva vagyok, félek tőle.

De azt sem bírom elviselni, hogy te ezt ne tudd. Te oly becsületes vagy, Vidor, hogy nem hagyhatom tudtodon

kívül ezt a szennyet: neveden, pedig mikor bevallom, sem mivé teszem vele életemet! Vidor, édes, jó Vidor, ezt ródd fel agyadban javamra, mikor minden, de minden ellenem fog szólni.

Vidor, légy boldog, ez egyetlen vágyam van még az életben, hogy téged boldogtalannak ne tudjalak. Isten, veled, édes, ki jó férjem voltál.

Mari.

lé.

1874 an gusztus 24.

Pest..

Édes Vidor!

Szomorúan merengek el a múltunkon és aggódva nézek jövőnk elé. A szeretet, tisztelet, bála és megszokás, mely hozzád köti lelkemet, mindig vonzóbbnak, szebbnek láttatja frigyünket, ha távol vagyunk egymástól, mint mikor együtt vagyunk és közlőlől érzem hidegségedet, mely engem megfagy áaszt. Erre, tudom, azt mondod, és tán igazat! is van, hogy eleget égtém már, tegyek eleget kötelességemnek és viseljem sorsomat; de milyen jövő, milyen élet lesz ez a valóságban. Vidor?

Ha eddig, míg lelkem kezében volt, idomítottad volna, ha lett volna erőd és gyöngédséged hozzá, ha addig, míg valóban nem volt más gondolatom, mint Te és szerepeim, nem tudtunk boldogulni.

Milyen együttéletet remélhetünk most, mikor én egy öntudatos, ellened elkövetett szentségtörést vinnék új egyesülésünkbe? Te nem tudtál megbocsátani, elfeledni, velem nem éreztetni oly kint, melyet nem ellened követtem el, és amelyet majdnem öntudatkanul vétettem s inkább szerencsétlen voltam, mint bűnös, folytonosan hideg és szemrehányó hangon beszéltél hozzám, mindig csak megaláznom kellett magamat, végre aztán közönyöd elviselhetetlen volt! Jött egy ember, aki előtt ember számot tettem, aki úgy beszélt velem, hogy soha nem kellett éreznem, hogy kevesebb vagyok, mint más nők, lelkesen és tisztelettel beszélt hozzám és meghódított. De most nem is azt akartam elmondani.

Ámbár ez ne fájjon neked, édes Vidor, hisz Téged is

hány kedves, szelíd, szép leányka meghódított, kik mind igen nagyon különböztek tőlem.

Most utolsó találkozásunkról akarnék egyet-mást mondani. Oh, édes Vidor, az a hang, melyen akkor beszéltünk, nem ígér boldog együttlétet! Ast mondtad, hogy valóban kezded belátni, hogy nem vagy a boldog házaselethez kellő tulajdonokkal felruházva, hogy úgy minden két hétben találkozni asszonnyal volna ideád és ez kielégítőnek tetszik neked. Vidor? Valóban elgondolva ezeket, kezdem már; m kevésbbé kárhoztatni viszonyunk felbomlásáért, mert oly ellentétek vagyunk, kik soha nem érthetik mes: egymást. Az én szellememet a te közönyöd ki nem elégítheti.

Én el tudok lenni anélkül. Vidor, amiért meg neked csakis Asszony kell. Ez a mi szerencsétlenségünk, édes Vidor, aminek egyikünk sem oka. Gondolkozz, édes egy kevésbé és közöld velem gondolataidat, kérlek.

Aztán szintén nagyon kérlek, ment fel Bodor Faluéhoz, sokszor csókolom és üdvözlöm és kérdeztetem. Megkapta-e sokszor leveletem, egy nagy borítékban volt és ajánlott, vagy hat arckénnel. Ha megkanta, kérem szépen, adja tudtomra, ha nem, hát keresni kell.

Menj fel, Vidor, többször Bodorékhoz, hiszen nagyon jól találsz ott magadat.

És most az Isten áldjon meg, légy vidám, élj kellemsen, a világ senki kedvéért meg nem változik.

isten veled

Mari.

Sándor-u, 10. ajtó 1.

Fehérváryné asszonyt kéretem. írjon rögtön, megtartia-e a ruhát vagy nem, ha nem, tüstént, küldje vissza azt a kis díszet, minden nap jönnek érte a nyakamra! Miért nem is küldte még eb, úgy megkértem levelemben.

77.

1875 február 13.

Pest.

Édes Vidor!

Beteg vagyok és nincs egy garasom. Ha használhatod a kosztümkönyvemet, vedd meg, kimondhatatlan jól teszesz

velem. A színházról már nem vehetek fel pénzt, mert a iövő évre is vettem már fél ezerkétszáz forintot. Ha meggyógyulok, a kosztümkönyvet vissza veszem, ha akarod!

A szívbajom nagyon tönkretett, a hidegvíz-kúrát használom.

Van egy papagályom is, nyertem, oda adom. kalickástói 50 frtért, elmulathatnál vele. Tanítsd meg beszélni.

A kalitka maga megér 40 frt., azt vettem. Ha valaki Kolozsvárra megy, leviheti. Másnak szegyenleni kínálni. Vagy pedig van egy gyönyörű könyvszekrényem, egy műasztalossal csináltattam, vedd meg azt. 86 frt. Bepakkoltatom s leküldöm, egészen új. A kosztümkönyvnek sincs semmi hibája. Nem kell éppen egyszerre kifizetni.

Bocsáss meg, nem háborgattalak volna, ha nem volnék beteg.

Isten veled.

Egy nagy csomó hippoekondriát neked köszönhetek, ne feledd.

Mari.

78.

Vidor, kérlek, olvasd el te!

1875 március 4.

Pest.

Édes Klárám! Köszönöm jószágodat, köszönöm részvéteket sorsom iránt, azonban úgy hiszem, már én csak művészi életre születtem, és hiába ábrándozom azon, hogy egy embert boldogítsak. Isten tudja, hát mire való vagyok? Művészetemmel én nem vagyok megelégedve, nőiességgemmel pedig férjem nincs megelégedve. Ez az én életem; örökös vágyakozás, mely miatt nyugtom soha sincs!

Hiszen ha olyan volnék, mint sokan hiszik! — 3e könnyű volna, ha egy csomó udvarló — talán szerető? — kielégítene! De azt hiszem, hogy annál mégis jobb vagyok, vagy követelőbb, vagy gyöngébb, félénkebb: nem tudom, melyik érzék, vagy érzélem nem engedi, hogy köznapi örömmel beérjem, de annyi bizonyos, hogy boldogtalan vagyok így.

Nem írhattam előbb leveledre, mint most mulattam, báloztam, egymásután végigtáncoltam két bált, estétől reggelig, hogyne; arra az örömhírré, hogy férjemnek nem kelek! Nem lelt semmi bajom! Azt hittem, leszek legalább is olyan beteg, hogy Vidor meg fog látogatni. Kialudtam magam és semmi bajom nem lett, csakhogy most még jobban utálok és kerülöm az, embereket, mint a farsang alatt, amikor nem voltam kénes egy bálba is menni. Hogy meg lehet unni az embereket! Csak most. tudom; talán azért haragszom úgy rájuk, mert Vidoromtól választottak el. Igen, az emberek az okai árvaságonnak, mert a világba léptemkor úgy körülhízelegtek, úgy körülmosolyogtak, hegy azt hittem, ez az élet, ez a boldogság és jobban kerestem és többre becsültem a társaságukat, mint csendes, gondolkozó- komolyabb férjemét, aki néha óvakodnom tanácsolt ettől a sok *vadásztól*, ami engem mindig elkedvetlenített az ő társaságában. Így történt, hogy én mindenkinek mosolyogtam, csak férjemnek nem, mindenkinek kedves voltam, csak Vidorom társaságában nem. Ki ne unta volna meg ezt a a életet? Ámbár Vidor is cselekedhetett volna eszesebben, most már annak is tudnám a módját! Csak késő ne volna! Mert látod, nagyon szeretem őt! Hissen csak nem is érdek vonna hozzá! Az ördög vigyen el, ha az. Be mi érdekem is volna, hogy utána járjak, ha nem szeretem?

Hogy férjem legyen? Hiszen ha férj kellene, hát kapnék olyat, amelyet akarok, életemre mondom, a többi között egy olyan házassági ajánlatot tett nekem nemrég egy szép, fiatal férfi, amit szeretnék neked adni, édes Klárám és hiszem, meg lennél elégedve vele,

A válási ügyet egészen ő igazította volna: és oly szerelmes hideg, kényes modoromba, hogy szököm előre.

Amit Honi úr beszél, az ostobaság. Nem is láttam Hermann Ottót, mióta férjem nincs itt, és ha láttára volna is? De nem láttam.

Átolvasva e levelet úgy találom., hogy inkább neked írtam azt, édes Vidorom és megemlékezve figyelmeztetésedre, hogy „az ember gondolja meg. kinek küldi levelét, mert nem mindenki érzi velünk vágyódásunkat, fájdalmainkat” elhátároztam, hogy a levelet neked küldöm.

Olvasd el úgy, amint én írtam. Isten veled édes, édes

kedves Vidorom. Gondolj rám jóindulattal, aki terád csak szeretettel tud gondolni.

Mari.

79.

1876 január 1.

Peat.

Köszönöm, édes Vidor;

Az Isten áldjon meg!

Mari.

80.

1878 október 9.

Pest.

Édes, jó Vidor! Már egyszer megigazítottad az életemet. Az Isten áldjon meg, igazítsd helyre mégegyszer, csak te teheted. Kezdesd meg te a válópört, bízz meg egy ügyvédet itt, és légy fölpörös, a többi az én terhem, ha én kezdem a pert, sohase lesz vége.

Három levelet is elkezdtem már e célból hozzád, de egyikkel sem voltam megelégedve, s most küldöm ezt, amelyei legkevésbé vagyok. Dehát mit beszéljek neked sokat? Te jó vagy és ismersz engem, tudod, én szeretet nélkül nem élhetek, de most már tisztesség nélkül se. Az a férfi sem akar másként, akit szeretek; leendő, bár igen szerény állása is megköveteli a külső tisztességet. Nyugalmam tőled függ» Vidor, add meg és én örökre tisztelettel és hálával fogok rád emlékezni.

Mari.

Kérek

feleletet.

MIHÁLISI MIMIHEZ

1.

1870 augusztus 26.

Marosvásárhely.

Édes, édes Mimi kisasszony!

Csókolom, hogy van, gondol-é még rám? Mind vártam már, hogy addig nem írok, míg pénzt nem küldhetek, de már nem bírom elvárni a jutalomjátékomat, amely egy hét múlva lesz, írnom kell és egyúttal küldöm az ígért képeket. Kettőt küldök, ha talán valakinek akar belőlük adni. Egyet pedig, kérem, adjon át a kicsi Pappnénak és mondja meg neki, hogy üdvözlöm és ezer csókot küldök neki, sokat emlegetjük őt és kis Ilonáját. A férjem kézcsókot, én pedig milliő puszit küldve nekik, üdvözöljük őket! . . .

Édes Mimi kisasszony, hogy Ivánnak? Kegyed és a Mama, jól? Csókolom mindkettőjüket.

Kassainé Jászai Mari.

Egy hét múlva írok és . . .

2.

1870 szeptember 2.

Marosvásárhely.

Édes, jó Mimi kisasszony!

ígéretem szerint itt küldöm adósságomat, 7 forint, a krajcárokat majd otthon. Mimi kisasszony, édes, legyen szíves nekem Bécsből szép hosszú, fehér tollakat hozni, ha nem lesz is finom strutz, aztán meg még valamire kérném, itt küldök 5 frt. és egy zálogjegyet, egy pompás látcsóm van zálogban, váltassa ki valakivel, lesz néhány krajcár kamat, azt kérem ráadni, majd ha hazamegyek, megadom. Csókolom a mamával együtt.

Kassainé J. Mari.

Pappnét és a kicsiket csókolom. Pappné asszony, legyen szíves és küldjön el a cipézemhez, Mátutsekhez, hogy a fekete kivágott lakkcipőmet csinálja már egyszer és küldje el, mint a kéket, utánvétellel, Tordára, egy hét múlva ott leszünk.

1870 szeptember 11..

Marosvásárhely.

Édes Mimi kisasszony!

Bocsánat, hogy elhoztam, amit csak kölcsönzött, de annyi cók-mók közt hamar eltéved az ily csekélység. Im itt küldöm. Köszönöm, hogy a gukkert kivették, tartsa addig ott, míg bemegyünk. Csókolom a kedves édesanyjával együtt. Isten velünk.

Jászai Mari.

4.

1871

Pest

Édes, jó Mimi kisasszony!

Kérem, hosszabbítsa meg e zálogot még három óra, és fizesse ki a kamatot, én azért nem küldöm el, hogy nem is képzelem, mennyi lehet, de mihelyst kegyed tudomra adja, azonnal megküldöm köszönettel, gráciájába ajánlva magamat maradok szorgalmas *terhelője*

K.né Jászai Mari.

1871.

Pest.

Édes, jó Mimi kisasszony!

Kegyed elfelejtette a ruhának az árát megírni, különben tudom, hogy ha sok is, megéri azt, mert kegyed a legméltányosabb pipereárusnő a világon, én pedig a legrosszabb fizető vagyok a földön, mert ha megtartom azt a rózsaszín ruhát, csak hazamenetelelkor fizethetem ki, mert most is

már 80 frt. 40 xal tartozom, pedig a jutalomjátékomnak a felét Papp és Meskónak kell adni, mert ott is van még fenn 160 frt. Tehát ha megtarthatja így nekem a ruhát, kérem el nem küldeni, mert itt úgy is elég van, jó lesz Kolozsvárt. Mikor megy Bécsbe, édes, nekem egy világos lila moár-ruha kell csak az idén. Hoz úgy-e? Hát Tánczer?

Ajánlom magamat

K.né Jászai Mari.

Bocsánat, hogy csak fél papírra írok! Ezen akarom kigazdálkodni a rózsaszín ruha árát!

6.

1871 április 13.

Pest.

Édes Mimi kisasszony!

Igen kérem, csak most legyen kis türelemmel fizetésképtelenségem iránt, rövid idő múlva kielégítem kegyeáei, tie lássa, a házbért is éppen most kell fizetnem, és különben is, ez rossz helyzet rám nézve nagyon. Meglehet ugyan, hogy ló—18-ra már megküldhetem Bécsbe, — mert én rögtön ma délután jártam pénzt keresni, — de bizonyosan ígérni nem merem.

A vasúthoz mindenesetre kimegyek kegyed elé, — ha csak nem játszom! — csak kérem biztosan megírni, mikor jön. Teljes erővel azon leszek, hogy tartozásomat is megadhassam, de ha mégsem tehetném, éppen most, kérem szíves elnézését.

Egy másik kérésem is van! Legyen kegyed szíves, beszéljen Tánczerrel, mondja meg neki, hogy üdvözlöm, és rövid időn kielégítem, ámbár én úgy tudom, hogy azt a 25 frtot lekivittoltuk egy fekete ruhával, melyből Ő kiszabott, és amely nála maradt! — De mindegy, ne mondja Kolozsvárt egy ember se, hogy K. Jászai M. adósa maradt. Meg fogok neki fizetni mindenesetre, csak kérem, hogy most egy kissé várjon!

A húsvéti szenteltet!? — nagyon köszönöm, — vagyis a megemlékezést! Csókolom.

K. Jászai.

7.

1871 április 21.

Pest.

Kedves, jó Mimim! Vártam, hogy meg fogja írni a címét Bécsből; és nem csalódtam. Köszönöm. Legalább minél előbb tisztázhatom magamat kegyed előtt, azaz elmondhatom, hogy keresztülutazása alkalmával játszottam Budán „Le-couveur Adrienne”-ben a hercegnőt. Olyan emberem, aki kegyedet ismeri, nem volt, mivel Bitrói még akkor nem érkezett meg, Mihály pedig nem jön hozzám, haragszik; a férjem meg épp az este hat órakor utazott el Kolozsvár felé, végbúcsút véve tőlem.. Ast hiszem, hogy ezzel egyszersmind szomorú lelkiállapotomat is kitártam. Nagyon szeretnék kegyeddel, édes, jó Mimi kisasszony, visszajövetelével találkozni. Kérem, tudassa velem, mikor lesz az? Bizony-bizony bejöhethetne egy napra hozzám, hogy kibeszéljük magunkat egy évre! Jöjjön, kedvesem, menjünk ki a Margitszigetre együtt, az egy kis mennyország! ott tudok csak még jó lenni! Különben már ördög vagyok. Oh! mennyi, mennyi mondani-valóm van!

Minden jó kegyeddel, csókolom, és várom.

Tartozásomat amily hamar csak lehet.

Jászai.

8.

1871 június 1.

Pest.

Aranyom Galambom! Ne haragudjék, ezt az egy dolgot bíz én rosszul végeztem, de — no, hisz képzelheti, hogy mennyi „de”-m van! Hát annyi volt a dolgom, — és olyan kevés a pénzem! — hogy kimondhatatlan. Utánvéttel nem akartam a szöveget küldeni, pénzem nem volt, hát Monaszterliet bíztam meg, hogy küldjön; levele éppen nem volt velem, nem tudtam hány rőf kell, gondolomra mondtam 15 rőföt, most látom, hogy 28 kellett volna . . . Küldessek még? rőfje 65 x. csak ne nehezteljen, rózsám, aztán minden jól van. írja meg, kell-e még valami, most hamarabb elvégezhetem, csak ne haragudjék!

Kedves, jó Mimikém, nem hallott semmit, nem fognának engem felszólítani júliusban, hogy játszam Kolozsvárt?

Igen nagyon szeretném ott eljátszani „Lady Machbeth”-et és Szigetvári vértanúban „Annát”, és akár többet is.

Corneliával fogok menni a székelgyföldre, fenyvesek közé, a mellem fáj; de Cornelia csak később jöhet, addig én Kolozsvárt időzném; ha igaz lehet?

Mit tud, kérem, a kisuramról, nem beszél vele soha? ugyan, kérem, írjon nekem róla valamit. Ha találkozik vele, mondja meg neki, kérem, hogy ölelem, csókolom, folytonosan rá gondolok, hogy nagyon szeretem. Aztán írjon kegyed nekem, írja meg, hogy van, mit csinál mindig, szeret-é még engem? Isten velünk, szívemből üdvözlöm.

Kassai Jászai M.

9.

1871 június 8.

Pest,

Kedves, jó Mimikém!

Megvallom, ettől a levéltől féltem! De, hála a kegyed jó szívének, — úgy látszik — hiába! Köszönöm. Csak még arra kérem utólagosan is; hogy higye el, nem szeretethiány vagy szívességtelenség miatt történt ez a vétség. Ügyé elhiszi? Kedves ajánlatát — a lakásra nézve — nagyon, nagyon köszönöm; és igenis, igénybe veszem, még pedig, amint eddig a dolgok állanak: rögtön, július 1-ső napján. Hogy meddig maradok Kolozsvárt, az Gornéliától függ, ki *később* színté oda jön, s kivel együtt megyünk a székelgyföldre a fenyvesek közé, mert az én doktorom nekem még az egész augusztus hónapot is meg akarja szerezni szabadságra! . . .

Aranyos, jó Mimim! Kérem, járjon egy kicsit utána, és tudja meg, hajlandók-é, és hányszor, és mikben, engem föléptetni? *Ha kell*, megmondhatja nagyságos Korbuly igazgató úrnak, hogy nekem határozott vágyam a kolozsvári közönségnek számot adni azon harmadfél évről, melyet itt Pesten töltöttem; és óhajtásom meggyőzni őket arról, hogy szeretetteljes buzdításuk nem méltatlant ért bennem. Amint máirtam is, igen nagyon szeretném Lady Machbethet eljátszani, és Szigetvári vértanúban Annát, azután Essexben Erzsébetet. Ezt a hármat mindenesetre; Hazát is szeretném, Róma leányát is, Végrendeletet is, Angelót is, csak ők is akarjanak!

És ez az, amit kegyedtől szeretnék megtudni! Ha csak háromszor hajlandók fölléptetni, akkor 100 forintot kérek egy estéért, ha hatszor lépnék föl; akkor adjanak egy estére 80 forintot, úgy hiszem, ez nem sok. Azért írom mindezt meg kegyednek, hogy ha szükség lenne rá, megmondhassa nekik; és nekem írhasson, hogy tetszik-é nekik. Engem ugyan többfelé hívnak a szünidő alatt játszani, de én csak Kolozsvárra szeretnék menni. Isten velünk, édes, jó Mimikém, csókolom szíveimből.

K. Jászai.

10.

1871 június 9.

Pest.

Édes Galambom, Mimikém! E percben kaptam kedves levelét, és két perccel ezelőtt küldtem én egyet kegyednek» Milyen jó kegyed! Hogy szeret engem! Igyekeznem fogok megérdemelni. Roppant vágyam van Kolozsvárra menni és ott játszani; de —! Némethy? fogja-é túrni? Nem fogja-é azt mondani, *vagy — vagy?* Kitelik tőle! De azt kell neki mondani, hogy: „ő sokkal nagyobb művésznő, hogy sem tőlem félnie kelljen!” — így talán csupa büszkeségből eltúri, hogy néhányat játszani?

Édes! Menjen el a kolozsvári színház tisztelt igazgatójához, és kérdezze meg; volna-é hajlandó, és minő föltételek mellett engem, és hányszor — fölléptetni? azt hiszem, az én föltételeimet elfogadhatóknak találja?

Jó előre szeretném tudni, mert ha ott nem játszhatom, akkor elfogadok egyet a másfelől jövő ajánlatok közül. Föllépésem, azaz Kolozsvárra jövetelem különben is, — nem mint tegnap írtam 1-ső júliusban — hanem csak 15-ik júliusban történhetik meg, mert 12 előadásra Pécsre megyek; és ha Kolozsvárt nem léphetnék föl, tovább mennék még 12 előadásra, és alig láthatnám meg Kolozsvárt, — legfeljebb pár napra — mert a Kassám istentelen, azaz Krisztustalan állapotban! Bizony-bizony a fürdőről valószínűleg le kell az idén mondanom, ha csak, mint már írtam, Dr. Torday ki nem eszközöl még egy havi szabadságidőt a számomra.

Ha a kolozsvári vendégszereplés a pécsi után elsül, és

több szabadságidőt nem kapok, akkor mind a 15 napot, azaz júli 15-től júli végéig Kolozsvárt töltöm, de ha szabadságidőt kapok augusztusra, akkor 25-én Cornéliával tovább megyünk, mert ő júli 25-ig Miskolcon lesz. Csókolom szívemből. A kis ...polgár⁴⁴-nét ölelem.

Jászai.

11.

1871 június 21.

Pest.

Kedves, jó Mimikém!

Tehát, amennyire emberi számítás szerint valami bizonyos, annyira bizonyos már az én Kolozsvárra menetelem.

A direkciónak 5 előadásért 300 frotot ajánlott, és én elfogadtam, ha nagyon látogatottak lennének föllépteimre az előadások, megtoldjuk az ötöt.

Hogy mikor érkezem Kolozsvárra, az még most is kérdés, mert nem tudom, sikerül-e pécsi expedíciónk? Ha abból semmi sem lesz, akkor én július 3-án Kolozsvárt vagyok, úgy is hiszem, hogy ismét be fogok eleinte rekedni, és keli egy jó hét, míg játszhatom. Szabadságidőnk hat hét lesz, azaz augusztus közepéig tart. Szíves vendégszeretetét a legnagyobb örömmel fogadom el, hol lennék szívesebben, mint kegyednél? — És kinek kötelezném le magamat annyira másnak, mint kegyednek?!

Alig várom, hogy ott legyek! De még addig háromszor játszom! Az utolsó héten háromszor! nem bosszantó ez? ölelem szívemből

Jászai

12.

1871.

Pest.

Édes, jó Mimi kisasszony!

íme, első dolgom is az volt, hogy kívánságának eleget tegyek, megvettem a levélnyomtatót, csak ez az egy volt, 2 ír 50 χ és ez az arckép a Várad Nettó asszonyságé, több nincs, az üvege eltört, ezt is úgy cseréltem vissza valahon-

nan. Édes kisasszony, kérem, csináltasson Veresnél 6 képet, 3 sziklán ülőt, és 3 az utolsókból, igen? és még kérem szépen valamire, Tánczernál van a feketeselyem joplím, és a rózsaszín atlasz ruhám szűk ujja, — van ott ugyan több is — de ezt a két darabot, kéretem, küldje el szombatra, mert kell, mikor eljöttem, nem beszélhettem vele, kéretem tehát tőle a kontót is, sok nem lesz, mert 20 frt előre fizettem neki, tie kéretem, hogy okvetlenül elküldje, mert szükségem van rá, sőt a gyászruhára is, a bundát átvitték-e kegyetekhez? és a kalapot.

Borsodi asztalán most is a kegyed képe van, nagyon kértem tőle, de azt mondja: kérem alássan, 10 darab ezresért sem, az nekem szent, szent, szent! Ennek a levélnyomatónak az alját vörös vagy zöld posztóval kell behúzatni, a szélire pedig a könyvkötő csinál csinos arany bordúrt, úgy aztán szép lesz. Isten velünk, édes kisasszony, tartson meg szíveg emlékében, mint én kegyedet.

Kné Jászai Mari.

13.

1871.

Pest.

Édes Mimi kisasszony, éppen most adtam fel a levélnyomatót, és elfelejtettem az ahhoz mellékelt levélben megírni a legfontosabbat.

Kérem ugyanis, legyen szíves csinálni 10 drb. csinos csokrot, párja jöhet 1 frtba, de szép legyen, nem bánom, vagy máslik legyenek, vagy rózsák kis fityegőkkel, haj köré kell. Kettő, vagy négy is lehet millflör, 2 vörös, 2 rózsaszín, 2 kék, ha millflör csak kettő lesz, akkor a másik kettő legyen szép zöld, és ezeket nagyon kérem elküldeni.

Kné Jászai Mari.

14.

1871 július 3.

Pest.

Édes, jó' Mimi kisasszony!
Köszönöm jószágát, mindent megkaptam, rajta leszek,
így oka legyen bennem minden körülmény közt *bizni*.

Íme, kérem, küldje c 4 firt Vereshez, nem volt több» pénzem, mikor indultunk, mint mennyi éppen kellett. Azután, kérem, eme 2 firt 50 x-árt annak a szegény fodrász nének, aki a Täufer melleit lakik a piacon, a kontót nem találok, 4 firt 50 volt, összesen 2 firt kifizettem, kérem, küldje el hozzá ezt, és adjon róla egy kis írást, azt pedig tartsa kegyed magánál. Itt küldöm a levélnyomatot, Borsodinnál nem volt több, és a másik boltba, képzelje kegyed, 1 firt 30 x! Küldök még, ahányat akar! a Zsuzsámát az ördög vigye el kalapostól! én mondtam ugyan neki, hogy elviheti kalapját egy kicsit felfrissíteni! De azt nem mondtam, hogy 3 firt 50 krajcárba kerüljön, legfeljebb 1 firta számítottam! hogy ajándékoznék én 4edfél firtot egy olyan durcás cselédnek! mikor úgyis olyan jól fizettem! azonban, ha már megvan, maradjon úgy. Ezért az 1 firt 20 krajcárért szeretném, ha képet küldene nekem kisasszony, az enyémeiből Verestől.

Bocsánat sok alkalmatlankodásomért, szíves barátságába ajánlva magamat
üdvözlöm kegyedet

Kné Jászai Mari.

15.

1871 július 13.

Pest.

Édes, jó Mimi kisasszony!

Megint egy nagy kéréssel járulok kegyed színe elé: ezt az ide mellékelt levelet küldje el annak a köztönivaló Tánцерnek (nagyon szeretném, ha a mama beszélne a fejével).

Aztán, kérem, beszéljen kegyed Hugóval és kérje meg nevemben, vagy Aszlánt, hogy Tánцерnek adjon a fekete moár joplirnhoz valami jóféle csipkét és a gyászruhához néhány sing kazmírt, amit az a jómadár Tánцер elpuffolt! És kegyedet pedig arra kérem, hogy siettesse egy kicsit, mert sohasem kapom meg!

Ezzel a képpel csókoltatom!
Szaporítsa albumában a rúta számát.

Kassainé Jászai Mari,

16.

1871 július 19.

Pest.

Édes, jó Mimi kisasszony!

Köszönöm szíves gondoskodását és az 50 x. Csakugyan megfizettem azt az 50-et, megtaláltam a kontót. Tánczernek pedig írtam! Hát nem adta át neki, édes Mimi kisasszony a levelemet? itt küldök egy képet Váradi Netti úrhölgynek, üdvözetemmel egyetemben. Ha van még valakije, édes, akinek szerelne ilyen képet, kérem, írjon, küldök rögtön. Hát Aszián és Hugó? Adtak-e csipkét?

Kérem, édes, izenjen minél többször Tánczerhez, hogy csinálja!

Ajánlom magamat.

Kné Jászai Mari.

17.

1871 július 27.

Pest.

Tisztelt kisasszony!

Örömmel teljesítem kívánságát, itt küldöm a képeket és a levélprést, (kinek kell a kép?) Feleld párról nincs! Kérem, a levélnyomtató árán nekem *sziklás* képet küldeni, itt azt szeretik! Mit csinál a kis meggondolatlan macska? szeretnék neki egy képet küldeni. De hízelgésnek venné, azt pedig nem akarom, mutatta neki képeimet? mit szólt, nem óhajt egyet, még is csak szeretem én azt a kis Pepikét. Tánczert a fene táncoltassa meg.

K. I. Mari,

Apropó.

Van egy gömbölyű levélprés is, 1 frt, ne küldjem el? mellkép igen jól veszi ki magát alatta.

Csókolom a mamával együtt.

18.

1871.

Pest.

Kérem, úgy tessék hozzáfogni e levél olvasásához, hogy egy *Pestre* meghívott színművésznő írja! nem pedig csak amolyan rongy provinciális komédiásné!

Kedves Mimi kisasszony, már most lehet hozzám szerencséje Pesten úri-utcai lakásomban, mert tegnap óta a zsemben a *meghívó*, azt akarja az intendás, hogy még az ősszel menjek fel, de én nem szegem a szavamat, mit Fehérvárnak adtam, s csak a tavasszal megyek, egészen oda, de a télen okvetlen kell 3at játszanom, karácsony előtt, így írják! De, édes Mimi kisasszony, én ezt *csak kegyednek* írom, mert tudom, hogy szeret, de nem szeretném, ha el lenne híresztelve, hogy azt mondhassák Pesten, hogy én dicsekszem vele, na, hiszen maga okos leány! . . . most a dologra tehát.

Édes, jói Kisasszony, a cédula megújítását köszönöm, fizetett érte 78 x, nemde, ime, itt küldök 10 írt 28 x, legyen szíves, édes, ezt a kis kontót szaldíroztatni, innen marad 50 x, tehát 50 és 28 az 78, és így a zálogújítás ki van fizetve. Ezt a másik 5 frtot pedig kérem Czecznek átküldeni, de előbb csinálja meg Gzecz a kontót és ezt az öt forintot írja bele, aztán pedig tartsa kegyed magánál, míg a többit is megküldöm, azaz 18 vagy 19 frt, már nem tudom, tudja édes, a jopliért!

Aztán kérem azt a rózsaszín ruhát elküldeni, hadd lásanak itt is valami szépet, egy nagy skatulát kérem venni az én kontómra és abban elküldeni. Valami szép téli ruha kéne nekem, semmim sincs, majd megnézi édes a bécsieket?! Ugy-e? Ajánlom magam

K. J. Mari.

19.

1871 szeptember 4. Hétfő.

Pest.

Édes Mimi k. a.!

itt küldök 50 frtot, legyen szíves 30-at Papp és Meskóhoz küldeni és tőle egy kis nyugtát venni róla, mert a könyvet nehéz elküldeni, vagy — nini — kiszakasztok belőle egy lapot, az utolsót és írja a többi után, így jól van, úgy-e?,

Kilenc forintot pedig, kérem, csatoljon azon 5-höz, melyet Czecznek szántam, s melyet kegyed megtartott, 9 meg 5 az 14, éppen elég a gyűrűmért. Nemde? Úgy-e, kérem, kíváltotta? Mert ha nem, úgy elveszett! Mért nem válaszolt,

kérem, arra a levelemre? Megkapta, úgy-e a gyűrűmről a zálogjegyet?

Marad még 11 forint az 50ból.

Édes Kisasszony! Kérem, járasson egy kicsit utána, nézze, ez a fülbevalóm veszendőben van, másodikán lejár, kérem, kérje vissza! Inkább mondja meg, hogy az enyém! Jár érte 6 forint, ez a másik is lejár 9-én, kérem, vetesse ki, jár érte 3 forint, 2 forint pedig marad a kamatra, nemde, így van?

30 meg

9 meg

6 meg

3 meg

2 az 50, már most csak az a kérdés, megteszi-e kegyed. Úgy-e, megteszi? Ast a fülbevalómat nagyon szeretem. Csókolom, a minél előbbi viszontlátásig

K. Jászai Mari.

Ma hétfő van, itt csak csütörtökig leszünk, aztán *Tordán.*

Kegyednek is küldök 20 forintot, hátba szüksége van rá! Húsz forint, tessék és ne tessék rám haragudni, a többit majd otthon. A 20 forintot Kassai beírta a kegyed kontójába, lehúzva azt a 10 fríot, meg azt a 2 frt 50 x-et, meg most a 20-at, tartozom még éppen 60 frt és 70 x-at. Nemde? Ha ír, kérem Tordára. Post restant.

K. Jászai Mari.

20.

1871.

Pest.

Édes, jó Mimi kisasszony!

Még ezt az egy jegyet elfelejtettem elküldeni! pedig ez is lejár 9-én, újítsa meg ezt is, a 2 írtból maradt, ugye a kamatra? Édes! a gyűrűmről a zálogjegyet megkapta? és kihozatta? mert arra nem válaszolt, kérem, írjon! és a kiváltott holmikat küldje el! Tordára, de *nem.* haragszik? lássa, senkim sincs ott, csak kegyed.

Jászai Mari.

21.

1871 szeptember 14.

Torda.

Édes, jó kis ügynököm!

Köszönöm szíves gondoskodását — a cselédre nézve —, de előbb lakásról kell gondoskodnom! Nem tudom még, milyen lakást fogok kapni, és azért addig nem mondhatok bizonyost.

Nem tud, édes, valami jó lakást véletlenül? Ha igen, kérem, vegye ki! Aztán még egy nagy szívességre akarom felkérni! Az a Táncter! nála van a rózsaszín atlaszujjam és az nekem nagyon kellene, azért adtam neki, hogy csinálja szűkebbre, de látom, hogy komiszkodik velem és nem csinál semmit! Kérem kegyedet, azt a rózsaszín ujjat, amilyen állapotban van, úgy elküldeni, mert a napokban szükségem lesz rá! Igen? Kérem, ha valamit költ kegyed, kérem a kontómra csak beírni.

K. Jászai Mari.

22.

1871 november 13.

Pest.

Mondjuk hát sorba!

Kedves galambom, először is a levelét meg a képet köszönöm. Erre a képre nem is gondoltam, de jó, hogy meg van ez is. Remélem, hogy kapok a kibontott hajúból is! Veresstől nekem szintén egy sincs meg, mindenikből szeretnék egyet, mert valamennyi képemből szeretnék egyet; egy albumot rendezek, csak az én képeimből. Ha feljön, gyönyörködhetik benne, de járuljon hozzá kegyed is.

itt küldöm kedveltjének egy jó képét; fáradsága jutalmául!

A derékmelegítő kápiszonkalapot, ha szép, kérem, küldje el, megírván mindjárt utolsó árát. Megtartom. Az indigókék kalapról majd még beszélhetünk.

Nemsokára küldök kegyednek tőlem egy arckép *koszorút*, egyben, most készül! Ez meglepetés akart lenni, de hát — a Halmi-féle affaire nem rossz, azoknak, akik kegyedet ismerik, de meggondolva; hogy vannak olyanok, kik nem szerencsések a kegyed jellemét csodálhatni; mégis bosszantó.

de arra való az önérzet, hogy mindezekon ne essünk kétségbe!

Szívből ölelem

K. Jászai M.

23.

1872 április 13.

Pest.

Tisztelt, jó Kisasszony!

17-én megkapja a 100 frtot. Ruha most nem kell, köszönöm a mustrákat.

Csak a kalapjaimat kérem mielőbb, mert itt meleg van.

A kesztyűje itt maradt, elküldöm a többivel Kolozsvárra.

Pappnétól még nem kaptam semmit.

Tegnap játsztam és jövő pénteken ismét játszani fogok.. Hazában. Jól vagyunk, a lakásunk szépen szárad, csak a férjem hiányzik még.

Májusra szakácsnét fogadok.

Itthon főzünk, aztán szívesen látok minden kolozsvárit.

isten velünk!

Üdvözljük mindketten.

Kassainé és Kositzki Hermin.

Visszajövet tudasson magáról kegyed.

24.

1872 április 15.

Budapest.

Tisztelt, jó Kisasszony!

Most kapom levelét, és minden tagom reszket. Nem is tudom, hol kezdjem el az írást? Abban a skatulában volt egy boríték, abban 32 frt. 60 χ és egy hosszú levél és a kontó a kesztyűkről!?! Hát hol van? Csak nem tépték fel a postán a skatulát? Az én pecsétemmel volt lepecsételve, mikor megkapta? Az Isten szerelméért, keresni keil a postán, azért

tettem rá 50 frt értéket, mert a 3 kalap árát bele tettem! és a kesztyűket is kiegészítettem 10 frra! Mert a 6 pár kesztyű 8 frt 40 x, éhez is tettem 1 frt 60xárt, hogy legyen 10 frt és itt a kontóba bele is írtam a 10 forintot.

Kérem, kérem, talán kirántotta azt a couvertet, vagy már megtalálta, úgy-e?

3 drb 10-est tettem bele! és 2 1-est és 6 piculát!?

Hát semmi sincs ott?

Hisz akkor megrabolták azt a pakétot a postán! És én itt a számtól húztam el a pénzt!?

Az Istenre kérem, írjon rögtön, vagy táviratoztasson, hogy tudjam, mi történt, mert Hermivel együtt úgy megijedtünk, hogy enni sem tudunk! Pedig Erzsébetre kell külszólnöm mához egy hétre, azt is csak ma tudtam meg!!

Férjem még nincs itt.

Kassainé.

Kérem, rögtön nyugtasson meg bennünket!!

25.

1872 április 16.

Kolera, vagyis Pesten.

Felkentje a divat és ízlés múzsájának, dicsőítnek téged as én zengzetes ajkaim, napkeltétől naplenyugtáig!

És hirdeti híres híredet, hátul, a fejem búbján díszelgő, általad a császár fővárosából, — a királyi fővároson keresztül — az oláhok székhelyére, és onnan újonnan vissza a kolerák városába szállított palacsinta, vagyis, na ez pópa-főveg, mellyel is, midőn Pestis utcáin páváskodom, a suszterinasok kis híj ja, hogy meg nem hajigálnak!

De hát mit is érne a kalap, ha csak kalap, közönséges kalap! semmi más, mint egyszerűen kalap, hisz kalapja mindkinek van! hanem ilyen kalapja, amelyet suszterinas és Andrassy Gyula egyiránt szájátva megbámul! ez nincs mindkinek, ez csak annak van, akinek oly jóindulatú „mashamdes de modesje” van, aki gondoskodik, hogy dolgoztatónéi minden rendű és rangú — megtestesült és szellemi egyént elijessen magától, névszerint, férjet és kolerát, direktort és himlőt! csak egy madara van még a földnek, amelyet még az én kalapom sem bír illő távolban tartani

tőlem: és ez a hitelező! Olyan kalapot küldjön nekem, tu-
bám, ami ezt a bogarat elkergeti!

De hát jól van na, mikor szombaton megkolerásodva
hazahoztak Buda várából, akkor nem volt a fejemen ez a
furcsa izé, különben nem mert volna belém kapcáskodni ő
kolerasága! De így bizony belém ütött az!

De már újra képesítve vagyok szembenézni az erdélyi
jószerű adakozók ideözönlő hurka, májas és kolbászának!

Régiségek, de amelyek mindig újak maradnak!

Az ön tündéri ujjai vakargatását még most sem tudom
olvasni,, sőt, most még kevésbé, mint eddig!

Kontót küldhet mindjárt, de pénzem!! . . . jaj, jaj!

Minél keveseb a pénzem, annál nagyobb az étvágyam!

A színháznál szekíroznak és én szándékozom farba-
rúgni őket!

Kassai mindinkább skrapulózuskodik, minél nagyobb
lesz hitelezőim serege, már most csak az a kérdés, hogy me-
lyiknek az áldozata leszek, tán majd a kolera megszán és
kitagad körmeik közül.

A rekliket ugyan még nem kaptam meg, de köszönöm,
valamint a szép főrevalót is, kétszer használtam és szép vol-
tam, nagyon szép. A kalapot nagyon szeretem; hogy lesz?
bizony jó lesz, ha mindent összeír, kérem.

A fiakkerest ismét többször kerestem, s nein találtam.

A hangverseny után tánc volt, jól mulattam nagyon,
Vidor haragudott!

Mit, Kolozsvárt elfelejtetek? a hálátlanok, egy olya-
nért, kit én itt már rég elfelejtettem.

Kadácsival — úgy hallam — kegyed jár jegyben. Lám-
lám, a kis csapodár, már elpártolt!

Hát a régi kalapom? jól van, jól, jól.

Pénzbeli viszonyaimnak, érzem, hogy változniok kell,
így csak nem tart örökké, hozzátéve, hogy nem; is vagyok
pazarló! Biztosítom, hogy mindig kegyed az első, kire gon-
dolok, ha fizethetek.

Hugó ismét írt, hogy fizessünk, bizonyosan. Mihelyt
lehet, nem szándékom adósa maradni! és elhiheti, hogy tar-
tozásom nekem nagyobb gond, mint hitelezőimnek!

Minden ismerősimet — akik még el nem feledtek —
üdvözlöm és csókolom.

Persze, az elsőség itt is a kegyedé, szép nimpha!

Isten áldja, gondoljon rám, lia jó dolga van, mert az én állapotom most kutyaléten sanyarú! nyolc krajcárom van 16 Ápr.!

Éljen a magyar művészet!

K. Jászai M.

26.

1872 április 21.

Budapest.

Édes, jó Mimi k. a.!

Ne nyugtalanodjék, a száz frtot megküldöm, eddig is, képzelheti, hogy nem rajtam múlt, a színháznál halasztgatják. Pedig minden nap a nyakukra járok, azt mondják, csak május 16-án szokták bekapni a pénzeket, de én addig kértem és sürgettem, hogy megígérték, hogy adnak előbb, csak pár napot várjak! Ma megint ott voltam, nincs, ki csak nem húzhatom őket! Még házbért sem fizettem, ismét 300 frtot kértem, május 16-án megkapom!

Kérem, legyen kegyed türelemmel és kérje arra hitelezőit is, én szinte beteg vagyok bele, hogy nem fizethetek rögtön! Higyje el!

Felléptem Hazában! Sok, sok dicsőség! Teljes siker, csak most érzem magam igazán itt! Dolorestől féltem, de Orczy bejött és sokan mások gratulálni, lesz fizetés javítás és most Orczy maga hozta elő, hogy Bécsbe küld! Mindenki bámul Dolores után!

Megérjük még azt a Váci-utcai lakást! Meg azt!

Hermi csókolja.

Kassaiifé.

27.

1872 május 29.

Budapest.

Tisztelt, jó Kisasszony!

Köszönöm szíves megemlékezését, az ajándékot értein. Nekem már rég kellett volna kegyedet kérnem, a Blaháné és Sántha nevében, hogy küldjön per náhnáme még

a két olyan legyezőt, mint amelyet nekem küldött ajándékba, elveszett levelemben ugyan megköszöntem, de hát mi haszna? Most köszönöm tehát, ha létezik még olyan legyező valahol, leérem, vegye meg és küldje el utánvétellel! Azaz hogy *kettőt!*

Az az elveszett pénz nagyon lehangolt bennünket, hogyne, hisz kölcsön kértem és nagyon megérezem!

Meg abban a levélben olyan bizalmas dolgok voltak, ugyan ki olvashatta azt!? De tudom, akárki, nem fog velem előállni!?

Most kapom nyílt kártyáját, amelyben kérdi, hol lehet az a pénz! Hm! Azt mi is szeretnénk tudni!?

Itt küldöm Rebi néninek az ígért képet, szeretném, ha tetszenék neki, ezt a másik kettőt pedig; az egyik Cinkéké, a másik meg Pappnéé, a harmadik Taufernéé. Kegyed, tudom, már meg is unta képeimet, azért most nem küldök, de ha kell!? . . .

Üdvözlöm a férjemmel együtt, Hermi is! Hogy vannak? Bár csak ott lehetnék! Korbulynak megküldtem a 100 frt, de a nyugtát nem kapom.

28.

1872 június 5.

Budapest.

Édes Kisasszony!

Itt a Blaháné képe. Szép?

A kesztyűkért fizettem 8 frt és 40 x, a legyezőket leszámíthatjuk.

A zálogomat ne váltsa ki, köszönöm, nem vagyok olyan hangulatban, hogy gyűrűzzem magamat, majd ha pénzem lesz!?

A kalapok szépek, csakhogy *kicsik*.

Tőlem is itt e kép, fogadja szívesen, mint én adom és pedig nem kibékülésünk jeléül — mert ahol harag nincs, ott nem lehet kibékülés —, hanem szeretetet és hálám jeléül! Hogy van Pappné, most is imádja Némethy kisasszonyt? Van is miért! ...

Nagy képem most nincs, Jenninek csak ezt a kicsit küldhetem, üdvözlöm őt.

Kérem, galambom, kérjen Árkosi Jennitől képet, ha oda megy, tartozik nekem! A mi kedves bárónénk nem óhajt egy képet tőlem? Kérem, kérjje meg.

Taufernéét elvárom.

Hát a képeim milyenek?!

Ha Pestre jön kegyed, nagyon *megkövetelem*, hogy hozzám szálljon és ne máshova!

Most újra tanulni fogok Br. Jósika Kálmántól, hogy mire kegyetekhez visszamegyek, kész művész nő legyek.

Ölelem a kolozsváriakat mind.

Kassainé Jászai M.

29.

1872 június 16.

Budapest.

Tisztelt k. a.!

Blaháné Lujza asszony üdvözli kegyedet és kéri, küldjön neki utánvét mellett még három *olyan* legyezőt, mint amilyet már küldött.

Maradtam tisztelettel

K. Jászai Mari.

U. i. Ez egy kicsit sürgős.

30.

1872 július 9. Vasárnap.

Budapest.

Édes galambom!

Újra én vagyok! És kérem nagyon-nagyon, nyugtassa meg Papp és Meskót — mert írt! —, hogy július 16-án megküldöm a pénzét, mondja meg nekik, kérem, hogy a nyáron csak azért nem pihenek és játszom, hogy őket kielégíthessem, pedig beteg vagyok, mégis elmegyek Feleki és Szerdahelyiékkel Aradra játszani, azért a rongy 200 frtéért, pedig kellene a nyugalom!!! ...

Mondhatom kegyednek, hogy valóságos nyomorúságban vagyok, míg a gázsímat meg nem javítják!

16-ik előtt tíz vagy több nappal ha mindig kifogy a pénzem és nincs mit a konyhára adni, majd megöszülök, pedig még egy darab ruhát sem vettem!

Orczy a jövő télen Bécsbe küld! És a fizetésem is javítva lesz! De addig???!...!

Kérem, beszéljen a két hitelezőimnél és mondja meg nekik, hogy én tiszta szívemből fizetek júliusban, de addig ne küldjenek paksamétát paksamétára, mert a Dunába ugrom! Hiszen én nem pazarolok! Úgy járok, mint egy ágrólszakadt, nincs egy becsületes *nyári* ruhám, csak azért, hogy tartozásomat minél előbb kifizethessem! Csak ne szekíroz-
zanak, mert megbolondulok!

Ezt a képet valami úton-módon juttassa el, kérem, Vi-
kolnénak, üdvözlöm!

Ma játszom!

Egyébiránt minden föllépésemet siker kíséri, mert a lapokra nem lehet ám adni!

A télen aztán kegyednél levő tartozásomat törlesz-
tendem.

Kaster Jászai.

31.

1872 augusztus 18.

Budapest.

Tisztelt, jó Kisasszony!

Ezer bocsánat, hogy ismét alkalmatkokodom! De a báróné címét nem tudom pontosan, kegyed less olyan szíves és átadja neki legszívélyesebb üdvözetem mellett képeméi! nemde?

Aztán egy nagy legyező kell még Sántának, kérem, csak hozzám küldeni! Kérem, tegye meg.

Ezekután fogadja üdvözetem után azon biztosításomat, hogy őszi útjára bármi módon., de pénzt fogok küldeni!
Isten
Lekötelezettje

Kassainé Jászai M.

32.

1872 augusztus 26. Vasárnap.

Budapest.

Édes, jó Mimi k. a.!

A ruhát megkaptam, egy kicsit drága! Ha lehet valami-
vel olcsóbban? Igen? Ha nem, na, úgy is jó!

Kérem, édes, jó kisasszony, vetesse ki ezt a gyűrűmet,
e hó 30-án lejár, nekem pedig csak tegnaphoz egy hétre
lesz a jutalomjátékom, s ha addig váránk, elkésném, tehát,
kérem, vetesse ki és én szombaton már küldöm a pénzt
köszönettel!

K. Jászai Mari.

33.

1872 szeptember 14.

Budapest.

Tisztelt kisasszony!

Levelére rögtön nem válaszolhattam, mert válaszom
nem tőlem függött! hisz képzelheti! írtam és beszéltem az
Intendánsunkkal, Tehát október előtt semmi szín alatt nem
fizethetek kegyednek! *október elején fizetek 167 frt.* Ke-
gyed tőlem határozott választ kíván! ím.

Szívességeit; úgymint; zálogomróli gondoskodását, gyű-
rűm elküldését stb., stb. köszönöm, reménylem. és hiszem,
hogy jön idő, melyben szóval is és — mint én óhajtom —
tettel fogom viszonzozhatni jóságát. Isten velünk addig is.
Legyen, kérem, türelemmel! és higgye el, hogy tartozásom
már sok álmatlan éjjel okozott nekem és még a legszüksé-
gesebbet is megvonom magamtól, hogy kegyedet kielégít-
hessem, itt nem tartozván senkinek.

Maradok tisztelője

Kassai Jászai M.

34.

1872 szeptember 22.

Budapest.

Tisztelt Kisasszony!

Megbízását teljesíttem. Előfizettem a Fővárosi La-
pokra. Itt küldöm a nyugtát.

A 167 frtot csak október 10-én adhatom kegyednek, előbb nem lehet!

Az indóháznál *mindenesetre* várni fogom. És ha időzik Pesten, úgy valóban örökre megharagszom, ha nem hozám száll!

Csak tudassa velem érkezése napját.

Isten velünk a viszontlátásig!

K. Jászai Mari.

35.

1872 szeptember 29.

Budapest.

Tisztelt Kisasszony!

Szeretném tudni, mint juttassam kegyedhez ama 167 Írt. Kérem, írja meg.

És a zálogban levő ékszeremet is szeretném ugyanazon időben kiváltani, kérem, vagy hozza el kegyed, vagy hagyja otthon valaki megbízhatónál a jegyet, akinek én a pénzt elküldve, nekem szíves lesz kiváltani! csak kérem megírni, hogy hát minden hogy fog megtörténni? Miúton? Mimódon? és miképpen?

Erre vár választ lekötelezettje

K. Jászai M.

Különben éljen a Haza!

36.

1872 október 3.

Budapest.

Tisztelt Kisasszony!

10-ik előtt a pénzt nem adhatom. Akkor bizonyosan. Sürgönyözze meg, mikor indul, *mi várni fogjuk*. Ékszeremet bizton elhozhatja, kifizetem.

Üdvözlöm minden jó emberemmel együtt!

K. Jászai Mari.

37.

1872 október 22.

Budapest.

Kedves galambom. Itt küldöm a nyugtákat a „Föv. Lap.”-rói, amint láthatja, valamivel drágább. Ezt csak azért említtem, mert azt akarom, hogy adósom legyen. Ugyanis; kell nekem egy nagy, puha, fekete vagy szürke kalap, nagy-nagy, finom, fehér fátyollal, de olyan kalap, amely egészen a fejembe jöjjön.

Azon reményem, hogy Kolozsvárra megyek, meghiúsult, miután Szigligeti úr ma békített ki a Nemzeti Színházal. Ez újság.

Továbbá itt küldök szerelmem jeléül egy képet. Kőnyáné úrhölgynek majd később. Tetszik?

K. Jászai,

Majd elfeledem! Itt van Hermin sógornóm és rettenetesen tiszteli, csókolja, és azt izeni, hogy kegyedet az Isten okvetlenül áldja meg.

Vájjon ne küldjek egy ilyen képet Täufer Z.-nének, Korbulynének, meg Bánffyénének, írja meg, kérem.

Jászai.

38.

1872.

Budapest.

Édes kisasszony!

Végre hozzájutok, hogy megírjak ennyit, hogy nagyon sajnálnám, ha miattam késleltetné bécsi útját, én pénzét utána küldöm akár telegrafice. A könyv, melyet küldtem 3 fr 60, a Föv. Lapok tán 3.50, a kesztyűk 2.40 x, összesen 9 f 90 x.

Kap még kegyed tőlem, miután 98 firt volt tartozásom, nemde? tehát 98-ból levonva 9firt 90 x, kap még kegyed tőlem 88 fr és 10 x.

Ezt, kérem, írja meg, hova küldjem, aprii 16-án délután?

Képem most nincs. Mihelyt lesz, sietek óhajának ele-det tenni!

Kegyedet és a kedves Rébi nénit üdvözölve vagyok a régi

K. Jászai Mari.

39.

1872 október 23.

Budapest.

Édes galambom!

Maga engem jóvátett, igen, lóvá!! . . . három picula, meg három órai idő az ördögé! Mért nem jött azzal a vonattal, amelyre kirendelt!? . . .

. . . Dühös vagyok!

Hát különben hogy van? Hozott-e nekem egy jó *nagy* kalapot? Ugyancsak várom! A másikkal, a kijavítottal elküldheti. Igen? ha *teheti?* azt a pár darab ékszert is küldje el, kérem és én szörnyű hálás leszek!

Azt a kutya fiakkerest már vagy hatszor kerestem s nem kapom, az elemóziás láda megjött, köszönöm miudazoknak, akik rám gondoltak! Katinkának extra üdvözetet küldök és azon biztosításomat, hogy nem feledtem el! A többiek ezt úgyis tudják! Nemde? Rébi néni! Rotarides néni, Mihálsi néni, ezek mind bírnak a szívemből egy darabot, hátha még a télen jól meghízlalnak, holmi disznóságokkal! Haj! Haj! magyar művésznő, éled a világot a télen, jó előre kilátásba helyezett potya kolbász, sonka, dirib-darab szalonnamaradék! Mert, kérem, ne zsenírozzák ám magukat a tisztelt, jószívű adakozók efféléket küldeni, mert haj, haj! ha soká így tart, — egy kis erdélyi segély nélkül, felkopik az állunk!!

Minél szegényebb vagyok, az étvágyam annál nagyobb. Különben *ezt csak kegyednek* írom, ha tud, ne vessen rajtam! és nyomorúságomon,

Különben megérem még én azt, hogy a saját házamban fogadom Mihálsi Mimi kisasszonyt, Kolozsvár városa első és tekintélyes tündérujjú divatárusnőjét, szintén háziasszonyt stb., stb.

Adio

Jászai Mari.

Ezt a kontót itt feledte, elküldöm, hátha különbé»
elfeledi.

40.

1872 december 8.

Budapest.

Galambom! van egy briliáns! — nem követem — hanem
gondolatom a kegyed javára! az Isten is megveri, ha el nem
fogadja!

Most jelent meg egy könyv!! — Egy isteni munka! egy
kincs! „Greguss Ágost tanulmányai”, vannak benne bölcsé,
szeti cikkek, szépészeti cikkek, színi kritikák, a klasszikus
darabok, klasszikus előadásairól, azután ismertetések, de
különösen az „anyagelvűség”-ről írt cikkei, valami boldogító,
megnyugtató hatással maradnak az ember emlékében! az
anyagelvűség, az a materializmus, a mai kor új vallása,
amiből az emberek szívtelenségei és pénzhajhászásai támad-
tak, s általában a mai kor gonoszsága és is len tagadása!
Tudja, ennek a könyvnek az olvasása után újjászületik az
ember, megmondja, hogy miért élünk, mire törekedjünk és
hogyan van Isten és lélek és túlvilág.

Aztán milyen nyelv! milyen zamatos, milyen friss,
nagyszerű! Persze, nem elég egyszer elolvasni, aztán letenni,
hanem meg kell tanulni! ha aztán az ember tudja, akkor ez
elég is, több nem kell. Hát én azt gondoltam, hogy ezt kell
megvenni ehelyett a Benedek-féle költemények helyett! két
nagy kötet, kötve 5 ft az ára. Ezt aztán meg kell tanulni,
s aztán elég egy életre!

Tóth Kálmán! hagyján na, ezt még megveszem, hanem
Benedek! mikor itt van Greguss! Tehát ebben állapotunk
meg^ nemde? Jó?

Lesz összesen 9 ft.

Mindazonáltal határozó választ várom e tárgyban?

A ruhák, mily szövetből? mily színű? mily árúk le-
gyenek? Ezeket is kérem megírni, bálra vagy estélyre? asz-
szonyrak vagy leánynak? szokének vagy barnának? kövér-
nek vagy soványnak? stb., stb.

A pulykát köszönjük.

Ezt a 20, illetőleg 50 ft, törülje ki a könyvéből, ké-

rem, vagyis írja javamra, már a 20-at és most ismét búcsút részek egy időre, tehát Isten velünk, csókolom kegyedet és Rébi nénit, szeressenek ezután is engem.

Kassainé Jászai Mari.

Mihály József, az a fiatal tanuló, akit elbúcsúzásom és eljövetelemtkor mutattam be kegyednek; oda fog menni, megkértem, hogy menjen oda, és hozza el az elhozandókat, de miután már kegyed elküldte, csak a csipkekalapom van hátra, kérem, adja át neki, ne menjen oda hiába, meg ha addig akad valami kis szilvaíz, székelytúró, egy kis kolbász stb.. hát ő elhozza, mert itt együtt esszük meg és áldjuk mellette az erdélyieket.

K. Jászai.

itt olyan meleg van, hogy fűteni sem kell, földünk egy üstökös farkán rohant keresztül! Olaszországban pedig havaz.

41.

1872 december 26.

Budapest.

Szeretve tisztelt honhölgy!

Most, azaz karácsony másodnapján délután, van szerencsém becses levelét tisztelni — és belőle megérteni —, hogy néminemű prezent és elemózsia adatott fel számomra, kegyed és az én felejthetetlen pártfogóm és protektorom, Rébi néni által! Hogy a mindenható fizesse vissza százezerszeresen, s adjon annyi kolbászt és kalácsot a kolozsváriaknak, hogy még Pirók is mind csak azt egyék! úgy, úgy! szeretve tisztelt honleányok! istápoljuk a művészetet! egy kis kalács, egy kis kolbász, — egy kis ez, egy kis az, bizony,, járuljon, ki hogy tud a *Pesti Dáma* megmentéséhez, mert bizony-bizony, nagyon zörög a jámbornak a csontja! — Különben ez a köszönés és hálálkodás még eddig csak látatlanért megy, mert még csak holnap foghatom magam Rébi néni dagasztottjával föléleszthetni! miután még eddig csak a száraz levelet szorongatom sovány, akarom mondani sóvár újjaim közt! ah! ah!

A kalap szép! Köszönöm, tehát 8 frt. Jó, majd egy

kicsit később, még teszünk hozzá, mint a minap. Úgy igaz, a minap küldött 18 frtról nem ír kegyed, de megkapta, úgy-e?! maradt 90 frt, most hozzá ez a 8, összesen 98. nemde?! — Kérek erre egy fejbólintást!

Hát kegyed nekem nyilat küld, alig várom, hogy lássam! ezer köszönet a megemlékezésért. Kaptam még egyeb karácsonyi ajándékokat is, de nem tudom kitől!

Bécsből három gyönyörű nagy képet, acélmetszést. Innen pedig egy gyönyörű schatult, benne egy kisebb schatul és abban bonbon! és nem tudom, ki küldi, de mindenesetre jólesett a megemlékezés! De a kegyed részéről a legjobban! Csokolom érte ezerszer, férjem is üdvözli, maradtam a régi híve

K. Jászai Mari.

Választ!?

42.

1873 január 4.

Budapest.

Édes galambom!

Köszönöm szíves jókívánatait, úgy-e, nem jár érte. semmi? Tudja, nyakig vagyok az újévi üdvözetekkel! itt kérlelhetetlenek az emberek! Nem kérdik, van-e mit egyél délre, hanem nekem ajándék kell, én azért gratulálok. A levélhordók, a házmaster, itthon és a színháznál, az a sok színházszolga! Itthon a cselédek, na, aztán befejezésül a doktorok! tudja ez valóságos rablás! ezt hatóságilag be kellene tiltani, hisz ez a nép szemtelenül mosolyogva rabolja meg az embert! Na, ennyi elég ebből egy szuszra!

A ruhák e hó 7-ikre elkészülnek; azóta egy nagyszerű szabót fedeztem fel, aki Andrásynénak már évek óta dolgozik, majd ha még kell ruha, hát azt próbáljuk meg. Tehát 8—9-ikre számíthat kegyed a ruhákra, — ez annyit tesz, hogy készítse a pénzt! Hogy mennyit, azt nem tudom.

A jövő évi szerződésem itt fekszik előttem. 1000 frt javítás! Ők 3 évre akartak szerződtetni, de én visszavittem, nem kell, most küldék ezt az újat, egy évre. Na, hát ha élek jövőre, azt hiszem, már nem nézek szükségnek eléje! Any-

nyival inkább, mert a *kosztümöt* is kapom!!! — Ez pedig *a fő!*

Kedves hitelezőm, kegyed lesz az első, akinek most fizetni fogok. Csak még egy kis türelem! Csókolom Rébi »énivel együtt!

K. Jászai Mari.

Aztán, ha még ruha kell, hát küldjön ujjhossza és derék mustrát, különben meglátja, ha *ezek* jók lesznek." akkor így is jó!

43.

1873 január 10.

Budapest.

Kedvesem, Mími!

Tehát feladták a bort! Jól van. Az elemőzsiáért sok-sok istenáldást! Hanem! — a feladási vevényt, kérem, küldje el, mert disznó népség az ott a vasúton, én. akarok érte menni, mert nem lehet kivárni, míg azok a „fuvarlevelet” idehozzák! Úgy jártam most is, az apám küldött egy kis elemőzsiát és mind ott romlott el! . . .

Tehát az ottani feladási vevényt! Kérem!

A ruhák szépek-é? Csak az egyiket láthattam, menjek-é más szabóhoz jövőre?

Levelemet bátran akár ki is doboltathatja, nem titok! Boér Emma is ide van szerződtetve Nitzkyné helyett! . . .

Csókolom sokszor

K. Jászai.

44.

1873 január 14.

Budapest.

Hallja! Galambom!

Én magának egy aranybányát fedeztem fel! — isteni bái ruhák! — De olyan szépek, hogy amit küldtünk, az ezeknek csak vargainasuk lehet, 45—50—55 frt! De milyenek! atlással díszítve! Hogy mikor megmondta az árát, hát én azt hittem, tréfál! tudja, párisi szabó!! — vagy kettőt félre is

tettem, csak írjon érte, tudom, megcsókolja ezért a kezemet, mert ilyen ruhát Kolozsvárt még menyasszony korában sem látott senki! aztán 25 frt, olyan *belépőket!* jaj! — mint a márvány!

Csak minél előbb rendelje meg, ami kell, mutatványul ne küldessek egyetmás apróságot? pompás báli legyezők, olcsók, ruhaszövetek, de milyenek! na, csak írjon.

A holmit megkaptuk. Volt a borral baj! adót kellett róla fizetni!

Az enivalókért ezer köszönet. Dávidné úrhölgynek szíves üdvözetemet e megemlékezésért! Majd szép képet indítatok el érte. Ha ugyan lehetséges *rólam* szép kép! — jó-jó — elengedem a hivatalos bókot! lelkem, ez a mustár isteni! De mind felfalja más!

Kezdek jobban lenni, de még gyenge vagyok. Most bordóit iszom, tegnap küldött Türr Tábornok 6 üveggel. Várhat a küküllői!!! — Csókolja ezerszer szíves barátinóje

K. Jászai M.

45.

1873 január 23.

Budapest.

Kedves, jó Mimi k. a.! Bocsásson meg, kérem, eltévesztettem a számadást egy kissé; sietek azt helyrehozni. A *ruha ládástól együtt* 32 forint, így tehát csak 2 forinttal fizettem többet, mint amennyivel tartoztam, nem pedig négygel! — Továbbá kérem, vegyen tőlem kegyed egy néhány sorsjegyet az építendő Múcsarnok javára. Darabja 1 frt 50 x. Ha kedve van 20—25 darabot eladni, egy gyönyörű szép képet kap jutalmul! szent cél! üdvözlöm ezerszer

Kassainé.

46.

1873 január 29.

Budapest.

Galambom! Kérem, rendeljen ismét 12 üveg bort abból a küküllömentiből, és küldesse ezen cím után; Tekintetes *Szarvas Gábor tanár úrnak a Hungária szállodában*. De ez ne gátolja kegyedet abban, hogy ha valami küldenivalója van.

hogy el ne küldje, és pedig a Szarvas pakkjában, hisz tudja: jó barátok vagyunk;

Az új küldeményért új meg új köszönet Rotaridesz néniének! aztán el nem mulaszthatom egy dologról tudósítani; amely nem más, mint az, hogy 98 frtnyi tartozásomat, kérem, vegye szívesen ápril 17-én. Előbb, Isten látja — még most szörnyű szegény — lelkemet, lehetetlen, akkor bizonyos. Felkinének megmutattam levelét, a képet megígérte. Halmi tetszik, jobban, mint a lapok írják, ő már a miénk!

Pappnét sokszor üdvözlöm, kérem, ne feledje!

Írjon, kérem, úgy-e, nem lesz baj, hogy előbb nem fizethetek?

K. Jászai M.

47.

1873 április.

Budapest.

Hm! Hm, Hermán! igen, tehát Hermán? na, szép! — szép — jó-jó! — na, na! Különben nem szükséges ám nekem mindent az orromra kötni!

Felekinének megmondtam, amit üzent, azt felelte, jó — megszsz.

Itt küldök egy pongyola — téli pongyola képet.

Ez a másik Rotaridesz, ez a harmadik pedig Dávid, — úgy-e, az küldte a kolbászt. Igen, Dávid úrhölgyé! sokszor üdvözlöm őket!

Tehát téli pongyola!

Pappnét üdvözlöm.

Persze kegyedet is s a Mamát.

K. Jászai M.

A pénz ápril 17-én ott lesz.

48.

1873 június 4.

Csanak.

Kedves, jó Mimim!

Bocsásson meg, hogy ilyen soká hallgatok, vagyis hallgattam, de azt ne higye kegyed, hogy elfeledtem. Az lehe-

tetlen. De beteg vagyok, ideglehangoltság a bajom, a legveszedelmesebb baj rám nézve, húz a testem a földhöz, nehéz vagyok, rest a gondolkodásom, rest a lelkem és a sok gond, játsztam is, az is nagyon igénybe vett. Most, kedvesem, Csanakon vagyok egyik nővéremnél, a szőlők közt lakunk, friss tojás, friss tej, jó levegő, talán helyrejövek, csak az a baj, hogy kevés a szabadságidő, csak egy hó.

Nagyon örvendek, hogy kegyed még mindig olyan jó hozzám és hogy gondol rám, én is nagyon szeretem kegyedet, kérem is, hogy írjon, ha ráér, nagyon jól esnék most nekem levele.

Pappnét sokszor üdvözlöm, levelét köszönöm.

És a kegyedét is és kérem, hogy írjon újakat. Csókolom kedves édesanyjával együtt.

Rébi nénit és Rotaridesz nénit csókolom.

Engel és Dávid úrhölgyeket üdvözlöm. Kegyedet pedig ölelem, csókolom, vagyok a régi

K. Jászai M.

Győr *Csanak*, Ngs. *Sághy Dániel* úr házában.

K. h M.

U. i. Képzelve csak, kedves kisasszony, az a pimasz Kárvári Gyula most egy hónappal ezelőtt küld nekem egy kontót, 1 firt nem tudom hány krajcárról, pedig olyan igaz, hogy nem maradtam adósa, amilyen igaz, hogy ezt most ide leírom, úgy-e bár, disznóság! Nem hiába soha *nem szerettem* azt az embert. Csókolom. Tehát vagyok Győr-Csanakon, Sághy úr házában.

Minden jó velünk.

49.

1873 szeptember 23.

Budapest.

Kedves, jó Mimi kisasszony!

Szíves megemlékezését köszönöm. A ruha nem lenne rossz, csakhogy jó-é rám? már ezt kegyedre bízom. Ha egyáltalában gondolja, hogy megvehetem, akkor kérem feljövelekor magával hozni 30 vagy 35 firtért. Már annyit ér! De rögtön nem fizethetek, csak kétszerre! az újságot bizonynal

tudja már kegyed is. Megyek ebből a hangyabolyból. Felmondtam, még pedig kurtán! Rébi néninek tehát lehet reménye, hogy meglát, mint Rialt!

Hanem úgy hallom, hogy *azok ott* nagyon fősvények! Mit gondol, Mimi k. a., kellek-é nekik, meghívnak-é? akár vendégszerepelni, akár egy fél évre — a téli szezonra — szerződni. A másik fél évet vendégszerepléssel akarom tölteni. Különbén ha a kolozsváriak fősvénykednek, Debrecenbe megyek, már többször hívtak úgyis. Kérem, tudakozzon egy kissé utána, mit szólnak *hozzám*? Még arra kérem, ha feljön, hozzon vagy 6 üveg jóféle vörösbort a pince-egylettől, azt rögtön kifizetem, s meg is köszönöm nagyon!

Többen is készülnek el innen, maguktól az illetőktől tudom, hanem, hogy lesz-é belőle valami, az már más kérdés, nem mindenki teszi ki az irháját oly könnyen a szélnek, mint Jászai! inkább maradnak továbbra is csúszó-mászó férgek. Paulayék és Lendvayné készülnek még el. Lendvayné legalább nekem tegnap becsületszavára mondta, hogy nem marad a jövő évre. Csak azt szeretném tudni, hogyan pótolnak engem? Némethyvel? azt itt nem szenvedheti a közönség, és tisztelet-becsület neki, de már engem csak ne akarjon pótolni, már én álomban eljátszom úgy a szerepeimet« mint ő, mikor brillírozik! Különbén, majd meglátjuk! bár-csak hoznák ide helyembe! csak azt szeretném, akkor egy évvel hamarább hívnának vissza engem! Oh. ő nagyon emeli az én ázsiómat!

Édes Mimi kisasszony minden jó velünk! tudjon meg némi rám vonatkozó dolgokat, hisz kegyed engem mindig protezsált! reménylem, most sem vonja meg tőlem szíves jóakarátát!

Üdvözlöm, ölelem, vagyok igaz barátnéja

K. Jászai M.

50.

1873 október 31.

Budapest.

Galambom, én még ma sem kaptam egy mákszem kalapot sem, pedig ma már 31-ike van! Itt küldöm a Kónyáné Úrhölgynek ígért képet, azt hiszem, elég szép? — Bizony-

bizony, ne féljenek, nem megyek a nyakukra, már csak itt maradok ebben a nyomorúságos Pestben!

Az asztalkendőjét a visszaküldött kalapokkal küldöm köszönettel. Egy kis téli édesség bizony jó lesz! — jó lenne!

Üdvözlöm kegyedet, édesanyját, és többi *barátaimat*, lia asszonyok is.

K. Jászai.

51.

1873 augusztus 22.

Budapest.

Tisztelt, jó Mimi kisasszony!

Nagyon, nagyon kérem, ne haragudjék rám sem a múltért, se a jelenért, mert életemre mondom, úgy tisztetem és szeretem kegyedet, hogy inkább a nyelvemet harapnám le, mintsem kegyedet valaha akarattal sértsem; — amit pedig akaratumk *ellen* vétünk, édes, jó Mimi k. a., azt meg szoktuk egymásnak bocsátani!

Lássa, annyival inkább nagylelkűnek kell hozzám lennie, mert pénzzel is adósa vagyok, nemcsak sok-sok jóságával! Meg kell nekem bocsátania, kedves, édes Mimim! Igen szépen kérem, ne haragudjék rám, hisz legfeljebb tapintatlanságom lehet vétkem kegyetek ellen! Higgye el, nem sértettem jó szívét. Ne erőszakoljon magára oly haragot, melyet meg nem érdelek, és mely kegyednek magának is fáj!

Most pedig ahelyett, hogy a kegyed jogos kívánságának eleget tennék, — higgye el édes, édes galambom, amint képes leszek, rögtön fizetek. — Tehát nekem van kegyedhez egy nagy kérésem. Ne tagadja meg, az Isten áldja meg a lelkét! írja meg nekem, mikor megy Bécsbe, mely nap utazik itt keresztül, mely órában lesz Pesten, hadd menjek ki a vonathoz és engeszteljem ki jóságos lelkét, mert nagy teher nekem a kegyed haragja!

Annak az arcnak az emléke, mellyel kegyed engem elbocsátott magától, fájdalomossá teszi nekem összes kolozsvári emlékeimet. Emlékezzék vissza, édes, milyen arccal kísért kegyed engem ki házából! Annyit nem érdemeltem, édes, jó Mimi kisasszony!

Mindkét kérésemet megújítva és újra engesztelődésért

kérve, mert nem akarom, hogy igaz, jó embereit csak úgy könnyedén, egy félreértés miatt talán eldobja magától, vagyok és maradok lekötelezett, szerető

Kassainéja.

52.

1873 november 1.

Budapest.

Hát a *kurta orrú úrra* emlékezünk? szép! hm? az igaz, ha eszembe jut, hogy pofázta a Kónyáné kalácsát, hát ma-gyok is jót kacagok még most is rajta!

Hanem, galambom, maga kutyául megdrágult, mióta a világiállításon vétetgeti le magát! 26 frt! iszonyú pénz az azért a kalapért! adja olcsóbban. Gondolhatta, hogy azt fo-gom venni. Kár, hogy egy kevéssel nem nagyobb. A kis szür-két is megtartom, de a fátyol nagyon kicsi, azt itt küldöm, kérem leszámítani. A 26 frtból is kérek valamit engedni! gazdálkodni kell! még nincs téli ruhám.

Ezt a bankárnének való kalapot pedig itt küldöm, a szalvétával együtt. Köszönöm, ami benne volt! Hát legalább lássák kegyednél a képemet. A férjem, az bizony elment volna, de azt írták neki, hogy nincs annyi pénzük, hogy őt szerződtessék!? Nem kell Kovács Gyulának! — galambom, most Isten áldja. A visszaküldött kalapon, az az egy szál reiger már eltörve érkezett kezemhez. Hogy is tehetett arra a kis szürke kalapra ilyen koldusos fátyolt. Olyan nagy, fe-hér kell rá. mint a másikon van!

K. Jászai M.

53.

1873 november 8.

Budapest.

Kedves galambom, maga érzékenykedik? Persze-persze. a papíron nem úgy hangzik, amit ráirunk, mintha ugyan azt mondjuk. S még azt írja, hogy sajnálja, hogy rá nem tette a kalapomra azt az 1 frt 80 x-ros tollat! Kérem, kérem, ez sertés! — akarom mondani sértés. Ismerheti ismeretes ízlé-
semet! Különben, meg kell adni, hogy az a kalap ménykő-
szép! a tollak értékét? — hm, meghiszem, hogy ismerem! —

és azért nem késem — e hó 16-ánál tovább — megküldeni a kalapok árát, de most jut eszembe, nem lesz baj úgy-é, ha most egyelőre a felét fogom megküldeni? — Erre felelni szükségtelen.

A kedves báróné kívánsága nekem nagy örömet okoz és szerencsés leszek azt minél előbb teljesíteni. A photografok csak úgy törik magukat, hogy levehessenek, kezdünk hírre kapni! Tudja, nem győzök elég „stelhing”-ot kigondolni, amelyben lephotografizandó leszek! apropó, photografia, kérem, küldjön nekem cserébe egy olyan fotografiámat amelyben a hajam ki van bontva, tudja Vásárhelyi, Ciehulskitől. Küldök érte mást, akár nagyot, nekem abból nine«. Maga Veresséből sincs egy sem, ha szerezhetne mindenikből egyet! beb. lekötelezne?! nem, lefotografíazna. Kérem, ha lehet.

Különben elég jól vagyok. Kezdem magam bebútorozni, szeretném az itthonomat minél kedvesebbé tenni, de egyelőre csak a kis szobát lehet, ahol dolgozom. Van egy jó, kedves gazdaasszonyom; tehát finomodhatik már egyszer a kezem, is!

Téli ruhát még ezután csináltatok. Egy szürke bársonyt, nagy, kapás gallérral. — Kérem, saját ideám!! és egy indigókék posztót. Ehhez az utóbbihoz kell majd egy indigókék bársonykalap, olyan, mint a fekete, csak hogy jóval nagyobb. Á fátyol, nem tudom, fehér legyen-é hozzá, vagy világosabb kék? — majd annak idején megküldöm a szín mintáját, t. i. a kalapét. A fátyolt gondolja ki kegyed, egyéb dísznek legfeljebb egy vagy két nagy, könnyű csattot tehetünk. Mit gondol, kérem? Na, de nincs oly hosszú kolbász, amelynek vége ne volna, és az én levelem még csak nem is kolbász, tehát elvághatom. Maradván híve a régi érzellemmel, ölelem.

K. Jászai.

54.

1873 november 19.

Budapest.

Édes

Mimi

kisasszony!

Kérem, ne haragudjék rám, hogy visszaküldöm a kapisont, az isten látja lelkemet, sehogy se nekem való, éppen

Éva Az ember tragédiájában

Bànk bán

Tolonc
FILMEN

nem az én ízlésem. A kalap maga nagyon kicsi és magas, — hisz a fehér tollas is keskeny nekem, az is lehetne szélesebb! — a tolldísz nem szenvedhetem, ismerem magamat, mindig rosszkedvű lennék, mikor fölveszem. Hacsak nem változtat rajta, a tolldíszt le, a madarat szintén, a kalap, ha sokkal nagyobb lenne, — egyszóval, így sehogy sem tetszik, nem is áll jól!

De úgy-e, igazán nem neheztel, hogy visszaküldöm? Csinálunk mi még vásárt eleget! ...

A kendőcske nagyon csinos, nagyon köszönöm!

Nem tudom, az új képeimből melyik nincs meg kegyednek?

Küldenék belőle.

Ezt itt kérem Pepikének átadni, ne nehezteljen, hogy nem írhatok neki, de sok a tanulnivalóm. Csókolom egész kedves családjával együtt.

Kegyedet is üdvözölve maradtam a régi

Jászai.

55.

1873 november 26.

Budapest.

Tehát kedves galambom, Mimikém, igenis, köszönöm a képet és helyettük íme e pár, mely bizonynal szebb aa elküldötteknél! Nemde? De majd a többi még ezután jön*

A ruhát, kérem, küldje, hiszen megéri, de csak január 16-án fizethetem ki, de akkor bizonyosan. Akkorra a kegyedét is ott mind tisztázni fogom. Szabóm új van, még nem ismerem, most várom tőle az első új ruhát, ha nagyon ügye», ajánlani fogom. Jelentem, hogy itthon tartok konyhát!

Kérem, angyalom, karácsonyra küldjön nekem egy jó. féle, olyan nagyasszonynak való kapisont, egy nagyon derék, jó gazdasszonyom van, annak lesz meglepetés. A ruhával együtt elküldheti, jó nagy, elegáns firhangja legyen, de a írtnál többre ne kerüljön, két nagy másznak való szép, széles ujjszalagunk van, azt majd itt rátesszük, vagy mi?! — Fekete legyen! nem baj, ha valamivel előbb jön az ünnepnél. Aprojó kápa! nem ír kegyed a visszaküldött főrevalórói, megkapta, nemde? az új kalap, a fekete, még nem volt a fejemen, a ruhát várom, még most sincs új! Oh, heh kár,

hogy az a kalap nem nagyobb! ha küldene kegyed egy éppolyat, nagyobbat, olcsó, elegáns dísszel, bizony jó lenne! — Együtt mindent.

De most ölelem, csókolom és búcsúzom. Nemsokára írok. De előbb, reménylem, hallok kegyedről?

K. Jászai M.

U. i. Csinált még Veress nekem egy képet, nem emlékezik, fekete ruha, síráfos fodorral, a muskátlikoszorús kalappal, emlékezik? abból sincs, pedig már van 28 féle!

K. J. M.

56.

1873 december 11.

Budapest.

Édes Mimi kisasszony!

A küldeményt, mind a kettőt, megkaptam.

Köszönet mindenért!

A kalap szép. Már most szeretnék mindenről egy teljes kontót.

A lila ruha 30 ft, az első kalap 26 ft, a második 16 ft, a kapison 6 ft, a szürke kalap 1 ft 80 x, a bojtok 2 ft, összesen 80 ft 80 x.

Nemde, így van? Többet nem kaptam? Én legalább nem emlékszem többre.

A rózsaszín ruhát igazán nem használhatom, éppen nem játszom ilyest.

Tartozásomat igyekezni fogok minél előbb részletekben lefizetni.

Üdvözlettel

K. Jászai.

57.

1873 december 13.

Budapest.

Édes galambom!

Itt küldöm a nyugtát a Föv. Lap.-ról. A nyolc frtot pedig még egy néhányal megtoldva, elküldöm 16-án! e hó!

tehát smuckot vásárolunk! haj! haj! — szép, szép —
csináljon szép kalapot!

Mihály elhozza.

Csókolom Rébi nénivel együtt! maradok a régi

K. Jászai M.

58.

1873 december 19.

Budapest.

Édes galambom, Mimim!

Maga csak mindig tud nekem valami kellemest mondani,— bizony-bizony nem bánám, ha meghívnának Kolozsvárra játszani, tiszta szíveimből mennék!

A nyolcvan forintra küldtem 20-at, megkapta, nemde? E hó végén ismét küldök annyit, biztosan számíthat rá, akkor kapom a budai fizetésemet, a nyolcvan krajcárt töröljük ki, mert a Főv. Lapok, mint a nyugtán láthatja, drágább lett 1 frttal, tehát kvitt!

Tóth Kálmán titokban felkért a múlt évben, hogy ha szavalok valahol hangversenyben, hát szavaljak tőle egy drámai költeményt, most a napokban fel is kértek egy jótékony célú hangversenyben résztvenni — valami ifjúság —, tehát rákerül a sor Tóth Kálmánra! már el is küldtem hozzá a költeményért! Azt hiszem, ő maga hozza el, mert nem adta ide!

Itt küldöm egy leánykori képemet, ilyen nincs?

Szabó? Galambom, nekem most Monaszterlie dolgozik, az jó, hanem báli ruhát küldök; *roppant* olcsókat és gyönyörűeket, Türchs, illetőleg most már Borostól, jó? Csak írja meg az árakat.

Most pedig ölelem, vagyok szerető igaz tragikájuk

K. Jászai.

59.

1873 december 29.

Budapest.

Édes galambom!

Ruhakelmét, levelet, mindent; vettem, eligazítom. Hanem, szívességért, szívesség!

Tehát! — Ditrói, illetőleg Himmelstein kapott hazulról valami küküllőmenti bort, Paulayék számára, én a bort megkóstoltam, és úgy éreztem, hogy ez a bor *engem meggyógyítana!* már pedig a *hit* magában véve is sokat ér! — ugyanis az orvosom rendelt nekem bort, de egy sem ízlik úgy, mint az a jó, gyöngé, tiszta *küküllőmenti!* pedig 1 frt-jával is fizettem üvegjét! pedig az sok! De hát az egészség még több! ami pedig már, hála legyen a teremtő és mindenhatónak! kezd helyreállni! csak még egy kis küküllőmenti! Azért is, angyalom, Mimim, menjen el, de — *szabad kérnem!* — saját kezűleg, nem, saját lábúlag, *Orbán József* úrhoz és kérje meg *nevemben*, hogy *abból* a borból akármi áron szerezzen és küldessen nekem 12 üveggel, utánvét mellett! és azonkívül még hálás leszek is! De ezt ha — *szabad kérnem* — egy kicsit *hamar!*

Boldog újévet!! az egész Kolozsvárnak!

K. Jászai.

Orbán József úr ugyanis sógora Himmelstein Móricnak. Csak nevemben kérje meg, ő meg fogja tenni, annyival inkább egy *betegnek*. A képet nagyon köszönöm! jó, de szörnyű *komor!*

60.

1874 január 10.

Budapest.

Kedves galambom! Szívemből örvendek, hogy heiyesca végeztem dolgait. Hitelről majd később lehet szó, de nem az első bevásárlásnál. Mióta Boros vette át az üzletet, azóta még én sem vásároltam náluk, tehát az én nevemre sem írat-hattam fel, majd később ezt is lehet. A kis gallért visszaviszik, tegye kegyed magát velük érintkezésbe, azaz írjon nekik, én már beszéltem velük, azt mondták, hogy csak rendelje meg, milyen legyen a harmadik ruha, kék, vörös? rögtön csináltatják. Biztosítom, hogy tíz percenttel kap mindent olcsóbban, mint máshol, és mint más itt.

Én jól vagyok. Ma egy hangversenyben szavalok szíveségből. Türschnél csinálják az übevufot a kék ruhámra! — Különbben pedig jól vagyok, járok korcsolyázni, nagy él-

nézettel! Szépen megyek már, azt mondják, sok! kellemmel!?! . . .

A kolozsvári intendatúra örült! 80 frt adnak Szépnének egy fellépéséért, persze, én még nagyon fiatal vagyok nekik!

Minden jó velünk.

ölelem szívémből

K. Jászai,

61.

1874 január 23.

Budapest.

Édes galambom, mindenekelőtt bocsánatot kérek, hogy e hóban nem küldtem pénzt, de ez a kutya házbér!

De meglesz, nemsokára meglesz.

Most roppant sokat játszom, kedvesem, mikor valamelyik lap Kvassainét¹⁾ dicséri, a« mindig én vagyok, a szedők hibája, szerzem a Kvassai névnek a dicsőséget, özönnel!

Hanem a dicsőségen kívül, bevallom, hogy bizony mi egyébbel is élünk! nevezetesen, Niczkyné és én, jelenleg nagyon vágyunk egy kis jó kolozsvári kaiserfleisra, és én kegyedet kérem szépen, hogy küldjön nekünk vagy négy fontot, talán Pál Andrásnak van jóféle? — Kérem, csak fizesse ki a postát is, majd felszámítjuk. Holnap játék után — mert játszom — megyek a második művésztélyre, aztán februárban a művészbálra, ez lesz összes farsangolásom. De nekem elég.

„Kinek virág kell,
nem hord rózsaberket!
a látni vágyó napba
nem tekint. . .”

mondja Vörösmarty. Ez pedig elég bölcsesség egy életre!
öleli igaz barátnéja

Kassai Jászai Mari.

¹⁾ Kvassainé énekesnő nálunk! (Jászai Mari jegyzete.)

1874 február 13.

Budapest.

Kedves galambom!

Tóth Kálmánnak szerelmet vallottam a kegyed nevében. Nagyon kért, hogy kegyednek egy levelét mutassam meg neki, melyben róla ír! Megígértem, de meg nem tartom. — Különben úgy táncolt a művészbálon Zerkovicz Szidóniával, — felesége balkézre — akivel nyakon dicsérik egymást a la. pókban, lévén azon hölgy az irodalmi pályán! — tehát — igen, úgy megrúgta Tóth úr a csárdást, hogy csak úgy porzott. Zerkovicz Szidónia egy nálam jóval magasabb, eszes, de nem széparcú nő, akit Kolozsvárt bizonyosan mindenki bolondnak mondana, de mi úgy módjuk, hogy „emancipált”, aki Tóthra nem sok becsületet hoz. — Különben tanítónő, 6 vagy 7 nyelvet beszél, nemrég férjhezment egy zongoramesterhez, de a boldog házasság csak egy hétig tartott! Nos, és most, Tóth Kálmán nem megy nélküle sehova, szerelmes bele fülig.

A művészbál pompás volt, nagyszerűen mulattam, de ami fénypontja volt élvezetemnek, az na, hogy Rossival, a nagy művésszel egy jó félóráig beszéltem! Karonfogott és sétáltunk, sok széDet mondott, szeretett, tetszettem neki, azt mondta sokak előtt, hogy ő a viláért sem játszatná velem az éltés hösnőket, mert arcom és rokonszenves alakom a drámai szende szerepeire való még most, ezt sokak előtt, komolyan mondta! Lássá, haza volt Kovács Gyulának is, mi' kor azt mondta, hogy Melindát nagyon jól játsztam, és ki kacagták! Jaj, lelkem, ez ám a művész! Hálát adok sorsomnak, hogy ezt megértem, mert csak most láttam adínészit. Ez nem is ember, ez még istennek is nagy. Van neki 7 érdem jele, de ha a csillagokat lehoznák a mellére, még azzal sem lenne méltóan megjutalmazva! Mikor Hamletet játszta, a közönség meg volt bódulva, olyan tapsot soha nem hallottam és nem is fogok! Na, egyszóval, oda vagyok, boldog vagyok! Azt mondta nekem, hogy szeretné, ha eljátszhatnám vele Opheliát!

Ha csak tehetem, küldök egy arcképet tőle. Ma Rómeót játsza, megnézem, pedig én is játszom., de csak az első felvonásban, aztán vástatok ki őt látni! Kedves Mimim, ez a boldogság! Ilyen művészt látni,

Tegnap tettem fel postára 24 frt., marad még tartozásom 40, nemde? Azt a forintot, mellyel többet küldtem, — meg ha jól emlékszem, a Fővárosi Lapok is drágább volt egy frt-tal, tehát 2 frt., adja a kolozsvári árvaleányháznak, jó?

Most nagyon sokat játszom, most is három nap egymásután. Most megint egy nagy hangversenyre készülök. Kassai valószínű, hogy Kolozsvárra megy a tavasszal, Paulay legalább azt mondta, ha 5 megy, felszólítja Kassait.

Édes lelkem, minden jó velünk, az ismerősöket üdvözölöm, úgymint a kegyed édesanyját, Rébi néniéket, Engelné a&szonyt, Pappnét, — hallom, el van telve Némethyvel! No, csak legyen, nem irigylem a gusztusát! De azért ő jó kicsi asszony. Azért csókolom, végül pedig ölelem és csókolom kegyedet, mint kit igazán szeretek.

Kassai Jászai.

Kérem, ha küld valamit, mindig tegye oda a nevem után, hogy a *színháznál*.

1874 március 1.

Budapest.

Galambom, bizony-bizony rosszul tudja, mert én magának csak 40 írttal tartozom, hisz legutóbb 24 frt küldtem, a 4 frtot a kaiserfleishért. Nézzon csak utána, még onnan is marad nekem 96 x-om! csak tiszta számlát! De ha jól emlékszem, ezt a forintot mondtam én a „Fővárosi Lapok” féléhez hozzácsatoltatni? Bizony-bizony összezavarodunk! Ama 2 frt-nak miképeni odaadását kegyedre bízom, és az árvaház részére szívesen megújítom ezen adományomat minden évben.

A művészek bálján egy plump sárga moir ruhában voltam, millflörrel díszítve; amiatt vagyok még most is haragban Monaszterlie és Kuzmikkal. A kívánt pálmákat a legszívesebben megküldetem.

Ez igen jámbor, ártalmatlan szenvedély, szívesen elősegítem ebbeli gyönyöreit szaporodását. Meggyónnom sem kell.

Tehát, miután én abban a hitben vagyok, hogy csak 40 írttal tartozom, most már kérem megírni, mennyi árú pálmát szabad összevásárolnom? Kegyed azt írja, hogy egy

1 frt 50 xost, 6 drb 10 most és a többiből mindegyikből egyet. Kedvesem, ez lesz összesen vagy 10 frt. ára. Megvegyem? Bele számítjuk a 40 frtba. Jó?

Kérek gyors választ, amíg pénzem van!
ölelem honleányi szeretettel.

Kassai Jászai.

Kassait Kolozsvára hívták.

64.

1874 március 18.

Budapest.

Édes galambom!

A virághagymák mennek, már megvettem. 5 frt 50 χ *sx* elküldés, ök küldik. Én pedig a Föv. Lapok nyugtáját. Azt az 1 frt 50 x-ros pálmát majd csak jövő őszre küldhetem, már most késő neki, el is fogyott már a hagymája, aztán azt össze! szokás ültetni. Szép fajtákat válogattam ki vele és jókat.

Ha erre jön, galambom, bizony látni szeretném!

A pesti levélhordók és postatisztek kéretik kegyedet, szíveskedjék nekem küldött leveleire mindig odaírni azt is, hogy *hol?* vagyok található. Mert én ugyan rettenetes nevezetesség vagyok, de mégsem olyannyira, mint kegyed, akinek elég a nevét a borítékra írni, — mint ime én teszem — és megkapják. Én még nem vagyok itt olyan nevezetesség, mint kegyed ott.

A levélhordók kéréséhez csatolva az enyémet, vagyok a kegyed régi hitelezője, — nem — akarom mondani adósa! Ez ugye egy kis különbség? — vagy mi? — tehát igen, vagyok és maradok 30 forinttal adósa, de reménylem, hogy nem örökre.

K. Jászai.

65.

1874 május 14.

Budapest.

Édes galambom!

A kalap nagyon tetszik, köszönöm! Azaz tartozom kegyednek összesen 40, mond negyven osztr. ért. Forinttal,

'amelyeket is, amint Isten kegyelméből egy kis pénzhez: jutok, azonnal megfizetni ígérek. Itt küldök egy pár képet, nekem a mellkép nagyon tetszik, adja kérem az egyiket Pappnénak, akit sokszor csókolok, a másikat meg annak a hölgynek, aki a Szentivánéji álomból kér, mondja neki, hogy ez jobb és valódibb. Nekem legalább még soha képem így nem tetszett, mintha azt mondaná, „no jöjjetek mind ahányan vagytok.”

J né, N stb. pénteken mérközünk, de szellemi fegyvereinkkel! Harcoljunk, s nem úgy, mint ti szoktatok!

Nekem tetszik ez a kép nagyon, ha ott is talál kedvelőkre, szívesen küldök néhányat.

Igen kérném kegyedet, ha valami különöset fog hallani Kassairól, — de meg anélkül is — írjon nekem róla, igen lekötelez vele.

Ha találkozik velem, mondja meg neki, ölelem szívemből, valamint kegyedet is.

Minden jó legyen velünk.

Kassai Jászai M.

66.

1874.

Budapest.

Kedves galambom, beteg, — de már jobban vagyok, az ágyban írom ezt. E levéllel együtt tesz Vidor postára 80 frotot. Kérem 60-at Hugónak, 20-at pedig Meskóéknak elvinni és megköszönni nevemben a hitelt! Egyszersmind a nyugtákat elkérni!

Most térjünk kegyedre!! — Kérem nekem megírni, mennyi az én contóm kegyednél ama 100 forintokon felül, amely hátramaradt?! a hálóréklik, a kalap! — még mi — szeretnék kegyednek is fizetni valamennyit! Ezzel nem azt értem, hogy mind; hanem, valamelyest. Amennyit lehet! Aztán majd megkérem, hogy azt a pár darab ékszert, ami ott van, váltsa ki, majd ha küldök rá pénzt! De ide csak azt írja, hogy akadt kegyednek pénze és kiváltotta nekem, én a pénzt kegyednek úgy küldöm, mint tartozást! Aztán a közt az ékszer közt van egy igen szép *bros*, azt árverezték el maguk közt és a pénzt adják nevemben a Szerdahelyi

Kálmán sírjára! A brosz ezüst, — okszidirt — arany betűkkel rajta e szavak, *higgy, szeress, remélj* latinul — értéke 20 forint.

Tehát értette tubám?! Én küldök kegyednek teszem 50 forintot, abból kegyednek, *szívességből* kiváltja az ékszeremet, mert *resteli* újítgatni, vagy mert nem akarja, hogy én ékszer nélkül járjak — stb., én aztán azzal a 30 forinttal újra tartozom kegyednek. Tudja, szívem, ez a kis politika azért van, mert én szeretném az ékszert, Vidor meg azt mondja, az legyen az utolsó, hisz ez így helyes is! De hát asszonyok vagyunk, itt küldöm a kért szomorú, szomorú, szomorú jelentést! Béke vele szegénnyel!

Már innen-onnan olyan állapotba jutok, hogy megfelelhetnék annak a pulykának!

Rébi nénit ezerszer *csókolom!* Igaz! A Szerdahelyi sírkövére bejött pénz Papp Miklósnak adja!

Hát az otlévő kalapom?

K. M.

61.

1874 december 25.

Budapest.

Jó Mimi kisasszony!

Valóban azt hiszem, hogy így kiegyenlíthetjük, — mégpedig minél előbb — számlánkat, mely kegyednek, — fájdalom — annyi kellemetlenséget okozott, minek tizedrészét is, ezerszeresen tartanám kötelességemnek, bocsánatát kérni; de olyan szerencsétlen voltam jelenleg, és vagyok, épp most is anyagi körülményekben, hogy a legnagyobb erőfeszítéssel sem bírtam kegyednek és Tánczernek; kitől szörnyen szégyenlem magamat — eleget tenni. — De úgy hiszem, utóbbi ajánlata által, végre tisztába jöhetünk.

Én kegyednek 32 frt és 65 x-ral tartozom, egy ilyen értékű báli ruhát küldetek Monaszterliék által, és kegyed egy végleges nyugtát küld nekem.

Üdvözlöm sokszor édesanyjával együtt.

Maradok a régi tisztelettel

K. Jászai Mari.

1875. január 13.

Budapest

Kedves jó Mimi kisasszony!

Örvendek, hogy végre szerencsés vagyok kegyednek megküldhetni utolsó tartozásomat, — ez idő szerint. — Kívánom, hogy tessék kegyednek. Az ára 32 forint, a küldés 2 frt 45 x. A láda 2 frt. Az én tartozásom volt 32 frt. 65 x.

És most engedje meg kérem, hogy egy időre búcsúzam kegyedtől. Búcsúm rövid és csak annyiból áll; hogy *minden jót kívánok kegyednek* élete végéig. Még egyszer köszönöm azon jókat, melyeket a kegyed vendégszerető szíveségéből élveztem, és kérem, ha teheti, bocsásson meg nekem, aki kegyedet életem utolsó percéig tisztelni és szeretni meg nem szünöm, és engedje kérem, hogy azon tudat, tal vegyek búcsút kegyed tiszta, jó szívéből, miszerint egykor belátandja, hogy némileg igaztalan volt irántam, és ha ezen idő elkövetkezik, nem fogja kegyed álszeméremből, kezét tőlem megtagadni! Isten velünk.

Kassainé.

69.

1876.

Budapest.

Kedves jó Mimim!

Bocsásson meg, hogy nem úgy történt, mint megbeszéltük! Tegnap délben odamentem Boroshoz, már elküldte volt a fejkötőket, előbb nem mehettem édes, mert próbám volt, és a válópörömben kellett a törvényszéknél megjelennem. — Ma játszom, de azért már nem késem földni ezt a dobozt, mely ugyancsak jó nagy.

Blaga rendelte ekkorára!

Reggel roppantul sajnáltuk, de kivált Feszty — hogy már nem volt, már elszállt — és ki nem kísértük. Feszty csókolja a kezét és sok sok üdvözetet küld, — én ölelem és csókolom, és mégegyszer kérem, ne nehezteljen mulasztásomért!

Isten vele a viszontlátásig is híve

Jászai.

Úgy! — s édesem! Már nem tudom, hogy számoltunk össze, a főkötiöket is nekem kellett volna fizetnem, vagy csak a képeket? Hogy is volt az a dolog? Nem írná le?

Isten vele. Máskor többet, most sietek, ma Phædra.

70.

1878 december 4.

Budapest.

Édes Szívem! Kedves jó Mimim!

Várva vártam a küldeményt, vagyis, jobban mondva levelét, hogy írhaszak kegyednek minél előbb. Hogy legyen okom írni! úgy tartván, hogy ok nélkül, csak a szerelmeseknek van joguk írni, anélkül, hogy nevetségessé tegyék magukat.

Levelét, félve, s a szó szoros értelmében, remegő kézzel bontottam föl; hogyne? — Hisz mostani otlétem alatt újra, méginkább megszerettem Kegyedet, óh, ha tudná megnyit gondolok rá — és ebből a levélből kellett meglátnom azt, hogy vájjon szeret-é Kegyed is engem egy kevésé, vagy irántam legutóbb tanúsított jósága, csak formaszzerű udvariasság volt-é! Elfelede-é végképpen a hantáimat? Megbocsátott-é nekem teljesen? Minderre a feleletet az első levelében kellett keresnem; habár közvetve is! — Hogy ezt megértse, tudnia kell, mennyire szerettem én mindig, s mennyire szeretem most is! Szeretem, mert *ismerem*, talán úgy, mint senki más! Szeretem és becsülöm bátorságáért, amelyei az élet viszontagságaival szembenéz, büszkeségéért, a méltóságért, amellyel csapásait viseli, erős férfiként, gyöngé nő léte; szeretlek és tisztellek végre, mert sorsod nagy csapásai nem tették szívedet rideggé, fogékonytalanná, más, gyarlóbb embertársaid kis fájdalmai iránt érzéketlenné! s ez, édes. az igazi nagy szívek tulajdona. Mimim! Édesem, ne tartsd túlzásnak szavaimat, de hidd el, és szeress te is engem, mint én téged igazán szeretlek! Hadd legyek barátod, testvéred, aki szeret és résztvesz fájdalmodban is.

Lásd, otlétemkor nem mertem neked erről beszélni, féltem válaszodtól, de most kérlek, ne utasítsd vissza igaz vonzalmamat, oly kevés ember van a földön, akit így szeretsz, s te is édes, keveset fogsz ilyet találni!

Írj nekem szívem minél előbb, és kérlek meg ne szo-

moríts úgy, mint ezzel a leveleddel! Milyen hideg; milyen szeretetlen hang! Pedig nem gyűlölsz engem, én tudom. Hisz ottlétemkor azt láttam, hogy van irántam rokonszenved! Lásd, kényszerítlek, hogy testvéri hangon íj nekem, hogy tegezz, mint én téged, hogy kénytelen légy kimondani, amit csak, — úgy hiszem? — büszkeséged tilt, hogy *teljesen megbocsátottál nekem!?*

És most, Isten veled! Öllelek szíveimből, s csókolom azt a jóságos barna szemeidet, amelyek annyi szeretettel és oly engesztelődve néznek rám! Mert képed előtt írom e sorokat, képed, tekinteted, nagyban hozzájárult bátorságom növeléséhez, amellyel ezt, és így írom neked! — Vedd elő, nézd meg te is, és vádold Őt, ha levelem rosszul esett. De nem, nem esett rosszul, én ismerlek Mimim! vagy ha mégis, — akkor nem ismertelek soha! Minden jó veled!

Ölel

Marid.

Amint a küldeményt megkapom, tüstént írok róla. Lassacskán jön. Adieu.

Mari.

71.

1878.

Budapest.

Kedves jó Mimim!

Csomagja vétele után akartam írni, kellett volna is, de valóban nyavalyogtam és tanulnom is kell, közbe közbe próbálnom Bajazet-ből. Ennyi elég egy magyarnak egyszerre, még ha színész is!?

Ezt a mellékelt levélkét Feszty már napok előtt ideadta, hogy elküldjem, bocsáss meg kedves, hogy csak most részesítlek abban a gyönyörben, hogy eme ritka iratot kézhez kapd — és büszke légy rá, mert Feszty a legrosszabb levélíró a világon, s neked mégis rögtön írt küldeményed vétele után. Ő igen nagyra becsül. Mondhatom, nagyon szeret!

Az én szeretetemről azt hiszem nem szükséges meggyőzőnöm téged édes, az oly régi, mint ismeretségünk, és adig tart, mint életünk. Ugyebár? Itt van két kép. Nekem

mindenik tetszik, de Feszty azt mondja: a „büszkébbik” jobb, én nem azt találom.

írd meg rögtön, melyikből készíttessenek.

Isten veled kedves, üdvözlöm Pappnét — üdvözlöm Engelnét, üdvözlöm Török T. urat. öllelek Téged és vagyok mindig szerető

Marid.

72.

1878.

Budapest.

Jól van jól —no . . . Alázatosan bocsánatot kérek, hogy engedelmem nélkül belekotorásztatok a dolgaimba.

No, nézze meg az ember ezt a vén lányt, milyen nagyra van, hogy egy legényt érez az oldala mellett! Együtt fújja vele ellenem a követ. De megállj csak, Malonyait elcsábítom tőled, csak egyszer menjek Kolosvárra vagy két *napra*. *Két nap elég lesz*. Lesz, — ha addig túlságosan meg nem öszülök. Ügyis nagyon tetszik már régen. Hát még mikor a múltkor lovon láttam! Egyszóval, az enyém lesz. Nos, ezt a levelet mutasd meg *neki*, — *ha meredi*

Te kis naiva! Azt hiszed mindenki úgy szeret, úgy bámul engem, mint Te? hogy az én szegény törekvésemet a lelki sötétségből és anyagi nyomorból, a világosság és jólét felé mindenki úgy érti és érzi és méltatja, mint te, aki egy hajóban evezted velem, — azzal a különbséggel, hogy azt a kevés mézcseppet, mit az élet úton-útfélen kínál, megízlelted volna, — aki szinte egyedül álltál az élet goromba árjával szemben és nem hagytad, hogy elmerítsen, noha sokszor már az orrodon, füleden tolt be a hullám? Aki annyival erősebb vagy nálam, hogy semmi vigasztalást, semmi gyönyört be nem fogadtál tiszta szűz szívedbe kárpótlásul!

Oh édes öregem, minket csak a hozzánk hasonló becsületesebb munkások értenek, s *mi egymást*.

Érjük be egymással, és kerüljük azokat, akik talán mosolyognának rajtunk. Megvénülünk már szépecskén, talán csak nem adjuk a fejünket ma hiúságra!? öllelek édes drágám.

Maria.

De annak a fiúnak békét hagyj, azt mondom; az az enyém.

A képet tartsd meg magadnak szívem, egyik legnagyobb művészüinktől való az eredetije. Biz én olyan szép vastag aranszalagot nem kaptam sehol, tudod nem szabad clyan új, csillogó aranynek lenni. Talán Adlernénél lesz valami, néznéd meg kedves. Csakhogy hasonlítson a képhez.

ölellek szívem.

Marid.

73.

1878.

Budapest.

Kedves jó Mimim!

Csak most írhatok egypár szót, — ennyi dolgom soha nem volt!

Kérlek szépen, ezeket a képeket juttasd az illetőkhöz Lizike által.

Mind ígéret.

Itt küldök egy képet, kérlek szívem ebből a bársonyból csinálj egy éppen olyan sapkát, mint ennek a szentnek a fején van, — bizony Isten nem érek rá, mert szép gömbölyűnek kell lennie. Ez az arany, amit küldök, lesz az a *straf*, ami keresztet képez a sapkán, én, majd itthon, még ékköveket varrok rá, és a fátyol is csak itt vetődik a fejre la sapka alá.

A fejbősegem 58 centim., ilyen bő legyen a sapka. A ládát még nem kaptam, a szép kalapokat köszönöm, — de Te nem vagy jó hozzám! Ott élek a nyakadon és még ajándék? Szerencséd, hogy nem érek rá most prédikálni. Mül. lerhez is csak 8 nap múlva.

Kolozsvár most nagyon kedves emlékü nekem, két dolgot kivéve — az egyik a nőegylet, a másik Vesselényiné, mit tagadjam? — ezeket lekötelezetteimnek hittem. — No hiszen csak nőegylet, meg mágnásné jöjjön még egyszer kérni tőlem valamit! Eddig sem szenvedhettem egyiket sem.

Mit küldhetnek Anikó néaninek! Ha megírnád minnek örülne!

Ölellek.
Jöjj hamar!

Isten

Veled!

Mari.

Kérlek! a sapka puha legyen.

74.

1878.

Budapest.

Kedvesem!

Nem írod a fényesség árát?

Ha olyan, mint amilyen a képen van, és 5 frtnál nem drágább, vedd meg, de vörös béléssel, az amit küldtem sem lesz rossz?

Mimikém! Hogy vágyom Kolozsvárra!

De azért a nyárra nem megyek oda.

Ugye jössz nemsokára?

Hogy várlak szívem!

Mari.

Hát az a baba, ami a sarokban áll. Az a fej!

75.

1879 április 9.

Budapest.

Az Isten áldja meg a doktorodat, mondd meg neki, azt üzenem! Hát látlak végre egyszer nálam is! Jól van ez így.

Hozdd ide Hirschfeldnédet is, tudod, hogy szívesen látlak, aztán van ám mire a fejét lehajtania itt, jut neki is!

Ma Macbetnét játszom, tehát sietek. Isten veled! A viszontlátásig is ölel gondolatban

Marid.

76.

1880 január 13.

Budapest.

Édes

gyermekem!

Az a Titánia korona úgy lesz szép, ha egy óriási lilomot fog képezni, *a lilium levelei tudniillik a fej körül fölfelé álljanak*, míg a lilium sárga szirma *aranyból* csillogjon

Phaedra

Eröta

Johanna

1880-ban

Volumnia

1887-ben

Clarksoné

ki minden levél mögül, azzal együtt képezvén a korona 18 vagy több *ágát*, a ruha alja óriási liliom levelekből állhat, melyek ismét lefelé hajlanak, minden levél vékony arany szegéllyel tűnjék ki a másiktól. Ilyenformán volt öltözve erre a szerepre egykor szegény szép kis Niczkyné!

Ha a kisasszonynak szép lábacskaí vannak, szép lenne, hogy kilássanak, mint a lefelé fordított liliom arany szirmai! — Arannyal hímzett harisnya és cipőkben. A liliom *zöldjét* az egész öltözék fantasztikusabbá tételére elszórva mindenüvé lehet alkalmazni, a deréktól lefelé, a vállakról lefelé a karokra, s a hajjal együtt a fejről szintén. így! Azután mint a virágok királynője — mert ezt kell Titánia alatt érteni, — mint egy szép liliom fog a szép lány előtte állni.

Az éj királynője már *nem* ilyen kényes kosztüm. Sötét ruha tetszésszerű szabással, — arany csillagokkal, hogy az *éjjeli égboltot is jelképezze?* koronája lehet csupa fénylő csillagból, *elől* a holddal, vagy egy nagyobb csillaggal, a Vénusszal.

Ennyi az egész szívem. A kis liliom dereka lehet egészen aranszövetből, igen olcsó, úgy hívják *plás* szövet, Arválnál lehet kapni a Bécsi-utcában. Ha kívánod küldhetek, sőt a koronát is megrendelhetem Deutsnénál. Ha akarsz, sürgönyözz.

A Borsnál levő kontót 17-én kifizettem e hóban. A többi februárban neked.

Kérlek, a nálad lévő képeimet küldd el, valakinek említettem őket és most folyton kínoz értök! Itt küldök helyettük két szép Magdolna képet. Nem, a Pappné bogarait, mégsem merem levélbe tenni, mert Összetörnek.

És most édes, Isten veled, ölel szerető

Marid.

77.

1880 március 17.

Budapest.

Édes jó Szívem!

Hogy felednék én el téged? és még inkább hogyan feledhetném azt, hogy neked tartozom? E hó végén az egész

hátralévő tartozást kifizetem. 25-én megyek Kassára megyek dégszerepelni és abból remélem kitelik.

Borost kielégítettem, mint a szaldírozott kontóból, melyet mellékelve küldök, láthatod. Tehát — figyelj édes:

Kiállított	számlád	szerint	tartoztam
	105 / 30 <i>x</i> -ral		
a	gyöngy	18 f	ennyi?
Föv.	Lapok	4 f	
harisnya		2 f 50	χ
Borosnak fizettem		39 f 69	χ
összesen		63 f 94	χ

ennyit fizettem, tehát hatvanhárom frt. kilencvennégy krajcárt 105 forintból leszámítva, marad tartozásom 41 frt 36 *x*, amelyet mint mondtam, e hó végén köszönettel megküldök.

Most pedig édesem Isten áldjon meg, üdvözöl és ölel szerető

Marid.

78.

1880.

Budapest.

Kedves Mimim!

Annyira igénybe van véve minden órám, hogy a küldött darabot majd csak ünnepek alatt olvashatom el. Mondd meg ezt.

Most írtam Móricnak, hogy mehetek hozzá áprilban, ha megadja amit kérek.

Akkor majd leeszem és lakom egy bizonyos ismert-névű kolozsvári vénkisasszonynál ezt a 30 frt 44 *x*, amit Áts megvett rajtam.

Mert én azt az áldott asszonyt nem zavarom ki a nyugalomból, inka csak hozzád mék.

ölellek addig is

Miria.

1880.

Budapest.

Kedves jó Tündérem!

Most ez egyszer nem sikerült, — kérlek ne neheztelj ám! Légy oly jó és vetesd ki az aprét az elejéből, aztán rán. coltasd meg így, mint van, azaz hogy ne ilyen cakkenesre, hanem *ráncosra*, mert így, ahogy most van, a formája nagyon szépen áll neki; hozzá fekszik a szép, okos fejéhes, amúgy, borzasztóan *véníti*, — de ha lesz olyan kedves és összeráncoltatod az elejét, ahelyett, hogy elálljon a fejétől; — akkor, nézd: ilyen csinosan áll neki éppen, mint ez itt ni! Nem terhelnék vele kedves, megpróbálnám magam, de a kalap nagyon finom, s félek, hogy elrontom, s kárt teszek. Gyönyörű finom kalap. Köszönjük ezerszer, Ilus számtalanszor csókolja érte a kezeit!

Sokat emleget. Nagyon szeret. Nagyon i& fél, hogy megbántlak azzal, hogy visszaküldöm a kalapot, de mégis beleugszik, látván, hogy amúgy sokkal jobban áll neki.

Édes gyermekem, a képeid még nem készek, *amint hozzák: küldöm*. Olyan nagy Gromó-kép, mint Coburné-é 150 forint, valamivel kisebb 120—100—80 frt. Azonban hiszem, hogyha Rollerrel magával szólhatok, (minap nem találtam őt magát), tán olcsóbb is lesz?

Kedves, azt a bizonyos két kockát, illetőleg bokkrétát miért nem küldted? Ha már kész! — Most egyelőre küldöm ismét ezt a kettőt; később még: engedelmekkel két nagyobb, a párnáknak valókból.

Kérlek sokszoros tiszteletemet jelentsd a kedves Engelnének és Dávidné úrhölgynek is! Ami netán *egész* matring pamut megmaradna Engelnénél, kérlek azt is küldd majd esetleg, — mert mind visszaváltják.

Feszty tisztel, én — csókollak, és öllelek, ée ajánlom magamat ezentúl is szeretetedbe.

Üdvözlöm Pappnét és édes Anyádat.

A kisasszonyaidat kéretem, legyen türelmük átigazítani a kis kalapot.

Isten veled mindig szerető

Marid.

U. i. a két hímzett kockát, ahogy van, küldd kérlek.

80.

1880.

Budapest.

Édes jó Mimim!

Köszönöm sokszor szívességeidet — kalapka szép! — dió, himzések — stb. — köszönöm. Itt küldöm a képeket. — Nincs elhibázva? Ha igen, nem én vagyok az oka.

Cromó-képet megrendelem. Ez a 4 ismét 16 forint.

Kérlek, tartsd számul, mert én nem tudom, hogy állunk. Légy szíves nevemre a Sámi alapra öt forintot adni. igen tiszteltem őt.

Isten veled, csókol

Mari.

Úgy — Pappnét üdvözlöm és szívből kívánok neki minden jót jövő új életére. *Mari.*

81.

1880 május 8.

Budapest.

Kedves kis barátom!

Igenis; köszönöm. A fehér kalap igen kedves. De az nem szép tőled, hogy vendégszeretetemet köszönöd, egy napot! Feléd sem merek menni, ha Kolozsvárra megyek!

A virág gyönyörű, de nem rég vettem ilyet, s a pénz kevés. Kassa is rosszul fizetett s négy napig feküdtem utána!

Képzeld, most pörölnék a Kovácsék váltójaért! 300 forint! Inkább sárba tiportam volna, mint azért az asszonyért fizessem.

A cudar! Müllertől vett kalapokat, míg én arra nézni sem mertem 7 évig!

Az őszre megyek hozzád!

Isten veled. A viszontlátásig is szeress, mint téged

Marid.

82.

1880 november 22.

Budapest.

Mimikém! Te a legszeretetremlétebb vénlány vagy a világon! Igazán. Oh, mennyire örülök, hogy gondolsz rám, hogy szeretsz egy kissé? Ezerszer köszönöm kedves megem-

lékezéssel. Azaz, köszönöm a körtéket. Hallod, milyen pompásak! — Vagy ezt már mondtam egyszer róluk? — írhattál volna már egyúttal valamit hogylétedről is, kedvesem. Reményelem jól vagy? Leszámítva az egyszeregyet? Ugye? Én e hián, jól vagyok. Nyugodt és közömbös. Képzeld, nem vagyok többé szerelmes. — Nem vagyok senkié, nincs senkim, olyan igazi apácaéletet élek már jó hosszú idő óta, hogy — még tán — Te sem különbet! — Eleintén furcsa volt az a gondolat, hogy „senkid sincs” s el-elgondolkoztam az idő iszonyú sebes röptén, — de tudod, most már minden jól van, — tanulok, erősebben, mint valaha és ez most kettős örömet ád. Nemcsak mindenért kárpótól, aminek ezelőtt örültem, de vissza sem cserélném érte! Az angol nyelvben is már szép és jelentékeny ismereteket szereztem, s roppant büszke is vagyok rá, de azért a franciát sem hanyagolom el egészen. Egyszóval, láthatod, gyermekem, hogy barátőd jól viseli magát!

De ti, kolozsváriak, nem egészen. Nem tudtátok minden jogász- és diákjaitok dacára azt a két bitang gyilkost*) szétszedni és a Szamosba hányni? Hallod, ha én ott vagyok, nem állok jót, hogy le nem lődöztem volna őket, — alávaló tetvek Magyarország testén! — Hanem hát Papp M.-né, ebben a lében is csak kanál? — Olvastam e lapban, hogy minő *Önfeláldozással* ápolja a sebesültet? olyannal, aminővel a lengyel *ifjakat* Bpestre kísérte?

Beszéltem Grf. Eszterházy úrral, — szeretnék jövő hónapban Kolozsvárra menni. Nem tudom, elsül-é? A főispán úr biztatott.

De most már Adieu, édes Mimim, öllelek és üdvözöllek, kérve, tartsd meg mindig szeretetedben

Mari.

83.

1880 december 8.

Budapest.

Kedves, jó Mimim!

Végre kezeim között van a fehér ruha! Esemény! Már

*) Amikor Bartha Miklóst két osztrák tiszt összekaszabolta.

hinni kezdtem, hogy sohasem látom! Éppen sürgönyözni akartam, mikor sürgönyöd érkezett, elmentem a postára és láttam, hogy igen meg voltak akadva, mert a címet sehogy sem tudták elolvasni és sem színház, sem házsám nem volt fölírva, ha ez lett volna, a név nemtudása nélkül is megtaláltak volna! Ezt, fiam, csak jövőre, tájékozással írom.

A ruha, — kevés igazítás után — jó, szép, köszönöm.

Az árát január és február hónapokban küldöm, édes.

Most többet nem írhatok? Várom leveledet. Képzeld el, hogy? várom.

Édes, jó Mimim, mégegyszer köszönöm a pompás gyümölcsöt! Igazán, a körték páratlan jók voltak! Arcképet rögtön fogok küldeni, amint elkészülnek. Amelyeket adtál, azt ott feledtem, úgy-e? no, alkalmilag kicseréljük.

Az öt szépséget is küldöm, mondtam Kollernek, hogy neked kell. Most készítik azokat is, kicsiben. Egy képre. Isten veled, öllelek szívemből. Szerető

Marid.

Édesanyádat tisztelem. Üdv Rébi nénit is. Engelnének valóban elfeledtem megköszönni a jó misz-piket. Kérlek, hozd helyre most ezen hibámat. Isten veled.

M.

84.

1880 december 12.

Budapest.

Kedves, jó gyermekem! Látod! Látod, hogy nem csalódtam abban, akit szeretek! Köszönöm, köszönöm ezt jó Mimimnek!

Az Isten áldjon meg szeretetedért. Neheztelésed, amely régi, oly régóta fáj nekem. Most megkönnyültem. Édes fiam, az ember nem minden nap talál útjában olyan embert, akit becsül! S annak neheztelése fáj! — Nincs az országban hercegő, Mimim — most már megmondhatom neked —, akinek haragja kiengeszteléséért én azt írtam volna, amit neked írtam! Mert szeretlek, s ez becsülésemből ered.

Alig várom a tavaszt, s vele téged. Úgy szeretném in-

têzni dolgaimat, hogy akkor én is fölmehessek Bécsbe. Jó útitárs leszek, ígérem.

A fehér ruha napról-napra kedvesebb lesz nekem. Mindenkinnek tetszik. No, szívem, Isten legyen veled. Pappnénak. valahogy beszéd közben egy pár fényes bogarat ígértem, majd alkalmilag elküldöm, csak azt ne higgye, hogy elfeledtem.

Üdvözöl és ölel híved

Mari.

85.

1880 december 26.

Budapest.

Édes, jó gyermekem!

Bocsáss meg, hogy ilyen hosszan váraoztattalak a feleletre, de a nyugtát el akartam küldeni, a városba pedig oly ritkán jutok be, tehát nem fizethettem előbb elő a lapodra. Most itt a nyugta, 4 frt. Ezzel együtt tehát 22 frt volna, amit kontóimra nálad fizettem, úgy-e, édes?

A ruhát köszönöm, Mimim, de nem tarthatom meg, mert iszonyú sok a kiadásom a jövő félévben.

Isten Veled tehát!

ölellek szívémből s a jövő évre éppen azt a jót kívánom neked, amit eddig, s amit magamnak kívánok.

Szerető

.. ..

Maria.

U. i. Bizony, gyermek, abból a szép papírból most nincs egész Pesten, különben abból vitt volna a kis Jézus.

Adieu.

86.

1880.

Budapest.

Édes kis trémas barátom!

Hát visszakerültél-e már Bécs városából? Hogyne, ysy"é? Hát aztán íj már nekem egy pár sort! Miért nem jöttél be hozzám, sem jövet, sem menet?

Ez, nem jól van ám így!

Nem olvasok neked Petőfiből, ha ismét Kolozsvárra megyek, azért ne haragíts magadra.

No, sietek, Isten áldjon, jó Mimim, ölel

Marid.

A pénz úgy-e mind meg van mar?

87.

1880.

Budapest.

Édes Mimim!

Most valóban annyi a dolgom, hogy kívánságodnak nem tehettem előbb eleget. No, *eleget* éppen most sem tettem, de annak nem én vagyok az oka. Olyan harisnya, aminőt kívánsz, fiam, nincs. Mind egyszínű hímzés van rajtuk. Kékre rózsza, rózsaszínűre pedig kék, ami millflór, az oldalt van hímézve, tudod, két oldalt? Nem elől. Persze ez mind selyem, amelyről én beszélek és 14 fjt hímzés nélkül 7 fjt 50. Megvettem ezt a rózsát, 2 f 25 x, ha tetszik, tartsd meg, ha nem, küldd vissza, azt mondták Ypsilantinál, hogy becserélik. Efféle van minden színben, vörös, kék stb. Úgy készítenni lehetne. De az egy pár hétbe kerül.

Isten veled, szívem, sietek.

Marid.

88.

1880.

Budapest.

Kedves, jó barátom!

Köszönöm a te édes jószágodat. Szíves, folyton szíves figyelmedet irántam!

Igen, Kolozsvárra megyek.

Tán csak elsül?

Pénz kéne.

Tán tudod, hogy Pappnéval Corneliánál találkoztam, s hogy igen kedves volt? valóban, kedves volt. Az az asszony megszellemesedett. Olyan okos!

Jóságodra okvetlenül rászorulok, csak legyen ott.

Mátrayék oly szívesek voltak meghívni magukhoz. Oda

jusállok. Rengeteg a dolgog! Don Carlosra készülünk, — most volna szükségéül csak igazán a te tündérujjaidra! De hiába, — nem megy.

Isten veled, Kedves.

A viszontlátásra e hó végén, addig is és mindig híved

Mart.

89.

1881 június 21.

Budapest.

Kedves Mimim!

Először köszönöm a gyönyörű törülközőket. Igazán szépek. Nagyon köszönöm. Aztán pedig, kérlek, bocsáss meg azért az ügyetlenségért, hogy a csomag fizetetlen ment el, de a lányt kérdőrevonva azt mondja bocsánatot kérve; hogy elfeledte a pénzt elvinni magával, a csomagot meg nem merte újra visszahozni. Megfizetem, kedves.

Engelné úrhölgy nagyon szeretetreméltó, üdvözlöm sokszor, s előre is köszönöm a roppant fáradságot, melyet rám pazarol.

A tőled kapott négligé kalapot Müller gyönyörűen fölfrissítette s azzal járok fürdőbe. Most látom csak, milyen finom kalap az — újra köszönöm, kedves. A madárcák, a bab, a szalmafonat, mind rajta van ám újra.

A kutyám igen okosodik, már nem rajzol a folyosóra, — pártfogásodat hálás szívvel köszöni.

Isten veled, jó Mimim, öllelek és vagyok mindig szerető

Marid.

90.

1881.

Budapest.

Kedves, jó Mimim'!

Voltam végre az aranyművesnél: eddig nem lehetett, beteg vagyok, három hétig szobában voltam.

Ágoston azt mondja, hogy a kő azért vesztette el a játékát, mert elvették alóla a fényes, színes papirost, mivel

ilyen foglaláshoz ki kellett köszörültetnie. Azonban ő kész más követ adni, csakhogy meg légy elégedve, mert szégyenli gyanúdat.

Ilyen régi becsületű, ismert kereskedő nem csal, édes Mimim.

Különben az egész kő, ha igen szép — 4—5 frt ér. — Csak küldd a gyűrűt és írd meg, hogy milyen opált akarsz, pirosast vagy zöldest? És meg lesz.

Most Isten veled. Az írástól fáj a melle

Marinak.

91.

1882 május 26.

Budapest.

Mit küldesz, Mimikém? Talán ismét szép paraszt hímzést vettél a számomra, csak küldd, kedves, igen örülök neki! — bármi lesz — üdvözöllek ölelve és csókolva, szerető

Marid.

Lakásom: Vas-utca 17. II. emelet. Ez ám kedves lakás! Itt lesz ám jó Mimikének megszállni!

92.

1882 október 24.

Budapest.

A kalapokat, kedves, még az nap elküldtem.

A plüshet küldheted — Müller megígérte, hogy megcsinálja. Mennyiért, nem tudom.

Kolozsvárra csak a tavasszal megyek, de ragyogó műsorral!

ölelünk

Jászai.

93.

1883 január 7.

Budapest.

Kedves kis Mimim! Először is köszönöm fáradozásodat a csipkék miatt, éppen úgy, mintha sikere lett volna: — de

itt meg nincs vége; ha nincs kész csipke, hát kötök magam, vegyem legalább valami hasznát, hogy 5 évig az apácákhoz jártam, — ebben nincs semmi különös, hanem fonalam nincs hozzá. Igen kérlek hát, kedvesem, tedd meg és küldj olyan fehérített házi cernát, — éppen olyan színűt, mint a vásznak, miket küldtél, — tudod, amilyenel ők azt az érdekes összevarrást csináják a párnákon? — hiszen nekem is csak arra kell a fonál, hogy ahelyett a szép összevarrás helyett, amit mi itt nem tudunk, egy olyanforma keskeny einsatez csipkét kössék; mert szélesnek egyebet találtam ki: ugyanis, magából a vászomból egy szép csipke mustrát kidolgozni, szállhúzás által. — Ejnye, kedves, jó Mimim, most jut eszembe, hogy ott ezt is szebben meg tudnák csinálni, mint én magam? Mi? Nem vállalná el valami ügyes oláh asszony? Kedves, jó Mimim, nézz utána; nem kell sok belőle, csak 180 centiméter hosszú, 17 centm. széles. Idő van rá 4 hónap. Tudod, kedves, valami olyan munka az, hogy az ember csíkonkint szálakat húz a vásznon, azután valami mintát varr rá, *belőle, magából*, tüvel egy másik fonállal. Gyönyörű, régi divatú kézimunka! Ha ezt ott valaki elvállalná? ...

Ugy-e, édes, megkísérled?

Hanem fonalat mindenáron küldj, kérlek, hogy elkezdhessem az einsatez-ot kötni, igen kevés az időm mostanában.

Azonkívül, kérlek, küldj egy pamat, *5 általuk kékített* fonalat is, mert a takaró közepére egy nagy monogrammot hímeztetek, 8 ha itt veszek kék fonalat, az rossz is, meg nem is olyan színű, mint a többi.

És még valamit, szívem: végy még ilyen hímeztett vásznakat továbbra is küldd el nekünk. Amennyit csak kapsz, vedd meg. Mi nagyon szeretjük!

Árpád, szegény, már két hete Rómában van — így csak a magam kérelmét és saját üdvözetemet küldve és szívességedtől a legjobbat várva, maradok szerető

Marid.

Kedves Ids, jó Mimikém! Te egy aranyos, jó kis vénkisasszony vagy, tudod: kezdesz teljesen megfelelni mivoltod-

iiak: a jócselekedeteknek élsz;! Mert vénlány csak kétféle lehet a világon, kegyes, szelíd, magát mindig a környezetének fölládozó, útjaikat egyengető, vidám, jótékony angyal — vagy, amilyeneknek — hálás tárgyul — a vigjátékírók mutatják őket; irigy, kacér, (titokban) pletyka és szívtelen: Te, tudod, Te az első kevesek közé tartozol, még pedig egy telivér, tiszta példány vagy szívem és én büszke vagyok rád! — hanem, tudod, mind afféle „gyarló környezet” mindig, én is élek jóságoddal, élvezem, mint a jó napot, levegőt, mint a jó Istennek többi áldását! S csak néha-néha jut eszembe hálát is mondani érte. De látod, én szeretetemmel igyekszem megérdemelni jóságodat.

Hát a cernát megkaptam; köszönöm: hanem, édes Mimim, ha én ezt most megkötöm, ebből az új cernából, hát aztán ki fehériti meg nekem, hogy hasonlítson, legalább némileg ahhoz a szépen megkopott többi hímzéshez, melyet egybe akarok vele foglalni? Hm? — Erre felelj, leányzó. Ez a párnahéj lehetett ám gyönyörű, Te, Mimikém! — Jaj de szép lehetett! hát az a kis rongy kivarrás! — Apropos kivarrás: ha még lehetne abból a 180 centiméter hosszúból 250 centiméter hosszú, hát igen jó lenne ám! A szélessége marad.

No, nézd-é, ebben a pillanatban kapom második kis levelezési lapodat, mely hímzések érkezését jelenti: köszönöm, édes jóm. Nem tudom ugyan, mit küldesz benne, Fianem csak azt tudom, hogy túlságos sokat, sokat sem küldhetsz. Azért, ha igen szépeket találsz, csak vedd össze, holnap küldök rájuk, addig is míg számolunk, 10 ft. Telhetetlenek vagyunk velük, szívem, én is, Árpád is, — kivált, ha törülközőket, meg olyan tálás elejére valót, — mint már küldtél hármat, — kapnál, azt szeretjük. De mást is, ha kép.

Azután meg, kérlek alássan, ha egy szép kisebb tálalt kapnál és hozzávaló szép korsókkal, s egy pár darab más edénnyel, — az edény legszebb, amelyik fehér alapra van festve, — hát ha ezt is még elküldenéd, hát igen-igen megköszönném.

így, most búcsút veszek, és „mind a régi és új kegyet” megköszönve, maradok szerető

Marid.

1883 március 9.

Budapest.

Édes, jó Mimim! Most jött végre egy jó, azaz a valódi, helyes gondolatom: hiába minden kísérlet, csak nem tudjuk ezt a fehérműt *mi* úgy kezelni, ahogy *ez* megkívánja. — Kérlek hát igen szépen, varrasd össze ezt mind, amit küldök, valami passzoló, szép varrással, *de mindeniket olyan színnel, amilyen a hímzés rajta.*

A nagy takarót különösen ajánlom figyelmedbe, — annak a közepére jön egy nagy, nagy monogramra, *F. Á.* díszes, kékkel kivarrva, talán kivarnák az oláhok azt is, az ő öltéseikkel, ha te megnyomtattatnád? Ugyanannak a takarónak az elejére kell az a 17 cent. díszvarrás. Csináltass olyat, amilyen neked tetszik, *és lehető,* hanem kék fejtővel legyen varrva. Az *összevarrási* is rád bízom, ez amit küldtél poimpás, de azt hiszem igen költséges és nem lehet mángorolni. Ez a mustravarrás, amit küldtél, gyönyörű, kivált a széles, — csinálják meg kézzel ezt rá.

Amit a vásárban igen szépet kapsz, vedd meg — sőt — ha a nagy-takaróhoz szebb darabokat kapsz, cseréld ki ezekkel. Ha nagyobb lesz, nem baj, —> nagyobb lehet, csak kisebb ne legyen.

Engelné úrhölgynek add át tiszteletem mellett ezt *ni* arcképet, küszönetül a szép hímzésekért.

Ha netán neked is kell ilyen kép, hát szólj, majd küldök. Isten veled. Annyi a dolgom, hogy összecsap a fejem fölött. Isten veled. Azt hiszem, hamarjában elég értelmesen leírtam, mit akarok.

ölellek, híved

Já\$mi,

1883 április 16.

Budapest.

Kedves, jó Mimikém! Köszönöm, köszönöm. Ebből áll minden ékesen szólásom, szívem: Te angyal vagy és én a te lekötelezett szolgálód! A minap az a gyönyörű abrosz! — hogy örül neki Árpádka — Rómába küldtem neki húsvétra:

— most pedig ezek a gyönyörűséges szép párnák! rendkívül örülök nekik, ezerszer köszönök mindent.

Egyesegyedül az a kívánságom maradt betöltetlen, bár a vörös párnák is vörössel varródtak volna össze. De hát akkor meg már tökéletes lett volna minden, — ami pedig a földön nem létezik.

Elég az hozzá, hogy Te a legdrágább leány vagy minden erdélyi lányok között, s áldott nekem, a te neved! Most megyek kifizetni Landstädtert.

Miért nem írod meg, hogy mikor jössz Pesten át?

A kancsók, tálak szépek, de nem ártott volna mégis egy-két vörös is közibe, — ha még küldesz, szívem, gondoldj erre, és válogasd az olyant, amelyiken virág és madár van, mert az az eredeti.

Varrásokat most már tán ne végy: kivéve, ha olyan gyönyörűséget találsz, mint az a csoda abrosz, vagy ha annyit kapsz egyformát, amiből egy függönyt lehet Összeállítani.

Most Isten veled, édes, jó Mimim. Kívánom, hogy oly jól érezd magadat, mint szerető híved

Mari.

97.

1883 május 5.

Budapest.

Kedves kis Mimim!

Okos emberek azt mondják, hogy arra a nagy takaróra sehogyse fog jól állni az a divatos monogram? — hanem egy valami virág, vagy megfelelő ciráda lenne stílszerű. Ha gondold, hogy lehet, csináltasd meg, kérlek, ha nem, küldd el, de egynéhány szép abrosz kíséretében, mert amint már tudod, nekem megint egy sincs. Abroszokat küldj, kedves, és csináltass belőlük egy szép függönyt is. Holnap megyek Pozsonyba vendékszerepelni. öt napig maradok. Csókollak sokszor és maradok a tied

Mari.

1883 május 25.

Budapest.

Édes Kedves!

Abroszt! abroszt! abroszt! — Mert tudod-é, hogy még az enyémről is le kellett mondanom, egy kedves kollégám kedvéért.

S most kimondhatatlanul hiányzik az asztalomról, — nem küldhetsz annyit, amennyit szívesen ne vennék, és mentül előbb, antul jobb!!!

Ölel

Marid.

1883 május 30.

Budapest.

Miimim! Ne bosszants már azzal a jegy árával, mert bizony Isten megfizetem neked azt a lágytojást, amiket negyed — vagy harmadéve a próbákra fölküldtél! — Te kiállhatatlan vénkisasszony, Te!! — Ezekután ezerszer csókollak és köszönöm az abroszt; gyönyörű; csak küldenél százat! csak küldenél! Öllelek és maradok mindig szerető

Nyűgöd.

1883 június 14.

Budapest.

Kedves, jó Mimim!

Rendkívüli örömet szerzett kedves leveled, mely ismét igaz barátságodnak egy csálhatatlan biztosítéka. Szép tervedet értem, kedves, melyet számunkra szántál, — köszönöm, gyönyörű, de az idénre, kedvesem, már igen határozott tervem az, hogy hazamenjek, várnak is, — de eltekintve ettől, olyan célt tűztem ki magam elé, szívem, amelynek eléréséhez tetőtől talpig össze kell szednem minden tehetségemet és minden *időmet!* Következésképp e két hónapból sem

mulathatok el egyetlen hetet sem, tanulok, tanulok, tanulok — s ha Isten engedi, még hallasz róla! — Kis húgom iránti érdeklődésedet ő maga fogja megköszönni és jövő terveit is fölfedi előtted. Nagyon szeret.

Most, kedves, engedd megköszönnöm aranyos gondolatodat, hogy nekem azt a tálast vetted!! — Hát a gondolatainkban olvastál, hát vágyainkat érezted? — hisz én sohasem említettem előtted ilyesmit, holott Fesztyvel már régóta ábrándozunk róla! sőt, éppen tegnap említette, hogy készíttetni fog egyet és szobájába helyezni, — már most elképzelheted, mily örömteljes meglepetést okozott mai leveled!

Kérünk, kedves Mimim, eszerint «mind a ketten, ne terheltessél az ígért tárgyakat, úgymint tálat, korsót, tálast azonnal (fizetetlenül) Feszty Árpád címére — *Ó-Gyalla, utolsó vasútállomás Érsek-Újvár* — elküldeni; azaz, „add uram Isten, de mindjárt”, mert Árpád festeni akarja rögtön! Hogy örül neki! sokszor üdvözl és előre is csókolja érte a kezedet, valamint arra is kér, ne mulaszd el a hímezett vásznakat összevásárolni! a meglevőkből már is összeállítottunk műterme számára egy ottoman terítőt, egy pár párnával, olyanformát, mint minő a bársony lesz: csak affajta csipke kéne hozzá! Széles is, keskeny is.

A tálast, úgy hiszem, kedves, gyékénybe bekötve lenne jó földadni. Tudod mit, édes, jó Mimikém, — add Te azt oda a speditőrnek és az adja a vasútra per fracht, — különben, ami költséged lesz vele, édes, azt kérlek, egy krajcárig tudasd ám velem, mert ne feledd, hogy kereskedő vagy! nem szabad pazarolnod!

És most öllelek. Mikor az ősszel Pestre jössz, gyönyörködni fogsz kedves kis lakásomban. Reménylem!

Isten veled. Üdvözöllek Fesztyvel együtt, ő kezedet, én szemedet csókolom és maradok szerető

Marid.

Ajtainét sokszor üdvözlöm, — most, most bizony szüksége volna rá szegény kis Cornéliánknak, aki ott künn Kelenföldön az Erzsébet sósfürdőben unatkozik.

101.

1883 június 18.

Budapest.

Kedves!

Mindent megtartok. Mindent köszönök!! Csodaszép!
— Ha, mit még ilyesmit találsz, csak küldd ám! Kivált abroszt és olyan hosszú stráfot. Kérlek alássan, küldj nekem valami 10 méter vagy több olyan gyönyörű vásznat, amelyből az abroszok vannak. Még jobb volna, ha már vi-seltes volna, nem új, például lepedőket?

Marid.

102.

1883.

Budapest.

Kedves jó Mimim!

Reméljük, hogy eddig szerencsésen otthon vagy, s édes Anyád aggodalma fölösleges volt? Azért itt küldöm a sürgöny nyugtát, vedd föl a pénzt és tedd zsebre; nem sürgönyöztem, mert veled együtt érkezett volna meg.

A ládika megérkezett ám! Köszönjük tartalmát! Pompás körték!

Tudd meg kérlek, hogy az oláh asszonyok hová használják az ilyen hosszú vászonzsalagot?

Pappnéval beszéltem, nagy érdekléssel és érzékenyen szólt rólad. — Miért van itt, még meg nem tudhattam, de majd megírom.

Isten áldjon meg, ölel szerető

Marid.

103.

1883.

Budapest.

Kedves jó Mimim!

Hát csakugyan nem köszöntem én meg neked a kedves küldeményedet, melynek Feszty annyira örült? Ez borzasztó feledékenység! Az Isten áldjon meg, ne vedd rossz néven, tudod a helyzetét az olyan nőnek, aki kenyérkereső

gazdája, meg gondos gazdálkodó gazdasszonya is házának. Te tudod mi ez! Hát elfelejtettem. Azt hittem, már megköszöntem. Gyere csak, szívem, tudod, hogy mindig őszintén örülök, ha látlak, — jöjj csak minél előbb, hadd beszél-gessünk megint egyszer személyesen, hadd köszönjem szó-val, ezt, és még annyi jószágodat! Csak e hó 17-ikén nem le-szek itthon. Józsi öcsém esküszik, ott leszek nászasszony, Győrött.

Ha találsz szép parasztvarrást, hozz kedves.

Beteg mostanság csak harmadnapja voltam, de kis asszony baj: ki híresztelhetette, hogy nagy beteg voltam?

Hogy fog a lakásom Neked tetszeni! —[!] Majd meglá-tod — egészen kedves lakás. Csak jöjj kedvesem, örömmel vár mindig szerető

Marid.

104.

1883.

Budapest.

Kedves Fiam! Már mondtam, hogy ezt a pénzt itt ki nem adják.

A hivatalban mondták, hogy Kolozsvárt kell kérni. A cselédeimnek, ennek a komisznak ügysem adtam volna.

Most újra ott voltunk, vele, s elkergettek no.

Ha szép hímzést találsz, küldj kérlek.

Feszty isf üdvözöl, én is. öllelek és maradok

Marid.

105.

1883.

Budapest.

Kedves jó Mimim!

Ezer köszönetet és üdvözetet adj át részemről En-gelné Önegységának, rendkívüli jószágáért! Roppantul meg-lepett, hogy ily gyorsan elkészítette, azt a roppant két pár-nát, — kérlek, ha valamiben szolgálatára lehetek egyszer-másszor, ajánld föl neki készségemet. Most pedig tisztele-tem és köszönetem fejében ezt a képet küldöm neki.

Neked is édes Angyalom igen köszönöm a sok fárad-
ságodat, — hát még Illus a szép kalapot! Sok köszönetet és
kézcsókját küldi érte.

Négy nap múlva utazunk haza. Illust többé nem hozom
vissza, színésznő akar lenni, — legyen hazulról, tőlem ne.

Cornelia sokat emleget téged, úgy látom nagyon meg-
szeretett!

Ha hímezést veszel kedvesem, augusztus közepéig ne
küldd, mert Szemerén leszek.

Isten veled, öllelek szeretettel és vagyok mindig híved

Mari.

106.

1883 szeptember 12.

Budapest.

Kedves Mimim!

Te angyal vagy! Édesanyád is angyal. Persze, öreg an-
gyal, de azért én nem szeretem kevésbbé.

Jól vagyok. Szeretnék Kolozsvárra menni egypár hét
múlva. De azok a fülüket se mozdítják?

Nyitrán voltam játszani. Óriási lelkesedés és készpénz
fizetés.

Egész Pestig kísért egypár lelkes honfi!

Egy kicsit megint köhögök — nyitrai szerzemény —
bizony, — minden este tánc, bankett, szánkázás.

Ne küldd a pénzt, — majd, ha valami igazi szépet
látasz, véletlenül, egyszer, azt küldd.

Tapogatózz, hogy kellek-é vagy hét-nyolc hét múlva?
ölel szerető híved

Jászai.

Az a tanár még most sem felelt a levelemre??

107.

1883 szeptember 22.

Budapest.

Kedves Mimim!

Köszönöm kedves gondoskodásodat. Igazán fáradha-
tlan vagy értünk.

Tehát 1-ször az abroszt megtartjuk: a lapra előfizetek.

Kovács nem beszélt velem, de a felesége írt egy szép levelet, kilátásba helyezvén októberre vendégszerepléseimet ott.

Akkor szeretném Ilust magammal vinni és személyesen megmutatni.

Elfogadsz-e szállásra, ha elsül vendégeskedésem?

Különben addig még látlak.

Az előadásnak általában nagyobb sikere volt, mint amekkorát a lapok constatáltak. Paulay boldog és vele együtt mi is.

Ruháim gyönyörűen sikerültek.

Mikor jönni fogsz, írd meg előre, majd foglalok helyet számodra a Tragédiára.

Az ajándék abroszt köszönjük és ölelünk!

Mari.

108.

1883 október 14.

Budapest.

Kedves jó Mimim!

Rendben vagyunk kedves, rendben, de még tökéletesbben rendbejövünk, ha nem sokat nézed, hogy Lizivel, vagy anélkül jössz, — hanem akárhogyan jössz, hát ide szállsz. Punktum. Tudod, hogy nagyon szeretem a kis Lizit.

Nagyon jó volna, ha úgy jönnél, hogy jövő vasárnap, azaz október 21-ikén itt lehetnél, Ember tragédiájára. Írd meg egy lapon, foglaljak-é helyet?

örülök, hogy jössz!

Pappné, képzeld, három hétig itt ült Cornéliánál lányostól (rossz nevelésű, kellemetlen leány), pedig szegény kis Cornéliám olyan beteges izgatott úgy is!

Aztán képzeld — nem esznek ám főtt marhahúst!

Végre most hétfőn elmentek. Pepi csak jó, tudod, de az a lány!

Viszontlátásig ölel csókol

Marid.

Majd a székét is megköszönjük, csak megkapjuk! Abrosz nincs?

181

109.

1883

Budapest

Kedves Mimim!

Itt a jegyek. 6 frt. Tartozom 10-zel.

Kapsz még 4 frt 40 x.

Kérlek holnap ebédre Engelné úrhölgygel együtt.

Eddig úgysem beszélhettem veled, hát majd holnap.

Ölel

Mari

110.

Kedves jó Mimim!

Az az izraelita úr olyan plüshet küldött ide, hogy még pokrócnak is komisz volna, — visszaküldtem. Nem érdemes földolgozni, — hát még M..... kezébe adni. — Majd veszek én olyan bársonyt, mint az én új ruhám, és megcsináltatom magamnak, s leküldöm neked kölcsön, nekem úgyis csak tavaszra kell. Várj hát egy kicsit. A ruhát nem adják.

111.

1883 november 5.

Budapest.

Kedves Mimim!

Itt küldöm végre a kalapot. Pompás. Az árát még nem tudom.

A bársonyt is Müller adta hozzá, nem kaptunk Pesten, — ez éppen olyan, mint az én ruhám, — tavasszal elhozom, vagy alkalmilag visszaküldöd.

A ruhát eladták 70 írtért, már nem kapható. — Kérlek, ha szép himzést találsz, végy.

ölelünk híveid

Jászai.

112.

1883 november 27.

Budapest.

Kedves Mimikém!

Hát csak nem hiszed, hogy a nyakadon hagyom azt a fránya rongyot, ha az a gazember vissza nem veszi. De vissza mindenesetre vissza akartuk küldeni, hogy tudja meg a zsidó, hogy ismerjük az értéktelenségét és ha rászédett is, de megmondom neki a titulusát februárban, csak menjek el. Add neki vissza és fizesd ki a szentelent, hanem írd meg nekem a nevét és a címét. Azért a másik tükörért sem értetem én száz forintot szívem, hanem pl. húszat, — mert ott-létemkor 15-öt ígértem érte, ha jól emlékszem.

Tudod kedves, az más *fajta*, üveg a rámája is? Ugye? No, ezt majd leszámoljuk a gyűrűbe és bele nem halok, hanem a zsidónak jaj!

113.

1884.

Budapest.

Kedves Mimim!

Voltam Müllernél ma. Mondhatom, hogy minden kálap *igen magas*.

Ez a karaktere valamennyinek.

Előszedettem egész boltját, mind igen magas, cylinder-forma kalap, elől és oldalt sok, nagy dísszel, nagy röpke szalag-kokárdák és toll-bokréták a leggyakoribbak. Nagyon sok a sötét sárga barnával. A dísz többnyire így van: a közepén van bársony, vagy egyébbel átsavarva, nem pedig mindjárt a karima fölött. — Majdnem mind egyforma, csak az a különbség, hogy némelyiknek keskeny, másnak nagyon széles a karimája és előre áll, vagy féloldalt föl van csapva, és ott dísz sok.

A babát, sapkát köszönöm, szeretnék látni téged. Azt mondom, úgy jöjj Mimikém, hogy itt maradj nálam egy darabig. Úgy nem ülsz meg tudom, mint én nálad.

Rossz; napom van ma. Most írtam meg Paulaynak,

hogy holnap nem játszhatom Kendi-t, beteg vagyok. Új darab.

Isten áldjon. Ölel

Marid.

114.

1884 március 18.

Budapest.

Kedves Angyalom!

Hadat üzenvén Müllernek, (visszaküldvén a kalapot) ezennel kinevezlek udvari divatárusnőmmé és mint ilyent, kérek, kösd be a baba fejét úgy, ahogy én láttam Kolozsvárott — nem tudom, oláh, vagy magyar asszonyok voltak-é, de gondolkozz csak, olyan harcias, sisak-forma kifejezést ad a fejnek, van három kendő is a fejükön: egyikkel a fej bekötve, másikkal a homlokon átszorítva, harmadikkal mintha az áll volna fölkötte? Hanem hátul a feje búbján úgy szélesbe megy, — mi van ott?

Kérlek alássan, ezt rögtön tanulmányozd, kösdd be azon módon a baba fejét és küldd szívem; mert Kendi Margitnak úgy lesz a feje bekötve hímzett patyolattal, ha Te kegyes lesz hozzám? Csak semmit ne változtass! Egészen úgy kösdd, mint ők, a parasztok.

Árpádka nagyon tisztel, ugyancsak örült, hogy nálad voltam! Óh, ki sem mondhatom mennyire!

Annyi fotográfiát küldtem Kolosvárra, hogy még! Viko-lonénk, Bánffyénak, kis Szász K.-nak, látod, még Somogyinénak is. — Ügy hívják? Nem tudtam bizonyosan, más-képp ráírtam volna. Az az, amin nincs név. Most Isten áldjon.

Hallod, még azt beszélik kolozsváriak, hogy én 250 forintért játsztam esténként!

Megyek ám Sz. Fehérvárra is Évázni! Ott többet kapok, mint Kolozsvárt.

Kovácséknak elküldtem — tudod, a könyvecskét. —r Vájjon megmondja az az asszony az urának, vagy egyenesen a nyakára hág,

Mari.

Ha nem kapsz a sapkára megfelelő antik aranyat, tégy a küldött arany csipke alá erős vörös bélést.

Marid.

115.

1884 május 22.

Budapest.

Tisztelt
Kedves Mimim!

Mecénásunk!

Most el nem gondolod miért írok!

Hát eszembe jutott, hogy mondtad, „vágyol egy képre Feszty-től, kérdezzem meg mennyiért festene egyet”, én, — anélkül, hogy nevet mondtam volna neki, mert akkor igazán meg nem csinálja, ha tudja, hogy barátnőmnek kell — szégyen azt hiszi udvariasságból nem volna neki szabad árat mondani, — és pedig, miután ő is a munkájából él, hát ingyen nem fest, azt mondja (elvé), még a szüleinek sem. — hát én ezt tudva, — tapasztalásból, — mecsem mondtam, hogy kinek kell, csak azt mondtam, a lehető legolcsóbb áron egy kis szép képet, mintha a testvéremnek festené és ő azt mondta, jól van, most megcsinálhatná csak mondjam meg neki a tárgyat határozottan, és hogy 100 forintért megfesti.

Majd mikor nálad lesz már a kép, akkor megmondhatjuk neki.

Hát kérlek, ha van szándékod tőle képet rendelni, írd meg határozottan a tárgyát, esteli, reggeli hangulat legyen, pusztá legyen vagy faluvég, vagy mi gondolatod van e tárgyban? Megmaradsz a kútágas-nál?

Ha egészen lemondtal az eszméről azt is megírd, de én azt hiszem, hogy mindig másfél áron túladhatsz rajta, ha megunod, mert az ő képeit nagyon veszik, a mostani nagy sikerei után.

Tudod-é, hogy én beteges vagyok, — és az Erzsébet-fürdőn Buda mellett! De leveledet azért megkapom, ölel

Mari,

116.

1884. november 23.

Budapest.

Kedves jó Mimim!

Igazán! igazán, semmivel sem tartozol.

Nem tudom nincs-é megfordítva, alighanem.

Köszönöm a kancsót, miszpicket — s hogy még több köszönni valóm legyen, hát kérlek, ne mulassz el semmi alkalmat, hímezett vásznak vásárlására. Kérlek, végy, vagy vetess, amennyit csak lehet.

ölel híved

Mari.

117.

1885 január 22,

Budapest.

Kedves öregem!

No neked ugyan korlátlan a hiteled itt Pesten; 30 forintért pöröltetni magát! Szép üzletember vagy.

Aztán még megtetézi azzal, hogy egy komédiásnéval akarja kifizettetni! Haha! Csakis Elektra szakállára oldották föl a port. Hála Neki! Mert csak nem képzelted komolyan te szerencsétlen Masamód, hogy egy ilyen kutya vendégszerepléstelen esztendőben a te komédiásnédnak több a pénze, mint neked?

Hanem hát egyelőre megnyugodott az éhes vadállat, majd februárban hozok pénzt egy bizonyos Kolozsvár nevű fészekből, és ezt a 30 forintot leeszem ott egy Mihálisi nevű vénkisasszonynál — és — punktum. Mert az bizonyos, hogy ha élek, hát megyek.

Milyen édes kedves asszony az a Bánffyiné! Képzeld, gratulált nekem egy névjegyem! Szeretném a kezét megcsókolni.

No majd azt is februárban. Addig is ölel

Miriád.

118.

1885 február 17.

Budapest.

Kedves öregem! (én is a tied!) Csak most jutok hozzá, hogy egy köszöntést küldjek és ezt a kifizetett számlát.

Nem vagyok jól, ezért keveset írok, de mindig szeretlek és vagyok igaz híved

Mari.

119.

1885 március 24.

Budapest.

Kedves Jóm!

Levélkédet az ágyban kaptam — aztán elkeveredett, és elfeledtem e percig: pedig Árpádka mondta, hogy kérjélek; csak végy, ami szépet látsz.

Csakhogymost már késő, ugye? Be kár!

Ezennel kérek édes Mimim, ha csinosat látsz effaját, csak vedd meg, mi mindig szeretjük.

Reményelem jól vagy? Én most meglehetősen.

írhatnál néha magadról, háztájadról. — Igaz, tudom, hogy mennyi munkával élsz. Köszönjük megemlékezéseted, üdvözlünk mind a ketten, és öllelek és várlak: mert hiszem, nemsokára jössz, hisz tavaszodik.

Isten veled!

Jászaid.

120.

1885 augusztus 13.

Szolnok.

Te Mimi! Hagyj békét azoknak a buta leveleknek azt mondom, ne légy elfogult, ne légy nevetséges Te rajongó lány Te. Azt gondolod, mert Te szeretsz és tetszik, amit mondok, hát abban más is gyönyörködik. Olyan vagy, mint az elfogult anya, mindig az én nagyságomat emlegeted, ne szégyeníts meg hallod-é az előtt az érdekes fiú előtt, ne mutasd meg neki, amit neked írok, ne mutass meg a világnak pongyolában, az csak ránk kettőnkre tartozik.

Mondd meg inkább a kis Pelelenek, kéretem szépen, küldje már a rózsaszín cipőcskéket, mert várom. Ő érteni fogja, csak ezt mondd. Két nap múlva otthon leszek.

Nos szegény Angyalom, hull most rád az áldás, de

csüstül ám! Nyolc gyerek. Mit csinálsz velük; ne hamarkodd el. Hányat veszel magadhoz?

Nem való neked az, elrontod őket a szeretetteddel.

Braunnak is lesz fia!

Palikát szeptemberben magához veszi.

Ha találkozol velük — csókold meg nevemben.

A „hála harisnya”? nem rossz és igaz. Jó becsületes vastag fonalból van, egy életre szól. Ládd-é, csakugyan állítottam magamnak, akaratom ellen emlékoszlopot, Jászainak hívják azt a gépet, amelyik még sok sok évtizedig fog élni, szuszogni és zakatolni, miután én már igen csendes ember leszek és a hátamon fekvé elmélkedem az ember végzetén, mely már akkor nem lesz előttem titok, mint ma.

Az egyetlen, ami megédesíti az életet, a szeretet, és ha az ember magánál is gyöngébb és szánandóbb férgeggel egy kis jót tehet. Csak ezt az örömet ismerem.

Azért légy nyugodt játszom, játszom a szegényeidnek amint eljuthatok hozzátok. Addig pedig öllek híven

Mi iád.

121.

1885.

Arad, kedd este.

Édes, kedves, jó Mimim!

Sírhatnék szegény Marid! ah haj! Itt búsulok utánad és az édes Kolozsvár után, egy borzasztó elegáns vörös bársony szobában — sajnálj! — De mégse — három isteni kozsvári tojás a hasamban, — egy pohár mennyei Dávid-bor vele, — mert az a Dávid király minden gazdagságával ilyet nem vehetett volna! Tehát félig jól érezném magamat, — ah de Ti! Mi pótolja nekem a Te édes jó arcodat, mely nem szűnt meg türelmes, figyelmes, és vidám lenni, ha rám nézett! Hogyan is, mikor is fogom én a Te jóságodat meghálálni kedves leány?

öllek egész szívemmel.

Édesanyádnak kezét csókolom. Úgy tűnik föl most otltétem, mintha csak álom lett volna.

Ej édes Szívem, hogy másik levelet ne kelljen ívjak, nagyon szépen kérlek, üzenj, kinek is? Földessi vagy Ivánffinak — Gerő Lina által, hogy az Antonius-Cleopatra darabomat azonnal küldjék ide Aradra, az sok pénzemben van, és itt is kell, mert az igazgató azzal fogadott, hogy megtoldjuk a négyvet!

Ugyan szívem, mit mond a közönség Cleopatráról? Jó volt megugranom utána mi? Szidnak az asszonyok? Írj, küldj lapot! Nem mentem he búcsúzni ma reggel, nehogy fölverjelek — és most mégis bánom, hogy meg nem csókoltalak, — ki tudja mikor látlak megint. A kis Luccsi — keres? — hogy sírt ma reggel.

Isten veletek, öllelek és vagyok szerető híved

Jászai.

A könyvem ugye otthon lesz mire hazamegyek?

122.

1885 november 7.

Budapest.

Kedvesem!

Küldeményed a legnagyobb tetszésre talált és épp oly örömmel fogadtatott Árpád barátunk által, aki éppen itt volt. Azonnal ki is fizette: 30 forintot — annyi jár most neked — de én, — bocsáss meg! — elköltöttem a pénzt. Kérlek, ha sürgős, egy lev. lapon csak annyit írf: „kell” és ott lesz. A vörös varrottat azonnal küldd; sőt ha van még abrosz, azt is; kér és ölel

Marid.

Nem tudom édesem, miféle „képről” beszélsz?

123.

1885 november 13.

Budapest.

Nem édes Mimim, valami csodálatos, mert oktalan ellenszenvet éreztem mindig az „Öreg úr” iránt: hanem most Á. miatt igen sajnálom, hogy baja van,

Kérlek írd meg a jó Cs..... i úr keresztnévét, hadd küldjek egy „szép” képet neki.

Varrott, mindig kell is a szép! Kivált abrosz.
Puliszka?! Beh jó is volna! B eh jó is lesz. Ölel

Marid.

124.

1885 november 18;

Budapest.

Kedves jó Mimim!

Bocsáss meg lustaságomért, de utálok az írást; meg annyira el vagyok foglalva, hogy fogalmad nincs róla! Kilencc angol órám van hetenként, Cleopatrára készülök, s ez nagyobb dolog, mint Éva! Játszom is és 4 napja a torkom fáj. Tanulok is tudod, hát bizony keservesen jutok egyébehez.

Hanem most egyszerre köszönöm a küldeményeket. A kanalat nem tartom meg, de az Istenért ne siettesen úgy az illető, hiszen nem szököm meg vele! Majd visszaküldöm, Árpád kéret a paraszt székért. Küldesd el.

Ha a télen még kapsz hímzéseket, *abroszt*, törülközőt, vagy bármit, csak végy, kérlek én is: majd a gyűrűbe bele számítjuk; mely készül, Annál a háznál, ahol Békéssyéknel laktam, szemben Vikolnéval. tudod? volt egy régi tükör, melyre alkudtam — a ráhája is tükör, tudod? — Most megadnám érte, amit kérnek. — Ha tudsz valahol olyan régi tükröt, megvehetned! A mostani küldeményt és a széket láthatatlanban is köszönöm.

A kanállal majd küldök egy angol újságot (eltedd), abban van egy élő sakk-partie, ajánld az úrnőknek, ez legújabb, Angliában megcsinálták. Ezt annyival inkább ajánlom, mivel Árpádnak sincs ennél jobb ideája, csak azt mondja, hogy magyar urak csináljanak Magyar Királyi udvart, mint az Angolok Angolt. — Legyenek ők is büszkék a mik, és ne majmoljanak mindig idegent.

Ölel

Marid.

125.

1885 november 24.

Budapest

Kedves jó Mimim!

Bocsáss meg, hogy a tükröt visszaküldtem, de valóban és igazán *semmi* értéke sincs. Nem tíz, de két forintot sem ér. Nekünk semennyiért sem kellene.

Add vissza édesem (ha veszteséggel, hát inkább fizetem) de szabadulj meg tőle és légy óvatos régiségek bevásárlásával, mert nem minden értékes, ami régi!

Most nincs időm többre.
Isten veled, ölel

Marid.

126.

1886 február 7.

Budapest.

Kedves Mimim!

Tehát — a kosarat viszem, *nem* üresen, *magamat is* benne, 14-én a gyorsvonaton. Gondolom este 9-kor ér oda. 15-én játszom. Előbb nem mehetek, mert 13-án itt Széchy.

Isten Veled! Képelem milyen kiállhatatlan leszek megint! Ott leszek ám beteg is.

ölellek. Viszontlátásig is híved

Mari.

127.

1886 június 2.

Budapest.

Mimim kérlek, küldd ám minél előbb azt a Krisztust annak a zsidónak, mert rajtam keresgéli. Isten veled. Sietek, nem vagyok magam. Itt van ő! Lesz már fénykép! Tegnap voltunk Kozmatánál. Árpád csupán, pusztán a Te kedvedért vetette le Magát. Így mondta, ezt üzeni.

Ölel szerető

Marid.

1886 november 12.

Budapest.

Hja! Kedves barátom, ha Te így rám ijesztesz, akkor nincs mit tenni, mint meghunyászkodva engedelmeskedni!

Rögtön írtam Bodornénak. Köszönöm, hogy erre figyelmeztettél. Itt a levél, olvasd el és ragaszd le, aztán kérlek küldd el neki a neki dedikált képpel együtt.

Küldöm Árpád képét is, ideiglenesen: mert igazán rossz képe. Komolyan kérlek, hogy eldugd, mert ha Árpád megtudja, hogy ebből adtam, megver, — vagy még rosszabb történik!

Vikolnénak és Óvárínénak is küldd el, ezer üdvözetemmel, ezeket a képeket.

Demjénhez? Tedd ki a magadét.

Árpádka most nincs itt, a térítőért az ő nevében nem merek 10 forintnál többet ígérni. Nem is olyan nemes ám ez, mint a többi.

A számadást eltévesztetted. Úgy van, ahogy én írtam. 22 frt a nagy csomó, 7 frt 50 χ maradt az első küldeményből, (mert Árpád csak 10 frt adott előre? Nem?) ez harminc forint, a mai két darab 5 frt, — mert azt okvetlenül megtartom — összesen 35 flör, melyet 18-ikán küldök; köszönettel.

A lakás? Szép? jó! — Hajh, jó is volna megpróbálni! Hanem föltételeim lesznek, azt előre megmondom. Hiszen Te azt nagyrészt az én kedvemért vetted ki, — hát bele is megyek, ha megfizethetek érte tudod? Te ha az orrod hegyit bedugod is hozzám, már kötelezettségedről beszélsz, úgy, hogy csupa kiállhatatlanság vagy — és fizetsz, nekem, és a cselédeknek, mint egy keleti fejedelem — én? — én hetekig válogatok, parancsolok, kényeskedem a házadnál, — hát jó, de fizetni akarok. Ne félj, nem többet, mint a ven. déglőben és ezenfelül milyen lekötelezted leszek! Tudd meg, hogy oly önző vagyok, hogy ezt is a saját kényelmeimért akarom.

Hanem ez köztünk marad. A számadást értem.

Bizony, egyhamar nem nyalta meg Kolozsvár olyan elő adástól a szájaszélét, mintha én most Cleopatrát és Lecouvreurt, meg Kendi-t eljátszom, nem is említve Antigonét, amire, mint Ferenczi Zoltán úr írja — Te Mimi, kérlek

mondd meg neki, ne írjon Kassánénak, mert kiokádóm rá, amit aznap ettem!

Harmadnapja írt ez az úr, és tudatta, hogy márciusra várnak, hogy Antigonét tanulják: de Mimi, — ha vén lányban megáll a szó — hát ez megálljon benned! Mindent *elronthatnánk* korai hírekkel.

Az apró csipke nem igen kell. Aztán méregdrága. 5—6 frt, igen, de nem *húsz!*

A — szerinted — szép abroszt megmutatom Árpádnak, de ha ő meg nem veszi is, hiszen el tudja adni, kicsit olcsóbbért?

Emma majd megbolondult, úgy örült a két kalapnak! — A kis leányt már apámékhoz vittem — ezerszer csokolja érte a kezedet.

Hanem, hogy neked se lesz életedben még olyan házad sem, mint amilyenből kiköltöztél, — ezt megjövendölni sem kell valami prófétai lélek! Pazarló, ölel

Marid.

129.

1887.

Budapest.

Kedves Mimim!

Igen megéheztünk itt Pesten — ott nálatok pompás sonkák lógicsálnak Pál Andrásnál, — van nekem Kolozsvárt 10 pengő frtom — öt az Eveline nagyságánál, kérd meg tőle az Isten áldjon meg: adtam neki érte egy újdonatúj brokát derekat — és csinált nekem ezer forint kárt — hogy végre adja meg azt az 5 forintot! Te pedig kedves, végy rajta két kis malacsonkát és küldd el — majd ha pénzed lesz, a Te ői forintodon is két pici sonkát küldj, ha valamit rá kell fizetni, majd megadom.

Látod a lapokból mennyit játszom — már úgy fáj a mellem, — és arra a füstöli nagyon jót tesz!

Itt küldi Árpád a képét — és bocsánatot kér azért, hogy olyan rendetlen az ígérete megtartásában, ele attól fél, hogy már nehezen le&z másforma!

isten veled. Ölelünk és üdvözlünk híved

Jászai.

1887. január 5.

Budapest

Kedves Mimim!

Végre lélegzetet vehetek a sok ünnep, játék és dolog után, és megköszönhetem szíves fáradságodat, a sonkák elküldésével.

Leveled vétele percében rögtön leültem és írtam egy nyugtát annak a kisasszonynak, — de olyan indulatban voltam, hogy jobbnak láttam, — saját méltóságom érdekében — el nem küldeni. Ismétlem, csak magam iránt való tiszteletből nem tettem, mert ő mindent megérdemel arcátlanságáért.

Amint a szabóm a kezéből kiadta azt a rózsaszín brokát derekat, azon módon vitte el tőlem, öt forintért!

És kételkedni bennem! öt millió vagy öt oszt. ért forintért, ez oly szemtelenség attól a kisasszonytól, amit nem felejték el neki! Kérlek is édes Mimim, olvasd el ezen levelemet neki.

Fáradságodat mégegyszer köszönöm. Hiszen különben is cserében volt. Azért bátorkodtam hozzád fordulni érte, mert ha jól emlékszem én is végeztem itt kereskedőknél apró kommissiókat. Azért mondom ezt kedvesem, mert Te is egy kicsit kedvetlen hangon írsz. Isten veled.

Minden jót kívánva neked az új évre, magamat ezen túl is barátságodba ajánlva maradok mindig tisztelő híved

Jászai.

131.

1887 január 12.

Budapest.

Kedves Mimi!

Egy-két éjszaka nálam is elalszol, reményilem nem zsenírozzuk egymást, — ha egyedül jársz, mindig van itt egy párna a fejed alá.

Elvárlak híved.

Levelednek örültem.

Jászai.

1887. február 1.

Budapest

Kedves Mimim!

Nem írhattam eddig édeáem, — beteg vagyok már harmadik hete. Attól félek, hogy a vendégszereplés füstbe megy!

Intendánsunkkal még nem beszélhettem felőle.

Ami tervedet illeti szívem; tégy amit Te és barátaim jónak látnak. Ami természetes az mind helyes és igaz, csak ha én innen rendezném, az volna helytelen és ízléstelen, de ha onnan a maga fejéből csak két csizmadiáné írna is értem a grófnénak, az szép és megható volna, akár lenne eredménye, akár nem.

Dacára, hogy harcban állok az igazgatóságommal, még nem mondtam le a Kolozsvárra menetelről, csak ma, semmit nem írhatok felőle.

Isten veled. A kosár ittmaradásának nem vagyok oka, — többet nem tehettem, mint rájuk parancsolni, — dehát a cseléd, — kérek végy egyet költségemre.

Szíves fáradságodat szívből köszönöm, a rendéa-voua-t is! óh azt is! ennek a tételnek jót neveltünk — leveledben — Árpádkával. Az a hallgatag úr, akit itt találtál, neki volt egy ismerőse: ami azonban, azt hiszem — nem gátolná abban, hogy nekem egy kicsit udvaroljon, ha egyáltalában az az úr beszélni tudna, de két nap alatt éppen egyet szólt. Most Isten veled édes Mimim-, ölel, talán a viszontlátásig híved

í

Jászai.

1887 február 12.

Budapest.

Édes szívem!

Hát, ha a jó Isten is úgy akarja, már ott leszek 14-ikén. Az a kétíves Csergedi!

Itt ez a pár kép — tetesd ki valahová kirakatba, igen?
Kell egy kis reklám, mert *felibe* megyek!!
ölellek

Mari.

134.

1887 március 4.

Budapest.

Kedves kis Mimikém!

Végre van egy szabad percem számodra, mennyi dologra értem, haza!

Ma, még ma egy óriási föladat vár rám: a nagy hangverseny, melytől jobban félek, mint Phaedrától valaha. — De azért nem mulasztom tovább egy nappal se, irántad való hálám és köszönetemnek kifejezést adni, legalább egy-két szóval.

Az Album megjött, mily kedves, csak most érzem!

Köszönet neked mindenért, kedvesem. Árpádka úgy örül az egésznek, hogy nem hittem volna.

A poudre bizony hozzám került. Küldöm az árát és a derékbélelését, mit nem drágálok.

A fejkötőnek nagyon örülök, ha olyanra lennél kegyes megcsinálni, mint a Széchy fejkötőm, azaz: egészen a nagy fejemhez simuljon, és elől egy Stuartos hegye legyen, a széleire egy sor finom gyöngy, sűrűn, szép lenne?

Arad is remekül viselte magát irántam. Milyen vendéglős! Pesti. Mily remek selymeket kaptam a koszorúkon! bordó, rósa, changent és fehérét.

A szalmakalapot, mit csinálni fogsz a nyárra, Olaszországban fogom hordani. Árpádka oda vágyik velem és tegnap elhatároztuk, hogy ha jó Isten éltet, ott töltünk hat hetet.

Édesem, Isten veled.

Anyád kezét csókolom.

Luccsit ölelem.

Maradok híved

Mari.

1887 március 19.

Kedves, jó Mimim!

Bizony, sok dolgot adok én neked még a távolból is. — Köszönöm jószágodat. Mást, ezúttal, nem tehetek.

Az a drága borocska biz jó volna hordóstól, mindenes-től. Nem kerül annyiba, hogy meg ne érné.

Ha Dávid úrék oly kegyesek akarnának lenni és az egész gondot egy „speditőrének átadnák, — előbb a hordót saját pecsétjökkel lepecsételvén, — én a pénzt azonnal küldenem és melléje legforróbb köszönetemet!

Neked pedig, kedves, ölelésemet és csókjaimat mindenért! Híved

Jászai.

1887 május. Vasárnap.

Budapest.

Látod, Te lány, hogy milyen egy vénlány!? Nyakas, önfejű, kiállhatatlan. — Úgy kell aztán neki, ha a „Kund-csaft” megszékírozza és visszaküldözi a kalapját, miért *nem akarja megnézni* a fejbőséget!

Először: jelentem, hogy a kalap csak a fejem búbján áll meg nagy peckesen, ami igen stílszerű lenne ugyan a választások alkalmával, ha polgári jogaimat, mint kortes és választópolgár gyakorolhatnám itt a Józsefvárosban, de mint okos, nyugodt, sőt maradi polgárnőnek, egy kissé rossznéven vehetné a világ ezt a túl kackiás világlenezést.

Másodszor: úgy látszik elfeledted, hogy arra kértelek, csinálnál olyasvalamit, mint amit a Müller küldött — *nagy, lompos, igen könnyű* csipkekendővel díszített pongyolát?

Ezt elfeledted, szívem? — Ha teheted, küldj ilyet ölelő hívednek

Jászainak.

1887 június 26.

Marilla, Oravica.

Kedves Mimim!

Olyan messze vagyok hazulról, hogy csak most ért el leveled.

Felséges fenyves ez. A torkomért vagyok itt, javul is. Olyan levegőben tanulom a Medeát, mint az olvasztott gyémánt!

Már sokkal jobban vagyok.

A jegyekért, kérek, majd figyelmeztess otthon. A varrottat hozd, kérek. A pénzecskét küldjem, vagy hazamenet fizessem azonnal a zsidónak?

Isten áldjon meg, a viszontlátásig is, aminek nagyon örül szerető, ölelő

Jászaid.

1887.

Budapest.

Kedves öregem!

Szeretném sorjára fogni a mondanivalómat, de nincs több időm 15 percnél, pedig a derekamat „*muszaj*” küldem, úgy látom, különben kárt vall a vénkisasszony szépsége.

Küldöm ezt a derekat, Mimi; és ha neked jó, hát viseld egészséggel, én már parádéztam benne hat esztendeig, a molyok is kivették belőle a részüket, hát most már férjhez mehetsz benne, — annyit mondhatok, hogy azért egész Erdély-országotok össze nem varr ilyen páncélt; — ha a lyukat bestoppolod.

A kép? Gyönyörű! Nesze, küldök érte másikat. Te, Mimi! én igazán ilyen szép voltam ám azon a jubileumon!!

Jól tetted, hogy a tüket visszaadtad. Én is, hogy a tiédet elvesztettem. — A kis „*hummi*” igen jó — a többi is jöhet, akár Csergedi hozza, akár a — manó.

Te, öreg — hallottál már világeletemben akkora boldog diadalról, mint amekkora az enyim a Medeával!? Mi? De azért ne incommodáld magad, hogy ezért „*tollat ragadj*” és felelj. Ne szaporítsd a dicsőségemet, amivel tor-

kig laktam, — ha ezt színész mondja, kötve hidd! — inkább gondoskodj a hasamról, mert akármi legyen, ha tegnap az utolsó két gyűrűmet tettem zálogba, hogy ebédelhessek, — ami azonban nem gátol abban, hogy ez az ebéd felségesen jól essék.

Nos, most Isten áldjon. Légy nyugodt, a dicsőség nem fűj fel még olyanra, hogy veled ezentúl is szóba ne álljak, Te édes, öreg angyal, Te! Kivált, ha ilyen „kézzel fogható” eszközökkel beszélsz a szívem — alá.

Adieu, híved

Miria,

139.

1889 március 26.

Budapest.

Te édes, Jóm!

Akár megyek, akár nem az idén hozzátok, — tudni még semmit sem tudok ugyan róla, — jószágodat, meghívásodat szívemből köszönöm, Te is tiszta arany vagy. Áldjon meg az Isten.

Megismerkedtem itt a kedves, jó Peelle úrhölgygel, kolozsvári tartózkodásomra ő is kegyesen meghívott.

De úgy legyen, amint te akarod, szívem.

ölel hű

Jászaid.

öreg Mihálinét ne feledd!

140.

1889 május 15.

Budapest.

Édes, kedves Mimim!

Igen kérek, hogy a takarót azonnal küldd, egypár abrosz kíséretében, — azért, mert a csángó-kiállításba adom, mivel azok szakasztott ilyeneket csinálnak, hát gazdagítani akarom veled a kiállítást, az ő javukra lesz a jövedelem.

Ha a takaró nem kész, nem baj, van nekem egy eleven csángó menyecském, hozattam, — majd kiegészíti az! Tud az olyat varni! Azért hozattam, hogy cselédnek képezzem ki.

De mivel halljam meg neked azt a sok-sok jóságodat és fáradozásodat, kedves, jó Mimim? Majd találok rá módot, no, addig pedig fogadd szeretetteljes köszönetemet és parancsolj velem, ha valami dolgod lesz Pesten. A holmik árát küldöm, csak tudasd, mennyi?

Most Isten veled, öllelek és maradok mindig szerető barátod

Mari.

141.

1889 június. 7.

Kedves Mimim!

De okos lány is vagy te, hogy nem kaptál gusztust most arra a képre! Árpádka olyan nagy megrendeléseket kapott hamarjában, hogy meg nem csinálhatta volna, mert már belefogott azokat vázolni.

Most hát csak röviden üdvözöllek és kérlek, szíveskedj a kalapjaimat küldeni, mert már szeretnék elutazni. Úgy-e, hamar megkapom! Úgy-e, nagyon szép lesz! Küldök le még egyet, csináld meg azt is! Én jól vagyok. Hasonlót kívánva neked is, öllelek és üdvözöllek és maradok szerető

Marid,

142

1889 június 10.

Budapest.

Hát ez micsoda könnyelműség már megint, Te édes kii vén angyalom?! — Te, Mimi, hogy vénülünk, az angyalát!

Hát azt hiszed, Te tökéletlen fehérnép, hogy így szerezzük az emeletes házakat?

Ekkora nagy primadonnának, mint én vagyok, hogy mersz Te kalapokat ajándékozni? És még olyan aranyos gyönyörűséget, mint ez a fenyőtubusos, — hogy az embernek fájjon a szíve a visszaküldéstől és kénytelen legyen viselni: igazán gyönyörű! Az a csokor!! öllelek és üdvözöllek érte, — természetesen anélkül is — és maradok mindig forró szerető híved

Jászai,

A húgocskád ugyancsak nem jön.

Lizikét csókolom.

Hanem, szívem, most jut eszembe, hogy kérésem van hozzád!! Csinálj nekem egy *nem kicsiny* Stuart-fejkötőt, olyan fehér szövetből, vékonyból, hogy mosónak lássék, és tégy aztán külön melléje fátyolnak ugyanabból a szövetből annyit, hogy duplán földig érjen.

Ne legyen nagyon hegyes, a hegye és az egész díszre egy kiarisból álljon.

Elefántcsontszín legyen.

143.

1889. június 14.

Budapest.

Kedves kis Mimim!

Végre itt küldöm a kedves Engelné multságát, engedelmével. Ha kész lesz, jut még neki több is.

Reménylem, jól vagy, édes?

En roppant reményeket kötök az idei szünidőmhöz. Várom is úgy, mint eddig soha még semmit.

Istenem, engedd teljesülni!

Kedves Mimim, minden jót kívánva neked is, öllelek és maradok mindig szerető

Marid.

Természetes, hogy a kedves Engelnét csókolom!

144.

1889 július 10.

Balatonfüred.

Te édes, kedves Leány, Te!

Azt mondják, hogy Füred unalmas, — megfoghatatlan, — és én három hét óta nem érek rá neked egy rövid levelet írni innen; igaz, hogy hosszút sem írtam, amit pedig Julius Caesar szerint sokkal könnyebb, — de ez csak azt bizonyítja, hogy Füred teljesen elfoglal.

Az igaz, hogy csodaszép és az ember nem kívánczik a szobában ülni — jótársaság sem hiányzik, — amennyiben a Nemzeti Színház fele személyzete itt van.

De ma végre is írok, mert rádszorultam — és csudálatos, ha az embernek szüksége van a barátjára, mindjárt ráér vele foglalkozni.

Mimim! Nézd ezt a Palágyit; pompás poéta és én szeretnék neki 100 előfizetőt gyűjteni, de ehhez a Te segítségét okvetlenül szükséges, — küldöm a fölhívást, kérdd, könyörögd az embereket, szívem, csak gyűjts minél többet, hálás leszek. Az ajánlott asszonyt köszönöm, Nagyváradon beszélünk róla.

Addig is szívből ölel szerető

Marid.

145.

1889 szeptember 2.

Budapest.

Kedvesem!

Köszönjük megemlékezésedet. Mindig örülünk, ha ránk gondolsz. Várunk is ám! Úgy-e jössz?

Bocsáss meg, kérlek, hogy az abroszka árát elfeledtem, majd küldess innen valamit érte: 3 frt, úgy-e?

Monaszerlie küldte a mintát, remélem.

Kis húgomat ajánlom kegyedbe.

A schahchot nem feledjük.

ölel szerető

Marid.

146.

1890 november 22.

Hát, — tudod, kedves öregem, az úgy volt: én egy hosszú levelet készültem neked írni, és mindig arra vártam, hogy jó sok időm legyen, nos, úgy történt, ahogy legtöbbször szokott, — mert a világon minden a legközönségesebben történik a legtöbbször; — egészen elmaradt. De kedves kis leveled fölébresztett. — Meg kell írnom azt, amit akartam, mert éppen Te előtted nem szeretnék sokkal rosszabbnak látszani a valónál: gondolhatod, hogy arról a szerencsétlen fiúról van szó. Oh, Mimim! Micsoda szívtelen kölyök.

Braun kétségbe volt miatta esve és nem akarta szégyenszemre visszaküldeni, míg én erővel meg nem mentettem tőle. — Egy érettségit tett ember és nem tud helyesírást! De ez semmi. Ez nem a jellem. Hanem tudod-é, hogy úgy fogadott mindent, mintha tartoztunk volna neki veled. — A vendéglős, ahol 15 frt. fizettem a kosztjáért, könyörgött, hogy vigyem máshová, mert nem bírják kielégíteni, oly annyira gáncsol és válogat és küldözi a pincéreket, hogy azok naponként panaszkodnak, hogy nem bírják ki veled. De ez a tűrhetőbb kiállhatatlansága. Dolgozni éppen nem akart semmit. Ki- és bejárt hír nélkül, egész nap is oda volt így, és soha egy pillanatig sem mutatott, valami szeretetféle ragaszkodást. Hálát éppen nem ismer, sőt, azon idő alatt, míg itt volt, egyetlenegyszer sem adott át anyjától üdvözetet. — Különben be is bizonyult, hogy haza kell küldenie, az az asszony olyan levelet írt, hogy szégyen gyalázat. Egész fúria lett. Majd szóval elbeszéltek mindent, addig is ölel szerető

Miriád.

Szegény, jó Csergedi! Az volt a jó ember!

147.

1891 február 25,

Szabadka.

Kedves öregem! a dolog úgy áll, hogy mennék, azt elképzelheted, és mikor szabadságot kaptam, előbb is Móricnak írtam, de ő akkor azt felelte: nekem ez az idő korán van. Hát én nem erőszakoskodhattam rajta, hát eladtam másnak. 5 felé kérték egyszerre. És miután én egyharmad újra nem kérhetek szabadidőt, hát a jó Isten tudja, hogy mikor lesz kolozsvári utamból valami, pedig képzelheted, mennyire vágyom oda. Annyi szép — legszebb szerepeimet! — nem ismerik. Képzeld! Tegnap este kaptam itt az első ezüst koszorút életemben! Mert az arany odafönt még készül, így áll a dolog. Most már tudod, hát Isten áldjon meg. öllelek. Ha a kis Dellit látod, mondd meg neki, őt is.

Híved

Jászai,

aki sohlet kosztón él.

1891 április 17.

Budapest.

Kedves Mimim!

Küldöm ezt a csudálatos darabot. Csudálatos, mert az erő és gyöngeség, a jó és a rossz hallatlan vegyülete: a meseje és a morálja felséges, a technikája és nyelve oly naiv, gyermekes, hogy bámulok, hogy kerülhetett ki olyan háztól, ahol olyan író él, mint Malonyai?

Leveleidet, jóindulatodat előre is köszönöm, kedves Mimim. Ha szabad tőled valamit kérnem, szívem, az az, hogy ne zaklassátok azt az áldott közönséget, legalább nevemben, aki úgy is minden fölöslegét színházba viszi, és az én előadásaimra is oly drágán fizeti meg jegyét. Te, kedvesem, kiváltképpen Te, ne tégy semmit az érdekeemben, mert akkor valóban nem szállhatnék hozzád! Annak tűrhetetlen lenne a magyarázata! — Már rám nézve, szívem! Legjobb is volna, mit gondolsz, ha a vendéglőbe mennék?

Mindazonáltal a tanácsodat követem. De a mi bájos, szent asszonyunk, én így hívom Pelellenét, még nem írt ám. Azért mondd meg őszintén: menjek a vendéglőbe, vagy no?

ölel a viszontlátásig!

Miria,

1891 április 17. Délután. Nr. 2.

Budapest.

Te tökéletlen vénleány!

Megjegyzem, hogy ezt a levelemet az ablakba tedd! — vagy legalább is a lapokba. — Hát — jaj, úgy fáj a szívem és úgy haragszom, rád, hogy nem tudom, hol kezdjem a mondanivalómat: hát nem tudsz Te nyugton ülni a gyűszűddel az ujjadon a zsámolyon a két kis öreg lábaiddal? Hát azt a jó, áldott közönséget kell neked ott nyúznod az én rovásomra! Megutálnak, mielőtt láttak volna! Hát azért a „rongyos” harmadfélezeréves vénlányért, azért az Elektráén 10-szeres árt adjon az a szerencsétlen publikum? Megutáltattok vele, meg!!

Istenem, hogy a legokosabb vénlánynak is oly — hoszszú a haja!

Ládd-é, ládd, végképp elzártad előlem az utat, amely hozzád vezet.

Csak lopva és pirulva fogok veled találkozhatni is, mert azt hihetnék, hogy egyetértek veled, vagy Te velen, mert gyűjtesz a számomra! Mimi, Mirni, nagyon megszomorítottál. Most már hova szálljak? Peiellené meg sem hívott, kérek, vonulj vissza mindentől még idejében, elég, ha Móric nyúzza a drága, jó közönséget a nevemben. Bizony, lehet, lenné teszük, hogy még valaha oda mehessek, abba a drága városba!

Kérek, mondd meg mindenkinek, hogy a szívem vérzik, és hogy ne adjanak egy fillért se. Elég, ha a jegyüket megfizetik!

Ölel

Miriád.

150.

1891 május 4.

Budapest.

Édes Kedvesem!

Ebben a pillanatban, zártam be az utolsó szekrényajtót, melyekbe minden rongyomat szépen elraktam. Most lélegzek föl, mióta hazajöttem.

Édes, kedves Mimim, nagyon fáj utánad a szívem. Mikor nálad élvezem a nagy kényelmet, a hófehérre terített asztalt, a kész, vetett ágyat, a kivilágított szobákat, mikkel esténként vársz, a hercegi kiszolgálást, aminőt csakis nálad, és sehol máshol a világon nem lehet fölatalánnom, — az igazság okáért meg kell jegyeznem, hogy az utóbbihoz Lizike nem kevésbé járul hozzá, — dehát nem a Te érdemed-é ez is? Mondom, hogy mikor mindezen jók boldog élvezője vagyok, akkor csak azt érzem, hogy jól vagyok és hogy annak úgy kell lenni, ahogy van; de mikor nem fog, nem ölel többé körül az a végtelen gyöngédségből kifolyó — kisugárzó — kényelem, mikor itthon vagyok, csak akkor érzem igazán, mily boldogság Veled lennem! Csak itthon érzek elég forró hálát irántad!

Itthon mindent megtaláltam; de várt egy olyan halmaz levél, amit egy hét múlva sem fogok tudni megválaszolni. Nézd, tegnap jött ez Kolozsvárról. Ki lehet? Én nem bírom kisütni, ki ez a Sarolta. A koszorúk is megérkeztek. Köszönet. A kedves, jó nénitől — el sem búcsúztam, kérek, add át neki is hálás kézcsoóomat, eléggé föl zavartam szegényt megszokott nyugalmából. Ne haragudjék érte. Kis vis-à-vis-dnak, Emmának ints át tőlem egy csókot. Hogy szeretem azt a leányt! Milyen szív az! Csak a Tiéddel lehet összehasonlítani. Édesek, Ti! Már két próbám is volt, ma játszom a másodikat, mióta itthon vagyok, tegnap rendeltem három ruhát, nyárra, — annyi a dolgom ebben a melegben, hogy igen, igen jó ott a nagy házban heverészni, ahol olyan pompás; hűvös van!

Vájjon leszek-é még egyszer olyan boldog? Édes Szívem, Isten veled. Szerető, hálás

*Miriád
ölel.*

Most ötlik eszembe, hogy az a kapott levélke alighanem a Delli kis hűgától van. Tudd meg.

PRIELLE CORNÉLIÁHOZ

1.

1870-es évek.

Kegyves Úrnöm!

íme, számottevő szerepeim jegyzéke:

1. Haza. — Dolores.
2. Erdőszépe. — Lujza.
3. Szigetvári v. Anna.
6. Alfonz úr. — Giuchardne.
4. Machbeth. — Lady (talán e helyett?)
ez a darab megvan szerepestül.
Debora. — Debora.
5. Essex. — Erzsébeth.
Ármány és sz. — Lady.
Áldozat. — Zenő.
Párisi naplopó. Józsi.
Forestiner Pál. Lea.

Kézcsókoló tisztelője

Jászai.

2.

1870-es évek.

Tisztelt és szeretett asszonyom!

Az idő gyönyörű, ne üzenjek Budára, hogy értünk
jöjjön ma lovagunk?!

Szerető kézcsókoló

Kassainéja.

3.

1870-es évek.

Szeretett és tisztelt Asszonyom!

Egy alázatos kérelmem van, fogadja kegyesen. Egészségein helyreállítása végett levegőváltásra, illetőleg jó levegőre van szükségem, ezért kölcsönt vagyok kénytelen felvenni. Igen nagyon kérem, legyen egyik jótállóm, tizenkét-száz forintig a Radnóthfáy alapnál; az első jótálló Szigethy József úr.

Kezeit, jóságos kezeit ezerszer csókolva, ajánlom magamat kegyébe

nov. 6.

K. Jászai.

4.

1870-es évek.

Drága és Tisztelt Asszonyom!

Igen kérem, a már említett haját, kegyesen kölcsönadni.
Kézcsókoló híve

Jászai.

5.

1870-es évek.

Legjobb, legszebb, legszellemdúsabb, legszeretettebb Úrnőm!

Sokszoros bocsánatot kér tisztelő szolgálója, hogy *egy* kirándulásban való részvételre — comme ill feau urakkal — bátorkodik Kegységedet felkérni! a tátrafüredi — télen nizzai — orvos, dr. Sontagh, akinek nőjével Nagyasszonyom jóis-meretségben volt, és Blaskovich István kir. táblai bíró felszólítottak az örültek házát megtekinteni, amelynek fő-orvosa, dr. Bojó — már már régebben jó ismerősöm, hogyha nagyasszony hajlandó volna ezen kirándulásra, úgy én sem vonakodnám, erre az urak magunkonkívül lettek örömkben

és megbíztak nagyasszonyomat megnyerni és egyszersmind megkérni, melyik nap, kedd vagy szerda volna-e inkább kedvére ennek végrehajtására?! szeretett asszonyunk, ne tagadja meg, ha lehet, igazi tisztelőinek kérését, akiket beleegyezése boldoggá tesz, de leginkább engem, akinek kegyed iránti szeretete határtalan!

A sírig igaz

K. J. Marija.

Ágyban írok, bocsánat a látszólagos rendetlenségért.

Jászai.

6.

1877 július 2.

,
Fiúm«.

Mélyen tisztelt és szeretett Asszonyom!

Fogadja távollevő hívének megemlékezéséül kézcsokját és üdvözetét, tiszteletét és szeretetteljes üdvözetét! Valóban, úgy gondolok kegyedre, mint szentre, mint szeretett jó angyalomra. Folytonosan úgy látom magam előtt, mint ahogy utolsó találkozásunkkor rám nézett; és akkor mondott szavait, ha száz esztendősen lennék, sem feledném el! Legyen áldott, tisztelt és szeretett jószágáért, amint megérdemli. Engem pedig, kérem, tartson meg szeretetében azontúl is, amelynek megtartásáért mindent el fog követni szerető híve

Jászai Mari.

Sgn. G. Zambelli házában.

7.

1870-es évek.

Már majd elepedtem társasága után, Drága Asszonyom! És annyival inkább, mert a minap oly szerencsés voltam azt hosszabb ideig élvezhetni! Igen, minél több *abból*, annál inkább szomjazik az ember utána! Jól, jól teszi, ha néha rám gondol és körébe hív! — Annyival inkább, asszonyom, mert

bármily Drága ön másoknak, úgy érzem, hogy senkinek sent értékesebb, mint nekem, és soha nem volt inkább az, mint most! —

És — oh, bocsánat — kérem, bocsásson meg! Most látom, hogy egyszerű felelet helyett, ily, lehet — helytelen áradozással felelek, de mentsen ki lelkiállapotom, ha végtelen szeretetem ön iránt, nem igazolná is ezért — szenvedélyes, de mindig szerető, örökre szerető hívét

Mari.

8.

1880-as évek eleje.

Kedves Patrónám!

Kérem, szíveskedjék ide — vagyis *oda* kölcsönözni Lendvaynének „Három a daru” költeményt, hozzám küldött, kerestettem is, mivel nekem nincs meg, de hasztalanul, β mivel tudom, hogy kedves Patrónámnak megvan, bátor vagyök oda fordulni érte.

Igen sürgősen kell neki.

Kéri kézcsókoló híve

Mari.

9.

1882 július 4.

Szemere.

Édes, szép kis Patrónám! Fogadd ezer kézcsókomat és köszönetemet, aranyos, édes kis leveledért, mellyel oly örömteljes meglepetést szerezted, hogy megköszönésére szavakat sem találok. És mintha érezted volna ki gondol rád oly erőien, írtál körülményeidről, egészségedről nekem, aki valóban minden nap gondolkoztam; vájjon hogyan van az én szép angyalom? Ott van-é még Kelenföldén, jól van-é, hova megy onnan? hogy egyszer legalább fölkeressem innen soraimmal, ahol olyan remete életet élek, hogy azt sem tudnám, magyar földön vagyok-o, ha az apámat nem látnám minden ebédnél

— és íme, csakugyan, az Ő édes, harmonikus lelke még a távolból is megérezte, hogy egyik szerető hívét meg kell nyugtatnia egy-két édes sorával, hogy ő miatta ne nyugtalanodjék, ne aggódjék.

Ez a Te hatalmad. Minden tárgyat, minden lelket, mely oly szerencsés, hogy közeledbe juthat, felséges összhangba hozni. Ezért vagy te a legnagyobb ember, akit az élők közi esmérek, — mert ezzel az isteni tulajdonsággal bírsz. Mert ez a fő a világrendben, melyet nem a nagyságok, az üstökösök és tűzokádók tesznek számunkra oly végtelen bájossá, hanem a harmónia!

Ezzel fűztél engem is magadhoz, — mely örömöm és büszkeségem, melyért rajongva szeretlek. Szeretlek és tisztellek, míg élek

Mari.

Én szorosán tartom magamat elhatározásomhoz — sokat tanulok, haladok is, noha rettenetes a föladat, mit magára elé tűztem.

Mari.

10.

1882 július 21.

Szemere.

Kedves, jó Asszonyom!

Napról-napra többet gondolok rád és jobban vágyom édes társaságod után: és igazán nagyon örülök, hogy már csak pár nap választ el láthatásodtól.

Második, drága leveledet folyton magammal hordom, fogadd tiszteletteljes köszönetemet és kézcsókomat érte; mily jól esett biztatásod, mily jókor jöttek azok a kedves sorok le-lelankadó erőmet támogatni!

Mert óriási munkát végezek. — Imádkozom és káromodom súlya alatt.

Nem vagyok egészen elégedetlen ezidei haladásommal. de ez a rongy test oly gyöngé! Tízszer többet kellene kibírnia.

Hisz edzem is, amennyire jónak látom, dolgozom a

kezeimmel, ha a fejem fáradt (ez is okozta, hogy írásommal késtem), most volt a „takarulás”, minder¹ kézre szükség volt, dolgoztam sokat, úgy, hogy a kezeim megsúlyosultak és nem mertem tollat a kezembe venni, hisz majd is megérik az ujjacskaid, ha végigsimogatom őket! Cséptünk, rostáltunk (gépeken), többször félek, hogy nevetnél, ha látnál, édes, szép marquísem!

Nagyon örülök, hogy nemsokára megölelhetlek, oh, pedig azzal együtt kezdődik újra az én martyromságom is!

Mi vár ott ismét rám?

Újra kínpadra feszítenek-é? El bírom-é viselni? A kétségek özöne ömlik rám, ha arra eszmélek, ami következik. — „Omnes vincit labor”, oh, kedves, édes munka, te, a szegények és elnyomottak egyetlen menedéke (de a zsarnoké is) és most is hozzád fordulok, te adsz erőt, türelmet, önértetet, különben az emberiség háromnegyed része lázadóvá lenne.

Édes, jó Patrónám, bocsáss meg, most veszem észre, igen elugráltak a gondolataim, hisz rólad, magadról kellett volna beszélnem; állapotodról, szórakozásaidról, ezidőszertinti csalódásodról, mely annyi örömtői fosztott meg egy időre, — de ládd, kedves, jó Asszonyom, én nem tehetek róla, de úgy képezem, hogy te egy ilyen bajocskára előveszed kész bölcseséged ezredrészét és keleti nyugalommal szebb terveket szősz a jövőre, melyekkel kárpótolni fogod veszteségedet, mert hiszen nem egy létrafokot hibázol el veled, mely megillető nagyságodhoz vinne fel (amitől szegény híved méltán félti magamagát), hanem csakis egy alárendelt (dekoratív) vonásától fosztod meg azt a kész, pompás képet, mely szép, igaz, jó, tehát tökéletes életedről fennmarad.

Vájjon otthon talállak-é?

Érted az ellenkezőt óhajtom, de nekem igen üres lenne Pest, ha Te ott nem volnál!

Azonban az is lehet, hogy nem egyedül megyek, egy pár napra ugyanis Bécsbe szeretnék menni a pajtikámmal, képkiállítás, egyetmást megnézni, s úgy együtt menni haza. Ez jó volna.

Elséjére azonban bizonyosan otthon leszek: amikorra M és addig is, kérem szeretetedet, mindig hű

Maridhoz.

11.

1880-as évek.

Szeretett, kedves Egyetlenem az Asszonyok között!

Ha már sem nem mentem, sem nem írtam hozzád Füredre, hát legalább most fogadhatnálak illően! De három, negyednapja fekszem. Egy országos grippe, sebjaj különben, — de azt nem akarom, hogy ilyen nyomorultnak láss annyi idő után.

Kérlek szépen, üzend meg délután, mit tévő vagy, akkorra fölkelek, összecsinosítom meggyűrődött képemet és tisztelni fogok nálad? Ha semmiben sem gátollak. Ha igen. úgy fogadd ezer szerető kézcsoksomat addig is, míg láthatlak.

Szerető híved

Mir iah.

Augusztus 21. Péntek.

12.

1885 június 12. Péntek.

Paris.

Hotel Helder, nie Helder.

Édes Kedveseim!

Hogy is vagyok csak? Olyanformán, mint a gyalogpaszuly, karó nélkül: nem hittem, hogy ez ilyen jó mondás. Jobbat nem találok állapotom kifejezésére.

Olyanformán járok az utcákon, mintha álmodnám, nenl érzem magamat se jól, se rosszul, csakhogy Parist szebbnek, az embereket kedvesebbnek képzeltem: hisz mi a tenyerünkön hordjuk az idegent, — de nekem így is jók. Nekem most minden jó. Ha eszem jó, ha nem eszem két nap, az se rossz, nem érzem.

Már azt hittem, soha se fogy ki a sín alólunk, s hogy kimegyünk ebből a világból; hát egyszer csak se teszi, se veszi, befut egy nagy, kényelmetlen kinézésű, gyáriás, fekete városba, s ez a ragyogó Paris.

Jó. Ha neki jó, nekem is az.

Alig mosdottam ki a vastag füstretegből, ami között

még egy ki5 magyar por is volt (s ezt sajnáltam is), inert hazulról kezdve nem volt ám idő mosdani, noha Strassburgban 50 centet már fizettem is, de fizetéssel töltve az időt, mosdásra nem jutott, — csak tudják az emberek, hogy kell a más zsebében kotorászni: de most én is, mint mindenki, kivel sorsom összehoz, prédának tekint, hasonlóképpen annak tudóm magamat, belenyugszom sorsomba és végre sem ők nevetnek, hanem én, hogy milyen keveset svindlizhetnek ki belőlem, ha mindenemet kisvindlizik is.

Nekiindultam hát szépen gyalog 6 óra után tegnap, vettem jegyet a „Français”-ba, vettem fátyolt, narancsokat, a darabot, — Henianit adták, megtudtam, hol a „Louvre”, elmentem sétálni, nekitámaszkodtam egy lámpakőnek, megettem a narancsomat és fölmentem az első erkélyre, 9 frankos helyemre.

A foier gyönyörű, hanem a színházat még valamivel nagyobbak képzeltem.

Magasságát kivéve, sokkal kisebb, sokkal, mint a mieuk.

A játék? — Otthon, szóval, ha a jó Isten haza segít.

Szépen, gyalog vissza is jöttem az Avenue de l'Operán (ée Boulevard des Italien-en végig.

Ma már egy omnibuszon megjártam a Porte St. Martin, hol jegyet vettem mára Sára-ra, 15 frank egy földsz. támlásszék a 7-ik, 8-ik sorban! Kutya drága!

Megvettem a mai textust és a Françaisbe szóló vasárnapit is. — Láthatod, kedves, drága Asszonyom, hogy a járással nem igen fáradok, ha ennyi darabról kell tudomást szereznem. Holnap adják Ruy Blast, holnapután a Fösvényt ée Horaciusokat.

A Milói vénuszt láttam! Akár be se menjek többet a Louvreba. Ennél szebbet nem láthatok benne!

Soha sem érhetjük utói a régi művészeket.

Ha színészetükből is megmaradt volna egy ilyen darab és én azt látnám, kétségbeesve hagynám ott a színpadot.

Nem írhatok sokat, a mellem érzi. Ma terpentint és spirtuszt vettem, be fogok lélekzeni. Jó, hogy kis gépemet elhoztam.

Csak az aggaszt, hogy nem eszem. Nos, mindegy. Jöj-jön, aminek jönni kell. Valaminek csak kell történni az emberrel.

Kíváncsi vagyok, eljött Mihály csakugyan? Ha igen, a François-ban okvetlenül fogok vele találkozni.

Úgy-e, édes, kedves Asszonyom, fogsz írni magadról és drága, jó Árpádkáról? és nem haragszol, hogy így címeztem levelemet, ahogy? Kettőtöknek szólt, és tudod, hogy csak ti ketten vagytok a világon, kik a szívemhez vagytok nőve. -

Mondd meg neki, hogy mindig vele vagyok lelkemmel.

És veled, Te kedves, gyöngéd, jó Pátrónána.

Ah, Balaton! Balaton, vájjon igaz, hogy ott leszünk együtt?

Szacsavayék kedvesek voltak, úgy-e?

Kérlek alásan, add át nekik köszönetemet.

Neked szívem forró háláját küldöm és szerető csók-jaimat, csak egyet, kettőt adj át drága véremnek belőlük.

Ha Lacika képét küldöd, még itt talál.

Oh, majd elfeledem: a szobaajtót külön is bezártam és szórakozottságból elhúztam a kulcsát, kérek, mondd meg a szívemnek, hogy az előszobában a szekrényparkányon, van, ahol a kettő összeér.

Ma már vettem sűrűfésűt 2 frc (poros a hajam), körmekfét 4 frc; de ez mind kellett.

Úgy járok-kelek itt, mintha már éltem volna itt. Azt hiszem, minden helyvel így van az ember, amivel sokat foglalkozott gondolatban. Helyes kis udvari szobám van a II-ik emeleten, 5 frc egy napra. Pulszky ajánlotta. Kérlek, ha látod őket, add át köszönetemet, üdvözetemmel.

Nem találod csodálatosnak, hogy elindulásom milyen baljóslatú volt. Egyik temetést kikerülve, egy olyan útitárs-sal indultam, aki az apját jött temetni.

Marid.

13.

1885 június 14.

Paris.

Hotel Helder, rue Helder.

Kedves, jó Asszonyom!

Múltkori levelem ugyancsak zagyva volt, bocsáss mégis érte, de folyton fáradt vagyok és örülök ha — akárhogy is — egy pár sort le bírok írni.

Most is éjfél van. Színházból jövök, délután a darabot olvastam, addig pedig Versaillesban voltam.

Úgy járok-kelek itt igazán, mintha mindig itt éltem volna. Csak az bosszant, hogy néznek. Mit néznek rajtam? Néha hallok az „étrangère” szót s akkor nem bosszankodom többé.

Ma se várj ám tőlem előszavam után, mely javulást látszik ígérni, valami rendbeszedett okosságot, csak annyiba vedd, vegyétek, kérlek, leveletem, hogy tudatni akarlak ma. gamról.

Rémítő nagy város lehet Paris, de miután egyszerre mindig csak akkora darabot látok belőle, amilyent és amekkorát otthon lát a szemem, hát nem nyom agyon nagyságával.

Az igaz, hogy adok egy kis dolsrot a párisiaknak, — ha-ha — con amore, megszólítok akárkit, ha szükségem van valamit tudni. Angolnak tartanak, mondják is: „n'est pas Madam? Vous est Anglais”.

Ez a színészet nem az, amire én törekszem! — bocsánat — a „kis színészekről” nem beszélek, azok mind nagy művészek bizonyos szakmában. Tudnak beszélni!

Hanem ezeket a világhíreket négy este úgy megújítana, hogy az egy Benisen kívül (holnap) én ugyan többet meg nem nézek.

No, ha Londonban is így járok? De hisz ott nincsenek világhíreik, — ott alighanem jók lesznek.

Tudod, Asszonyom, éppen úgy tetszik, mintha valami-kor igen jó színészek lettek volna, de túlbicsaklottak.

ördög vigye azt a Monnet Sullyt a szépségével! Szegény Molnárt szidtuk, egyre szidtuk, aki ettől tanult, éppen ennek a provinciális kiadása az istenadta.

Három tragoediát láttam a Françaisban, csak kiadhatták az erejüket, de nem imponálnak: Te tudod kedves Asszonyom, hogy nem vagyok elbizakodott, csak éppen annyi önérzetem van, hogy élhessek, de ismétlem nem nyomtak agyon nagyságukkal, sőt — isten bocsássa meg! — ha meggyógyulok még egy kicsit föl is emelem a fejemet. — Tehetjük Asszonyom.

Trastoedáiuk éppen nincs.

Megközelítőleg sincs.

Hajh, ha meggyógyulok! de a torkom nem javul.

Abba kellett hagynom éjjel leveletem, mert elfogyott a papírosom.

Most hétfő 5 óra. Most jövök a „szalomból”! Ezer reaar ezer gyönyörű kén, — ile kevés, omi megfogja az embert! Hanem Árpádka! Hennernek egy Magdolnája van ott! Ami magra megérdemelné, hogy az ember Pestről ide utazzék, hoery lássa. Olyan testet mégnem láttam festve!! Vettem egy katalógusr 7 frkért. Úgy bánom, mint a kutya, éppen a legszebb képek nincsenek benne.

Szükségtelen mondanom, hogy kritikám nem szól Coquelinre. Coquelin igazán nagy! és tegnap láttam egy két Molière színészt. A la bonne heure! le a kalappal.

Árpádka hogy van szegény jó angyalom?

Ugye írsz róla kedves Asszonvom? Még neki egy «;ót sem írtam, de ez neki is szól. — ésr naer^on nagyon sokat gondolok rá! Ma! is a szalomban minden ió kér« mellé nde-nróbáltam az övét, hogy állná meg a helyét. Oh, megállná, bátran.

Hét még, amit jövőre fest. Hisz látom, amelyikben csak érzés, eszme, gondolat van és a kivitel meglehető, és mind kitüntetve, mind díjazva van. Mert ennek a népnek van esze. ítélete: egészségesen, önmagrából feilődött és nem szégyenli leróni tiszteletét az igazi művésznek. mert tudja, mit csinál, és nem fél, hogy sokat talál adni, és holnap valaki, talán Bécs, kineveti lelkesedéséért. Ez nem várja, hogy egy fia, előbb valahol dicsőséget arasson, ami után ímmel-ámmal ő is megünnepli, azaz sütkérezik a dicsőségében.

Leginkább abban mutatjuk ki érvérek voltunkat, hogy szégyenlünk meghajolni saját nagyfáink előtt. És pihá, száz-szor pihá, hogy a más nemzetbelinek oly Örömet hasalunk le.

Ezt egy nemzet sem teszi a világon, csak a magyar!

Meg vagyok róla győződve Asszonyom, hogyha te, vagy, hogy a nagyokról ne beszéljek, én, vagy a kis Márkus az ő érdekességével itt föllépnénk, egész Paris érdeklődnék irántunk.

Mert nincs ám a Françainak egy olyan érdekes alakja se, mint az Emmuka. Nincs.

Ma egy omnibusz tetejére ültem és bekocsiztam fél

Parist. Láttam a Madelainet, a Bastille helyét és a nagy Parist, azután a Salon, azután egy 11 frankos ebéd!!!

A kutya nem adott étlapot és az étvágyamnak is éppen ma kellett megjönnie.

Holnap majd jó lesz egy kis butikban is, s azzal ki-pótolom. 4 frank a spárگا! A kutyafejű, ezt nem felejttem el soha.

Azt hiszem, hogy múlt levelemre elfeledtem ráírni, hogy Vas-utca. Mindegy, azt hiszem azért megkaptad?

Ugye jól vagy? Ugye Árpádka jól van? Mit üzenjek neki? Tudja ő jól, hogy egész lelkem nála van.

Vájjon fog-é írni. Csak üzenjen. Szegény nem tud írni. Ugye Te, kedves, jó Asszonyom, szívesen írsz egy-két sort? Ne többet. Nekem igazán elég bárom sor: egy magadról, egy Árpádkáról, a harmadik a színházról.

Ma hétfő: még megnézem a Pere la Cbezert, a Pantheont, egy s más apróságot, az operát, mely kívül pompás. mint a mienk, csakhogy nagyobb, s aztán szerdán vagy csütörtökön megyek Londonba.

Kérlek szépen add át tiszteletemet Paulaynak, aki igazán nagyon kedves volt utolsó találkozásunkkor.

Téged, Árpádkát, öllelek, szívemmel, lelkemmel most ée halálom órájáig Ámen.

Szerető

Maritok.

Ma egy kicsit jobban van a torkom.

Itt minden asszony iszik és tubákol: a csúnyák bizonyosan, a szépek alighanem csak titokban: hanem ilyen igen kevés van.

Ide már ne írjatok édes kedves galambjaim. Maid írok a vizén túlról új címet. De egy levelet bizonyosan kapok ide? Oh, azt megvárom!

Írj kedves, szép szívem. Minden kicsiség igen-igen jól esik.

Árpádka dolgozik már a színházon?

Vájjon milyen az én képem?

Forró öleléssel, hivetek

Mari.

1885. június

London

Kérlek, Asszonyom. Ha Te, vagy Árpádka tán irai akarna egy-két sort, hát ideiglenesen, míg lakásom less: így tessenék címeznetek. London. Strand 434 „Life” For Mrs Jászai.

15.

1885 június 25, szerda.

London.

Kedves Asszonyom!

Sok huzavona után végre átjöhettem. Feküdtem Parisban. Szívdobogásom és gége égésem volt és hozzá még az étlenség úgy elgyöngített, hogy biz én arra gondoltam, haza megyek, nem bírok átjönni.

Meg is kínozott jól az az ötórás tengeri út. mert Diep-pében ültünk hajóra és Newhavenben kötöttünk ki.

Mihály keresztényi tettet vélt elkövetni, hogy nem hagyott esrvedül átjönni: holott ő még Parisban maradt volna. Különben éppen jókor keresett fel, a legrosszabbul - voltam. Ambrus Zoltán receptjével digitalist csináltatott a szívdobogás ellen és egyéb apró udvariaskodásokat végzett szegény, melyekért én olyan hálátlan vagyok, hogy úgy kerülöm., mint az ördög a tömjént.

Most pompásan vagyok.

Hanem azok az agarak, melyekben tegnapelőtt a pá-risi hippodromban gyönyörködtem, vastag nyárspolgárok hozzám képest!

Tegnap amint megérkeztem, azon szédelegve elmen-tem a Lyciumba Irvinget és Ellen Terryt nézni.

Terry eredeti nagy művésznő, olyan érdekes, mint Bernhardt. Hanem a hangja, a géséje az éppen azon az úton van, amelyiken az enyim. Föltéve, hogy volt neki, mint nekem. Irving roppant unalmas.

Londonban két érdekes női egyén van. Ezek képei díszítenek minden valamirevaló kirakatot. Ellen Terrvé és a walesi hercegnőé — a világ mindenütt egyforma és ez jól van így.

Csütörtök délután.

Inkább soha senki egy levelet se írna, minthogy ilyen csúful írjon, mint én.

Árpádkáról akartam még írni.

Ezerszer üdvözlöm és minden jót kívánok neki! Ugye jól van?

Még nem írtam neki. De igen, egy pár sort Parisból.

Nem tudok mit írni. Nem bírok.

Majd beszélek otthon nemsokára.

Shakespeare-t nem adnak, tanulnom nem lehet, hát ha a látnivalókat megnézem, hazamegyek.

Azért a színészeket mind megnézem.

Most a British Múzeumból jövök, — egész álomnak tetszik, annyi gyönyörű antik-ot láttam.

És a Westmünster Abbay!!!

Az emberek éppen ellentétei a komor franciáknak. Mind pirosak és barátságosak.

Hanem olyan hideg van, hogy az ujjaim fáznak.

ölel híved

Mari.

Ha tudnám mi érdekel, arról írnék.

16.

1885 július 4.

London.

Kedves Asszonyom!

Köszönöm mindkét kedves leveledet. Nem is kaptam eljöttöm óta hazuról ezeken kívül semmit. Árpád szegényke talán haragszik? Istenem mit tudtam volna neki írni, hisz jót nem írhattam.

Tegnapelőtt küldtem neki mégis levelet, mert annyit írhattam neki, hogy voltam Károlynál valami bemutatás végett: csak hogy gondolhatod kedves asszonyom, hogy ehhez ruhák kellettnek és egy világért sem kapsz itt készen, de nem csak az, hanem kalapok, felöltő stb., hisz úgy le voltam rongyolva, hogy már magam is szégyellem. Nos, most színházból hazajövet, találtam Irving titkárának levelét, melyet nevében írt, — már Károlyi gr. hatása — hogy meg-

akar velem ismerkedni és bemutat Ellen Terrynek, aki ma Anglia legnagyobb és legérdekesebb színésznője.

Milyen szánandólag fognak mosolyogni, ha tervemmel előállók nekik!

Mindegy — benne vagyok.

Csak a hangom — a hangom nem igen javul.

Annyi ismeretséget köthetnék, — ha győzném — amennyit csak akarnék, ma is visszautasítottam egy család meghívását, mert fáradt vagyok.

Pedig még eddig a követét kivéve, egy ajánló levelet sem használtam. Tegnap egy olyan tündérországot láttam, a nagy kiállítási év ünnepén, melyet sohase lehet elfelejteni, ha száz esztendőt élne is az ember!

Már itt is feküdtem két nap, de este mindig fölkeltem, hogy estét ne veszítsek. Nagyon, nagyon jó színészek vannak itt, — hanem szörnyű hidegek ott, ahol megindítónak kellene lenniök, rémítő józanok. Hanem vígjátékokban főül-mulhatatlanok. És a nagyszabású előadásokat nagyszerű kiállítás helyettesíti.

Isten Veled kedves drágám, öllelek, szeretlek

Marid.

17.

1880-as évek.

Tisztelt kedves Asszonyom. Szeretett Cornéliám!

Még hívsz? Hát nem érzed, hogy mennyire vágyom úgyis hozzád! Hozzad és a felséges Balatonhoz! Oh, ha csak tehetem, megyek.

Köszönöm kedves leveledet. Örülök, hogy jól vagy. Én is ezúttal igen jól vagyok, kivéve, hogy Csiky botránkozott itt bennünket a Petneházijával, de még ebben is van vigasztaló körülmény, — a ruhákat ők adják. A pajti nagyon érdekes egy figurint csinált a második costumehöz, az elsőhöz pedig a Gróf adott egy szép kaftánt, — de a szerep! huh, huh, hu!

Ilyen pompás nyaram még nem volt soha. Hogy élveztem ezúttal Parist! Mennyit láttam, tanultam. Hanem kedves Asszonyom, én onnan neked egy levelet is írtam,

Nagyváradra címezve, miről nem teszel említést, — csak megkaptad!

Azután pedig ez a tökéletes nyugalom ott Szabolcsban — a Te képed alatt aludtam, jaj, de jól — sokat beszélünk rólad, Guszti bácsi nagyon is meghagyta, hogy többszörös kézcsokját átadjam, Gizuka is igen kedves volt és nagyon sok üdvözlést küldött neked és tiszteletteljes csókját.

Virágék kezdetet csókolják.

Sziducit egyszer láttam hazajövetelem óta, ha lehet, elcsalom Füredre. Árpádkát nem, hadd dolgozzék az angyalom, úgysis tilalmam dacára itt várt, mikor most megérkeztem.

De jó volna csak egy órára hozzád röpülni, a2tán megint vissza, magolni.

Szerető, ölelő

Mariád-d.

18.

1880-as évek.

Tisztelt és szeretett, kedves Cornéliám!

Mielőtt ma, e húsvéti reggelihez leülnék, nem mulaszthatom el szívből eredő, hálás üdvözlémet küldeni Hozzád, a Ki számos éven át osztotta meg velem éppen ezt a szent reggelit! — mely még eddig mindig szerencsét hozott rám.

Isten áldjon meg erővel, egészséggel. Szerető

Miriád.

19.

1880-as évek.

Isten áldjon meg, Drágám, ezért a gyönyörűségért. Ma kétszeresen jól esik — oly árva vagyok — még Árpádkát is elküldtem korán reggel Mednyánszkihoz, ha itthon van, jobban érzem a nyomorúságomat, — fekszem és egy szót sem szólhatok, de nem is bírok, ha akarnék is, — oly kín van a torkomban! Még így sohasem voltam.

Öllek és csókolom a kezeidet, köszönöm, köszönöm
a szenteket. Megvárom vele Árpádkát.

Tisztelő híved

Mari.

20.

1880-as évek vége.

Az Istenért Asszonyom! Ha bajom talál történni, gá-
told meg Árpádka megkárosodását! Most is ezerszáz forintot
adott és ezernyolcszázért jót állt!

Most látom, hogy milyen lelketlen vagyok, hogy eny-
nyit elfogadtam tőle. Mindenem, rossz vég esetére minde-
nem az övé! Ne feledd.

ölel

jászaid.

21.

1880-as évek vége.

Kedves Cornéliám!

Mennyire igazad van! Mennyire köszönöm, hogy meg-
mutattad kötelességemet. Köszönöm és szeretettel csókolom
a kezeidet addig is, míg elmehetek hozzád, azaz, amint meg-
gyógyulok. Megint igen meg voltam hűlve, kedves leveled is
ágyban talált tegnap.

A múlt évi számarhurut maradványa kínoz, meg régi
rheumám.

A kényes lelke a torkának — hogy rátartana! — oda
vágynék, ahol tavaly ilyenkor dúskáltam az édes Napsugár-
ban az égszínkék liguri tenger partján, a pálmásor alatt.

Amint kijárhatok, engedelmeddel elmegyek hozzád,
hogy szellemi anyám sírjára nézve nagybecsű tanácsodat meg-
nyerjem.

Addig is ölel szerető

Miriád.

22.

1890-es évek.

Szeretett, kedves Cornéliám! Köszönöm kedves szem-rehányásodat. Igen-igen jó! esik. Beteg vagyok és a próba a fokihoz vágott, hát bementem lefeküdni, utána pedig a Népszínházhoz próbára, ahonnan féltem, hogy már elkéstem.

Kezeidet szeretettel csókolja örökké hív

Miriád.

23.

1894 január 14.

Budapest.

Kedves, drága Cornéliám!

A beszéd végkép el van tiltva, azért így veszek tőled búcsút, mert pár nap múlva elutazom. Isten áldjon meg erővel, egészséggel. Csókolom a kezeidet és kérek, tarts meg jóindulatodban, mint én szeretni foglak mindig és mindenütt.

Szerető

Miriád,

24.

1898 április 23.

Budapest.

Tisztelt és szeretett kedves Cornéliám!

A hálaadás napjai elértek és én ime hálát is adok az embereknek irántam tanúsított jóságukért.

Te az elsők közt vagy, akiknek köszönetet mondok szeretetteljes részvétedért.

A többi vigasztalanság.

Nem örülök annak, ami még előttem van.

Oly nyugodtan vettem búcsút az élettől, amilyen nyugtalansággal most eléje nézek. Nincs már benne dolgom. Miért hazudik megint az az újság, hogy hazatértemkor „örömkönnyeket” sírtam. Az első keserű könnyek voltak az egész undok komédia alatt. Oly szépen letisztogattam magamról mindén szennyet, — és íme most újra a sárba lépjek! — félek az élettől. Most kezdek tőle félni. Talán azért, mert

amazsal már olyan szépen megbarátkoztam? Oly könnyű volt, hogy szégyenlem, hogy valamikor úgy tudtam félni tőle. Olyan egész, olyan harmonikusan egész lett volna az életem, ha most bevégzem.

De amilyen összhangtalan volt egész életem, olyan végre is vagyok föntartva. De neked kedves Cornéliám, egész addig szerető és tisztelő híved

Jászai.

25.

1890-es évek.

Kedves Cornéliám!

Először is bocsánat az indiscrecióért! Majd személyesen kimagyarázom, hogyan történt. Egy igen jó emberem vitte el leveledet, Tábori, nem tudtam tőle megtagadni.

Most pedig egy vakmerő kéréssel járulok eléd: szépen kérlek, kézcsokolással, add ide megint, és pedig egy hónapra Orbán B.: Erdély, — nem, nem ez a címe, Székelyföld, ugye? A nyáron végre valahára, ha élek? — teljesítem régi vágyamat és bejárom Székelyországot gyalog. — A múlt nyáron tettem próbát ebből a képességemből, mint talán tudod, Anconától Florencig, — most Székelyföldre kerül a sor, de civilizált és tapasztalt utazónak bízva el magamat, ezeket a vélt előnyeimet most, ennél az útnál mind ki akarom zsákmányolni és Orbán kedves könyve után csinálni meg előre a marsrutát, ha te oly kegyes leszel és újból ide kölcsönzöd azt a ritka és becses művet.

De ni ni! Nem vehetnem én azt meg magamnak?

Ha teljes címét, kiadása helyével együtt lejegyeznéd kedves Cornéliám, milyen örömet megvenném!

ölel és kezdetet szeretve csókolja

Miriád.

Elektra

Dante

Portia

Cleopatra

Otthonaban

HOFFMANN FRIGYESHEZ

1.

1877 július 16.

Fiume.

Kedves jó barátom, én még ma, 16-án is itt vagyok, holnap szeretnék indulni és nem tehetem. Oh, mennyire vágyom haza! Ön ugyebár igen jól van? Szeretném nővérenek képét látni. Ha magával hozná Pestre? Mert ugyebár feljön? Füreden, mint már mondtam, a múlt évig soha nem voltam. Erődi megkérte igenis Szigeti J.-t, oly feltét alatt, hogy a színészetet hagyná abba. Itt már minden be van csomagolva, az ölemben írok. Isten vele!

Mari.

U. i. Biztosítom édes Fritz, hogy a képet nem féltékenységből küldöm, hanem 22-ike csakugyan egy kicsit meszge van még. Nemde? Gondoljon barátnőjére.

2.

1877 július 17.

Fiume.

Kedves egyetlen barátom. Oh, mi mindennel vádol engem mai levelében! Én nem félek attól a szegény embertől, nem önt nem féltem, de nem akarom, hogy elrontsa a napomat, hisz ezt világosan megírtam! Beh rossz a félreértés. Én egy ostoba oknál fogva még ma is itt vagyok, s miután félek, hogy igen kíváncsi lesz, tehát tudja meg, hogy a mosóné végett, aki talán a tengerbe fült ruhástól együtt, hogy még most sem jött el, de holnap úgy hiszem végre indulhatok. Egy kissé rosszul is vagyok, félek nem lesz elégedett kinézésemmel! De erről nem szabad többet!

írja meg, hogyan juthatok be feltűnés nélkül a palotába, címezze pesti lakásomra s a mondott napon várjon el.

Isten velünk. Szerető barátnője

Mari.

3.

1877 augusztus 4.

Budapest.

Jól gyanítja édes Fritz, igen megbetegedtem, hogy hazajöttem. Azonban nem azért írom meg, hogy aggódjék, csak hogy hallgatásomat mentsem. Különben pedig azt hiszem, önnek nem kellemetlen, hogy most ritkán írok s ezáltal felmentve a mindennapi válaszirástól, nem vonom el nagyúri mulatságától, amelyre úgylátszik, sokat tart. S miután ez így van, higgye el, tiszta szívémből sajnálom, hogy egy gondolattal is hozzájárultam azon elhatározásához, hogy e kellemes életéről lemondjon. Nekem úgy látszik, igen hamar fogja bánni, miután oly mód nélkül megszerette. És mint ezen, éppen annyira csodálkozom azon, hogy kezdetett ön, férfi és tanár léte, komoly vitát egy tyúkeszű asszonnyal? S mit akarhatott vele tulajdonképpen? Hisz jól tudta, hogy arrogáns és ostoba. Igen, dacára, hogy én elég eszesnek mondtam, arra mindazonáltal igen ostoba, hogy egy művelt férfival bármiről is vitatkozhasnék.

Libának mondja és komoly disputába ereszkedik vele. Nem gyermekség ez, Fritz? Holott a legműveltebb nő is bizonyos tekintetben tyúk. Én magam pedig, ezen tiszteletreméltó fajnak egy, valamivel kitűnőbb példánya, nem mondhatok magamról semmi érdekeset. Folyton itthon ülök és olvasok, hol egyik, hol a másik könyvből, anélkül, hogy ismereteimet gazdagítanám, drámai nyelven szólva „az örülés rossz árnya jár körültem.” Azonban ne rémüljön meg, kedves barátom, az ily nyomorult lelkek, mint az enyém, máilyesmire sem képesek, ehhez is több erkölcsi erő kell! Ohó, imé, ismét bombaszt; tőlem az efféle nem egyéb, hisz úgy is tudja, mi? Ennél szívesebben veszi, ugyebár, édes Fritz, ha verkliszzerű barátnője elhallgat és jobb hangulattal folytatja úgysem igen tartalmas áriáit.

De úgy, igen, jövő levelében talán azt kérdezné részvevő szíve, hogy mi bajom?! Tehát én magam sem tudom, csak azt, hogy beteg vagyok. Azt hiszem, meg kell várnom, míg kifejlődik, hogy gyógyíthassam, így senki sem ismeri meg.

De újra mondom, Fritz, csak azért írom meg, hogy

hajóm van, hogy szótlanúságomat, ellenkező esetben fanyarságomat mentsem.

Isten vele. Híve

Mari.

4.

1890 június 19.

Kolozsvár.

Kedves Fritz!

Kérem, — én, — ne haragudjék. Nincs az embernek annyi igaz barátja, az életben, sem magának, sem nekem, — hogy ilyen könnyen eldobjon egyet magától.

Még tegnap ott akartam írni, de előttevaló nap megígértem szegény kollégáimnak, hogy délelőtt felmegyek velük a Cinné-re és az elvette minden kedvemet. Az oskolája előtt azonban mégegyszer láttam magát, mikor a vasúthoz jöttem ki, és ez, megvallom, igen jól esett. Ha egyedül lettem volna, meg is szólítom.

Az én mentségem, szívem teljes őszinteségével szólva ime ez: Játék végével voltam, mikor minden érzékem tízszeres gyorsasággal működik és vérem lázasan nyargal testemben; mikor az ajtó megnyílt, ott a vacsoránál meglátva a maga arcát, szívem nagyot dobbant az örömtől, úgy vágytam utána! De már a másik szempillantásban észrevéve, hogy jiejét úgy kell beerőszakolnia, mert visszakapta a fejét, mikor engem meglátott, elkeseredtem: értsen meg édes Fritz, nem ő ellene, nem maga elén, a helyzet ellen, hogy egy kedves barátommal, aki drága nekem, nem beszélhetek akkor, mikor lehetne, és nem fesztelenül és nyíltan tiszteltreméltó formában. Aztán tétova beléptek és maga nem köszönt, mintha fizetett szeretője lettem volna valamikor,— mert a feleségével volt. Ez betetőzte — és nem értem többé abban a szobában, éreztem, hogy mennem kell, meri gonosz kezdek lenni.

Íme ez történt. Én szívesen magamra vállalom és vállalom azt a vétket, amely engem illet belőle, tegyen úgy maga is, csak ne haragudjunk egymásra. Ne veszítsük el egymást, apai különben részemről úgysem történhetik meg, mégha én

nem is kellek többé magának, mert maga nekem csak örökre drága lesz. Lássá kedves, tréfából mondtam, hogy majd ismét írok magának levelet, és íme, ilyen szomorú szükség idézi elő valósággal.

Szép és okos kis feleségének, akit a jó Isten áldjon meg, mint magát, mert hiszen ő magával egy, — mondja meg, hogy ne féltse magát tőlem és ne haragudjék, hogy szeretem, mert hiszen azzal neki sem akarok ártani, és azt az Isten sem tilthatná meg, aki bizonyosan örül neki, ha látja.

Isten vele. Szükségtelen írnia, tudom, hogy nem haragszik többé.

Miria.

1890-es évek eleje.

Budapest.

Itt küldöm kis Annánk két képét, nem tudnék választani közülök: mégis azt hiszem a kisebbik inkább hasonló hozzá. Egyiket tartsa meg, másakat, kérem, küldje vissza, mert nincs több, egyet pedig meg akarok tartani. A kicsiny, leánykori képe. Válasszon.

Amint ottlétemben mondtam; szeretném *önöknél* lévő képemet megkapni! Küldje azt is vissza Annáéval, kérem; ne úgy, mint az én képemet, hanem mint egy érdekes ajándékot, melyet bármikor örömet viszonzok valami udvariassággal.

Tudja jól, én azt a képet egykor önnek adtam, — önnek magának, — de miután az öné nem többé, legforróbb vágyam visszakapni, — megkapni. Kérem érte Fritz! Ön mindig jó volt hozzám, jobban értett engem, mint magam magamat, — most is Pozsonyban létemkor kedves és jó volt, ugye, most is az lesz és teljesíti kérésemet!? Az a kép nem való többé az önök szobájába. Az a mienk kettőnké volt — az többé nem lehet, hadd legyen hát az enyém. Majd elküldöm édes Apámnak, megörül a Máriajának. Isten áldja.

Jászai.

1890 szeptember 27,

Budapest.

Kedves Fritz!

Először is arra, amit maga utoljára említ: ölelem és üdvözlöm *őt* és nagyrabecsülöm bizalmáért.

Mondja meg ezt neki.

Ez a kép, ha nem tolakodás, akkor engesztelő áldozat a brassói „föllobbanásért”, minek egy hölgy, már mint az ő jelenlétében nem lett volna szabad megtörténni! Mi bohème asszonyok más kategóriába esünk.

Mit Sappho — levegő, — limonádé, — savó — semmi Elektrához képest! Ha véletlenül kalap van a fején, vegye le, mikor ezt a szót kiejti! Elektra! Nem játsztam eddig semmit. — Most kezdem a színészetet Elektrával! Oh, édes drága szerelmem, Elektra! Soha senkit és semmit nem szerettem úgy, mint most Elektrát! És ha bele nem halok, — hát színésznővé tesz. Ez a szerep a véremmel táplálkozik, mióta tanulom, az én szívem dobog a mellében & az enyém az övé! Ah, Fritz, ne ejtsük egy évszázadban Sappho nevét Elektrával.

Az szép lehet *németül*, de ezt, fordítsa le még a magyar után ötvenszer más más nyelvre, és mikor már Sappho” nak rongya sem volna található, Elektra még mindig fényes csillagként ragyog és gyújt, mint íme engem 2000 év után!

Isten velük. Ha kis felesége Pestre jön, kérem szálljon hozzám.

Miria.

Páternek lesz mit írui, és — ne féltse.

Miria.

BARTÓK LAJOSHOZ

1.

1884 január 24.

Budapest.

ismétlem, hogy a szerepet, amivel megtisztelt, övömmel tanulom, mert komoly, szép föladatnak tartom.

A szerep jó, úgy ahogy van, én nem tudnék változtatni rajta. Úgy fogom játszani, — meglássa — hogy meg lesz vele elégedve. Küldöm a darabot: ámbár szeretném, legalább a szerepet, olvasgatnám már is. Hosszabb idő alatt könnyebben vérré válik.

Tisztelettel

Jászai.

Kérem még egyszer, hogy bízzék bennem, ezúttal teljesen.

2.

1888.

Budapest.

Kedves Bartók!

Lássa, nem jó az ördögöt a falra festeni, — az Isten őrzött, hogy bele nem sülttem, mert ott, ahol megakadtam, richtig eszembe jutott, amit az öltözőben mondott: „aztán bele ne süljön”, ha csakugyan belesülnék gondoltam, — és megakadtam! Borzasztó volt! Most megírom az okát: tegnap és tegnapelőtt temérdek vért vesztettem és a fejemben kevés volt, roppant *józanon* mentem ki a színpadra, amit mindig megsínyli a szerep. Az bizonyos, semmiféle darab nem létezik Thurán Annán kívül, amiben tegnap hajlandó lettem volna játszani, — és hogy brochet magától nő úgy meg nem érdemelt, mint én tegnap azt a kapottat!

Ezt mentségemül!

Ma nagyon rosszul vagyok, ha egy percre följönne tán

ebéd után, megvigasztalni tegnapi szégyenem miatt, jól esnék.

Tisztelő híve

Jászai.

Kedves Bartók, reményilem megérti felháborodásomat, mellyel versének elszavalását visszautasítom, ha megmondom, hogy most tudtam meg, miszerint engem csak szükségből, Pulszkyné visszautasító válasza után rántottak volna elő azok a jótékony hölgyek, megírtam ezt nekik.

Versét itt küldöm. Tisztelő, igaz híve

Jászai.

Kedves Bartók!

Ha szereti a csibe becsináltat és nem haragszik rám, — ha pedig haragszik, még inkább — kérem, hogy jöjjön föl holnap, mikor ezt megkapja, szerdán, déli 1 órára és egyék velem.

Üdvözlöm és várom, híve

Jászai.

5.

Ma este fölmegeyek a páholyba és szívesen szolgállok fölvilágosítással, ha szüksége van rá.

Elöl kellett volna mondanom, hogy igen hízelgő rám nézve, hogy ön vállalkozott e munkára. Előre is köszönöm, tisztelettel

Jászai.

6.

Azt hittem, hogy tegnap szólhatok egy-két szót kommentárul a küldött sorokhoz, mivel oly hirtelen küldtem

el, nem fejezhetvén be látogatók miatt, de elküldeni el akartam, mert kért rá.

Azt akartam hát megjegyezni, hogy az a hirtelen leírt pár lap (átolvasni sem értem rá), egyedül önnök szólt, ha tudja használni, vagyis megkönnyíti dolgát, igen örülök neki.

Mert csak úgy írtam, ahogy hamarosan elmondtam volna.

Tisztelettel

Jászai.

Kedves Lajos!

Sajnálom, hogy dolgot adtam, mikor úgyis van elég.

A sarkantyú Csillagos, fölkötni való legyen, de még szíjjak? Szigetihez küldje Paholek. Ennyit Paholekről és — hez — látja, látja, ha az ember magával érintkezik, mindjárt milyen szellemes lesz, — dehát a páholyok?

Vagy nincs kutya-komédia? Üdv

Jászai

8.

Mielőtt levelét fölbontottam volna, mondom Irmának: „ezt megcsípjük ma ebédre”, mert Irma itt ül és a szerepe-met súgja. Ide, ide hát nemes lovagom, ebéd és szerelem vetekedve versengnek kegyéért.

1 óra az idő, roast beef a jelszó.

Ezer köszönet a kedves könyvért.

Miriája.

M Á T R A Y E D É N É H E Z

1.

1887 június 2.

Budapest.

Kedves Gizellám!

Árpád, a mi kedves közvetítőnk, — biztosított arról, hogy valóban nem lennék terhetekre egy vagy két hétre, — talán háromra sem. Előre is köszönöm ezt nektek és ezenel tudatom veled, — kegyes engedelmed folytán — hogy elhatároztam elfogadni meghívástokat; sőt már e hó 7-ikén, azaz kedden este el is indulni Lokvera. Lehet, hogy egy, vagy két napot késsem, de az nem változtat a dolgon.

Kérlek, meg ne ijedj. Én nem vagyok követelő és alkalmatlan, sőt, ellenkezőleg, minden állapotba könnyen behelyezkedem. Nálad pedig éppen a túlságos jótól tartok! Én egész életemben meglehetősen rendetlen, diákos életet folytattam; ebből láthatod, hogy pedáns nem vagyok és mindennel megelégszem, amit kapok, csak két dolog van, ami túrhetetlen rám nézve, — közömbös emberek és tollas ágy. — Ettől szököm.

Bocsáss meg, látod már is nagyon őszinte vagyok, kérlek, kövesd példámat és írd meg, elfogadsz-e és ha igen, milyen föltételek mellett és mit szükséges magammal vinnem, mit nem?

Szíves válaszodat várva, tisztelt uraddal együtt üdvözölve vagyok szerető híved

Jászai.

2.

1887. június 22.

Marilla.

Kedves jó Gizellám!

Nagyon szépen kérlek, ha nincs terhedre, nyugtass meg engem egy-két sorral afelől, hogy nem haragszol rám hirtelenkedésemért? Mióta utolsó leveletem elküldtem, min-

dig egy szorongó érzéssel tudtam csak rátok gondolni, hogy vájjon nem sértettelek-é meg?

De hiszen az, aki úgy tisztel és szeret, mint én téged, az nem sérthet, ugyebár Szívem?

Hát még mennyire fogod érteni búmat, ha elpanaszolom, hogy Áldozatom hiába volt, legalább még eddig, mert itt olyan esős hideg van, hogy fürdésről szó sem lehet, — sőt a torkom eddig sokkal rosszabbul van, mint volt, mikor jöttem!

Milyen az idő Nálatok, Szívem? Kérlek, írd két szót, — hogy vagytok? És hogy valamikorra szabad fönntartanom kegyes vendégszeretetedet.

Isten veled. Öllelek kicsinyeiddel együtt. Uradat üdvözlöm. Maradok mindig tisztelő hívetek

Jászai.

IVÁNYI Ö D Ö N H Ö Z

1837 július 22.

Velence.

Kedves Iványi: ha jobb kedvem volna — vájjon mi kellene, hogy az legyen? hogy az lehessen még valamikor az életben — kevesebb kellene valamiből, amiből elvenni nem lehet — akkor maga is most egy jobb kedvű levelet kapna, — de mert tudom, hogy megelégszik azzal, amit kap — és ez Hoffenreichnak nagyon jó — tehát csak el merem küldeni leveletemet, úgy ahogy van. Különben sem érdemel tőlem valami sok jót — elválásunk utolsó pillanatában megtagadóit és visszavonta azt a kevés barátságot is tőlem, amit lassanként, az aludttejcsészék szelíd csengése és a kesztyű stoppolások ártatlan kísérete mellett reméltem és hittem, — hogy kiérdemeltem! De az utolsó, a legkeserűbb percben láttam, hogy ön a leghozzáférhetlenebb lovag, akitnek szívét valaha ostromolták, — mert keservesen győzött meg róla, hogy Hoffenreichnak egy beefsteak-je becsesebb előtte, mint az én szívem!

Illett, az magától, amit tett? Nem bánta meg azóta? Remélem Hoffenreich gondoskodott a penitenciáról és megbőjtölte istenigazában azóta.

Tulajdonképpen nem állok addig önnel szóba, m ig jobb szót nem ad annál az utolsónál. — Ha mire hazamegyek, nem tudom bizonyosan mikor, talán elsejére, talán 10-ikére, — szabadsághosszabbítást kértem és várom rá a választ — ha akkorra, egy szép bűnbánó epistolát találok, melyben azt ígéri, hogy Pestre jövet megeszi az Emmám főztit — akkor megírhatja további címét is, — ha nem, akkor sohase várja többé, hogy még a vadászházához menet agyonbeszéljem.

Isten vele. Küldjön, kérem, ha önnek van kéznél, egy kis jókedvet, anélkül mit ér az élet — én már nem találok azt sehol, se itt, ahova nagyon vágytam, se otthon, ahova mégis inkább kívánkozom.

Otthon meg sem pihenve indultam Velencébe egy kellemetlen, hosszú úton, — betegen — és az a hangulat igen tartósan ígérkezik.

Velencéről mit írnak. Mindenki magában hordja azt, amit érezni tud, itt, vagy máshol. A többit megtalálja a Bac-deckerben.

Járok-kelek cél és öröm nélkül, hét évvel vénebben, mint első ízben, mikor itt ficáncoltam az Adriában, ezt érzem — és ez több, mint amennyit óhajtok.

Az új szobrukra kíváncsi voltam (Victor E.) az gyönyörű. A kiállításuk nem sokat ér. A régi Velencéhez képest gyerekes apróság. Tegnap leplezték le Garibaldi szobrát, míg én a Lídón lubickoltam. Csak ma fogom megnézni. .

De most Isten vele. Szeretném tudni, hogy van? örülnék, ha azt írná, hogy fölépülése úgy halad, mint addig, míg láttam. Hol, kivel sétálgat? Úgy-e, megírja? örülni fogok neki.

Jászai.

REVICZKY GYULÁHOZ

1.

1887 december 9. Péntek

Budapest.

Kedves Reviczky!

Ön engem vagy egészen elfelejtett, vagy egy csöppet se vagyok a kedvére való, hogy éppen felém sem néz.

Megpróbálom egy kicsit ideszoktatni azáltal, hogy egyszer-kétszer hívom; például nem volna kedve holnap este 7 órakor velem vacsorálni? Csak Spányi Béla, a festő, lesz itt a feleségével, igen örülnék, ha megtisztelne eljövetelével.

Jászai.

2.

1887. Kedd.

Budapest.

Szépen kérem, kedves Reviczky, jöjjön föl ma estefelé., már úgy, hogy itt is maradjon velem vacsorára, jöjjön, amikor jöhet és maradjon itt, ameddig csak lehet, mert önből egyszerre kell az embernek kivennie a részét, úgylátom ... nos, ha valamennyi hölgytisztelőjével így bánik, mint velem. akkor. . . akkor legalább nem kell féltékenykednem senkire, de engem sem irigyelhet ám senki.

Istenem, mit is mondjak, hogy eljöjjön?

Először is komoly kérésem van, másodszor „egyedül leszek” és harmadszor igazán nem kell cognacos tejet innia; és megegyszer, beszélnem *kell* önnel okvetlenül.

Várom. Várhatom?

Tisztelő híve

Jászai.

3.

1887. Péntek este 7 óra,
éppen mikor jönnie kellene.

Budapest,

Nos, mit akar, maga gyermek; bocsánatot adni, vagy

kapni? Ha ád, hálás szívvel hajtom meg előtte fejemet, ha vár, tiszta szívemből kész a bocsánat.

Fáj a szívem a mai estéért.

Oly boldog voltam ma délután.

Nem hittem, hogy akkora dolgot kértem, amit meg ne adhatna. De hát maga jobban tudja és én belenyugszom . . .

De jó volna Capri szigetén, ahol se szerkesztőség, se színdarabok nincsenek.

Már most mikor látom?

Olyan szükségem van magára; azt hiszem, azért éppen magára mindazok közül, akiket ismerek, mert érzem, hogy valamennyi közül magának volna legnagyobb szüksége rám.

Mikor, hát mikor pótolhatja ki a inait? Nézze, holnap nem mehetek, legalább délelőtt ki a Múcsarnokba, két próbám is van, de ha olyan jó fiú akarna lenni, mint ma rossz volt, följönne 12 órakor hozzám, vagy a Szikszaiiban várna meg, és onnan kihívatnám és kimennénk együtt, aztán pedig hozzám ebédre. Úgy-e, úgy lesz?

Délután nálam megírhatja, ha tetszik, mindjárt a kritikáját is, stb.

Adieu, már nem vagyok egyedül.

Viszontlátásra, híve

Jászai.

Kérem, vegyen ma egy egysoros priznicet. Jójszakát!

4.

1889 március 4. Hétfő.

Budapest.

Édes Kedvesem!

Nagyon kezdem érezni a hiányát. Istenem, milyen jó volna egy kicsit beszélgetni magával; Magával, akihez én tartozom, aki viszont az enyém.

Milyen borzasztó üres ez a nagy világ.

De nagyon jó volna, ha mellettem lehetne. De majd ír, úgy-e?

Ha nem volna oly rövid az idő e hó 16-ig, hát megkérném, hogy írjon nekem akkorra egy rövid verset, szavalni valót, az egyik köműves páholy kért föl, hogy a nejeik és leányaiknak valami tanulságos, a női erényeket dicsőítő ver-

set mondjak el. — *Tanácsoljon* valamit, kérem, ha már írni késő, de hamar.

Most szombaton szavalom a „Tűnő ifjúság” második felét egy Paulay által rendezett hangversenyen.

Isten vele, édes gyermek. Sietek, mert holnap reggel Dekliből próbám lesz és a szerepemet még át sem olvastam, tehát ma kell.

Nagyon félek, hogy haragszik rám, Gyula, igen nehezen várom a levelét.

Marija.

5.

1889.

Budapest.

Édes Lelkem! Kedves Fülemülém!

Mennyi fény, mennyi meleg lakik abban a maga kis sötét szobácskájában! Igazi fülemüle, aki a sötétbe búvik énekelni. A két vers elragadó, édes Gyermek. Csókolom érte mindekét szemét.

Szeretném, ha nagyon jókedvű volna, míg oda leszek.

A viszontlátásig!

Mari.

6.

1889 március 12. Kedd.

Budapest.

Ha keveset is, de írok hamar, hamar, Te édes, kedves!

Mert sietek, én most mindig sietek, de azért semmire sem megyek, természetesen, senki sem, aki siet. — Ügy érzem, hogy temérdek dolog vár rám valahol, — valamiféle — de sok, nagy, és a szívem oly lázasán siet, hogy nincs nyugtom tőle és ha kérdezem, hát mi dolgoz, hová rohansz, mit keresel ilyen nagy erővel? — mit gondol, mi a felelet? szégyenkezve dobbanik egy nagyot, pirulva áll meg és bevallja, hogy hisz neki nincs egyéb baja, minthogy igen-igen vágyik egy ölelésre, egy forró csókra, egy édes szóra valakitől, aki már egyszer a szívére ölelte, aki százszor is megcsókolta, és aki olyan édesen elringatja aranyos leveleivel, de aki most nagyon messze süt kérezik a pompás kék ég alatt a szép Areo-

ban, míg mi itt a szürke ég alatt sóhajtozunk és fájdalom, csak az 5 χ postabélyeget fogyasztjuk, semmi mást — hát oda vágyik — oda siet, rohan, de úgy, hogy minden este egy istenadta prizniccel kell lekötözni.

Milyen nyomorult idő, — napok óta esik, hanem azért én sokat járok, nincs nyugtom.

Köszönöm édes leveledet! Most jött. Pályázni, pályázni, gyermek, és nem megátalkodott vaknak lenni. Hát azt hiszi, hogy magánál különb ember, magáénál különb munkával fogja bezsebelni „*azt* a tisztességet, ha maga helyet csinál neki? Erről most elég, „hanem hiszen, csak gyere haza, a többi majd akkor”, hanem, tudja meg, hogy nem engedem, hogy ezentúl áldozat legyen, — csak az enyém, az is elég lesz.

A darabot küldöm természetesen; a pályázat lejártát természetes, hogy nem tudom, de Paulay mondta, hogy nagyon ráér.

Hatás? A. hangversenyen? Óriási, váratlan, kolosszális, szünni nem akaró tetszészaj . . .

No de most!! Borzasztó féltékeny vagyok. Tudja, hogy ez a verses levél nagyon bájos. Ezt szenvedések tüzeben lángoló lélek írta, erős, gyöngéd, öntudatos, nőies, lángoló, de világító, nem pusztító, mint — mennyivel jobban megérdemelne *az* téged, mint én, aki el foglak égetni. — Ha megérem, mert egy jó óta komolyan köhécselek és szorgalmasan szaladgálok Jellenffíhez.

Mari.

7.

1889 március 26.

Budapest.

Ha a doktor a mennybéli jussa elvesztésével fenyegette és nem ért célt, Gyula, úgy én megpróbálom a földi paradicsomának az eljátszásával ijesztgetni, ha magára nem vigyáz, ez talán többet használ? . . .

És rosszul van? Rosszabbul van? Mitől? Miért?

A „bolond idők⁴⁴ csak annyiban tartoznak rám, édes szívem, amennyiben mai egészségi állapotja javul, vagy gyöngül. Mikor jól van, akkor megbocsátom, mikor beteg, akkor megátkozom.

MEDEA

OTTHONÁBAN

Az Iványira vonatkozókat éppen nem értem. Én egész komolyan értettem, hogy egy helyütt tölthetnénk a szünidőnket. Magyarozza meg, kérem, mi képtelenség van ebben a tervben? Ügy látszik, színvak vagyok ebben a kérdésben?

Látom, hogy magának nem tetszik, tehát nem ajánlom többé, de helyreigazításul Iványi ismertetéséhez el kell mondanom, hogy mikor én Marillára megérkeztem, júliusban lesz két éve, hát ott Iványit a legjobb barátságban találtam egy deli, pompás ifjú asszonnyal, Bagi Borosával, és csak miután az eltávozott, most jut eszembe, hogy parlagi vénusz-nak kereszteltem őt el, mely elnevezés Iványinak föltöbb tetszeti — csak azután húzódtott jobban hozzám Iványi, hozzám, és a pár nap múlva megérkezett Kisfaludynéhoz és még egy harmadik szép gentry hölgyhöz, ki a mi társaságunkhoz tartozott, ki hülye férjével tartózkodott ott és ki szintén nagyon érdekelte Iványit, annyira, hogy én sokáig kétségben voltam aziránt, vájjon a kettő közül melyiket szereti, — rólam (akkor) szó sem lehetett.

Annyi bizonyos, hogy folyton, mindig nők társágában volt és látszólag igen örömet, mert ő keresett bennünket.

Később tudtam meg tőle magától, levele most is Itt, van, hogy K.-nét komolyan és forrón szerette. Levelét kikeresem és elküldöm.

De már most mondd el, fiacskám, mi az oka a Te averziódnak az ellen a nyári terv ellen?

Nem tudok most többet írni.

Fáj a mellem tőle. A légcsőm is nagyon fáj, folyton köhögtem, kivált reggel.

Nincs jó kedvem ma. Reggel süttött a nap, most pedig esik, — ez lehangolt.

Isten veled, ölel

Miria.

Szegény Ambrus nagyon beteg!

8.

1889 április 1.

Budapest.

Bármilyen oka hallgatásának, kérem, tudassa velem.

Miria.

1889. április 5. Este

Budapest

És még azt mondják, hogy az asszonyok kacérok!

Maga, maga borzasztó kacér! Oh, ha tudtam volna, hogy csak érdekessé akarja magát tenni hallgatásával, majd nyugtalankodtam volna! ...

Hanem megszenved érte. Úgy kell. De hogy nekem miért kellett, .. no, azt ne nagyon keressük, az embernek mindig akad egy kevés megbűnhődni valója, ha a múltban nem, hát a jövőben, — de várjon, rá is fogok szolgálni.

Szörnyűség! egyszerre csak, se szól, se beszél, hát mit gondoljon ilyenkor a szegény asszony itthon?

Hát maga a tréfát is így bünteti? Jézusom, mi lesz velem! Magam magamat csúfoltam azzal a „sietek”-el utóbbi leveleimben; nemhiába, hogy a színpadon is csak sírni tudok, de még a leveleimben sem értik a tréfát.

Sem azt nem értette (oh, most én kerülök fölül, kritikus úr és én megvárom, hogy ön nem érti az autorokat!) (így!) nem értette, *hogy* meg nem értette, miért mondtam, hogy nyaraljunk négyesben? Mert nem hittem, hogy egyedül velem eljön, mert tudom, hogy nem akarja, hogy a világ a nyelvére vegye; nos, hát ezért, de, hogy ennek dacára mégis együtt lehessünk.

Lássa, ha én olyan kacér vonhiék, mint maga, hát ezt a maitól kezdve csak a 8-ik levelemben mondtam volna meg, — csakhogy én nem vagyok kacér, tudja, hogy nem vagyok, úgy-e, maga, maga rettenetes nemtudom-én-hány deka?

Meg lesz büntetve, megálljon; mert most igazán nem lesz időm írni, úgy a körmömre égett a dolog: holnap játszom, holnapután korán utazom Fehérvárra, onnan megállás nélkül Sopronba, mindenüvé magammal vive Magdolnát és közbe-közbe tanulva egy kicsit, mert annak 17-én menni kell, ámbár tudni még nem tudom.

Éppen jókor küldi Iványi is ma ezt a „megtisztelő” felszólítást-é.

A légszóm, — kérem, hipochondrika sem vagyok, az már voltam, *ez* tehát „meghaladott álláspont”⁴ — de a légszóm még mindig fáj, nem tudom, hogy állom ki ezt a 8 játékot egymásután?

Szegény Ambrus, voltam náluk ... már jobban van, de tüdőgyulladása volt. Képzelve, ő is, mások is már, rámolvasták a „Rezedát”! Borzasztóan megijedtem és elég ügyesen védtem a maga — ízlését, — legyen nyugodt.

És most, még mielőtt elmondanám azt, amiért tulajdon, képpen írok, eleve figyelmeztetem, hogy amíg engem szeret, amíg én a magáé vagyok, — semmitől sem szabad megijednie, nehogy egy sürgönytől!

Hátha én magam toppantam volna be, mint szerettem volna, de feküdtem 3 napig.

És ... és azonkívül, pénzt is csak most hozok; és azután sem megyek, hiszen nemsokára maga jön, úgy-e? Ügy-e, édes Madárkám!

Szegényke, de rossz lehetett neki, amíg nem. írt

Marijának.

S Z O M O R Y D E Z S Ó H Ö Z

1889 aug. 7. Szombat este.

Püspökfürdő.

Te, Egyetlenem, Drágám, Gyönyörúségem, Boldogságom! Eleven Lótusz Virágom! Hogy imádlak! Te kis fülesbaglyom, Te kis Csacsim, Te; csak a kezem közé kerülj megint, megállj, úgy elverlek, mint egy „kulyá”-mat. Mit beszélsz Te Ivánfi, Grósz Emilről? Szegény kis Ivánfi; jó, hogy eszembe juttatta, nem beszéltem még vele, meg fogom köszönni a „szép versét” Grósz Emil! ab — az egy gyönyörű, gyönyörű szép fiatal ember, egy 22 éves, érdekes tudós, szemorvos, a legszebb fiúk egyike, akit valaha láttam! imádjuk egymást, — beszéltem is már vele az életben tán kétszer Pesten, ahol lakik, ahol most is van, látogassa meg, a Sugárúton van a lakása, nézessé meg vele az édes, könnyen gyulladó szemeit, és egyúttal köszönje meg neki — nevemben, de komolyan — azt a remek koszorút, melyet háttartalan gyöngédséggel, csak mert idevaló, nekem adott!

Te édes, te Drága! Most este kaptam itt kis leveledet, amikor éppen arról gondolkoztam, hogy sürgönyözök neked, hogy gyere, mert nem állom ki tovább nélküled. Olyan rette, netesen egyedül vagyok, hogy majdnem gyávaság fog el, persze, magam vagyok az oka, azért menekültem éppen ide ki, hogy alkalmam se legyen beszélni emberrel, mert végkép elvesztettem a hangomat és minden szó kínos, nagy munkába kerül. Sürgönyöztem ma Jellenffinek, az a válasz jött; hogy nincs otthon. Még ez is. Most várok, amíg csak tehetem, hogy a másik 3-at még lejátszhassam. Rám nézve nem volt és nincs nagyobb csapás, mintha egy megkezdett utamon megállítanak; visszafordulni pedig éppen nem bírok. Azért» kérlek, drága Életem, csak ebben az egyben engedj, más mindenben szolgálód leszek. Nézd, Drágám, már a szolnokiakkal is „így” megegyeztem, bár, bár hátrálnom ne kellene, olyan gyönyörű

bele!

Különben jól vagyok ám. Hátha Te lejöhetnél egy pár napra, Virágom! Akkor, akkor volna csak! - . . . tie nem bírnek nélküled itt maradni, oly sötét lenne nélküled itt, ha már egyszer besugaraztad volna ezt a helyet is, fényes, meleg napom, Te. Te Egy! Te páratlan tökéletesség!

Isten veled, Lelkem.

Marid.

Hát a kis Venetianu» már megkereszteltetett-é? És nem üzent nekem semmit?

A Lótusz? Ügy-e, gyönyörű? Hideg víz is jó neki, és főléled, ha egészen beleteszi.

Adjon egyet belőle Palágyinak és egyet Braunnak.

A kis Mari nagyon hálás lenne, ha ura és istene egy icipicit érthetőbben, olvashatóbban írná neki kis levélkéit, mert „ez már mégsem járja?”⁴⁴.

2.

1907 december 4.

Budapest.

Csak könnyebb a lelkének, ha szökik! Se szó, se beszéd — az én jópajtásom, mikor kezdek neki örülni, eltűnik, mint a kámfor, még a kapufélfától sem búcsúzik. Egy-két hónappal ezelőtt még látok a Kossuth-utcán egy — azt hiszem — Szomoiít; — hamar írok neki a P. N. szerkesztőségébe, hogy mi dolog, hogy itt van és — az ő genre-ében beszélve — még sincs itt, mert hozzám nem jön? Erre szintén nem jön felelet? hanem jönnek irigylendő, kedves lapok Oxfordból, ahol, nem írja, miért van, mit csinál? Míg végre most kiolvadni vélem leveléből, vagyis egy darab kipötytyözött fehér papirosból, amit csak azért tudtam elolvasni, mert igen akartam, hogy ott előadásokat hallgatott? — hogy nekem házat vett! Kedves pajtikám! tudja, hogy maga azon szörnyű kevesek közül való, akikkel szeretnék Stratfortban bandukolni és beszélgetni, — tudom, hogy százszor le kellene fűjnom a bizarrériáit, mégis szeretnék magával, beteg gyermek, ott járni, ott és Oxfordban, — és egész Angliában. — Csak a haját ne választaná el olyan rondán; én félek és utálok furcsa emberrel lenni. Magával sokat szeretnék lenni, mert jó, jó és sokat tud és kedves is; de két tűrhetetlen bolondériája,

furcsasága van, ami visszahúz magától; ezeken oly könnyű volna segíteni, mert különben is egyik a másikból ered:

Azért dicséri mindig saját magát,
Mert középen választja el a haját.
Ne tegye már egyiket se!
Hogy Jászai hadd szeresse!
Azt se írja, hogy: „szolgája”,
Csak, hogy: szerető barátja»

De szegény Gyermekek, ha maga tényleg nekem ír szerepet, — csak nem képzeli, hogy (Hlavaty) — olv.: Somló — amaz a családi neve — azt elveszi!? A tüzes istennyilat nem gyűlöli ő úgy, mint a maga contemplait Mária Teréziáját. — Hát ennyire járatlan a legsötétebb afrikai viszonyok ismeretében? Somló a legszemtelenebb szemetje az emberiségnek, tehát nem elég, hogy százak sorsát bízzák rá, a Nemzeti Színházzal együtt, amire füttyül és köp a kultusz, hanem még egy intézetet bíztak rá, amióta kisült, hogy mekkora gazember, — rábízták az Országos Színiakadémiát is, hogy már ott, az oskolájában, gyökerében mérgezze meg az ifjú színészgenerációt.

Higye el, Dezső, hogy bolondok háza ez az ország,
Igazán „Isten csodája, hogy még áll”.

Könnyezve kacagtam a maga három kis sorocskáján is: — mein Fall — még szenvedni is jó azért, hogy nincs a kollégái között!! Ez az, Dezső, amitől, tudja, könnyű lesz meghalni.

Hát én kivel beszéljek itt? Hát jöjjön már maga haza, hogy ne hiába örültem légyen magának. Mert igazán örültem, hogy itt lesz; hogy lesz valakim, akivel beszélek, teázom, és sétálok.

Jászaija.

Tudja, az a szegény, örült Oscar Wilde is középen választotta el a haját és önmagát dicsőítette.

3.

1907 december 23.

Budapest

Tudja meg, Dezső, hogy gonosz, kaján öröm támadt bennem arra a gondolatra, hogy végre haza kell jönnie, itt-

hon élnie köztünk és osztoznia a nyomorúságunkban. Hogy is ne! Oxford! Gőgös arisztokrata. Párisi levele láttára a méreg futott el, hogy még most is oly messze van! Ha az ember annyit ér, amennyi kedvét *más* leli benne, — akkor, Szomory, maga igen becses, mert én nehezen várom. Ha azt kérdezi miért? hát, — tehát — arra gondolok, hogy a szabad idejéből majd itt elüldögél néhány órát és itt hallgatunk, azután szólunk egyet és megint hallgatunk. Vágyom maga után, mert jó. Én is jó vagyok; de ha ezt éreztetem az emberekkel, azt gondolják, hogy ostobaságból vagyok az és ez végre bosszant. Sokszor fáj a lelkem, pedig oly sima és recclótlén. Sokszor fáradt a keresésben, mégis örökké kíváncsi és szomjas. A maga társasága rám nézve megnyugtató, mert nem igaz, hogy én el lehetek ember nélkül; csak azokkal akarom elhíttetni, akik untatnak, hogy lerázzam őket. Hiszen ha maga — Dezső! nem viselhetné azt a választékot valahol máshol? Ahol én nem látnám? Ugye, majd beszél velem sokat, — mert a fene egye meg a buták sajnálatát. A pestist nem utálok úgy, mint a szánalmat, — de beszélni csak kell az embernek *emberrel*. — Jön vájjon velem kószálni? Oda, ahol nagy darab eget látunk, mert én csak akkor vagyok egész ember.

Holnap délután nem jönne föl? Este, gyertyagyújtáskor már mehet a családjához; de nagyon szeretném látni. Egy szóval — nagyon várom, jó Dezső

Jászikája.

L A C Z K Ó A R A N K Á H O Z

1.

1889 november 20.

Budapest.

Kedves Arankám!

Végre, íme, küldhetem ezt a Lucaszéke-övet, — semmi dolgom és mégis semmire sem érek rá. Rossz jel kopásnak indult agyvelőmre nézve. De azért téged még mindig tudlak szeretni.

Az öveket ósdiságukért le ne nézd, ilyenekkel grasszálunk. Saraktól kezdve valamennyien. Újat sem nem találtam, sem nem szeretek. Este roppant előkelő hatást tesz. Itt-ott különben talán egy kicsit befuttatható, ha fényesebbet szeretsz.

Öllelek, drága kis porontyoddal és jó Anyáddal együtt. Marit természetes, szinte csókolom, kérlek tartsatok meg szívetekben, aki örökké vagyok szerető

Miriátok.

Braun nagyon büszke és boldog a megemlékezésért és üzen minden szépet és jót.

2.

1890 október 16.

Budapest.

Csacsi vagy, és nem ismersz; tudod!

Tudod-é, hogy *most*, leveled *után* tartottam inkvizíciót a cselédek közt, és *most* mondják, hogy itt voltál!

Latolsz pesti cselédeket. Hanem neked több eszed lehetett volna — és legyen máskor.

A „Medea” napján még menthető a cseléd, mert ilyen napokon ki van nekik adva, hogy senkit se bocsássanak be, magad tudod az okát legjobban. — Különben pedig, remélem, jól vagy? Mondd meg a princípálisodnak, hogy Máriája ne legyen. .. ennek a Beniczkynek, nem megyünk az

idén karácsonykor Győrbe — nem innen egy tapodtat se a tavaszig senki. Különben nekem nem is árt egy kis pihenés, mert a hangállomány kutyául vagyon. De azért nem kevésbé üdvözlöm őket mind. Téged öllelek, csókollak, Anyád, fiad-dal együtt és vagyok mindig szerető

Miriád.

S.

1891. június 24.

Szombathely.

Kedves Aranyom! Most nem határozok az edények dolgában, — beteg vagyok, tegnap elmaradt miattam az előadás! Es Csóka egyik kétségbeesett sürgönyt a másik után küldi, mert oda sem mehetek idejében. — Senkinek se mondd, tegnapelőtt este egy rossz rákot ettem és megmérgeztem! Borzasztó napom volt! Ma már jobban vagyok, de mindenem remeg”, úgy elgyöngültem! — Eszerint, ha minden jól megy is ma, meg holnap, mégis később érkezem meg, majd megsürgönyözöm, hogy mikor. De Savanyút nem akarom látni, ha szükséges — a kulcs miatt — hát mondd ezt meg neki világosan. Oly keserű vagyok magam, hogy nincs kedvem az ő keserves képét nézni. *Kérlek!* Kérlek, mindenáron megments tőle *örökre* és végtelen hálás leszek neked. Ha másképp nem lehet, mutasd meg neki *ezt*.

Miriád.

4.

1891 július 6.

Nagykároly.

Kedves Aranyom!

A három játék anyagilag fényes. Azaz, csak ma lesz a harmadik, de már kétszer annyi jegyet eladtak, mint amennyi befér, úgy hogy kétoldalt kitolták az Aréna vászon falát két-két öltre. — De mit ér mind ez, ha Ő! ő! — kérlek, menj át a Koronaherceg utcába Biber fodrászhoz és kérd meg, hogy egy vállig érő arany-vörös, szőke fürtös parókát küldjön nevemre rögtön, ha neki nincs, vegye

kölcsön és küldje hozzávaló — kissé világosabb szakállnak való kreppel együtt Szatmárra, a Jásonomnak kell, mert oly pocsek szegény, hogy bajos érte, így lelkesedni. — Sok kreppet, vagy 10 szakáll és bajusznak valót.

Gualiknak a Nemzetinél mondd meg, hogy Szatmárra küldje, ha van levelem, de rögtön, holnap odautazom.

ölel szerető

Miriad.

1892 szeptember 13.

Budapest.

Kedves öregem! Bizony jó, hogy nevemnapja volt, és végre megemlékeztél rólam, már nem tudtam elgondolni mivé lettél.

Csókollak a csipettel együtt, köszönöm az ő megemlékezését is. ölelem, szépen ír. Szeretnélek már látni. Általában olyan időket élünk, hogy azoknak, akik szeretik egymást, most közel kellene maradniok egymáshoz! — Ha az ember tehetné.

Én most sokat küszködöm a színházzal — nem jó világ van itt. — Különben még künn lakom Virághnénál a Zugliget felé, csak játszani jövök be. Szegény jó Braun, még mindig hű és gyöngéd. Oh, miért nincs két szívem, hogy az egyiket, a jobbikat neki adhatnám, — megérdemelné, de mikor ez az egy, ami van, már nagyon a másé. És most az egyszer úgy tetszik komolyan.

Isten veletek. Anyádat tisztelem, téged Gézáddal még egyszer csókolva maradok szerető híved

Miria,

6.

1891 október 7.

Budapest.

Kedves Aranyom!

Ugyancsak megvárattál a leveledre hejh, már nyugtalankodtam érted.

örülök, hogy direktoroddal meg vagy elégedve. Ez fél boldogság.

Mondd meg neki, hogy szívemből üdvözlöm én is, jövő tavasszal, ha a jó Isten megsegít, lerovom egy tartozásomat neki. Eljátszom neki Elektrát, amit ő oly szépen méltatott.

Csak egészséges legyenek! De nem vagyok. Most újra beteg, — csütörtöki játékról most este mondtam le. A derekat mégis ittfeledted! Majd egy jó napon utánad küldöm. Megírd, hogy mikor hová mentek.

Egyéb ügyek, szív, gyomor, jól állnak, hála a teremtőnek!

Gézát Veled és Anyáddal együtt csókolom, köszönöm, hogy megemlékezett rólam. A kis fekete vasárnap kapott először hazugságért. Azt mondta másnap: de szerette én volna magát eldugni tennap! Különbén kedves jóindulatú kis pogány! csakhogy az állattal van egy gráduson.

Isten veletek. Szívből ölel szerető

Miriátok.

7.

1894 január 31.

San Remo, Hotel Victoria.

Szervusz Arany! Ideje már, hogy tudj rólam valamit, mi?

Hát, tudod, hogy légső catharusoni volt, azzal dolgoztam annyit, mint egy omnibusz ló, és úgy, mint egy viziló, — követem alásan a sok lóért — aztán kaptam hozzá számár — isten bocsa! — hurutot, hát azt mondták, hogy fogjam be a számat egy jó időre. Eljöttem hát olyan nép közé, amelynek nem tudok a nyelvén, mert én, otthon, hallgatni!

— itt vagyok hát ebben a dicső panorámába — lásd: Cleopatra III-ik föl. — és nem tudom, hogy nyárban vagyok-é, vagy télben? Fűtsek-é, vagy kinyissam az ablakot? Millió kinyílt rózsa és kamélia közt járunk, nappal egy ingben, este bundában. Ha a napon mégis tíz lépést, csurog rólad az izzadság, ha befordulsz egy utcába, a jeges szél rádfagyasztja.

Amennyit a köhögésem javult, a náthám annyit romlott. Bolond egy clima. Nekem nem imponál a pálmája, meg

a friss zöldbabja. Dehát tudod, már nekünk traditio itt „kezdeni” a „végít”. Itt kezdte Halmi is, és ezen a vidéken volt első bajával Nagy Imre, — hát hogy azoknak olyan jót tett, mondok, én is megpróbálok.

Dehát, minden mindegy, Aranyom. Kiurizálom legalább magamat egyszer magamnak itt a Riviérán, hadd legyek „előkelő”⁴⁴ beteg. Ide csak azok jönnek. A német császár itt nem gyógyult meg. Ide jönnek meghalni a Froufrouk. Nizza itt van a szomszédban.

A tulajdonképpeni jelen foglalkozásom precíze összefoglalva ez: sietek pihenni. Érted? Mert nincs sok időm, hamar kell! várnak otthon a szerepek. Legalább ezt kell magammal elhitetnem, különben nem tartanám érdemesnek itt martýromoskodni, — drága pénzért! Elmennék hozzád hallgatni. Te olcsóbbért adnál kosztot, mint ezek itt? Különben semmit se csinálók. Lopom a napot. Olvasok. Már két szemüveget elkoptattam velem!

Fél egykor csöngetnek az első abrakoláshoz, fél hétkor este a második abrakoláshoz, az angol szomszédjaim következetesen megkérdik, voltam-é sétálni — egy héten egyszer, hogy igazságos legyek! — változatosság kedvéért azt kérdik: milyennek találtam az időt? ezzel minden szellemességünket kimerítettük, — mint én a papirosomat, — és igen meg vagyunk egymással elégedve, nem én és a papiros, hanem én és az asztaltársaim, — nagy fontossággal fogunk szeretett énünk táplálásához, melynek látszólagosan semmi más földi célja nincs, minthogy holnap megint megkérdézzük egymástól: volt ma künn? És élnek itt emberek, nem, nem emberek, csak angol vén lányok, akik fél évekig folytatják ezt a látszólagos — életet. Ha annyi időm volna, mint nekik, már régen tyúkokat ültetnék Gödöllőn. A kis Savanyú már fölépítette ám a vityillót.

ölellek Gézával együtt.

Ha úgy fordulna, hogy szerződésre vársz, várnod fog *kelleni*, hát tudod, hogy az én otthonom a tied is, okvetlenül hozzám gyere. A Maminak majd én keresek szobát, vagy ott marad addig, ahol Géza úgýis oskolázik, — szóval, nélkülem, ha szerződésed nem akadna, — ne rendelkez.

Még igen nagy szerencse volna rám nézve, hogy egy

időre hozzám jöhetnél. Á képezdeiek kilenc tizedrésze fér-
ges gyümölcs. Az első szelek lerázzák őket.
Isten veled, ölel

Miriád.

Még tíz napig kiállom itt.

8,

1894 augusztus 26.

Budapest.

Szegény, drága Arankáin Te!

Igaz testvéri részt veszek fájdalmadban, és a legtermé-
szetesebbnek találom, hogy nekem panaszlod el, hogy hoz-
zám fordulsz vele. Amennyire én pótolni tudom testvéredet,
számíts rám, én igyekszem mindig pótolni, amíg élek. For-
dulj mindig, minden gondolkodás és aggodalom nélkül, min-
den bajodban én hozzám, és ne zord arcomat tekintsed, ha-
nem érezd téged igazán szerető szívemet. Ezt mondhatom
vigasztalásul. Szeretlek, tudod. Szeress te is és támaszkodj
rám.

Tudod, hogy mikor bajban voltam, én is csak téged
hívtalak. Te voltál az első, akire gondoltam és nem csalód-
tam benned, — ezt nem felejttem el, és te se feledd, hanem
cselekedj hasonlóképpen.

Én éppen most szálltam le a vonatról. Olaszországból
jöttem és iszonyú fáradt vagyok, hát most nem írok többet.

Azt a pár forintot fogadd szívesen, tudom van elég
költfeéged most szívem, ölei Gézával együtt szerető

Miriád.

9.

1894 október 9.

Budapest.

Édes fiam! Annyit csak megírhattál volna, hogy nincs
útiköltséged, azért nem jöhetsz. Én időt akartam gazdál-
kodni, gondoltam, ha itt lesz, majd megadom ide-vissza a
vonatod árát. Hallatlan dolgok mennek végbe azon a vidé-
ken! No itt is! Képzelheted, három komikusunk, hogy igaz-
gátja a színházat! Csak én vagyok az útjukban. És Szacsvay,

mint tragikus! Ma Machbeth! Betege vagyok ennek a disznóságnak. Csak a megszökés jár az eszemben. — Mind ellenem van most! Most áll bosszút valamennyi azért, hogy azt hitték, hogy Paulay alatt én igazgattam. — Barmok, — hisz akkor jobban ment volna! — Hallottad azt a disznóságot, amit egy pár kollégám rám költött, hogy nevetségessé tegyen! Betegségem alkalmával? Pihá — undorodon az emberektől — nem is érdemelnek mást.

Isten veled. Gézát ölelem, 10 forintot küldök az ő kosztjára, öllelek

Miriád.

10.

1895 július 1.

Budapest.

Kedves Aranyom!

Ládd-é csak most kerültem haza két heti csavargásból ée természetesen abban az órában felelek leveledre, melyben megkaptam.

Hogyne mennék, — kivált ha a brassói út elsül — okvetlen megyek hozzátok hét-három játékra, és neked is eljátszom Idegen nőt a jutalomjátékodon. Katalint reményilem tudod benne?

Amint a brassóiakkal rendben leszek, azaz tudom, hogy mikor megyek hozzájuk, azonnal írok igazgatónak, — akit üdvözlök, igen kedves volt hozzám és különben is azt hallottam, úri ember, azt értem alatta, hogy „becsületes” ember. Mert óh szegény világ! már íme, az is érdem, hogy valaki tisztességes; kivált ha színész, és legkivált, ha direktor!

Írjátok meg, megvan-é: Idegen nő, Medeia, Elektra, Sappho. Jobb többre készülni és kevesebbet előadni, mint kevésre készülni, holott szívesen vennének egy előadással többet.

Ha mindjárt írsz, 9-ikig itthon talál leveled. Azontúl „Pöstyén fürdőbe” küld.

A kérdés csak az, ott maradtok-é Ti augusztus elejéig K.-Vásárhelyen? Szeretném, ha igen.

Isten áldjon meg. Már régen Pöstyénben keliene lennem, de beteg voltam, — öllelek

Miriád.

11.

1896 július 24.

Budapest.

Édes Aranyom! Ideje volt, hogy tudass magatokról. Pláne ilyen örömhírt! öreg! Pompás fiad van. Csókold meg nevedben is. Ha jöttök természetes, hogy akár barmotokat, akár magadat szívesen látlak lakni, ha magam idekinn vagyok is. A lakásom ki van próbálva. Hat férfi vendégem volt a múltkor. Tudod, a tanuló szobámat elzárom és a konyha felül „nyitom meg a közlekedést”. Megnyitni a közlekedést, ugye milyen modern, milyen civilizáció hangja van ennek. Ez most a levegőben van Bpsten!

Hála a jó Istennek, elég jó étvágyam van. Enni is akad, — jó könyveim is vannak, egyebet nem kívánok, csak természetesen a jóemberek becsülését, a tiédet is

Jászaid.

12.

1897 február 10.

Budapest.

Édes Arankám! Mindig egyformán kedves vagy nekem, és ha egy darabig nem írsz, már hiányzik nekem; de mikor írsz, azt mondom magamban, jól van. Rendben van.

Akartam én írni újévkor, de elfeledtem. Azon gondolkoztam ugyanis, hogy mit küldhetnek a színpadra, mert a te gázsídból ugyan nem vehetsz színpadit, — ne félj, nem felejttem el, ha késem is veled. De oly kutya rest vagyok, semmihez sem jutok a sok alvástól. Aztán társaságom is van, ez elfoglal. Kártyázni tanulok, tarokkozni, a kedvökért, — egyszóval vénülök. De azért szeretlek vén létemre is. Most 20-án Győrbe megyek egy hangversenyre, azután játszani.

Isten veletek. Csókollak mind a hármatokat.

Eredj el a nevedben Bölönyné önagságához, — nem tudom megkapták-e köszönő leveletemet a remek könyvért? |Mondd meg neki szóval, hogy rendkívül jól esett megemlékezésük!

Ha az az úrnő venne téged és a fiadat pártfogásába! Add át neki sokszoros tiszteletemet. Téged öllelek

Jászaid,

11.

1896. július 24.

Budapest

Rohammal válaszolok a leveledre, Aranyom, nehogy Bölönynéhez elmenve, valami bajt csinálj magadnak azzal, hogy a nevem említed, iszonyúan összekülönböztünk az ifi. asszonnyal! Hűh! csúnyán. — Ha beszélsz vele, szídj engem, akkor jó dolgod lesz.

Bánffy Dánielnéhez kell elmenned a nevémmel és Wesselényi Istvánnéhoz, akiknek írok az érdekedben. Csak Bölönynéhez ne.

Még ma írok Bánffynénak, ő jó, szól érted Bölönynek. Addig is ölel

Miriád.

14.

1898 január 3.

Budapest.

Édes Arankám! Csak röptiben írok, — holnap utazom Olaszországba. A torkom, — mellem okoskodik — február elsején jövök haza. Addig is öllelek benneteket.

Rómába, onnan Nápolyba megyek — még úgyse látam. Ma még játszom, holnap indulok.

Isten veletek, ölel szerető

Jászaid.

Boldog újévet!

15.

1898 április 22.

Budapest.

Megijesztettek öreg? Elhiszem. Bizony szemtől szembe álltam *Óvele!* Te, az nem olyan borzasztó ám. Csak a bőre borsószik egy kicsit az embernek tőle. A test. A lélek, az *úr!* Barátom, valóságos respektust nyertem ama bizonyos valami iránt, amit léleknek nevezünk magunkban. Azt hiszed félt? Nem az. Sőt parancsolt a húsnak is. Az sem félt. Nyugodtan elvégezett mindent, nem felejtván ki az utolsó 10 forintos számlát sem, és neki ment a késnek. Ma tized napja volt, — és én, huszonhat öltéssel bevarrott és „pri-

mára” összeforrott barátod, most itt ülök, és akár ma a színpadra lépjek! Látod mit tud Barta Gábor sebész!

Tudod, én csak apró dolgokban vagyok kényes. A nagyokat urasán fogadom. Meg vagyok magammal elégedve.

ölelem a gyerekeket. Mikor jössz Pestre? Én itthon maradok, engem itthon találsz, ha jössz. Isten veletek. Köszönöm szereteteket

Miriátok.

16.

1898 szeptember 8.

Budapest.

Ne búsulj öreg! Már itt fekszik a sárga cédula az íróasztalomon — 11-ikén jár le. Amit az öreg Miria elvállal, azt, ha él, el is végzi. — Majd amelyikünk megnyeri a nagy lutrit, az kiváltja. — Addig pedig azon a 4 frt 50 x-on kérek, végy két pár szép kesztyűt a télre, egy kedves barátomnak, úgy hívják Laczkó Aranka. Mondd meg neki, én küldöm, viselje egészséggel, ölelem őt és Anyját és fiát, aki derék gyermek, mert anyuskájának örömet okoz. Isten veletek.

Jászaitok.

Egyebet azért nem írok, mert ezer írnivalóm volna. Marakodom Festetichsel. Reménykedünk Keglevichben. Magolok semmi szerepeket, — kínlódom egy komisz reumával a lábamban, szeretnék sok pénzt gyűjteni, azért professzor, ságot vállaltam, szeretném a repülő nyár végét kiélvezni, azért mindennap kinyargalok valahová Gellért — Svábhegy — mert csak a nyárban, csak a nyár gyönyörű egéért érdemes élni. — Most pedig még! egy millió levélre kell felelnem, tehát Isten veled!

Miriád.

17.

1899 november 26.

Budapest.

Édes Aranka! Köszönöm kedves leveledet. Tudod, bogy amíg élünk, már mi csak hívek maradunk egymáshoz. Ne bánd, ha nem írok. Most láthatod a lapból, hogy játszom

elegei. Ebben a hónapban ma a tizediket. Igaz, hogy mind a régi nóta. De ez már nem lesz másképp, amíg gazemberek és bolondok kormányozzák a színházat. Szerencse, hogy az ember egyéb dolgot talál magának és örül a napsugárnak. Neked ebből háromszorosan kijutott — Anyád, fiad és a pályád — örülj hát neki háromszorosan, ölel

Miriád.

18.

1900 október 14.

Budapest.

Hát — öregem! Ha már ez a vendéjáték igazán elsül, amint látom, — szállhatok-é hozzád? Semmi igényem. Egy vagyok veled egy szobában és egy tányér húsleves naponkint a hozzájárt főtt hússal.

Bölny igen szép levélben hívott meg magukhoz szállásra, — de kellő és illő deferenciával megköszönve, fölvilágosítottam annak lehetetlenségéről, mondván: ahhoz hogy az ember *vendég* legyen, egy *egész külön* ember kell, meg a színpadra is külön ember szükséges. Fárasztó egy olyan nagyúri háznál az a sok öltözködés — társalgás, hogy azt most már nem bírom». Amint, hogy úgy is van. November 4—6-ika táján mennék. Ha két szobád van, bármily kicsinyek — fogadj el magadnál, ezt kérem tőled.

A costümejeimet letehetem a színháznál? Ugye?

ölellek. Gézát, Mamát üdvözlöm.

I *Miriád.*

Ne csinálj titkot abból, amire kértelek. Ha te nem fogadhatnál, szálljak Kovácsnéhoz? Vendéglöbe nem megyek. Vagy menjek oda? Beszélj,

Szervusz.

19.

1901 január 19.

Budapest.

Szervusz Arany! Köszönöm a postát. Hát az a kis szerencsétlen még mindig ott vendégeskedik Kolozsvárt! Beteg i& volt, — írja. Küldöm ezt a laprészt, mintha csak vé-

tétlenül volna nálad, egyszer, juttasd Bölöny kezébe, talán jól esik neki. — Gondolom Janovics által. — Tudod, hogy egy hete fekszem, öreg! A hóbortos Márta második előadását már alig bírtam, aztán abba kellett hagyni a dicsőséget, — tessék színészeskedni légsző catharussal! Isten veled és a tieiddel, ölel

Jászaid.

20.

1902 szeptember 9.

Budapest.

Édes Aranyom!

Jó annak, akinek van miért élni. — Hát még akinek van *Kiért* élni!! Még ha gondot, még ha szenvedést okoz is neki.

Adja Isten, hogy neked sokáig legyenek olyan kedves kötelékeid az élethez, mint Anyád és fiad. A, derék Géza! Milyen áldás az a fiú neked! Oly jó tudni, hogy nem min- (lenkinek céltalan az élete. Különben a föld egy nagy örültek háza volna.

Ma nekem látod, nagy halottam van és még csak fájdalmat sem tudok érezni. Elektrát temetem. Ma játszom utoljára. Már ezt sem akartam, de Somló nem tágított. Eljátszom hát még ma, azzal a kikötéssel, hogy a lapok ne tudjanak róla. Nem akarom megérni, hogy a szerepek hagyjanak el engem. Idejében kell letennem őket nekem, magamnak. Nem ismerek ostobául szánalmasabb látványt, mint egy kivénült komédiásné, aki görcsösen kapaszkodik a fiatal szerepeibe, azt híven, hogy amíg azokat játsza, tényleg — fiatal. Sok effajta utálatosságot láttam a színészetnél, tudod hát. — Rendes foglalkozásom már egy hónapja az, hogy a saját szakácsnőm vagyok. Meggyűlöltem a két cseléd vircsaftot, ketten kínoznak és szemtelenkednek az emberrel, örökké az utcákon sem csatangolhatok mozgás szempontjából, tehát mozgok itthon és megspórolok egy csomó pénzt, es mérget. Ilka itt van. Sokat vagyunk együtt. Rajongva esüng az is a porontyán. Beadtuk megint ide az apácákhoz. P különben most mindennap próbál. Ma éppen megint Mag-

dolnát játsza, Nagyon megszépült. öllek mind a harmata,
kai szerető

Miriátok.

1-1

1904 január 3.

Budapest.

Édes Aranka!

Köszönöm megemlékezésedet. Jó egészséget kívánok én is mind a hármatoknak! Egyébre nekünk alig van szükségünk. Igenis, nagyon is bizonyos, hogy Bölöny báró és intendáns lesz; de minálunk! Csak ha Tisza sógora, báró Radvánszky nem kívánná itt elvállalni az intendánságot, mert azon esetben, *igenis* Bölöny Kolozsvárra megy 40 ezer forint subventióval. Ne szólj, hogy tőlem tudod! Mikor látlak?

Gézának örülhetsz, derék jó fiú, többször volt már nálam és a Hoffmann k. a.-kal pompásan mulattak. Én is csak toloom még a szelet itt. Csak addig való élni tudod, míg az ember a dolgát bírja, azontúl már komiszság a természettől, ha még tovább is csúfolódik az emberrel. Szervusz.

Ölel

Jászaid.

1906 július 20.

Szemlőhegy.

Édes kis öregem!

Először is azt mondom el, ami legrégebben van g nyelvemen, hogy megint csak gratulálok a fiadhoz. Géza nemes, nagylelkű férfi. Azt mondom *férfi*, mert *magát* meggyőzni a legférfiasabb cselekedet és ő *kétszeresen* győzte meg magát!

Hogy ő a Te aggodalmadat átérezte ,és régen táplált tervéről lemondott, erre nemcsak Te, de ő maga is egész jóvendő életében büszke lehet.

Sohase felejtse el neki, hogy a szalámit visszavitte. Az én játékaim Budán, megint, reményemen fölül sikerültek. Hetet játsztam, ámbár Gárdonyi darabja túl zord és sötét;

csak azért is játsztam el, mert kötelességemnek tartom, hogy akol és amikor az osztrák ellen habár csak ugatni is kell, vagy lehet, hát azt el ne mulasszam.

Augusztus 1-ig itt maradok a komáéknál, s azután megyek Szovátára. Akkor megírom és arra a pár percre ugye kijössz a vonathoz, hogy lássalak. Eljöhetnél velem aug, első hetére? Mi? Beszélj a Dr. úrral. Kéretem. Ha írsz, a lakásomra küldd. Nesze a selyempaplanszövő címe: Kari Gutwald. *Wien*. XII. Niederhofgasse 3. Seidendecke-Weberei. 8 koronát fizetett Irsayné egy szövésért.

Soha nem látott vihar volt itt az éjjel fél tíztől éjfélig. Olyan művészi tűzijátékot, mint az Úristen, produkált, még sohasem láttam. Méltó volt Hozzá. öllelek a viszontlátásig

Őket is!

Jászaid.

28.

1914 szeptember 21.

Budapest

Kedves Arankám!

Kérlek ne vedd rossz néven, hogy megint csak neked alkalmatlankodom egy ottani csomag elküldésére kérve. Ajtayéknál van még egy kis csomagom, amit nagyon kér a színházunk, onnan kaptam kölcsön; parasztrongyok. Hacsak nincs közte egy kis valódi aranyfátyol, amit aztán megfizethetek! — Milyen idők Aranka! Csak ha túléljük, találunk rá szavakat amikkel elregéljük.

Én aszal töltöm az időmet, hogy a kórházakat járom frissítőkkal, egyéb nem telik tőlem. Küldöm ezt a sorsjegyet. Olvasd el és nyerd meg veled az ismerősödet, öllelek

Jászaid.

G Y U L A I P Á L H O Z

1.

1891 február 2.

Budapest.

Méltóságos Gyulai Pál úrnak Budapestén.

Méltóságos Úr! Nagyságos tanár úr és Nagytekinetű Szerkesztő úr!

Az én kritikusom (?) kifeledett nagybecsű cikkéből egy igen hálás részletet, melyet ezennel följánlok neki. Mindenik halántékomon van ugyanis egy-két tucat ősz hajszál mely 10 év előtt még nem volt ott. A Tud. Akadémia közlönyének olvasóit ez a fogyatkozás is bizonyosan annyira fogja érdekelni, mint a csipóm szélessége, vagy a bocskorom talpa és a hónam alja. Ez utóbbit ugyan vissza kell tőle vennem, mint rá nézve hasznavehetlent, mert ott semmi szenny nincs a számára, miután, tekintettel éppen gyakori görög öltözékeimre, ez a hely oly hófehér, mint egy carrarai márványszoboré. Sőt, vissza kell tőle kérnem a faromat is, magasröptű kritikai tollának még ez sémi szolgálhat alapul, miután szélessége — még eddig — szintén nem haladja meg az elfogadott szépségű klasszikus hölgyekét, mint pl.: a milói Vénuszét. Pardon, Méltóságos és Nagyságos úr, hogyha talán e frivol névvel szemérmét sértettem. Dehát nem is önnek szól ám ez, hanem nagytekintélyű közlönye kritikusanak, akivel meg kell ám ismerkednem, mert a cipóm talpán kívül, melyet neki meghagyhatok, még több olyan tulajdonságom van, mikkel 10 év előtt még nem bírtam és mi-ket meg kell vele ismertetnem.

Kérem ezért Nagyságos, Méltóságos és Tekintetessé-
gedet, hogy nevét velem közölni kegyeskedjék.

Jászai Mari.

2.

1891.

Budapest.

Hát nem felel a Tek. úr? — Arra akar ingerelni, hogy durva legyek és aztán mondhassák quittek vagyunk? így nem számolunk. Ha fekvő beteg nem volnék, két napja már, elmentem volna magam a válaszáért, mert ez a sok firka untat. Hanem, mert személyesen még nem mehetek, hát újból így kérem, hogy mondja meg a nevét annak a nyomorult gyáva, jellemtelen rongynak, aki asszonyi voltomat álnév alatt ugatja, de kiállani fél, mert szimatolom már, hogy nem férfi, nem férfi, hanem szoknyás! Szoknyás a nyomorult, még pedig kétszeresen: az egyik szoknya diktálta, a másik szoknya kiírta. — Hát ön mi? Aki kiadta? ön? Akit az egész Világ úgy ismer, mint aki csak! a tehetetlenséget szokta előretolni és a tehetséget mindenütt, minden alakban, gyűlöli.

Különben nekem mindegy — én soha, sem az ön, aki már elég gátat vetett utamba az életben, — emlékszik Antigonéra? — de az ön és az önhöz hasonló nagyságok dacára élek, sőt vagyok, nem szorulva az életben *Senki* pártfogására. Soha! Nekem mindegy, én semmitől sem riadok vissza, mit veszthetek — de megtudom, hogy ki az a maga dugdosott petiteje. Meglehet, hogy egy nagyot kacagok, vagy egyet köpök mikor megtudom, mert én nem akarok egyebet megtudni, mint azt, hogy nem-e egy bizonyos egyéntől jött és szenny, — akire gyanakszom. Ha nem az, akkor egyet füttyentek rá és önnek hagyom a kedvest.

*

Jászai.

3.

1891 február 3.

Budapest.

Nagyságos Úr!

Miután komolyan kezd beszélni erről a szennyes dologról, tehát én is úgy: először is kijelentem, hogy kritika-számba nem veszem azt a hülyeséget, ami az ön lapjában ellenem okádatott, hanem a legaljasabb orvtámdásnak szegélyem, mint asszony ellen; másodszer, hogy semmiféle elégtételre nem számítok, ilyenre nem szorultam. Ha semmit

sem érek, pusztuljak a föld színéről, ha pedig van valami értékem, azt nem az Ön közlönye fogja nekem adni, vagy visszaadni. 11 éves koromtól fogva marakodom az étellel egyedül, egy dühödt kutyától meg nem ijedek, csak álljon szembe velem. Ime, ez az, amit akarok. Ismerni akarom azt a dühödt ebet, aki a fogait csattogtatja rám. Ezt *akarom*, ha beleveszekszem is.

Kérem azért, a tőlem jelenleg ön iránt telhető tisztelettel, hogy már csak azért is utasítson ellenségemhez egyenesen, hogy ne legyek kénytelen többé önnél magánál alkalmazkodni, akihez semmi közöm sincs. Azért adja át leveleimet a dühös kutyának, aki amellet, hogy gonosz és aljas, még mindenekfölött tudatlan is, mert különben tudná, hogy a görög öltözéknél szó sem lehet meztelen vállakról is, holott a ruhát csakis maguk a vállak tartják és semmi egyéb.

Az a személy tehát, — mert azt sem hiszem, hogy férfi, — tudatlan, ostoba, hazug és gonosz és én tudni akarom, hogy ki, mert szembe akarok állni vele.

Teljes tisztelettel

Jászai.

1891 február 5.

Budapest.

Csak azt kívánom tudtára adni, hogy azért vártam tegnap szótlantul, mert megtudtam, hogy más is kéri öntől annak a bestíanak a nevét, aki az Akadémia takarója alól csahol rám. Be fogom várni neki szóló válaszát.

Tehát ön azt állítja, hogy a színésznő közpréda? Mi az önök tulajdonai vagyunk kegyelemre? Jó, akkor önök meg a mieink. Marakodjunk, ön azt mondja, ön tehet velem, amit akar, én azt mondom, csak annyit, amennyit eltűrök. Ennyit nem tűrök el és elégtételt veszek azon, aki magára veszi azt a szennyet, amit a legutolsó zuglap is szégyelhetne.

Az nem kritika, azt ön jobban tudja nálam. *Nem kritika.* Miért dugdossa hát a becstelent, hisz az önnek hasonló szolgálatot sohasem tehet.

Egész pályámon üldözött, gonosz, rossz ember, egy törekvő, munkás asszonyt, aki segítség nélkül jutott oda, ahol

van, és aki önnek soha nem vétett. De most szembezállók velem. Nekem nincs méltóságos és nagyságos címem, amit féltetek, könnyű szívvel megyek világgá, ha kell, — olyan fővárosból, melynek legnagyobb tekintélyű közlönye ilyen szolgálatot tesz (majd ezt szóval). Mondja meg nevét, ha nincs igazam, mert addig azt hiszem, amit akarok.

Belenyugszom különben abba is, amit az a becsületes fiatal ember Öntől kér. Hiszen akkor is csak megismerem a szoknyás gazt és beszélhetek vele az én módomban szerint; mert *nem*, nem tehetni ám velünk, amit kinek tetszik. Jó is volna! Majd csak kölcsönösen, jó urak! önöket védi a törvény? Én meg védem magamat az útonálló ellen.

(Mit írja nekem, hogy „tisztelettel”, mikor nem igaz!)
Különben már holnap fölkelek és beszélhetek.

Jászai

RAKODCZAY PÁLHOZ

1.

1891 február 11.

Budapest.

Tisztelt Rakodczay Úr!
Kedves pályatársam!

Amennyi szeretettel és jószággal ön megírta azt a „stúdiomot”, oly hálás és forró szívvel mondok én köszönetet. Pedig utálok ezt: „köszönetet *mondani*”, ez semmi. De mit tegyek addig, míg valami alkalmam nyílik önnek megszolgálhatni, tettel bebizonyítani hálámat! Nem kívánom ugyan, hogy az enyémmel hasonló alkalom kerüljön rá, akkor inkább érje be kisebb viszonzással, de kérem az Istent, hogy erőt és tehetséget adjon, hogy ön iránt tartozó hálámat leróhassam.

Addig csak így, üres szóval, bár lelkelem egész melegével köszönöm. Maradván tisztelő szolgálója, pályatársa

Jászai.

9

1896.

Budapest.

Múzeum-körút 2. III. era,

Tisztelt pályatársam!

Ma érkeztem, játszom, és holnap hajnalban utazom vissza Kassára; azért csak annyit írok, — hogy válaszzal ne késsem — megtisztelő meghívására, hogy bennem a hajlandóság megvagyjon Kecskemétre menni, amint a műsorból látom, éppen időm is lenne, de hogy szabadságot kapok-é, azt csak mához egy hétre írhatom meg, mert előbb nem leszek idehaza.

Ha szabadságot kapok, *akkor* íme a szerepek és föltétel, hogy akkor csak egy sürgönnyel intézhessem el. Játszanám Széchy Máriát és Otthont (Magda) és vagy Cleo-

patrát vagy Borgia Lucretiát, vagy Thísbet Angeloban, nem bánom, akár Sapphot vagy Elektrát harmadiknak. Ezekből te&sék választani és tudatni velem, hogy melyik darabot kiild-jem. Föllépti díjam 160 fit. A vidéki nyugdíj-percent terhe az öné lenne. A darabokat — ha föltételeim tetszenek — mindjárt elküldeném, ha egy nyílt levelezőlapon ide, lakásomra megírja, hogy melyeket — (mindenütt fölemelt hely-árak mellett játszom).
Tisztelő híve

Jászai Mari.

3.

1896.

Kassa.

Tisztelt igazgató úr!

Sürgönyéből azt olvasom ki, hogy ön csak egy fellép-témet kívánja igénybe venni, és pedig csupán Széchy Máriát. Jól értem? Kérem, szíveskedjék ezt nekem címzett levélben bpesti lakásomra (Múzeum-körút 2-ik sz.) megírni, de különösen *azt*, hogyha a darabra szüksége van. Meghagytam ott-hon, hogyha öntől levél megy, az abban kért darabokat rö-gtön küldjék. Engedje, kérem megjegyeznem, miszerint igen csudálkoznám, ha csakugyan, — amint értem, *egy* előadásra vinne le, és az is Széchy lenne?? Miért nem Otthon már ak-kor? — De, amint önnek tetszik. Csak újra írja meg Pestre, hogy mire vigyek ruhát.

Vasárnap előtt úgyse írhatok biztosat, mert szabadsá-gom nincs, csak akkor beszélhetek igazgatómmal odahaza.

Addig is tiszteletem kifejezése mellett maradok híve

Jászai.

4.

1896.

Budapest.

Miután műsorunk itt megváltozott, mehetek önhöz ked-den, úgy, hogy szerdán és pénteken játszom, szombaton lehe-tetlen, hanem Elektrát csak rendes föllépti díjamért, 150 forintért játszhatom el.

Jászai.

1896 január 25.

Budapest.

Tisztelt igazgató úr!

Hát miért nem mondta mindjárt, hogy mi a célja velem? Arra igazán nem gondoltam, hogy csak pénzt óhajt csinálni, örömet megyek, természetesen és pedig 120 írtért, nem felejttem el, hogy le vagyok önnek kötelezve. Bár aján-dékba tehetném! De az élet oly szörnyű drága, és százfelé keli a részleteket fizetni. — Küldöm íme Sapphot és Ott-hont, válasszon egyet közülük. Medeát — sajnálom — de semmi pénzért el nem játszom többé vidéken. Hogyan gon-dolja, tisztelt barátom azt, hogy közülünk *engedély* nélkül elmehet valaki játszani. Még egy ozsonnára sem mehet el senki három órára sem a városból engedély nélkül! Az egy havi gázsi büntetést involvál! Ma este beszélék igazgatóm-mal miatta, azután sürgönyözök.

Üdvözlí

Jászai

6.

1896. március 6.

Tisztelt pályatársam!

Először is gratulálok sikeréhez, mert remélem, hogy az a pithiai mélységű sürgöny, melyet nem tudom, csak gyanítom, ki küldött nekem Kecskemétről, azt jelenti, hogy ön é az új színház? Nos, a legjobb kezekben van.

És most, tisztelt pályatársam, hallgassa meg kérésem, mely oka annak, hogy írok. Paulayné össze van törve. Képzelteti, — egyetlen életjelt látok benne, a színpadi jövője iránt táplált reményt, mely soha egy percre ki nem aludt lelkében. Játszania kellene most, ma ezt mondta: nem tétet-hetek a fiam sírjára emléket, mert a leányomnak kell kenyérre, amink van. — Az apjának sincs emléke, ő is el lesz nélküle. Mire én azt feleltem: eredj és keress a sírkövére, dolgozz és ne várj az emberektől összedugott kézzel, hogy mint az apjának, neki — se tegyenek sírkövet. Eredj játszani.

Nem szentségteleníted meg a fájdalmadat, ha a színpadon sírod ki, hogy a fiad szobrát fölállíthasd belőle . . .

Rám emelte mártír-szemeit, megvillant bennök az élet, de rögtön új könnyár özönlött ki rajta és lesütve őket, azt zokogta, kinek kellenék én, ki ismer engem, ki fizetne nekem annyit is, hogy útiköltségen felül valamit hazahozzak a temetőm számára, ahol a boldogságom fekszik!?

Én azt mondtam neki: én ismerem azt az embert, aki neked alkalmat ád, hogy dolgozhass és valamit keress. Önre gondoltam rögtön, tiszteit pályatársam, ön tudja miért. Mert szeretem és tisztелеm.

Léptesse föl Paulayné három szerepben — 47-ik cikk, Odette és még valami — és adjon neki ötven-hatvan frtot esténként — ha teheti — és az Isten megáldja.

Írja meg nekem válaszát — de az Istenért *olvasható* írásban! nem úgy, mint a minap, hieroglifákban, három tudóst hívtam össze Európa különböző fővárosából, hogy megfejtsék, — írjon, édes kolléga olyan választ, hogy megmutathassam Paulaynénak, mert mondtam neki, hogy önnek rögtön írok ez ügyben.

Azt a pompás, egész embert, a feleségét, ölelem szívből, alig várom, hogy egy kis gubacsleére meghívassam magamat általa!

De jó vele üldögelni és beszélgetni, beszélgetni...

De irigylem öntől azt a társat!

Jó egészséget kíván

Jászaitok.

7.

1896 március 10.

Budapest.

Bocsánat, tisztelt igazgató úr, Ön félreértett: én nem egy kitűnő üzletet ajánlottam önnek, mikor Paulayné vendégszereplésre ajánlottam, mert hiszen akkor nem írtam volna én önnek egy alázatos, könyörgő levelet, hogy segítsen nekem egy fájdalomtól összeroskadt ember tapraállításában és adjon neki alkalmat, hogy játszhasson, — én olyan baráti szívességre kértem önt, mikor nagy lelkére apelláltam, melyet, azt hittem, busásan fogok önnek, a jó Isten se-

gítségével megfizetni, de ön nekem azt mondja, hogy ez rossz gescheft — most majd azt az embert kínálom meg vele, akinek a rovására önt Kecskeméttől idáig, torkom kiszáradtáig magasztaltam, — bizonyos vagyok benne, hogy megteszi, mert hiszen neki még semmi szívességet sem tettem ez életben. Még csak azt jegyzem meg, hogy azon igen kevesek közé számíthatja magát, tisztelt igazgató úr, ezen a szennyes világon, akiktől

Jászai.

valamit kért!!

Hiszzen éppen azért fáj kérelmem visszautasítása, mert rendkívüli érzés vonzott önökhöz és szép terveket szőttem a jövőre nézve, hogy mint fogunk együtt dolgozni testvériesen — örömmel gondoltam az apró szolgálatokra, miket még önnek és talán kiváló, nagylelkű asszonyának is tehetek, — testvérekre véltem önökben találni és ezt a remélt nyereségemet vesztettem el levele vételekor, ezért tört ki fájdalom haragban. Ha megsértettem, bocsásson meg, kérem, nem is tudom, mit írtam, azt hittem, bármit kérek öntől, azt teljesítenie kell, hisz éreztem, hogy mire volnék én képes önökért. Gyerekes föllángolás volt megint részemről, — megint egyszer a falnak mentem nagy, buta fejemmel, megint az én számár szívem szerint ítélt meg másokat: az én hibám, ön csak azt tette, amit mindenki tett volna, —nem, Csóka Sándor nem így tett, ő megértette szándékomat és segédkezett nyújtott nekem egy végtelen szerencsétlenség enyhítéséhez.

— Igaz, ő is vesztett gyermeket, — nekem csak egy meghívó levél kellett volna szegény barátnóm számára, hogy némileg másfelé tereljem kétségbeesett lelkét, — mit vesztett volna Ön ezzel... én sokat vesztettem, — megint a hitemet, megint a hitemet, a hitemet, amelyet a lelkemmel együtt a két tenyeremen kínáltam ott, önöknek, kettőjüknek, — hogy kacaghatják vén számárságomat.

8.

1896 április 24.

Budapest.

Igen tiszteit igazgató úr!

Kedves megemlékezése igen megtisztelt; eszembe jutott sok szép régi napot, — kecskemétiéket is, — a vas-

egészségemet is. — Fájdalom, öregszem. Kopók. Nem merek ígérni semmit. Hat hete köhögök is. Júniusban meg éppen nem mehetnék. Júniusban? Ha csak 1-től 15-ig, két játékra vagy háromra nem, — de a második felének minden napjára van már dolgom.

Pedig igen sajnálnám, ha kívánságát, legalább részben, nem teljesíthetném, hiszen tudja, mily igaz tisztelője

Jászai.

9.

1899 június 23.

Igen kedves igazgató úr!

Ha nem fél a deficittől, megpróbálhatjuk, — de tudja, az rég volt, mikor a tapsért játszottam, ma pénz kell. Ki-mondhatatlanul szeretem a pénzt, mert az a függetlenségem. Annyira szeretem, hogy képes vagyok érte lemondani arról a nyári nyugalomról, melyre oly igen vágyom. Százharminc fr esténként a legkisebb összeg, amiért hajlandó vagyok arra a kegyetlen munkára.

Játszanám pedig: Otthonban, Stuartban, és Borgiában, vagy ahelyett Széchy Máriában. Ha tetszik, Elektra?

Tessék megírni, elfogadja-e ezt és így. Én e hó 29-én ismét keresztül utazom Budapesten és levelét megkaphatom, csak ide címezze. Játékaimat pedig megkezdhetem önnél július 6-ikán.

Isten vele addig is, — tisztelő híve

Jászai Mari.

De Szentesen most voltam egy hangversenyen!

10.

1896 június 28.

Budapest.

Tisztelt barátom-uram!

Sappho, Medeia, Angelo nem lehet. Lehetetlen. A többire viszek ruhát, odaadom holnap a darabokat neki, ha értük jön. Gondolja ön, hogy aratáskor lesz közönségünk? Jó.

Én 5-ikén Önnél leszek Mezőtúron, és 6-ikán megkezeljük a munkát. Otthon, Borgia, Széchy és Stuarttal. A viszontlátásra, üdvözli tisztelő híve

Jászai.

11.

1896 július 2.

Budapest.

Tisztelt barátom.

Az igazat megvallva én semmi jót sem remélek a mi turnénktól, — ismernek már engem mindenütt. De hiszen megpróbálhatjuk. Én hát megyek Mezőtúrra 5-ikén, szerdán, a reggeli (7 óra) vonattal. Azért egy nappal előbb, mert próbálni szeretnék abból a darabból, amelyikből a legszükségebb. Az ön berendezése nagyon helyes. Legyen Otthon az első. Közben a szünet is jó, a sorrendet teljesen önre bízom. Elektrát is viszem; ezt kifeleltem levelemből.

Én egyszer voltam Makón és temérdek pénze lett belőle Csókának. Próbálja meg ön is.

Üdvözli híve

Jászai.

Az Isten szerelméért, nehogy privát házhoz gondoljanak elhelyezni, mint mikor hangversenyen voltam ott!!!!!!
Nincs az a kincs!
Talán ott, ahol a színház, van egy szoba? Lehet? Kérem.

12.

1896 július 4.

Budapest.

Tisztelt barátom!

Én hát holnap reggel nekiindulok a munkának. Fájdalom, nem remélek semmi jót ilyen keserves időjárás mellett. Már ismét tornyosulnak a fellegek, azonban nagyobb bajnak tartom körútunkra nézve azt a kis körülményt, hogy én már valamivel régebben élek, sem mint ön, és a magam erszényére nézve kívánatos volna. Magyarország nem terem Sarahkat, — megyek tehát, nem tudva hány városba, hány

előadásra, mert Jós senki sem lehet, — öt darabra viszek ruhát, és nekem egészen mindegy, melyiket játszom.

Tudom, hogy ez a levél velem együtt érkezik önhöz, mégis megírom, mert egy nagy gyöngeséget kell benne megvallanom, amit szóval szégyenlenék: én olyan bolondja lettem a pénznek utóbbi időben, hogy, amint látja, nem engedve magamnak pihenést, most is kánikulában, megyek azt keresni. Mindenki szid érte, aki közelebb áll hozzám, — annyira közel senki a földön, akihez, ha nekem nincs, egy darab kegyért fordulnék, — egyedül vagyok, öregszem, a semmittevést is roppantul élvezem, de a pénz ennél is többre becsülöm, — nem úgy értem, hogy valakire rászorulhatnék, ehhez nem voltam elég szeretetreméltó, — azzal kárpótolom tehát magamat fáradtságos játékaim alatt, hogy a keblembé dugott föllépti díjamat meg-megtapintom, — Csókánál szoktam meg, adja ön is, kérem, a fölléptimet előadás előtt. Ez az — no.

Jászai.

13.

1899 november 26.

Budapest.

Tisztelt, kedves igazgató úr!

Haragudni eszembe sincs, — hanem vendégszerepelni többé nem megyek, míg egy pár új szerepem *nem lesz*. Szívből üdvözlí

Jászai.

Bocsánat a késedelemért.

14.

1908 január 8.

Budapest.

Tisztelt Rakodczay úr!

Igen nagyon sajnáltam, hogy a legnemesebb emberek egyikének végtisztességén nem lehettem ott tegnap. De játszottam. Sőt a délelőtti próbáról is igen későn kerültem haza, és a halotti jelentést is csak akkor kaptam. Mégis kikészítet-

tem a ruhámat, ott akartam lenni, hogy hódolatomat letegyem a sírjára annak, akit oly igen nagyra becsültem az életben. Csak egyszer találkoztam vele Kecskeméten, ahol, és amikor oly feledhetetlen szívésséggel fogadott otthonában. Mindig úgy láttam azóta magam előtt és úgy látom most is, mint valami derült bölcsét, aki bájos humorával, emlékszik, hogy fölvidított, hogy megnevettetett bennünket! Mindig szeretettel és hálával gondoltam rá. Nem hittem volna, hogy én fogom neki utolsó üdvözetemet küldeni! Nem vihettem el neki személyesen, kifogytam az időből. Nézegettem azt óráról a ruhámra, meg vissza, — lehetetlen volt. Tehát csak így küldöm azt; kérem, juttassa ki hozzá, ha meglátogatja.

Isten áldja meg önt is! Szívből üdvözlöm, mint régi híve

Jászai Mari.

KESZTHELYI ERNŐHÖZ

1.

1894 június 23.

Pécs.

Kedves, jó Keszthelyi!

Ezt a levelet én képzeletben már századszor megírtam, mert annyiszor gondoltam rá, hogy meg” kellene írnom, — de mióta itt vagyok, mindig éjfél után 2 óra vet haza, reggel alig bírok az álomból kikecmeregni, hogy próbára menjek délután ismét próbára, aztán egy kis alvás, pakkolás, és ismét játék, — mely párisiasan, 8 órakor kezdődik.

Három játékra jöttem, — már le is játszottam tegnap este a 3-ikat, de „muszáj” megtoldani, az igazgató tegnap fölutazott az Angelo kosztümökért, amit holnap játszom, ma pedig az „Otthon”-t ismétlem meg.

Olyan zsúfolt házak előtt játszom, amelyet nem mertem volna remélni, miután két év alatt most 4-szer vágj ok Pécssett. Most kezdődik az, amiért tulajdonképpen írok köszönöm a kedves levelét. Vártam rá és nagyon jól esett. Otthon te örömet hallgatom, de olyan gyöngé vagyok, lássa, — hogy itt, ahol igen egyedül érzem magamat, pedig Pesten is csak ilyen egyedül vagyok, vagy a földnek bármely pontján, — nos, hát csak ilyen az ember, itt jobban esett a levele, mintha otthon kaptam volna.

Köszönöm azt a kedves, meleg hangot, melyen hozzám szól és köszönöm fáradságát is, melyet értem tett.

Pesten keresztülvutazva csak annyi időt töltök ott, mennyi alatt a színpadi ruháimat kiaggatom. Majd mikor megérkezem, tudatom önnel, kedves barátom, a szíves óhaj-tása szerint, hogy otthon vagyok. A legközelebbi beszélgetésünkig tehát. — Nagyon pompásan tudok Magával beszélgetni, kedves Keszthelyi. — Isten áldja meg. Híve

Jászid.

1894.

Stóosz-fürdő.

Dehogy — kedves Keszthelyi, nem felejtettem el magái, ezt maga sem hiszi, magát aki egyszer megismerte, nem felejtí el többé, akár szereti, akár gyűlöli, — hanem nem szeretek írni, mert nem szeretek írott szegénységi bizonyítványokat kiadogatni magamról. Otthon, mikor együtt vagyunk, ezer csacsiságot összebeszélünk, de hát a szó csak levegő, hanem a betű maradandó. Az idő meg változandó, és én nem leszek mindig ily ifjú és bohó, mint most, és maholnap rámpíríthatna leveleimmel, ha most mindazt leírnám magának, amit gondolok. Elég hosszú a tél, — mennyi időnk lesz boldonságokra! Most a természeté vagyok. Az erdőé, melyben együtt örülök a madarakkal a pompás nyárnak, melyet imádkok. Magát télre tartogatom, elteszem befőzve. Most gyűlölöm a betűt. Most, itt a természet ölen kiüt belőlem az őstermeszetem, a paraszt, nem írok, nem olvasok. Hálátlan vagyok a kultúra iránt, mint a madár a kalitkája iránt, melyben megszelídítették és mindenféle ügyességekre tanították, de melyből kiszabadult. Várjon maga is sorára. Majd elmondom szóval, amit most érzek és gondolok. Miért nem jön ide, meglátná, hogy az erdő elég ilyenkor az embernek.

Aztán annyi ismerős ember! Nem tudok tőlük megszökni. Már három nap előtt akartam magának egy friss, fenyőillatú üdvözetet küldeni, de a nyakamon ültek. Pedig kérem is akarom, hogy nekem, talán a kedves Stesser által paxust kerítsen, mire kell, hogy nekem ne kelljen a minisztériumban szaladgálnom. — Stróbl azt mondta, hogy az *kell*. Különben 20-án keresztülutazom Pesten, együtt ebédelünk? 20-ikán este leszek otthon, 21-én délben várom.

Jászai.

3.

1894 július 16.

Stóosz.

Hát tudom én azt, kedves Keszthelyi, hogy hova való illetőségű vagyok? Mi az? Azt tudom, hogy 22 év óta Budapesten rontom a levegőt nyilvánosan, hát kell még több? Egyszer már volt útlevelem és azt úgy kaptam, hogy fölmentem a Minisztériumba — és megvolt. Lehoztam magammal készen.

Azért gondoltam a kedves, jó Stesserre Hát ő nem akarná nekem megszerezni? Vagy Splényi báró? Mit tudom én, — hisz maga lángész, hát most használja. Vigye el neki a fotografiámat, — azon legalább a ráncok és az ősz haj nem látszik, amit nem szükség belevenni a személyleírásba, én magam 20-án este érkezem dicső fővárosunkba és 21-én a déli gyorsvonattal ismét elkotródok belőle, előbb magával szépen megebédelvén a jó Petáchovich bácsinál.

Kedves Keszthelyi! Ha én azt a blanket tát úgy kedvem szerint tölthettem volna ki! Nem képzeli, milyen operettalak vagyok magam előtt, bogy komolyan kellett kitöltenem. Csak nem fordulhatok máshová annak bizonyításáért, hogy ki vagyok? Ha Pesten nem tudják — szomorú. — Különben a győri majroki templomban eskettek össze egyszer egy férfúval, ha jól emlékszem, — de hogy kivel, azt már igazán elfelejtettem.

Isten áldja meg. Keszthelyi. Ha tudnám, mely órában érkezem 20-án este Pestre, megkérném, hogy várjon meg a vonatnál, — de nem tudom, hát csak 21-én látom, üdvösdí

Jászai.

4.

1897 március 27.

Budapest.

Kedves Keszthelyi.

Az időben elmúlt vala Krisztus születése után — 1897 év, 3 hónap és 27 nap. mire Kolozsvárról vissza tudtam jönni és két levélkéjét elolvasni, — azért nem tudtam rá *előbb* felelni; ezidőszerint is csak annyit mondhatok, hogy ha kedve lesz, és én jövő vasárnap itthon is leszek (?), akkor szívesen látom ebédre, addig is üdvözlí

Jászai.

1890-es évek.

Kedves barátom!

Az a tény, hogy maga szenved, már felemeli a szemben és különbbé teszi a közönségesnek.

Ha nem feküdnék ágyban egy éktelen náthával és nem kellene hatféle gyógyszert alkalmaznom, hogy alkalmassá tehessem magamat a holnapi játékra, azt mondanám, arra kérem, töltsé nálam a szabad idejét, mert a világ fájdalmát senki jobban meg nem érti és senki sem türelmesebb iránta, mint én. Igazán sajnálom, hogy ezt ma nem mondhatom, de talán holnapután délben is lesz kedve és ideje hozzám jönni? és ha jön, örülni fogok, mint mindig.

Jászai.

1890-es évek.

Kedves Keszthelyi!

Sokkal kevesebb barátja van az én koromban egy aszszonyinak, hogysen egy olyan embert, mint ön, egy semmiségért, még ha asszonyi hiúságomat csakugyan megsértette volna is — amit nem tett — el akarnék magamtól távolítani.

Isten őrizz.

Hogy ön azt mondta: siessünk, azért csak nem nehezelek, hisz nem vagyok egy kis cocotte, ugyebár?

Nagyon jól ismerem a viszonyokat, valamennyiünket — és tudom, miért kellett azt önnek mondani akkor. Én kérek öntől bocsánatot, hogy erővel gyalog akartam jönni, de tudja, hogy az a mániám.

Jöjjön, amikor teheti és kedve lesz, mindig örülni fogok.

Szerda.

Jászai.

7.

1890-es évek.

Kedves Keszthelyi!

Egész héten künn a Zugligetben tanyázom, mert a torkom, az itthoni sok beszédétől, amit az orvos hiába tilt, — nem akar javulni. Nem jól vagyok. Nem játszhatom, vesztem a sok föllépti-díjakat, és torkom mégsem javul, mert folyton rontom — a levegőt, ha emberek között vagyok. Fáj ez a

torok, tudja. Nem bírok vele beszélni többet. Ha látni akar ilyen unalmas-voltomban, kérem, jöjjön föl vasárnap este-felé, akkorra hazajövök.

Szép virágját köszönöm és üdvözlöm érte.

Jászai.

8.

1890-es évek.

Budapest.

Maga szépen jár a szerkesztőségébe, vagy haza!?! . . .

Még tegnap és 6 órakor küldtem oda egy levelet, melyben kérem, hogy ma délben ebédeljen megint velem és ki” sérjen ki 2 órákor a vasúthoz.

Várom 12½ órákor. Ha nem jöhet, üzenje meg.

Üdvözli

Jászai.

Szerda.

9.

Kedves Keszthelyi!

Igazán Malheureuse vagyok: mellem és torkom any* nyira fáj, hogy még az este Irsai tanárért küldtem. Ő ugyan még nem volt itt, de másik orvos jött és először is a *beszédet*, legkedvesebb multságomat és, hajh, az egyetlen is! — tiltotta meg. Most már a többit tudja, úgy-e? Mai ebédemet remete-módra keli elköltenem. Sajnálom.

Üdv.

Jászai.

Péntek.

FEKETE JÓZSEFHEZ

1894 szept. 16. Hétfő este.

Budapest.

Igen tisztelt Doktor úr!

Nengehauer Úr az este az öltözőben a lelkekre kötötte. de máRr ugyancsak, hogY én önnek a számára, de ugyancsak még ma, magamról írok valamit:, imp, amint, látja, és mindent gyilkos komolysággal, fogok föl: költővé lettem és írtam magamról annyi szépet és dicséretet, amennyit csak ismert szerénységem elbír, és nagyhirtelen annyit, amennyit, csak az Ön szintén ismert, és *nemz. szính.*, érdemes tagjai által kellőképpen méltányolt türelme megbír. De melyik az az asszony, akit, ha nekiszabadítanak. bogy beszélhet., és *magáról*, ezt az alkalmat ki nem zsákmányolja?

Tudja be hát, kérem, gyöngeségemet nememnek és bocsássa, is meg. Bocsássa meg annyival inkább, hogy ilyen bősileg legyőztem magam és beértem csak ennyivel, holott még húszszor ennyi és ily érdekes dolgot tudtam volna írni, mik a világtörténet és a születendő nemzedékek és árok nemzedékei számára kiszámíthatatlan haszonnal járhattak volna: pl., hogy Komárom megyében egy Ászár nevű „kisdéd”, különben koldus és szennyes falucskában születtem» hetedik gyermeke voltam „derék” szüleimnek, akik szerény, istenfélő emberek voltak bár, de mégis az én szüleim voltak, hogy hatéves koromban folyékonyan tudtam olvasni, hogy tizenegyes koromig mezítláb jártam és négyéves koromban anyátlan maradván. Isten panasz néven ne vegye, több verést kaptam, mint enni, míg csak hátat nem fordítottam a kedves szülői háznak; mindezt és még sok ehhez hasonló nagyérdékű dolgot csak azért hallgatok el, hogy valamelyes érdekes miszticizmus környezze egyéniségemet, mert mindig úgy hallottam, hogy minden „nagyságot” az ilyesmi még jobban emel.

Most pedig, kedves doktor úr, komolyan kérem, hogy bocsássa meg ezt. a bizalmas, tréfás hangot, de oly kedves volt a minap, mikor szerencsém volt megismerni, hogy azóta folyton aranyos, mosolygó arca lebeg előttem, aki vagyok és maradok lekötelezett szolgálója

Jászai.

CSÓKA SÁNDORNÉHOZ

1896 december 11.

Budapest.

Édes, jó Juliska!

Fogadja szívből eredő jókívánságomat e régen óhajtott szent frigyhez, melytől fiai nyugalma és önérzete függött! Hála a Mindenható jó Istennek, hogy ezt megérniük engedte! Meglátja, Édesem, milyen más szemmel fogja ezentúl nézni a világot. Milyen nyugodt lesz a lelke. Adja a jó Isten, akihez ne mulassza el naponkint fölfohászkodni, meglátja, ő meghallgatja kegyedet és elsegíti oda, ahova a kegyed tiszta lelke mindig törekedett, a becsület legfényesebb útjára. De ne feledje, Édes, hogy ez áldozatok nélkül lehetetlen! Áldás legyen frigyükön, Édesem.

Kívánja régi híve

Jászai Mari.

PALÁGYI LAJOSHOZ

1.

1897 április 13.

Budapest.

Kedves Palágyi!

Miután utam megint egy hétre Bp.estre hozott, szeretnék önnel is beszélni. Kell is a darabunk ügyében. Ha teheti, jöjjön föl ma d. u. 3 órára és ebédeljen velem, — mert különben sok időt pocsékolunk, ugyebár, — de szépen kérem, hozzon magával egy-két strófát abból a dísz-izéből, mert tanulnom kell sürgősen. Ahogy van, úgy hozza. De ismerem, tudom, nem állta meg, hogy ne csinált volna rajta valamit.

A viszontlátásra tehát.

Addig is üdvözli

Jászai.

2.

Miután magát nem érdemes ebédre meghívni, édes barátom; alighanem mégis csak nektárral és ambróziával táplálkozik, — tehát jöjjön ebéd elé, azaz 10-től 2-ig várom.

Csak most szálltam le a vonatról, azért nem felelhettem előbb. Tehát holnap, 28-án.

Üdvözli

Jászai.

3.

1898 február 15.

Budapest.

Kedves Palágyi!

Igen fogok örülni, ha holnap, február 16-án, — csü-

törtök — velem ebédel. Csak egy-két jóbarátom lesz még itt önön kívül,

Tisztelője

Jászai.

1 óraker tálalunk.

4. ”

!898 augusztus 31.

Budapest.

Kedves Palágyi!

Fogadja tiszta szívből jövő kívánságomat házasságához! Igazán, igazán, ha valaki a földön megérdemli, hogy boldog legyen, ön az. Bár a jutalmat érdem szerinti osztanák, akkor Magának édes Palágyi egy tiszta, nagy boldogság jutna osztályrészéül. Így csak barátai kívánhatjuk, hogy úgy legyen, amint jó szíve és nagy lelke érdemli!

Jövőjére, — mint íróét értem, én is, mint ön maga, igen kedvezőnek látom e kedvező fordulatot. Á fülemüle csendes berkekben csattog. Mindig mély sajnálat fogott el, valahányszor önnel e kemény, kérlelhetetlen fővárosban találkoztam, melynek ön csak a temérdek, éles szegletkövét ismerte meg, óh gyermeki költői szív!

Kedves feleségét tisztelem, addig is, míg az első alkalmat fölhasználva őt megismerhetem.

Köszönöm, hogy ezt óhajtja kedves barátom.

Kérem őt, hogy boldogsága közben juttassa eszébe ígéretét, melyet színésznő barátjának tett, valami szép magánjelenetet, vagy költeményt ír számára.

Addig, és azután pedig kérem én is, hogy eddig is élvezett, nagyrabecsült barátságában megtartson, valamint az enyém sem fog változni ön és az önéi iránt, aki mindig vagyok tisztelő igaz híve

Jászai Mari,

M Á R K U S M I K S Á H O Z

1897 augusztus 17.

Budapest.

Tiszteit kedves Márkus úr!

Mióta levelét megkaptam, Kajecen, folyton úton voltam, Bártfára, Bpestre, N.-Váradra, Bpestre — és ma reggel Győrbe, ahol, reménylem lesz tollam és papirosom, hogy leírhattam a váradi előadás előtt, alatt és után gondoltakat, jobban mondva érzeteket.

Addig is, bocsásson meg, hogy kedves levelére ilyen későn adhatok választ.

Igaz tisztelője

Jászai.

J Ó K A I M Ó R H O Z

1.

1898 november 15.

Budapest.

Méltóságos Úr!

Engedje meg, hogy világosságot vigyek egy igen homályos kis ügybe. Annyi idejét megérdemli, amennyibe levelem; elolvasása kerül.

Meg nem foghatom mi céljuk lehetett ez aprócska emberkének silány kis intriquájukkal, mert bármily szárnalmas, de tényleg cselt szöttek a kicsikék, melynek eredménye az, hogy nem én játszom most azt az érdekes epizódot szerepet a Méltóságod darabjában.

Részemről következő lépések történtek a szerepért: (Kérem azt, amit most itt leírok, tessék számonkérni tőlem, a nyomorult színházunk liliputi vezetősége előtt.) Mikor a „Fekete vér” kiosztásáról hallottam, Tóth Imre főrendező úrhoz mentem és azt mondtam neki: Nem volna abban a darabban valami nekem való? Akármi kicsiség, ha-mit meg lehet csinálni? „Oh *dehogy!*” volt a felelet. Továbbá most valami 3 hete azt hallottam, hogy Méltóságod Szigeti Imrének úgy nyilatkozott, mintha én nem akarnék a Méltóságod darabjában játszani; ekkor én egy levelet diktáltam, fönn nevezett főrendező úrnak Méltóságodhoz, melyben késznek nyilatkoztam, sőt ajánlkoztam mindenféle szerep eljátszására, melyet Méltóságod velem eljátszatni óhajt, és fölhivtam Méltóságod figyelmét Teréza mamára, mely szerepet már is. metélten vissza kértem, ha valami ok miatt jónak látták azt egyszer egyszer másnak adni.

Épp azért csodálkozva hallgattam Tábori úr közbenjáró kérelmét, és azt feleltem neki, hogy: természetes, hogy örömet játszom el minden szerepet, ezt a szóban forgót is, csak adjanak időt a megtanulására, mert márul holnapra, ugyebár, sem megtanulni nem lehet, sem pedig *a főpróba után, előadás előtt* azt elvenni attól a színésznőtől, aki azt

nagy ambícióval legjobb tehetsége szerint betanulta, és amint Méltóságod láthatta, igen jól el is játszta?

Ha Méltóságod a darabja *kiosztásakor* gondolt volna rám? egy *szó* megkérdés fölvilágosíthatta volna affelől, hogy én *csak* színész vagyok, és minden szerepért *hálás*, bárkinek, aki adja, még ha az nem is olyan érdekes, mint ez a cigányasszony.

De mindettől eltekintve is, az a „bolondos asszony”, aminek egykor nevezett, — nem olyan fiatal többé, hogy gyűlölködni képes legyen, és csupán, csakis csudálkozás az, amivel visszatekint arra az időre, amikor — Méltóságodnak igaza volt.

Teljes tisztelettel

Jászai Mari.

1898 december 20.

Budapest.

Méltóságos Uram!

Kegyeskédjék kérem, ezt az igazgatóknak szóló levelet elolvasni, és könyörgök, neki elküldeni. Már így kell eljárnom, ha tiszta munkát akarok. Még ezt is letagadná az a gentleman!

Különben ez most már nem menne olyan könnyen, mert *előbb* írtam Keglevich István grófnak, aki nem érti a tréfát és aki nagyon örült, hogy a szerepet nálam tudja.

Egyúttal, — nagy örömmel — beszélt Méltóságod Leventéjéről is, most utazása alatt olvasta el, roppantul tetszik neki és azt mondja, hogy az első alkalmat megragadja annak előadására, csak egy kis pénze legyen a kiállítására! Különben azt mondja, személyesen fog róla Méltóságoddal beszélni.

Az ő öröme csak fokozta az enyémet, mint képzelheti Méltóságod, mert így ez nem marad meddő, mert megeleveníthetem Jachel roppant érdekes alakját, ha ugyan megtisztel Méltóságod azzal, hogy rám bizza.

Magamat Méltóságod kegyébe ajánlva, maradok mély tisztelettel

Jászai Mari.

3.

1900 február 14.

Budapest.

Méltóságos Uram!

Bocsánatot kérek alkalmatlankodásomért, de egy tanítványommal a Cigánybáró egy szerepét tanuljuk, — németül — de a textust sehogysem bírjuk megszerezni, mély tisztelettel kérem tehát Méltóságodat, hogy két napra azt idekölcsonőzni kegyeskedjék, kis tanítványom Földi Ferike számára, mind a kettőnket lekőtelez vele.

Mély tisztelettel

Jászai Mori.

FALK MIKSAHOZ

1.

1900 április 20.

Budapest.

Méltóságos Uram!

Bocsásson meg, hogy eléje járulok, mint egy legfelsőbb fórum elé, keserves ügyemmel, nem egyéb kéréssel, csak hogy jó véleményét kinyerjem.

Kétségbe kellene esnem, ha nem bírnám azt a tudatot, hogy rettentő küzdelmeim között egy-két igaz ember becsül.

Sokat áldoztam ezért Méltóságos Uram! Nyugalmas, biztos otthonomat. Azt a házat, melynek, úgy éreztem, hogy egy része vagyok, — hogy egymás ereje vagyunk.

Az Isten őrizzen meg minden társadalmat az olyan emberektől, akiknek hivatásuk nincs!

Ilyen két hivatottságnélküli emberre bízták most a nyomorult Nemzeti Színházat. Két, kenyér és tudás nélküli grófra, akiknek csak egyetlen egy gondjuk van a jólétükön kívül: a határtalan hiúságuknak való tömjéneztetés. Gyűlölnék mindent, aki a maga emberségéből akar megélni és nem látszik életét, még levegőjét is, az ő különös kegyüknek köszönni.

Undorító és szomorú élet van ma a Nemzeti Színházraál. Én sem vétettem ellenük. Sőt mindig nagyobb tisztelettel adóztam nekik, mint ami megillette volna őket, hiszen a színház fejei! Tőlük függ a Nemzeti Színház sorsa!

Keglevich gróf előtt pedig úgyszólván földig hajoltam, mert tőle vártam a színház megváltását, a Festetich kezéből. Nem ismertük Keglevichet! Mikor először állott a színházak élén, még nem volt örült. Ma az. Ezt nem csak én mondom, de minden ember, akinek hivatalos érintkezése van vele. Akkor még, 10 év előtt vagyona is volt és gonoszsága, irigysége, nem fejlődött még ki benne.

Ha nem volna gonosz örült, akkor miért üldözött volna engem el a színházról, aki szerettem, akit becsülni látszott; *csak azért, mert új, jobb darabokat sürgettem, négy levélben!*

Semmi egyebet nem kértem tőle, mint hat évi mellőztetés után! — Szerepet.

Mert hiába vittem darabokat Festetichnek, öt évi igazgatósága alatt, — most három éve lefordítottam a Méltóságod által is említett Alexandrát és asztalára tettem, azt írta rá: Hülyeség, német limonádé. — Hiába volt minden erőfeszitésem új szerephez jutni igazgatása alatt, a Méltóságod által kegyesen küldött „Otthon” volt az utolsó szerepem hat év óta!

Ez alól a kínszenvedés alól reméltem én megváltást Keglevichtől: de minél forróbban kértem, annál inkább megbicsakolta magát és végre még azokat a darabokat is levétette a műsorról, amit amaz a gróf, számomra kitűzött.

Pokollá vált az életem. Méltóságos Uram, én becsületes, a dologhoz értő emberrel még sohasem veszem össze! és Keglevich gróf meggyűlölt, mert munkát sürgettem. Könyörgök, a dolgok sorrendjének ismeréséért, kegyeskedjék ezt a nyilatkozatomat végignézni, hiszen nem bírom elviselni, hogy a jók félreismerjenek. Hiszen egyéb haszon, egyéb jutalom reménye nem vezet, mint a tisztességes emberek becsülése, de anélkül nem bírok élni.

Ha nyugodtan engednének dolgoznom új otthonomban, még csak nem is panaszkodnám. A szegény ember sorsa dolgozni és túrni, — de íme, gyalázatos időket értem meg, ez a gyáva, műveletlen lelkű ellenség nem átal megátadni a hátam megett és rágalmazni, és hazudozni, hogy a borít megmentse.

Bosszút állt már, kiüldözött az otthonomból, ahol én dolgoztam, ő pedig rombolt, és íme nem éri be vele, hanem rágalmaz a hátam megett!

Méltóságos Uram! Tizenegy esztendő koromban kerültem árván, mezitláb idegenek közé, aki csak hozzám ért, rúgott egyet rajtam, vagy piszkot dobott rám, — *de azért soha pártfogást nem kértem senkitől*, és a kis ujját nem fogadtam el senkinek, hogy följebb húzzon velem, — és ma, most, pártfogást kérek Méltóságodtól! Fogja pártját egy tisztességes embernek azok előtt, akik előtt ellenségeim el-

rágalmaznak, akikhez az én könyörgő szavam, hogy nekem higgyenek, — el nem juthat!

Ha ki akar kérdezni Méltóságos! Uram, könyörgök, rendeljen színe elé, hadd világosítsam én föl az igazság felől.

Félreismertetni az igazak által, nekem elviselhetetlen kinszenvedés.

Hívjon tanúkat, akár magát Keglevichet, hogy előtte mondjam el vádjaimat ellene.

Vagy csak hadd kérdezzem meg tőle, mi vádat bír ellenem bizonyítani?

Méltóságos Uram! Közel vagyok ahhoz, hogy a szívem kiszakadjon a mellemből, a szörnyű, aljas igaztalanságok miatt, amit velem, egy kis önérzetemért elkövettek! — és még nekem kell magamat mentenem s híremet tisztogatnom.

Utálatos élet — undorító társadalom, ahol az ilyen megtörténhetik.

Méltóságodról minden ember azt mondja, hogy igaz ember. Én hát segítségül hívom! Szörnyűség, hogy nekem, aki egész életemet lelkiismeretes munkával töltöttem, most, ma, pályafutásom vége felé kell pártfogásért sikoltanom!

Bocsásson meg Méltóságod, bocsásson meg és hallgasson meg!

Hogy mi adott bátorságot, hogy segítségemül hívjam? Az, hogy már egyszer jót tett velem. Azóta mindig azt érzetem, hogy egy meleg érzés köt Méltóságodhoz, azért merek most Hozzá menekülni és elpanaszolni nagy kínomat.

Embertársa vagyok Méltóságodnak és pedig as, szony, akit üldözöbe vett a rágalom; tiz szavával megvédelmezhet ott, ahol amaz beszennyez! Tegye meg!

Mélyen tisztelő és hódoló szolgálója

Jászai Mari.

2.

1900 április 28.

Budapest.

Méltóságos jó Uram!

Végtelen, leereszkedő kegyessége, még itt melegíti szívemet.

Olyan volt nekem a látogatása, mint a jó tündéré. Az-óta nem érzem magam egyedül.

Őrzöm is a szívem mélyén. Mintha varázsát veszteném, ha szólok róla valakinek.

Senkivel sem beszélek erről a kincsemről, erről az erősségemről, azért engedje meg Méltóságod Maga, hogy sajátmagával ez egyszer, beszélhessek róla!

Senkim sincs. Nem is kellett senki. Sem támasz, sem tanácsadó.

Tanultam, dolgoztam és complicált ügyeim nem voltak soha.

A színház volt mindenem. A Nemzeti Színház! Nem volt olyan kedves szeretóm, akinek a kedvéért egy tízpernyi próbát elmulasztottam volna. Nem a szereptanulással telt el az időm, az a legkisebb, — hanem az általános műveltségre való törekvéssel, hogy ha valaki lát bennünket, szegényt ne hozzunk a színházunkra. — Egy jó színésznek a történelem a kis ujjában kell hogy legyen, kell hogy forma-és színérzéke művelt legyen, ismerje az irodalmat, — a külföldet, — egyszóval, én erre fordítottam időmet és pénze, met, — és most itt állok tanácstalanul, ügyetlenül az élet fufangjaival szemben.

Ezért bocsásson meg nekem, hogy nagy mederben folyó életéből ismét néhány percet elkönyörgök az én semmiségem számára; fordítsa felém még egyszer arcát, melyből én erőt és útmutatást méríthessek.

Azt mondta Méltóságod: ne írjak a lapokba ügyemről.— Engedje itt azt is megjegyeznem, hogy *én tőlem egy szó sem került* az újságokba a dolgaimról, mindaddig, míg csak nem gyanúsítottak és bántottak!

Én most sem fordulok a dolgommal a nyilvánossághoz, de nézze drága Uram! ezt a levelet most el kell küldenem Szigetinek, — ezt ott — talán a gyűlés előtt tárgyalják, kiszivárogo, éppen úgy, mint az a szennyes szerződési ajánlat, — ha azután hozzám jönnek fölvilágosításért, én csak az igazat mondhatom nekik, ugyebár?

Könyörgök, ha hall róla, ne rám vesse a követ érte.

Hiszen élnem csak szabad és kell? A napot csak nincs joga eltakarni előlem egy rosszindulatú örültnek, hogy én a föld alá bújjak a szenvedéseimmel?

Hiezen úgy sem méltat arra senki, hogy azt kérdezze tőlem: mi hát tulajdonképpen a vétked?

Semmi más, mint az, hogy vagyok.

Az, hogy Keglevich egyszer egy jó vacsorája után, rávert az asztal fiókjára azt mondván akadozó nyelvvél:

Itt, itt van az a Nemzeti Színház jövő dicsősége — a Láczy Ilka számára félretett pompás darabok.

Ezt kész vagyok neki szemébe megmondani, de annyi becsület van bennem ugye, hogy ezt még a védelmemre sem használtam föl ellene, mert privátim történt, valamint nem hivatkoztam egyetlen, hozzám írt privát levelére, holott ő az enyémekeket mutogatta, *tudom*.

Rossz ember. Hivatás nélküli hiú ember. Hadd boldoguljon. Én nem kívánom a vesztét, — de ugyebár Méltóságos Uram, a magamét sem áldozhatom föl az ő otromba gög-jének.

Ő nem tűrte, hogy a Nemzeti Színházban tisztességes siker, és taps hangozzék, míg a feleségének nem. *Ezért kell nekem menekülnöm*.

Könyörgök drága jó uram, ne ítéljen el engem Ön is érte!

Hálás tisztelő szolgálója

Jászai Mari.

S Z Á S Z K Á R O L Y H O Z

1900 augusztus 25.

Budapest.

Mélyen tisztelt Uram! íme, egyszer akartam igen okos lenni, mondván magamban: „majd kifogok én rajtak sok félreismert genie-je! Nem dolgozom nektek nap-számba⁴, nem lophatom én az idomét az ország ezer zugában lappangó drámaíró fejének a helyretevésével” — stb. ezen védekezésre pedig azt eszeltem ki, hogy ezentúl „irományt” el nem fogadok többé; irtózásomnak azzal fogok kifejezést adni, hogy mindjárt rá is írom a kis tolakodóra, hogy: vissza, vissza. — Hiszen sem elolvasni, még kevésbé a bírálatot megírni, — és szirupban beadogatni, — de legkevésbé van időm, a temérdek, hozzám küldött darabot, újra becsomagolni és visszaküldeni forrásaihoz, tehát erélyes és *okos* leszek, föl sem fogom többé bontani az ilyen gyanús külsejű csomagol. Ezt a fogadást tegnap reggel, megérkezésem órájában tettem és az első ilyen küldeménnyel, — amint visszaérkező csomagjáról látni fogja, mélyen tisztelt Uram, — a föltett kegyetlen módon el is bántam — és ez az első ilyen csomag az Ön darabja volt, amint délután érkezett, megtisztelő leveléből, fájdalom későn! olvasom!

Mélyen tisztelt Uram! Kérem, tekintse ezt a hosszú levelemet vezeklésnek bűnömért! Bocsásson meg tévedésemért és küldje vissza darabját azonnal. Beismerem, csúful megjártam, — és meg is bűnhődtem, mindjárt első lépésemnél, melyet a dolog-kerülés lejtője felé tettem. De nem csodálatos is, hogy az *első* kis csomag az öné legyen, akinek én oly igaz őszinte tisztelője vagyok, és akinek bizalma engem mindenek fölött megtisztel!

Bocsánata jeléül, kérem, küldje darabját azonnal visz-

sza, melynek sorsára nézve, ezt a kis balesetet jó ómennek tekintem.

Tisztelő híve

Jászai Mari.

1900 szeptember 7.

Budapest.

Mélyen tiszteit Uram! — Sőt! Darabja olvasása után még annál is tiszteltebb! — Először is köszönöm a kis gyönyörűséget édes kis darabja révén; aminek csak az a hibája, hogy nem öt felvonás! Én mondom ezt, aki lúdbőrös leszek a színésznős színdaraboktól. Tessék bátran rámondani, hogy könnyű lúdbőrössé lenni a — Pardonn ezért az olcsóságért, de oly kevés „viccet” csináltam életemben, hogy rémséges büszke vagyok a leghalványabbakra is. Egy fölvonást így fölépíteni csak komoly poéta képes. És milyen rokonszenves egy poéta!

Nem merem mindazt a szépet leírni önnek, amit darabjában látok, mert attól félek, hogy hízelgőnek tart, de a^t csak sajátmaga is tudja, hogy nyelvezete, valamint gondolatmenete tiszta, logikus és rokonszenves. Furcsa ugyebár, hogy a két utóbbit külön jegyzem meg? De mikor ez a kettő többnyire hiányzik annyi pretenziosus színdarabunkból. Hát még az, hogy ebben a dióhéjban micsoda kerek, kész tragédia van benne, a maga kielégítő moráljával együtt!

Micsoda atout, azonfölül a kezemben jó Keglevich intendáns ellen, mielőtt németnek megyek áprilisban, hacsak addig (tisztességgel) nyélbe nem ütök ezt az én keserves dolgomat itthon. Persze, abban az esetben, másfél esztendő létforgása előtt, itt, nemi játszhatnám, csak az ön beleegyezésével, vidéken. Annnyira rám, és mostani helyzetemre illik.

Engedje meg kérem, hogy addig is, míg alkalmam nyílik eljátszására, a darabot megtartsam. Azaz, hogy a szerepet nem adja másnak, hanem megvárja, míg én eljátszhatom.

Erre nézve kérem, nagyrabecsült válaszát, mely után magamat további jóindulatába ajánlva maradok lekötölezett tisztelője

Jászai Mari.

1902 november 16.

Budapest.

Méltóságos Uram!

Jobban sajnálom, mintsem képzeli, hogy nem talált itthon. Nagyon szeretném megismerni, és — méginkább Kántornét eljátszani!

(Ezt még magyar szerzőnek nem mondtam!)

Üsse már nyélbe az Isten áldja meg, azt a remek kis előadást, hiszen csak öntől függ, hogy előadjuk. írja meg igazgatóknak, hogy én roppant, nagyon szeretném játszani! Sohasem írtak még így a lelkekre szerepet!

Különben pedig minden vasárnap, egész délután itt. hon vagyok. Mennyire örülnék, ha megismerhetném Méltóságodat! (Már mint Kántorném szerzőjét!)

Híve

Jászai.

B Ö L Ö N Y J Ó Z S E F H E Z

1900 október 1.

Budapest.

Méltóságos Uram!

Köszönöm megtisztelő meghívását. Óhajását örömezt teljesítem. Ennyit mondhatok addig, míg igazgatóságomtól a szükséges — engedelmet kieszközölöm. Ha ez megtörtént, Janovics művezető úrral, majd megbeszélem az időt és darabokat. Engedje meg Méltóságod hálásan megköszönöm a kegyes meghívást nagyúri házához; teljes mértékben tudom becsülni azt a megtiszteltetést, mely azzal jár, de egy folytonosabb, meg-megújuló vendégszereplés tartamára, lehetlenség volna vele élnem. Ezt, szóval, inkább meg fogom Méltóságotoknak magyarázni tudni. Munkásember vagyok jó uram. Utazás közben is tanulnom kell. Méltóságotok nagy házában az öltözködés, — ebédekre — a társalgás, egész embert kíván, valamint a színpadra is. Mindenik külön kimerít. Játékok előtt, és után, nekem teljes pihenés kell, ezt méltóságotok nagy lelke meg fogja érteni, és fölment engem attól, ami, ha privát ember volnék, nekem a legnagyobb öröm és szórakozás volna, de kifáradt torokkal, izmokkal és szellemmel, lehetetlen munka.

Méltóságodnak lekötelezett tisztelő szolgálója

Jászai Mari.

JANOVICS JENŐHÖZ

1.

1900 október 6.

Budapest,

Tisztelt művezető úr!

Kedves pályatársam, én nagy Örömmel megyek Kolozsvárra 10—12 játékra a télen, — meg is kezdem a tanulást minél előbb, — csak színházam vezetői megengedjék!

Ma írtam nekik eziránt és amint felelnek, azonnal tudatom önnel. Szörnyű kár, hogy az újságok előre kürtölték, mint tényt, azt, amire Ditrói és Széchi urak engedélye okvetlenül szükséges.

Attól félek, hogy — méltán — sértheti őket ez a gazda nélkül való rendelkezés az én időmről, melyet ők megfizetnek. Nagyon szeretném, ha a lapok hirtelensége el nem rontotta volna a dolgunkat.

Én tudom, hogy úgy szégyenlem magamat előttük c miatt, hogy nem is tudok eljűk kerülni! Ki, és miért sietett azt publikálni? Amit, ha engedelmet *nem* kapnék rá, nyilvánosan kellene visszavonnom. Olyan kínos helyzet édes Colléga! Ha engedélyt kapok a menetesre, adná az Isten! akkor okvetlenül találkozunk kell, mert akkor a dolgunkat írásban el nem intézhetjük.

Addig is tehát, míg folyamodványom eredményéről értesíthetem tisztelt Művezető úr, fogadja, — elvben — örömteljes ígéretemet és köszönetemet megtisztelő meghívásáért.

Testvéri üdvözlettel

Jászai Mari.

2.

1900 október 14.

Budapest.

Tisztelt igazgató úr!

Pardonne, ha múlt levelelmen a címzést megrövidítettem, de Isten látja a lelketem, azok a címek! — Sohase le-

szék elég művelt ahhoz, hogy abban egyszer másszor hibát ne ejtsek. Jövőre megjavulok, ígérem. Valaki ugyanis meglátta itt a megcímezett levelét és szemrehányást tett, hogy megrövidíttem önt. Megígérem, hogy helyre fogom hozni. Íme — bocsánat! És a dolgainkra térhetek ugyebár? — Köszönöm.

A dolog tehát úgy áll, kedves igazgató úr, hogy most naponként próbálunk „Farkasból”, amint mehet, adjuk; úgy hisszük, hogy a Csillag fölléptéig, azaz november 4-ikéig, vagy 6-ikáig. A Csillag fölléptei alatt mehetek én Kolozsvárra, előbb nem. De akkor mehetek több játékra, és bevárhatom a 11-ikét, hogy Gertrudot eljátszam. Jól van?

Szívesen játszom az ön által kijelölt szerepeket, és elviszem Stuart, Elektra, Essex és a Széchy kosztümöket is, sőt a Magdáét is „Otthonban”, hogy ha másra határoznák magukat, hát kéznél legyenek.

Mit szól kérem Borkmannhoz? Nincs arra színészk? Én azt hiszem, a Nemzeti Színház szívesen megengedné önöknek az előadását, — mert a fordítás az Ő tulajdonuk.

— Szeretném továbbá játszani Agrippinát, Britannicusban. Az valami igazgató úr!

Ugyebár, mindjárt megszerzik a Farkas jogát is? Vagy ne merjük ezt? Hát a „Bünös”. Szörnyen tetszett itt az alakítás. Hát Borgia Lucrétia? Hát a Haza? (Sardou.) Ezek közül melyikre készüljek legelőbb? Azaz november elején? Az ön által jelzett háromra? Erre kérek egy rövid sor választ. Intendáns úr Öméltósága kérdést tett föllépti díjaim iránt: 150 forinton alul nem mehetek esténkint, mert ruháimra sokat kell újra költenem és útiköltségem rengeteg.

Úgy még: szívesen játszom el december elsején akár Zenőt, akár Mirigyet a Vörösmartyakból: amelyik önöknek könnyen előadható. Ugye? Azt hiszem mindent megmondtam, amit kellett. — Most Isten vele kedves doktor úr.

Tisztelője

Jászai.

3.

1900 október 23.

Budapest.

Tisztelt kedves Doktor úr!

Köszönöm kedves levelét. Ugye mekkora az a muszka!

Mikor adjuk elő Kolozsváron? Én az öreg Matrjonyát, a vén boszorkányt játszom, de szeretném a menyecskét is.

Kedves művezető uram, ezúttal a Sapphót lehetetlen kihozunk. Oly rég nem játsztam, hogy át kell tanulnom. Januárra kell hagynunk. En elviszeoi, ezúttal, Bánk bánon kívül Idegen nőt, Medeiát, Stuartot és Essexet. Adhatjuk ez utóbbit? Vagy Britannicust? Ivánfit okvetlenül elbocsátják arra az estére. Vagy talán betanulja ott valaki, aki fiatal tud mutatni. (22 éves.) Essex is is igen jó volna? Vigyem a ruhát rá?

Határozzuk meg, kérem a darabjainkat, mert Csillag már 3-ikán játszik ám! Én hát ott 4-ikén. Mert sietni kell. Soká nem maradhatok. Lehet, hogy csakis 5 napig, azon esetben természetesen csak 4-et játszhatom. En a Farkas után, azaz pénteken már csomagolok is.

A darabjaik kérem, rendben vannak, Essex, Széchy Stuart, Medeia? Hát Borgia és Elektra? Mit vigyek? Mit küldjek ezekből, ami nekem megvan?

De kedves Doktorom, határozottan keli tudnom az' első seriesünket minél előbb! Ezt mindjárt kérem.

Üdvözli

Jászai.

Tiszteletteljes üdvözetemet kérem az intendáns úrnak átadni.

4.

1900 október 27.

Budapest.

Igenis, kedves Doktor úr, úgy jó lesz, ahogy összeállította: Essex, Idegen nő, Medeia, Bánk bán, vagy, ha csak 11-ikére mehetnék le? Akkor megfordított sorrendben. Ugye?

Üdvözli tisztelője

Jászai.

Könyörgök, — oly kevés az időm az írásra! — mondja meg Laczkónak, hogy hálásan köszönöm neki, hogy elfogad magánál. Jól fogom magamat viselni nála! ölelem (már hogy őt.)

5.

1900 november 5.

Budapest.

Tisztelt doktor úr!

Igenis: legyen Intendáns úr óhajtása szerint. Ha őneki a legkisebb kedvetlenséget is okozná az, hogy más-hova szállnék — már nem szállok máshova. A lakást, kedves, jószágos ígéretével együtt, hogy magamra maradhatok lakásomban, eszerint, hálás köszönettel, elfogadom. Bocsánatát kérem, hogy ezt nem Őneki magának írom meg, de minden percem el van foglalva. Már csomagolok, játszom, két új szerepet olvasgatok és a hiányzó kosztümök után szaladgálok. Ez elég nekem, ugye? Sokszoros tiszteletemet küldöm neki. Önnek is, azzal a kéréssel, hogy a Medeia-beli gyerekeket kegyeskedjék jól bedressírozni, mert azokkal sok baj van, amit az én nagyon is igénybevett torkom nem bír meg!

Még azzal is terhelem kedves kolléga, hogy Arankának is szóljon, hogy ne várjon magához, csak segítségére számítok, ölelem őt. Én és őt kofferem, csütörtökön délben indulunk innen.

A darabok sorrendje jó. Köszönöm. Azt hiszem, most búcsút vehetek, a viszontlátásig — hívé

Jászai.

6.

1900 december 15.

Budapest.

Bizúgy kedves Doktor uram! Ez a direktorválasztás úgy ment, ahogy maga mondja: magyarosan. Ditrói és Bölöny mellett Megyeri! Hajmeresztő! Írtam Bölönynek, hogy a hát. ralevő pár hónapját tegye elfelejthetetté Kolozsvárnak. Én, ha neki vagyok, tündéri dolgokat produkálok, hogy ríjjanak utánam! — De most a mi dolgunkra, kedves Doktor. A scénáriumot holnapután a zenével együtt postára teszik, az összesnek a leíratása 10 forint

Továbbá Bosnyákné az új darabban játszik, tehát nem jöhet Kolozsvárra, tessék azt intendáns úrnak tudtára adni, akitől már vendégszeretetét is kikértem számára. És amn legelői kellett volna írnom: Góth, igenis, elfogadja az aján-

lott 125 forintot, — mert szereti a szerepét — és köszönettel fogadja Ő Méltóságai kegyes vendégszeretetét, élni fog vele. Igen jól esett neki és megtiszteltetésnek tekinti.

Már most csak az idő kérdése van hátra. Ugyebár két ünnep közt nem tanácsos menni? Nem. Magam is tudom. Akkor azonban csak az új darab alatt lesz Góthnak lehetséges. A férjek öröme pedig úgy január közepe táján kerül színpadra. Tehát akkor megyünk. A végső kérdés az, hogy mit vigyek még? Stuart, Sappho, Széchy, Elektra? és Székely szeretné velem Toloncot eljátszani? Ott van még Létért való küzdelem, de ha azt is vesszük, akkor kötöm magamat hozzá, hogy Paul Astiert Ön játsza, kedves Doktor.

Melyek után magamat barátságába ajánlva vagyok és maradok igaz tisztelője

Jászai.

Kérem, csókolja meg helyettem Arankát, akármilyen nehezére essék is. Hiszen felebaráti kötelességeket is csak kell ismerni az embernek, és az özvegyek (igaz, hogy csak szalma) vigasztalása is azok közé tartozik. Nagy tiszteletmet Bölönynek! Küldök még magának egy jobb Lupa képet az első felvonásból.

Hohó, Doktorom! A legfontosabbat majd elfelejtem: Kantomét nem játszhatom. Ne kérje miért. Majd szóval elmondom ott. Ha kívánja — persze, hogy kívánja — leviszem a Hóbortos Mártát első darabnak. Keserves estém lesz, de már — muszáj. Ebben a darabban csak pár szavas szerepek vannak az enyimen kívül. De leíratom és elküldöm. Most fogjuk itt is adni.

Adieu!

Jászai.

7.

1901 január 27.

Budapest.

Tisztelt kedves Doktor!

A nyomorult influenzánál én még nyomorultabb, mert íme, tönkretett. Két hete fekszem. Hangomat elvesztette, de főként életkedvemet, úgy, hogy a küldött darabot — a sze-

reppel — csak éppen, hogy kibontottam és ijedten csaptam megint össze. Tanulni nem vagyok képes. Szellemem és fizikumom egyaránt lehangolnák, eltekintve attól, hogy minden hangos szó, egy-egy köhögési rohamot vált ki elkínzott mellemhői.

Szerdán indulok Abbáziába. Nem tudom mennyi ideig maradok, mert bajom ezúttal nagyon makacs. Nem tudom mehetek-é a februári vendégszereplésre? De ha netán mehetnék is, Klytemenstrát semmi esetre sem játszhatom el, mert hiszen abban az esetben, eddig már félig készen kellene vele lennem, de miután hangos tanulásról még tíz napig — legjobb esetben! — szó sem lehet, tehát szó sem lehet új szerepről sem.

Ha lehetséges lesz mennem, úgy a mondott három kész szerepemmel mehetek csak.

Sappho, Stuart. Létért való küzdelem. Ha ugyan Önöknek kellek ezekkel a szerepekkel, melyeknek mindenike, úgy tudom, ezúttal nagy nehézségekbe ütközik önök-nél.

Legisjobb lesz, kedves Doktor, ha egyszerűen kimondjuk, hogy ne legyen belőle semmi. Nekem is jobb, Önöknek is. Lásza az a Stuart is; meggondoltam: Laczkónak nincs rá ruhája. Nekem sincs a számára való. A föllépti-díjam semmi esetre sem volna elég, ha a szükséges két ruhát elő akarnám teremteni. Jobb, ha lemondok róla. Sapphóra viszont nincs Phasonunk. Hát minek erőlteti a dolgot. Mondjuk, hogy Kolozsvárt eljátszta kis játékaimat.

Most egy kérelem: az a Török úr nem tudom micsoda révén kért tőlem 150 frt. ajándékot, — hiszen nem nyomorék és nem beszéltünk az életben 25 szót egymással? ott a kollégák előtt sarokba szorított, hogy játszam a jubileumán. Hogy merészel egy ilyen ember jubilálni? akinek alázatos hálaadással kellene magát összehúzni és megcsókolni a színház minden követ, hogy neki 40 esztendeig kenyeret adott és ad tovább is! — nem, ő nem fér a bőréhe és jubilál! Nem várja meg, hogy őt jubilálják, hanem ő jubilál. Hát, kérem, ez nevetséges és prepotens és mert én éppen kezeügyébe estem, hát én játszam neki! Édes Doktor! Kérem, adja neki tudtára, hogy semmi esetre sem! Bár a magam számára bírák játszani! Mondja meg neki, kérem, hogy az egészségem

meg van rongálva és én nem szórhatom többé úton, útfélen, idegen, rám nézve közömbös és különben egészséges emberekre. Ugye, édes Doktor, megmondja neki, hogy ne számítson rám?

Különben, kérem, mutassa meg neki a rá vonatkozó sorokat. Ezennel fűjjük le, ugyebár? az egész februári vendégszereplést. Ha a márciusból lesz is valami, csak ez a 3 szerep maradhatna, mert Klytemnestrát nem hiszem, hogy akkorra is be bírjam tanulni, mert az influenza hosszú időre tönkre tette a hangomat. A hangos tanuláshoz pedig — más-kép nem tudok — a szokottnál is kétszerte több erő kell.

Így állunk, édes Doktor.

Kérem, adja át Bölönyéknek tiszteletteljes üdvözlésemet és sajnálatomat, hogy többé Kolozsvári nem láthatom őket. Magát is, kedves Doktor, sokszor üdvözölve maradok igaz tisztelője

Jászai.

Átolvasva ezt az epistolát, azt látom, hogy szakasztott mása annak, amit egy Andrásyné írt egyszer egy párisi szabójának. Ugyanis: megrendeléseket tett nála hosszan, leírta a temérdek ruha színét és formáját, hogy melyik milyen alkalomra kell, mennyibe kerülhet stb. — és utóiratnak oda-tette, hogy mindez pedig nem kell, mert most kapja a sürgönyt, hogy az édesanyja meghalt. Nekem is elég lett volna annyit írnom önnek, kedves Doktor, hogy nem mehetek, mert beteg vagyok. Ugyanennyi elég Török úrnak is. Nemde? Már csak jubiláljon nélkülem. Nincs fölösleges egészségem, hogy ő neki pazaroljam. Nem igaz? Isten vele, kedves barátom, üdvözlí

Jászai.

Most esik ám le nagy kő Aranka szívéből is.

8.

1901 március 2.

Budapest.

Bizony-bizony, kedves Doktor, — és ebből már tudja is, hogy mit akarok mondani. Vége rám nézve az aranjúezi szép napoknak. Kolozsvárt nem egyhamar hallok — ha még valaha? — édes tapsot. Hazajövet, a náthám sietett ismét

fölkeresni és magát nálam beszállásolni. Holnap játszom ugyan d. u., de ez ne vezesse félre, kedves Doktor, mert nagyobbra nem volnék képes.

Kérem, fogadja irántam tanúsított jóságáért és figyel, mességéért köszönetemet. Továbbá adja át Bölönynek is tisztelem és hálás köszönetemet a részéről is nekem nyújtott sok jóért. Sajnálom, hogy személyesen nem mondhatom ezt meg öneki. És mondja meg Arankámnak is, hogy állunk, írnék neki, de csak azt ismételhethném, hogy beteg vagyok, azt pedig nem kellemes annyi alakban leírni.

És végül, kedves Doktor! mondja meg nevemben annak a kis katonának ott a, — hogy mutassa meg az embereknek azt a két levelemet, amit az övéire feleletül írtam, mert ideszabadult kolozsváriak oly buta formában híresztelik, hogy szerelmes vagyok bele, hogy kezd bosszantani. Odaadnám ugyan mindenemet és a pöndölömet ráadásul, — ha képes volnék arra a tavaszi bolondságra, dehát, teringette, nem vagyok képes és így józan fejjel ostobának, izléstelenek találok az ilyen hülye híreszteléseket. Szegény, vén fejem, festett hajam, ötven esztendőm, — hát már sohasem tekintenek hors concours? Legjobb lesz, ha anyai tanácsokkal teli leveleimet az a múzsafi közreadja és meggyőzi vele a kolozsvári pályázó hölgyeket, hogy én nem vagyok konkurrens, se vicc-lapalak. Már régen kiálltam a sorból. Továbbá győzze meg a gyanúsítókat tisztán művészi szempontból való érdeklődésem felől azzal, hogy elmondja nekik, hogyan vallott nekem szerelmet az a Marsfi: „Az istenit az annyának, — azt mondja — minek vénült meg, de jó volna feleségnek!”

Isten vele, Doktor! Csókolja meg Arankát és tartsanak meg szívükben.

Jászai.

SZERÉMY ZOLTÁNHOZ

1900 december 5.

Budapest.

Kedves Szerémy Kolléga!

Kérem, tiszteljen meg azzal, hogy pénteken (holnap-
után, játék után) eljön hozzám egy kis patriarkális vacsorára.
Isten bizony! nem fogom kérni, hogy utánozza a telefonhír-
mondót.

Tisztelő pályatársa

Jászai Mari.

GRÓF SZÉCHENYI BÉLÁHOZ

1900-as évek.

Budapest.

Kegyelmes Gróf úr!

Egy szó engedélyért könyörög alulírott, melyet kegyeskedjék egy névjegyére írni azon tartalommal, hogy én évenként egyszer keresztül mehetek nagycenki parkján és a fasoron társasággal.

Nem a magam kényelméért kérem ezt, kegyelmes Gróf úr, hanem azokért, akik évenkénti zarándoklásomban oda kísérnek. Mindenkinek kell valamit szentnek tartania: nekem Cenk a búcsújáró szent helyem. Az idén megyek oda tizenegyedszer. Egész a múlt évig nyitva találtam a fasor vasrácstajtaját, de tavaly, — Ábrányi Emil volt velem a fele-«égével, — mikor a kriptától jöttünk, hogy a csoda-fasoron végigmenjünk, annak kis ajtaját, valamint a park kapuját is, melyen át az engedélyért be akartam menni a kastély személyzetéhez, zárva találtam, és igen nehéz volt megkerülni a kertet, addig pedig Ábrányiék a hőségtől és gyaloglástól el-tikkadva, az úton voltak kénytelenek szórakozni.

Volt már ott velem a művész Paczka-pár, Csillag Teréz a leányaival három ízben, Helvey Laura, Herczeg Ferenc kétszer. Szávay Gyula, a költő, családjával, Paulayné a leányával és mások többen, többször. Az idén is többen fognak csatlakozni hozzám, azért könyörgök kegyelmességedhez, hogy ezt a pélerinaget kegyeskedjék megkönnyíteni egy szó engedéllyel fejedelmi kertjén és a kis vasrácson keresztül, különben ki vagyunk téve annak az eshetőségnek, hogy le-késünk a győri vonatról.

Oh! De most érzem, talán azon kellett volna *kezdenem*, liogy kegyes engedélyét kérjem arra, hogy birtokán egyáltalában járhassak!/? De hiszen én oda évenként pár órára imád-

kozni megyek, az imádkozó ember pedig nem tesz kárt semmiben.

Győződjék meg róla, Kegyelmes úr, elolvasván ezt az egy fohászomat, melyet nem tolakodásból, csak igazolásomra, küldök, mint hódoló szolgálója

Jászai Mari.

RÓTT J A K A B N É H O Z

1.

1901 február 14.

Abbázia.
Bundában. Fűtött szoba.
(Tulajdonképpen
Villa Habsburg.)

Köszönöm, édes Nagyságos Asszonyom, megemlékezését. Száműzetésemben tiszszerte jól esik. Ölelem az édes Irmával együtt

Jászai ja.

1901 június 20.

Viareggio.
Grand Hotel.

Kedves Nagyságos Asszonyom!

Kegyed engem érdememen fölül elkényeztet. Sokszor megszegényített már nagylelkűségével. Túl is becsül. Pedig én igazán szívesebben és könnyebben, elviselek egy kis túlszigorú kritikát, mint azt, hogy különbnek tartsanak, mint aminő vagyok. Ha igazán szeret, amiben nincs okom kételkedni, kérem, becsüljön meg azzal, hogy néha egy kicsit szigorúbb lesz velem. Most pl. szörnyen rámférne. Én egy teljesen elzüllött egzisztencia vagyok kérem, akinek semmi sem szent, aki se kötelességet, se tekintélyt nem ismer többé. Igaz, hogy öröme és vágya sincs. Nem kívánok az emberektől semmit, de nem is adok magamból nekik semmit. Május 23-án délben indultam el hazulról és azóta a „Date” és Ecco-n kívül még emberrel nem beszéltem egy szót sem. Bejő is volna végkép elfeledni a beszédet, — de akkor a hallást is. Semmire nem vagyok többé kíváncsi. — Egy-két jóbarátom szeretetét pedig a szemeikből olvasván és ez végkép elég volna. Kérem, nehogy megszegényítsen azzal, hogy vi-

gasztaljon! Nekem abszolúte semmi bajom, sincs a catharusomon kívül, ami elég rosszra fordult ebben az utóbbi hideg, viharos időben, — de attól, Isten bizony, táncolhatok.

Élveztem is Florencet, úgy, ahogy tán senki más nem képes, mert egyedül voltam. Bementem már innen is egyszer. 2½ órányira van ide a gyorsvonattal. E hó 26-án pedig Génuába megyek — az 4 óra — akkor kell a barátnőmnek megérkeznie Amerikából. Hét éve nem láttuk egymást, csak egymás leveleiből pillantottunk egymás lelkébe olykor-olykor. Remek, fiatal teremtés, telve életkedvvel. Pihenni jön Európába, pompás, oroszlánfejű férjével, de ami nekik pihenés lesz, attól nekem a lélekzetem is eláll! De örülünk egymásnak. Velem maradnak egy darabig, azután elkísérnek Syltre.

Viareggio minden tekintetben ideális hely! Majd beszél róla az édes, illatos teája mellett, mese-szemű kis leánya kezét fogva. — Úgy-e?! Kérem, adja át szeretetemet az édes Irmáéknak, — de tartson meg belőle annyit, amennyi jól esik. Kedves urát tisztelem.

Szerető

Jászaikok.

3.

1903 augusztus 11.

Budapest.

Tisztelt, kedves barátnóm!

Szépen köszönöm megemlékezésetet. Ha tűrhetőbb állapotban volnék, személyesen keresnélek föl e rendelkezésemre álló fél nap alatt, mely keresztülatasztomban időmből megmaradt, de nyomorúságosabb lelkiállapotban még nem volt fönnjáró ember, tehát várok.

De nem mulaszthatom el, hogy végtelen gyöngédségedért köszönetet mondjak, és a viszontlátásig is jó egészséget kívánjak Neked és egész kedves csalárodnak.

Tisztelt Anyádnak csókolom jóságos kezét, kis leányodnak gyönyörűséges arcát, téged pedig uraddal együtt szívbőli üdvözöllek. Kérlek szépen, juttass ez utóbbiból drága Irmánknak is.

Ölel szerető

Jászaid.

4.

1905. június 13.

Budapest.

Édes Sammi!

Csekély viszonzásául évek óta tanúsított bájos gyöngéd-ségednek, sokszoros rám-való emlékezésednek, kérlek, fogadd el ez egyszer te is tőlem ezt a kis emléket. Hogy miért most? örömben, tudod, a drága, jó urad meggyógyulására, jelét szeretném adni, nyomát szeretném hagyni annak az ünnepeknek. — Ez az oka. Ez a szál virág benne öneki szől. ő olyan jó, hogy én mindig meg vagyok hatva, ha Rá gondolok. és hálát adok a Teremtőnek, hogy olyanokat is teremtett! Hogy én is az vagyok, ami ő; Sári barátnőm! Nagy dolog ám egy jó Ember! Az egy darab Isten ám, Sári. Isten veletek és egészség! Szeretettel öllek mindhármatokat

Jászaitok.

5.

1905 július 3.

Budapest.

Édes, hívséges barátom!

Megszégyenítesz gondolkodásoddal, Isten áldjon meg érte.

Cukorba-főttet ne adj. Majdnem mind megvan még. Hanem a paradicsomos flakákat annál szívesebben küldöm, mert ha Te nem adsz, bizony nem lesz a télen.

Én hihetetlen náthával küszködöm és néha, estefelé megyek csak ki. Csütörtököt kivéve, mikor is Csillaggal Leányfalura megyünk egy napra Helyeyhez, mindennap mindig itthon vagyok —? Ha egy reggel erre járnál?! — Igazán boldog volnék, ha egy órára fölhoznád magadat a lifttel. A viszontlátás reményében ölel szerető

Miriád.

6.

1905 december 29.

Budapest.

Megható, bájos meghívásodat hálával, köszönettel elfogadom. Csak arra kérlek, hogy aztán igazán, családod leg-

igénytelenebb, legutolsó tagjául tekints és észre is alig végy!
Ölel szerető

Miriád.

7.

1906 április 4.

Debrecen.

Édes Sárikám!

Amint tegnap keresztülszeltem a világ legszebb síkját idáig, gondoltam rád. — Tetszene neked i&! És a levegő oly rugalmas, friss, összeszorult a szívem arra a gondolatra, hogy te még az ágyban vagy ilyen éltető levegőben.

Úgy-e már nem vagy benne? Szívből ölel

Jászaid.

8.

1907 április 11.

Budapest.

Sárikám! A Herczeg cikke pompás. Köszönöm. Hadd tartsam itt. Nálam mindig megtalálsz Te is. Szívből szeret

Jászaid.

9.

1907 július 18.

Szováta.

Édes jó Sárikám!

Ki nem apadó jószágodat szeretettel viszonzom, azt hiszem, életem fogytáig. Az „Emberekkel”, úgy látom, tévedés történt. Pista Dr.-nak ezer a gondja — Isten őrizze, hogy ezt lefordítsd! Csak elolvasni küldtem. Máig írtam ott 30 sűrű oldalt Petőfiről a Napló számára — az ő kérésükre — ez, reményelem, többet ér az embereknél.

Szeretettel ölel

Jászaid.

10.

1907 október 11.

Budapest.

Édes, jó Sárím!

Tegnap este Istvánffyéknál a Pista fiam már másodszor szólta el magát, hogy tőled *jön* — ma pedig, hogy én vasárnap *itthon* legyek — Sárím! Édes barátnóm, én, rámnézve rosszat sejtök! Én kerekén kimondom, hogy nem bírom el az ünnepeletést! Iszonyodom tőle. — Belebetegszem — útalom. — Vagy nem én voltam az, aki Nagyváradon kiugrottam az emberek-húzta kocsiból és egy házba menekülve elbújtam.

Valami gyarlóságot az ember elsóhajt a szívéből; a tárgyhöz képest együgyű rebegés — ha rá gondolok, hogy ott vasárnap fölolvassák, elfog az ijedtség, és a vágy, hogy elmeneküljek előle — és azért még külön dicsőítést rakjak talán zsebre. — Nem bírom, nem bírnám, Sárrikám, a tapsot csak messziről bírom el, mikor gondolhatok melléje, amit akarok. — Amit csináltam, oly kezdetleges gügyögés, hogy királyilag leszök érte jutalmazva, ha ott fölolvassák; többet nem bírnék el.

Ha ti, barátaim, velem örültök, az nekem menyei ünnep; de elég. Könyörgök, ne többet. Úgy-e, nincs is okom félni, és gyanúm talán nem is alapos.

Biztosság okáért azonban tudatom veled, drága Sárím, hogy vasárnap délben nem jövök haza, hanem valahova ebédelni, és onnan a d. u. előadásra.

Szeretlek és jóságodért örökre hálás híved vagyok

Jászaid.

11.

1907 október 17.

Budapest.

Édes, kedves Sárím!

Vagy elmenni hozzád, vagy egy szép, hosszú levelet készültem neked írni, és nem bírok. Tanulnom kell szombatra, verseket, mert Egerben egymagam töltök ki akkor egy estét, délelőtt pedig mindennap próbám, sőt próbáim vannak. Hétfőig tehát függeszd föl, kérlek, rólam formálandó véleményedet, és akkor is kérlek, csináljuk meg majd együtt.

Most csak annyit mondok; hogy azt kívánom, hogy a jó Isten csak még két nyáron segítsen el Szovátára, hogy ti szégyenben ne maradjatok,— mert akkor már büszkén kitűzöm — a Tollat! Drága, jó Sáríká, Testvérkém! hogy szeretlek!

Ha lehet, még elutazásom előtt egy pillanatra, — de éppen ezt nem akarom, ezt a pillanatra— való bekukkanást Tehozzád! ... de mégis megteszem, hogy a szívemhez szorítsalak, — pedig nagy ijedelmet okoztál: olyat szöktem oldalt, attól a nagy rámától, amit nekem nyújtottak, és amibe bele kell nőnöm, mint egy ijedős paripa.

Hanem azután eszembe jutott hogy hiszen az ember a föltevéseivel növekszik. A terveibe úgyszólván bele nő, — fölteszem tehát én is magamban, hogy a Te arany tolladig fogok emelkedni; vagyis az lesz a célom. A kitett mérték. Eszerint tehát mégis neked fogom köszönhetni, hogy lesz életcélom. Más gyönyörűség úgy sincs a földön, mintha dolgunk és célunk van; én hát a boldogságomat köszönöm neked nagylelkű Testvér, addig is míg láthatlak

Isten veled, ölel híved

Jászai.

12.

1907 október 23.

Budapest.

Igen is Sáríká, ez csakugyan a *mi* Giordanonk. Szül., 1550, megégették 1600-ban Rómában, miután két évi börtöne az inquisitionnak sem bírta tanainak visszavonására. Az ő tanának lényege pedig csodálatosképen az én hitvallásom is, mely piciny cikkemnek is magja: „Minden létezőnek legbelsőbb életközössége.”

ölel szeretettel

Jászaid.

13.

1907 október 28, hétfő.

Budapest.

Drága jó Sáríká!

Először is hálásan köszönöm kedves meghívásodat, de éppen csütörtökön Istvánffyék jönnek be teázni hozzám

A fia jön 3 napra Wienből és csak a csütörtököt találtuk üresnek, hogy végre családjának azon tagjaival is megismerkedjen.

Pénteken és szombaton tudod szívem, dolgom van.

A cikket ugyan jól tettem, hogy fölolvastam neked fiam. Láttam, hogy eljárt a — tollam. — Az most újdonság ruhát kap. — De oly rövid az idő.

A glóbuson az a halvány kék vonal olyan gyerekes tanítás: hogy ugyanis, mikor a déli sarkon hétfő van, akkor amazon vasárnap. — Ilyesmire az ember nem gondol, mert úgyis — tudja ugye.

Sárikám, a jövő héten összeülünk egy este ugyebár? Akarsz hétfőn vagy kedden?

Isten áldjon meg addig is, azután is

Jászaid.

14.

1907 november 23.

Budapest.

Édes jó Sárím!

Egy óra múlva utazom Losoncra, még előtte reméltem: fölzaladhatni hozzád, — voltam is ott. Ez a hangverseny 3 napomat veszi el most! Kedden, vagy szerdán határozunk egy ismerkedési napot az én édes Pepim és Herczeg között. Még ma is sajnálom, hogy az a lelkes gyermek utolsó percben vette elő a Petőfi fordításait, — és mily gyönyörűek! — holott én előtte órákig ott ültem és akkor futnom kellett, mert Gáborék vártak. Ma is fáj. A két kis csokrodat is hálsán köszönöm, Te jó Testvér, Te!

A viszontlátásig is ölel

Jászaid.

15.

1909 június 21.

Székesfehérvár.

Drága jó Sárím!

Sürgősen kellett idejőnnöm a korrektúra miatt, mert elkéstem a könyvemmel. Két hétig maradok. Ha írál, küldd

kérlek a Heckenast nyomda leveleivel, öllelek Pepikével
együtt lelkem egész melegével

Jászaid.

16.

1909 október 2.

Budapest.

Édes Sárím!

Számomra már megkezdődött a falak közt való élei; mikor az embernek mindent magából kell merítenie, mikor élni kell — mindennek dacára. — Az eleven szellő nem simogat többé egész nap a szabadban, a lomb kedves hajlongása nem gyönyörködteti többé a szemet és nem szórakoztatja többé a lelket, — be kell érnünk annyival, amennyit magunkban hazahoztunk a nyárból. — Ilyenkor érzem, hogy az ember társaslény. Szeretetre szorul és keresi azt. Mióta hazajöttem, minden nap keres a lelkem itt, ahol megszoktálak látni és találni.

Hallom, a hónap közepén hazajöttök. Hozzon Isten!

Bennem nem telik kedved édes jó testvérem mert fáradt lelkű és nyugtalan vagyok, hacsak az nem nyeri meg tetszésedet, amit a nyáron dolgoztam és ami tisztázásra vár: talán már említettem: Shakespeare két nőalakja, amit a Kisfaludy Társaság megbízásából annak januári matinéira írtam. Gyönyörúségem lesz azt résztvevő, lelkes szemeid előtt fölolvasnom.

Köszönöm gondoskodásod jóleső jeleit, a paradicsomot és egyéb jókat. Isten fizesse meg, de hiszen én a télen Nálad is megehettem volna ezt.

Sárím, Isten áldjon meg kisleányoddal együtt, szívem egész melegével öllelek mind a kettőtöket

Jászaid.

17.

1912. július 16.

Rajecfürdő.

Drága Sárím!

Ha Te csak szólsz hozzám, már különbnek érzem magamat. De jó is, hogy *meg vagy* nekem! Bizony, a Te érdemed

az is; mert míg én a szenvedés rengetegében bujdosom, a vigasz forrását is messze elkerültem, — Örülök — Neked én Hűségesem.

18.

1912. augusztus 5.

Jéna.

Sokat gondolkodok rád édes jó barátom — nagy szeretettel. Tegnap roppant meghatottsággal léptem a Schiller által 4 évig lakott házba.

Azt gondolom, hogy a hónap közepére hazaérek, eljöhethetnél velem akkor N-Cenkre!?

Szerető híved

Jászai.

19.

1912 augusztus 13.

Rábatamási.

Tegnap bevonultam ide; a vasúttól öcsém nyolc szép gyermeke kísért be! — mindent természetes világításban lát az ember ilyen helyen. Saját magát is.

Kedves leveled beköszöntött! Köszönöm. Szerettem Rajecet Saroltám, jobban, mint valaha, talán jobban, mint kellene, azért hagytam ott. Irsayékkal megtettem tervezett utamat, most már ők is pihenni mennek.

Nem kiábrándulás hozott ide, ámbár az sem volna szégyen, csak szerencsétlenség.

Szívből üdvözöl

Jászaid.

20.

1912 július 6.

Kocsóc.

Édes Sárím! Oly gazdag meleg érzéssel gondolkodok Rád, melynek jól esik kifejezést adnom: örülök az ősznek, mely megint összehoz bennünket!

Itt Árkádiában vagyok, mint egy nagy üvegbura alatt,

mely kizár innen minden rútat; — és, különös, olyan szokot, lan nekem ez a biztonság és nyugalom, hogy valósággal — nyugtalanít. — Itt érzem csak, hogy küzdelemre születtem. Megijeszt a túl jó; a túlságos biztonság! Forró üdvözet Sárím! ölel

Jászaid.

21.

1913. június 28.

Székesfehérvár.

Forrón szeretett drága Sárím!

Mikor összeadom lelkem kincseit, Te mint egy nagy gyémánt fénylesz elém. Szeretlek Sárím, hálával, hálás szívem egész erejével. Két nap múlva megint kötöm a batyut és rohanok Budára, onnan Cenkre és csak azután ide vissza a tulajdonképeni szünidőre. Dolgomba még alig, hogy belefogtam. Ugye Ti mindhárman jól vagytok. Kérem az Istent, hogy úgy legyen.

örök híved

Jászaid.

22.

1914 július 30.

Kolozsvár,
Sebészeti klinika.

Sárím! Annyi édes szeretet melegét érezve, mint én ezen 20 nap alatt, még egy bordatörést is, panasz nélkül elviselni. Mi az én bajom, a csapásoknak ahhoz az özönéhez, melyet a rémséges, az undorító, a borzalmas, embertelen háború hoz szegény hazánkra! Oh, Sárím! Ilyent nem jó megélni! Nekem a szobám telve virággal, ebédemet mindennap báró Wesselényiné, a nagy Wesselényiné agg menyé küldi, aki oly üde és rózsaszín, mint egy rózsza, olvasni is tudok és ime, ma már neked írni is és ölelek Pepikéddel és Kláráddal együtt.

Örök híved

Jászaid.

1920 szeptember 16.

Rábatamási.

Édes szeretett Sárím!

Köszönöm az örömet, amit leveleddel küldtél. Itt a nyugodt, „nagy darab” ég alatt minden esemény jelentősebb, mint odafönn a nagy, külső és belső lármban. Hogy megörültem kedves kézvonásodnak! annyival inkább, mert onnan jött, amitől úgy félek! — Bpestről. Szegény lelkem egyedüli otthonában, színházunknál, nem vár rám semmi jó, csupán ellenszenv. Pedig, hiszen már elég rég befogom a számat. — És, legalább csak még egy cseppet várna Ambrus gazda, hiszen már nem sokáig leszek szálla a szemében. — Nagy szédülésekkel értem ide, mik még mindig fogva tartanak. A fürdő, ezidén nem vált be. El nem gondolhatod Szívem, micsoda gyötrelem nekem távol lennem az egyedüli helytől, melyen otthon vagyok: a színpadtól. Mert én, valószínűleg minden más helyen idegen, félénk, félszeg és igen ostoba vagyok. A színpad ad nekem ésszt, s bátorságot, és csak ott vagyok otthonomban. Hogy most, íme, le kellett róla mondanom e szeptemberre, ezzel megkezdődött a haldoklásom. Elég későn. A sors úgyis túlságosan kegyelt, hogy ennyi ideig engedett emelt fővel járnom és azt csináltam, amit szerettem.

Augusztus 16-ika óta vagyok itt, egy széles, napos utcára néző fehér házacskában, melyet Józsi öcsém öregségére vett itt magának; tőlük, a tanító háztói talán a huszadik, — a reggelimet ide hozzák, délben hozzájuk megyek, és este lámpával hazakísérnek. Két szép húgomat tanítom angolra. A kisebbik, 16 éves, — olyan zenetehetség, hogy elküldöm neki a zongorámat, nekem már minek? A fogadónapoknak vége. És nézd csak, milyen gyönyörű! Rendesen mezítláb járnak Gizivel és egy szintén szép kis húgával, mint a műzsák, azután bejön és mezítláb leül a harmóniumhoz és gyönyörűen játszik, kísér minden éneket és hangszert. Sárím. Isten veled. Forrón ölel szerető

Jászaid.

Drága Anyád kézit és Pepikét sokszor csókolom.
A kis photót majd otthon visszaadod.

24.

1922 augusztus 12.

Rábatamási.

Édes jó Szívem, Sárím!

Mintha egy virágszálát dobtál volna be az ablakon. úgy röpült be kis kártyád ebbe az alacsony fehér szobába, ahol szoborszép húgom zongorázik, mezítlábával pedálozva. Gyönyörű! Nézd meg kérlek a „Magyar Asszony” utóbbi számaát. Nem tudom melyik hozza neked ajánlott cikket, mert az én példányomat nem küldik utánam.

Ezer üdvözlettel

Jászaid.

25.

1924 június 8.

Mezőcsát.

Sárím!

Kiss József szülőhelyéről, gyönyörű ünnepe után egész szeretetemet küldöm neked és Irmánknak.

Híved

Jászai.

26.

1924 június 19.

Rábatamási.

Édes Sárím!

Első szavam hozzád szól a kicsi távolságból is: Űrnappa van, ünneplőbe öltözött minden. A természet és az emberek. A tegnapi hideg eső után kiragyogott a Nap! A falu, széles utcája zöld ágakkal végigtűzdelve, mely között a körmenet fog mindjárt végighaladni itt az ablakom előtt. — Egy órai napfürdő után bejöttem, hogy téged üdvözöljek! Csak elindulni nehéz hazulról; itt már jó. Se por, se légy még eddig, se jeget, se tejszínt nem kell — hozatni!

Jászaid.

1924. augusztus 31.

Rábatamási

Drága édes Sárím!

Köszönöm hogy táplálsz a szívemet szeretettel, mert bizony kihűlné. — Pedig de üres a világ szeretet nélkül! Nem jó tisztán látni Sárím. Kivált mikor már elérte az ember azt a kort, mikor ráillik Vojnovichunk tragédiájának legszomorúbb mondása: *Perényiné*: Hová igyekeztek? *Öreg földönfutó*: Seholy se várnak. Pedig hogy süttött, hogy égett, hogy éltetett a tehetség lángja! Nekem nem lett volna szabad túlélnem a tehetségem szolgálatát, mert én az igazi életemet a színpadon éltem, a nappali életem volt az árnyélet; a színpadon sohasem haboztam, sohasem tapogatóztam, az életben — mindig és most csak az utóbbi maradt meg. — Látnom kell, hogy felséges szerepeimben hívatlanok tapogatóznak, miket én úgy röpítettem világgá, hogy az élestoppló Ambrus azt írta, — nem tudom hányadik előadása után az Elektrának: Az ember úgy van Jászaiával, mint — Petőfiével! ismeri, mégis minden előadáson új és érdekes. Petőfihez hasonlította a te Jászaidat! Hallod ezt Sárím! Most, hogy eszembe jut, fog el a csodálat. — És Csiky Gergely azt mondta Elektra főpróbája után: Nincs a világon még egy színésznő, aki így el tudná játszani. A közönség velem sírt és velem ujjongott Sárím; éreztem, hogy velem szárnyal oda, ahova én. — Nem hiába mondja Herczeg F., hogy Jászai minden nézőnek a szívéhez egy villamos huzalt kapcsol a lelkéből, annál fogva tartja a kezében a közönséget. És ma!? túl kell élnem a tehetségem szolgálatát és látnom kell hívatlanok vergődését. — Ezt Sárím élő szóval embernek elmondani nem tudnám, Neked is csak ez egyszer. írásban. Nélküled, tudd meg drága barátnőm, teljesen egyeui állnék a világon, ha már a színpadom elhagy. Az volt oifidenem. 9-ikéig kértem és kaptam szabadságot, hogy húgoddal együtt mehessenek Bpestre, ahova Józsi kíséri le bennünket. A novemberi hideg mára ismét engedett, úgy hogy Megint kinn ülhetek az udvaron a csirkéim között, akik az ölembe ugrálnak és a szemembe néznek. A Nap jó! Szívem. Te keveset vagy a napon! Nagyon, de nagyon örültem öröknek Vojnovichéknál. Majd a télen kimegyünk hozzájuk,

de bejelentetlenül: mindig szégyenlem azokat a fejedelmi ozsonnákat. Nagyon örültem drága Szirmayék kártyájának, amint már írtam, add át nekik ismételt csókjaimat, üdvözléseimet, Édesanyádnak kézcsókjaimat, magadnak pedig küldöm egész hű szívemet, a te

Jászaid.

28.

1926 február 9.

Budapest.

Drágaságom, Sárím!

Hadd csöppenjen már ki tollam hegyéről, ami oly rég itt van a nyelvemen: a hálám az Istennek, hogy nekem adott és a köszönetem neked, hogy még megtartottál. Isten fizesse meg anyáskodó gondoskodásodat, mellyel gondomat viselted.

Mától fogva már meg tudok állni a lábamon.

A viszontlátásig is ölel szerető hálás híved

Jászaid.

G Á L G Y U L Á H O Z

1.

1901 szeptember 22.

Budapest.

Tisztelt és szeretett kedves barátom, Gyula!

Hozott Isten! Hozott Isten!! Jöveteledet mint ünnepet ünneplem. Itt vagyok a színházban és imádkozom a jóvódért. Ne érje csalódás nemes szívedet! Ne ábrándulj ki pályád szeretetéből.

Engedje meg a Teremtő, hogy életed utolsó napjáig tudjon lobogni a lelked, — hogy minden szennyet fölégesen maga körül, — mert a mi pályánkon csak addig tart az élet, amíg lángolni tudunk.

Boldog vagyok, hogy egy levegőt szívhatok veled.

Hogy abban a tiszta légkörben fűrdhetik a lelkem, amit mint Ember és mint színész magaddal hozol.

Jöveteled, a nagyon szegény Nemzeti Színháznak is szebb jövőt jelent!

Lelkem egész melegével öllelek édes Testvérem

Jászaid.

2.

1905 december 30.

Budapest.

Tisztelt Barátom!

Hosszú töprengés után határoztam el magamat e levél megírására. — Hogyne! én, aki soha életemben protekciót nem kerestem, most oltalomért fordulok hozzátok, pályatársaim Javához. Neked írok, mert régi szeretet vonz feléd. Somló ellen teszek panaszt nálatok, aki benneteket, pályatársaimat ingerli, izgatja ellenem, hogy meggyűlöljetek és nekem a veletek való együttműködést lehetetlenné tegye. Amilyen kegyetlen, olyan gyáva, alattomos harc ellenem,

egyedülvaló asszony ellen, aki nem szereztem magamnak hatalmas barátokat, szerepeimet kivéve, melyek befolytak a végtelen semmiségbe. — így állok egyedül, kiszolgáltatva halálos ellenségemnek, aki napról-napra jobban gyűlöl. Minél többet vétkezik ellenem, annál inkább gyűlöl. — És most nem titkolhatom előtte, hogy *tudom*, miszerint azzal rágalmozott a minisztériumban, hogy én *szerepeket* dobálok vissza! Én, aki a legkisebb szerepért *könyörgök!* Tehát most gyűlölete határt nem ismer és mivel nyíltan nem akar, vagy nem tud ellenem véteni, titeket ingerel ellenem rágal-makkal!! hogy én a „színészek ellensége vagyok!!” A hatását, a bojkottot éreztem. Molnár László, mikor Essex előadása alatt ezt említettem neki, beismerte, hogy tud a bojkottról.

Hozzád fordulok panaszommal és kérlek, hogy legalább mint becsületes emberek ne ítéljetek el kihallgatás nélkül, gyanúra, rágalomra. Hogy ne legyek kénytelen ismételve elmenekülni színházunktól, talán az életből. Idézzetek magatok elé, vádoljatok, hadd védekezsem. Somló engem azzal rágalmozott meg, hogy én visszaküldtem — két ízben! — Alvingnét Kísértetekben, azért volt ő kénytelen azt a szerepet Rákosi Szidinek adni! Az igazság pedig az, hogy én azt a szerepet *sohasem* kaptam meg. Egyszer sem kaptam meg, tehát nem küldhettem vissza. Ugyebár?

Hozzád, hozzátok könyörgök tehát, ne engedjeteek áldozatul esnem a rágalomnak. Vizsgáljátok meg legalább a vétkeimet, mielőtt áldozatul dobtok a hatalomnak. Tisztelő

Jászaid.

PACZKA FERENCÉKHEZ

1.

1901 október 7.

Budapest.

Enfin! Cornelia!

Ha tudátok barátaim, milyen aggódva vártam már leveleteket, hogy az nem-é jön már Berlinből? Nem-é szalasztottalak már el benneteket! Hála Istennek, csakhogy még itt vagytok! Én úgyis csak most, október 2-ikán jöttem haza és féltem, hogy már kisiklottatok.

Igen kérlek Cornelia, hogy arra a pár napra, amíg Budapesten lesztek, hozzám gyere lakni. Sokat, mindig veled akarok lenni. Bár ti is úgy akarnátok. Az uradnak is tudunk ágyat vetni. Kérem őt, ha egy dívánnyal megelégszik, gyertek hozzánk kedveseim, diákosan, de elférünk. A többről itt nálam ugye?

A viszontlátásig is Ölel és nagyon, nagyon Örül viszontlátástoknak

Miriátok.

2.

1902 június 20.

Budapest.

Szeretett kedves barátaim.

Köszönöm jó leveleteket. Augusztusban megyek hozzatok, mikor a napraforgóvirág nyílik, amelyik az én legkedvesebb virágom; és arra kérlek, hogy azzal fessétek tele az én képemet. A háttér is, meg az előteret is. Ahova csak elfér. — Kiülök valahova a napra egy sor napraforgó eleven, élő, életnagyságú napraforgó »közé, aztán ott fessen le Cornelia, mert az a virág az édes, szép alföld, a gazdag alföld kifejező pompája. Én is a magyar földnek olyan teljes, erős gyermeke voltam és olyan őszintén öntöttem, olyan

tartózkodás nélkül lelkem tartalmát, mint az a virág pompa, ját. Sokan melegedtek is mellette annakidején, — és ha én most csipkeruhában ülök is közöttük, — fekete csipkében, tudjátok, — azért ők testvérökre ismernek bennem, és mi összeillünk. Minden lépésemet a csipkeruha felé szenvedéssel fizettem meg, azért ahhoz is jogom van. Ízlésem idáig való művelése véres verejtékembe került, erről már le nem mondhatok. Szeretem a csipkét és szeretem a napraforgót, ezekkel fessetek le. Vasárnap óta igen beteg voltam, most jobban vagyok és lejárok az első emeltre, forró gőzt próbálok influenzás fejemre. Még 28-ikán játszom. Július közepén megyek Hubayékhoz és augusztus elsején hozzátok, Kedveseim. Szeretõ

Jászaitok.

3.

1904 január 2.

Budapest.

Kedves jó Feri!

Nem szóbeli köszönettel, de örök szeretettel és becsüléssel fizetem vissza levelének tartalmát. De jól tette, hogy megírta! Isten áldja meg érte mind a kettőjüket.

Ez jól esik. Most megint könnyű szívvel gondolok magukra. Olyanforma érzéssel, mint az ember egy biztos helyre letett tőkéjére gondol. Eddig igen elszorult a szívem, mikor magukra gondoltam. Dehát százan estek nekem, hogy hogyan engedhettem meg, hogy az a képem ott künn függjön! Iszonyúan szidta egész Budapest. Hogy egy ronda, részeg asszony, stb. És mert maga Szántón, azt mondta édes Feri, hogy „mindenki olyan arcképet kap, amilyent érdemel”, dühös voltam magára is, magamra is.

Igazán legjobb barátaim, laikusok és művészek, haragudtak magára, hogy így elvette a kedvüket ránézni arra a képre. Herczeg és a többi barátaink igen csodálkoztak, hogy így állít eléjük. Én eleintén védelmeztem a képet, de végre beleuntam a megtámadtatásba és azzal fújtam le őket: kérem, hagyjanak békében, én nem vagyok bűnös, nem én festettem.

Semmiféle művésznek nem sikerül minden, édes Ferim és az bizonyos, hogy nálamnál csúnyább és kiállhatatlanabb

modell nem is létezik. Ne is beszéljünk többet erről. Repes a szívem örömében, hogy magukat visszanyertem, hogy maga ismét a régi hangon szól hozzám.

Alig várom, hogy találkozzunk! Ha Szántón egyedül lesznek a házukban, olyan örömet töltenék egy nyarat ott magukkal! de nem ám modellt ülni! Csak úgy, mint testvér. A konyhát én kezelem. Pompás lenne!

Cornelia képét örömet megveszem — azt hiszem legalább, — úgy emlékszem, — hogy bizonyos nekem tetsző mélaság van rajta a hasonlóságon kívül.

Persze ezreket nem, csak százasokat adhatok érte. De azt örömet.

Szívből ölelem mindkettőjüket

Miriájuk.

4.

1906 november 13.

Budapest.

Édes Feri és édes Cornelia!

Köszönöm, köszönöm, addig is, míg illően tehetem, a bájos Beatricet. De miért nem hozza a Knackfuss ezt mint Leonardoét? Mindegy — gyönyörű! Jó egészséget kíván

Jászajok.

HOFFMANN FRIGYESNÉHEZ

1.

1904 augusztus 16.

Budapest,

Motto:

Etwas weniger würde
Mehr gewesen sein.

Kedveseim!

Hálás szívvel köszönöm kedves megemlékezéseket.

Szeretlek mindnyájatokat és ez nekem olyan igen jól esik. Azaz pardonne! A „nagyságos tanár urat” nem merem ezzel az intime érzéssel illetni, mert meg talál érte nehezteni. Mi „nagyságosak” vagyunk egymásnak!?

Öllemek valamennyiteket és igen igen köszönöm a kedves kártyákat is. Én már három hete fönny vagyok Irsay komáméknál a Rózsadombon. Kegyetlen nyár! Majdnem örülök az idén a télnek, annyiból bizonyosan, hogy azt a kedves jó embert, akit szeretek, láthatom is.

Minden jó veletek. A vizontlátásig is szívből öllemek mindnyájatokat

Jászeitok.

2.

1905 január 1.

Budapest.

Kedves Professor! Marika! Mici! Hedda! Edith! Öllemek és szeretlek mindnyájatokat az újévben is és kívánok nektek erőt, egészséget, magamnak pedig, hogy szeresetek ezután is egy kissé.

Szerettem volna tegnap személyesen hozzátok menni, de rettentően köhögök és most hat nap alatt *hatot* játszom. De talán vasárnap láthatlak nálam. Addig még írok — forró szeretettel

Jászeitok

3.

1905 október 25.

Budapest.

Tisztelt Hoffmann familia!

Létezik egy Jászai Mari nevű asszony — lakik — stb. stb. — Vasárnap egy sonka fő nála, nem is említve a meleg vizet quantun-satis, teák számára, — a többit combináljátok. Ma már magam akartam fölrobogni, de az eső! — Kapok előbb egy sort, hogy várhatlak? ölel

Máriátok.

4.

1906 október 23.

Budapest.

Édes Marika! Frida, Mice, Heddi — Edi — az öreg urat nem is említve!

Mi dolog ez?

Ott voltam meghívni benneteket vasárnapra, azonkívül egy igazán helyes kis legénnyel még üzentem is, megfőztem a sonkát, — mert megígértétek, hogy jöttök! megsütöttem két tortát, azt el sem árulom, hogy az öreg úr számára a túróslapényt magam sütöttem — vártalak, és —? Mi történt? Sem nem jöttetek, sem nem írtatok, hogy nem jöttök?

Elfeledtetek?

Jászaitok.

Mikor lesz most ismét üres vasárnapom.

5.

1907 január 2.

Budapest.

Édes szeretteim!

Milyen jó néha (kicsit) összeveszni, legalább kölcsönösen megtudjuk (kibéküléskor), hogy milyen jók vagyunk tulajdonképen.

Kérlek, gyertek föl hatodikán valamennyien. Fölgyűjtjük a karácsonyfát. Kérem a gyerekeket, hogy írjanak a helyes kis Lehel Pistának is, ők (talán) jobban tudják a címét (?)

Addig is öllelek mindnyájatokat. Természetes, hogy Cézár urat szintén kérem, azután, mikor mind együtt leszünk, bezárjuk az ajtót és kiakasztjuk a csengőt!

Szerető

Jászeitok.

Úgy a!: A professzor úr szép, kedves, jó kis levelét külön is igen szépen köszönöm.
Mária.

6.

1916 október 31. Kedd.

Budapest.

Kedves Micz! (A mama.)

Elfelejtettem a gyerekeknek megmondani, hogy egy kis vacsorával várlak ám benneteket csütörtökön félhétkor, vagy mondjuk *hét* órára. Jó? Én nagyon örülök nektek! Hát ti?

Ölel és valamennyieteket vár mindig szerető

Jászeitok.

RUDNYÁNSZKY GYULÁHOZ

1904 március 12.

Budapest.

Mélyen tisztelt Rudnyánszky úr!

Fogadja kérem leghálásabb köszönetemet a kívül-belül gyönyörű kecses könyvért.

Különösen értékesek, egészek, szépek az Október 6-ikát dicsőítő versek és a szegény, szent Martinovichék emlékezete. Ez utóbbit, engedelmével, de az októberiakból is, majd be-tanulom és elmondom.

Minden boldogságot kíván kedves Laurájával együtt tisztelő híve

Jászai Mari.

H O F F M A N N E D I T H E Z

1.

1904 december 1.

Budapest.

Édes kis Edith!

Megtudtam, hogy a születésed évfordulója van, és mivel én is igazán Örülök, hogy te születted, tehát ennek jelét is adom: íme. Isten éltesen, kis leány! Látod, én azért örülök annak, hogy te itt köztünk létezel, mert tudom, hogy szeretsz engem. Honnan tudom? Abból tudom, hogy hiszel nekem. Köszönöm ezt a bizalmadat, édes Gyermekek és szeretettel fizetek érte neked.

De ez nekem nem kerül megerőltetésbe, hanem jól esik.

Mégegyszer: üdvözlégy e szép születésed napján!

Jászai

Mari

néni.

2.

1905 október 1.

Budapest.

Édes kis Edith!

Gondoltam ki valamit a Clio számára — eddig ige» beteg voltam — holnap vagy szombaton délután, azaz este-felé jertek be édesanyáddal, vagy Fridával, hogy megmutassam találmányomat. Addig is szívből üdvözöl mindnyájatokat

Mária.

Ha jókor megkaptátok még ma if — pénteken — jöhetnétek, öllelek.

G Á R D O N Y I G É Z Á H O Z

1.

1906 január 9.

Budapest.

Mélyen tisztelt, jó uram!

Részvétét hálás szívvel elfogadom, de nem ám testi szenvedéseimért, hisz ezek valóságos cirógatások, a művészet jobb sorsáért epekedő és küszködő — hiába — lelkemnek kínjaihoz képest. Bizonyossága ennek, hogy törött karom — a volt jobbik — nem veszi el sem étvágyam, sem álmaimat, míg morális undorom hányszor! tett igazán beteggé! Isten áldása legyen önnek! Hódoló, hálás híve

Jászai Mari.

2.

1906 január 12.

Budapest.

Mélyen tisztelt, jó uram!

Hálámnak és örömömnak szeretnék kifejezést adni, de valóban nem tudom, melyikkel és hogyan kezdjem. Drámája oly felséges, azonkívül annyira a lelkünkől, a mi vérünkől való, abból, azzal van megírva, hogy minden szavánál a lelkünk java és a vérünk java magára ismer és vele sír és nevet, jobban mondván sírva-nevet attól a gyönyörűségtől, hogy egy, a lelkünk legmélyén viselt, velünk élő, de divatját múltá! érzésünknek egy másik, egy nagy és tiszta lélek, éppen olyan frissességgel és vehemenciával ad kifejezést, mint amilyen elevenen az mibennünk él! De ettől eltekintve is drámája gyönyörű, szerepem remek. Valóságos gyógyír a lelkemre. Mert hiszen testi fájdalom vagy gyönyör engem már sok év óta nem hoz ki a sodromból, mert nem ér a lelkemig. A szerepet azonban okvetlenül a nemzet első, általa gazdagon szubvencionált színházban kell előadni, nehogy a rémitően

ijesztően ítéletképtelen (művészetre) közönségünk azt higgye. hogy híres loyálisánál fogva nem merete a nemzeti előadni, mert akkor úgy ítélnének az emberek, hogy a darabnak a főérdeme a belőle lángoló hazaszeretet, és szörnyű bűnévé vált a színházlátogató embernek nálunk, hogy mindent lenéz, amit a színpadra csupán a magyar volta jogosítana. Zsidó zsurnalisztáink elhitették vele, hogy ilyenek a Vörösmarty és Jókai darabok, és hogy ilyen az ön igen bájos Zétája. De különben is, ámbár Somlónak egyetlen szavát sem lehet hinni, sőt még annak az ellenkezőjét sem, amit mond — és ő csak azt a szavát tartja meg, amelyet megtartatnak vele, — mégis megemlítem, hogy ő már nagy ígéretképpen beszélt nekem erről az ön darabjáról. Kövessünk el hát mindent, hogy első sorban az őt megillető helyen elevenedjék meg a gyönyörű műve.

Sietek leveletem bevégezni, most van, aki postára tégy«. hódolattal üdvözlí

Jászai.

3.

1906 február 16.

Budapest.

Igenis, kedves uram, vasárnap a redoute nagytermében, mely zsúfolásig volt, mondtam el a falu két kedves versét és jölesett a szegény városi népnek a tiszta, friss levegő.

A darabot, engedelmével, már kiszerepeztettem és mert Zíiahy volt az első, aki vendégszerepelni hív — gondoltam önnek mindegy, hogy nagyvárosaink közül melyikben játszom el először, hiszen úgyis eljátszom majd Szeged, Arad, Kolozsvár, sőt — ha élünk a nyáron, az Arénában is. ugyebár?

Az a „ha élünk” arra vonatkozik, hogy ha a kezem nem fáj, mert már két hete, mióta a gipszből kivették, vagyok igazán nyomorék. Valami ideggörcsök komplikálják és fáj. — Most már aztán szidom ám Bakó urat. — Látom, hogy élelmes kollégám, az ügyes Zilahy önt az én révemen szeretné megrövidíteni. Utálatos kis falánk bestiák ezek a direktorok, akik előtt a szellemi munka még mindig Csáky szalmája. — Kérem, tudassa velem, mennyit kössek ki estétkint darabja percentjéül, ahova elviszem? Nekem ugyan

kényelmesebb volna, ha ők előre, örökre megvették. I
 ahogy Önnek kényelmesebb, tiszteit uram.
 Mély tisztelettel:

Jászai.

1906 február 24.

Budapest.

Rossz időket élünk
 Rossz csillagok járnak
 Isten óvja végromlástól
 Mi szegény Hazánkat!

Mélyen tisztelt uram!

Már nem merem és még nem merem eljátszani a da-
 rabunkat. Olyan tüzet nem merek szítani, ami magunkat éget
 meg. Várnunk kell vele. Már ki is szerepeztem. Jóegészsé-
 get kívánok és maradok lekötelezett tisztelője

Jászai.

Nem bírok még írni, a kezem reszket. Bocsánat!

CSIKY GERGELYNÉHEZ

1.

1906 június 18.

Budapest.

Édes, jó Amandám!

A legnagyobb levélpapirosomat szeretném megtölteni számodra szeretetemmél és íme, csak ennyi jut most, mert nem akarom tovább halasztani az írást, mint eddig, azon okból, hogy sokat akarok írni.

Irsayéknál vagyok a Szemlőhegyen, most csak dolgokat elintézni jöttem be és mindjárt jön értem Irsay és fölvisz kocsiával, mert délben oda föllóholni — csúnya.

Mai leveled, melyet itt találtam, megszágyenít. Ennyi dicsérettől megijedek, mert nagy obligó! Nagy kötelezvény!

A (kevés) gáncsnak mindig jobban örültem, mint 3 nagy dicséretnek! De hálával köszönöm neked, — mert nagy szereteted diktálja — és a szeretet a legfenségesebb a földön, egyedül érdemes az öntudatos ember életére. Mindennapos törekvésem ezt embertársaimtól, — hát még barátaimtól! kiérdemelni! De Amadáni, milyen gyarló ember vagyok én! Erőszakos, türelmetlen — és ezek a bűneim sok nagy szenvedést okoznak nekem, holott, ha a teljes lemondás bölcsességével bírnék, — mint már illene — nem kellene ezeket a kínokat szenvednem. — De hát győzködöm magamon, győzködöm. Van-e jogom az élettől napsugárnál egyebet kérni, holott Shakespeare ifjabban halt meg, mint amely korban ma én vagyok, és akkorra már befejezte Örök időkre és az Emberiség örök dicsőségére szóló alkotásait! Jövő télen majd őt olvassuk, Amandám!

Ölel

Máriád.

1907 április 30.

Budapest.

Édes Amandám!

Ez nekem nagy meglepetés, hogy Te még levelet vársz, nemhogy jönnél? Elképzelem azonban, hogy a drága, jó embernek is kedves, ha még mellette vagy egy kicsit. Szegény. jószágos Mundi bácsi! Öleld meg helyettem levegőből. egy jó budai villába, a pompás, rugalmas levegőre, ide mihozzánk? A levegőváltozás nagy doktor! — kártyácskáid beröpültek igenis, mint szereteted zálogai, köszönöm. Én már elepedek a tavaszért! az esős délutánokon a könyvemen alszom el itten. Engem ez az idő valósággal demoralizál. Tegnap különben az „örclög⁴¹”-ben voltunk Emmával — úgysis elégszer kívántak oda a jóakaróink! ... A gondolat eredetisége érdekes. Meg van oldva a modern „magánbeszéd technikája” is a színpadon! Ez a frakkba öltöztetett Lucifer, ez a szalon Mephistofeles. az, amely bennünk gondolkozik és beszél, amikor — egyedül vagyunk! Az alak meg is volt — és milyen régen megszemélyesítette Marlow (és ő előtte Isten tudja hányan és milyen ősidőben!) Dr. Fausztusz monda költője, csak még senkinek sem jutott eszébe lakk-klakk-frakkba bujtatni. Kedves gondolat. Molnár megérdemli, hogy meggazdagodjon belőle. Meg is fog. De Faludyék is. Micsoda zsúfoltság! Halálos vétek, hogy nincs benne egy kis fény, égi sugár, egy kis tiszta erkölcs! Ami nélkül — még a bűn sem olyan édes, mint vele!

Molnár nagyon is biztat a tudás fájának gyümölcsére! Holott az igazi etika teszi az embert kívánatosná és tiszteletreméltóvá, de ez már zsidó erkölcs, — és a Lipótváros teli torokkal nyeli. — A napok pörögnek, dacára, hogy a tavasz késik és a drágaság növekszik és a cselédek cucilistábbak és elvetemültebbek napról napra. — Nagy felfordulás előtt áll az egész társadalom, — meglátod!

Szívből Öllelek

Jászaid.

B Á R D O S A R T Ú R H O Z

1.

1907

Budapest.

Szégyenlette is a szegény „Lelkiismeret”, hogy bőgnie kellett, — mintha csak pillangós tricot-ban a Barokaldíban járt volna kötélhányót. — Rendezőnk nem hibás, „magasabbrendű (?) ízlés működött közre.

Köszönöm, hogy észrevette!

Tisztelő híve

Jászai.

2.

1910 március 21.

Budapest.

Tisztelt és igen kedves Schliemann-Bárdos uram!

Nem hiába szerettem mindig az archeológusokat! — gyönyörű cikke igazi, régi divatú meghatottságot és hálát keltett a szívemben, nagy, meleg hálát, mely magamnak is újnak tetszik, mert íme, ez az első eset életemben, hogy úgy érzem, hogy meg kell azt köszönnöm, amit rólam írnak!

Azért vagyok ügyetlen a köszönetben, — vagy azért nincs köszönet benne, mert első eset, hogy ezt cselekszem. Most szeretnék gazdag lenni, hogy kedves lapjának életét hosszú évekre biztosíthatnám; de így, amint van — csak ismételt forró köszönetemet küldhetem és azt a kívánságot, hogy folyóirata prosperáljon!

Lekötelezett, tisztelő híve

Jászai Mari.

3.

1921 június 30.

Budapest.

Tisztelt barátom, kedves Doktor Uram! Nézze, nézze ezt az érdekes fejű leányt, — tészesen csak le vele a kalapját, — mondaton el vele valamit. Semmi

igénye, minthogy felléphessen pár szóban egyelőre. — Ellenállhatatlan szenvedélye a színpadért nem ismer gátot. — Képzelve: az Édesanyja tíz évig dolgozott egy goblin munkán, azt zálogosíthatta el, hogy kiöltözhesen és az önk színe elé járulhasson, magát bemutatni. Azt a 2 méteres goblint, Doktor, szeretném, ha megvenné! — De, kérem, hallgassa meg ezt az érdekes sujet.

Pár nap múlva, engedelmmükkel, szóval is beszélhetünk róla, és egyebekről Kalóz-út 12. alatt.

Tisztelő, szerető hívük

Jászai.

4.

1923 április 22.

Budapest.

Mélyen tisztelt barátom, Doktor uram!

Az ön irántam való jósága és nagylelkűsége már gondviselés-számba menő barátság, amit szavakkal megköszönni nem lehet, mert az csak elvenne klasszikus méretéből; hanem arra kérem a Teremtőt, hogy az On jótetteinek — Rakodszay Pál, Jászai Mari stb. — jutalmát és áldásait árássa fiaira és» azoknak fiaira; ha a Teremtő olyan igazságosan számít, mint én, akkor jut belőle két egész generációnak.

Én arra kérem, fogadja el tőlem nemes, nagy tette emlékéül ezt a kis Mária Terézia érmet, melynek érdeme az, hogy olyan ritka, hogy csak ötöt ismernek belőle a birodalomban.

Szerető, örök híve

Jászai Mari.

5.

1923 december 12.

Budapest.

Kedves és tisztelt igazgató uram.

Olvasom Yvette jövetelét és sietek egy helyet kérni színházában az egyik estélyére; mert amit ez a művész ad, az a legmagasabb színészi produkció ma a kerek kis föld” golyóbison!

Úgy örülök neki előre, mint a gyermek a karácsonynak!

Most tisztelt barátom, most azután előszedhetjük a superlativusokat, amelyeket színészethez értök máig színjátszók fejére ráolvastak!

Kérem, hogy okvetlen fölvetesse műsorába a Nante-1 harangokat, melyből kihallatszik az üldözők lármája, a harangok zúgása és látjuk a kétségbeesett úszót. — És okvetlenül kérje tőle a „Májust”, amelyből egy egész boldog gyermek-sereg hangja cseng, élén az öreg recsegőhangú tanítóéval.

Mekkora művész a franciák Yvette-je! Bizonyára a legnagyobb, akivel bírnak.

És mekkora, mint ember! aki otthon kegyvesztett volt, mert fejedelmek előtt térdreborult és a Békéért könyörgött! Ezt érdemes lesz ünnepelnünk. A viszontlátásig, tisztelt barátom, sajnálom, hogy mindezt nem szóval mondhatom el.

Tisztelő híve

Jászai.

P L E S C H J Á N O S H O Z

1908 szeptember 22.

Budapest.

Kell szólnom hozzád, Te édes csodám! Bocsáss meg, nem bírok nevet találni a számodra, János, — de most értem, — mint annyi mást általad, rajtad keresztül, — hogy a „hívő”, mikor nem bírt az Istennek nevet találni, elnevezte „szentek szentjének”, „misztériumnak”, „üdvözülésnek” és végre nagy áhítatában nem merte többé néven nevezni a legszentebbet. Én is úgy érzem már, János, hogy Téged megnevezni minden szó profán, — mi és ki vagy Te? És mi történt énvelem? Hiszen én teáltalad jutottam létem tudatára. Most nézek körül a földön, melyen eddig mindig *idegen* voltam; csak most találtam egy helyet, ahol úgy érzem, hogy otthon vagyok, ahol a szívein azt mondja: látod, ezért születted, hogy ideérj. Itt vagy végre az Otthonodban, — ez Te vagy! A Te közelléted a mennyországom, melyben a lelkem először érzi, hogy otthon van, és semmi sem érhet hozzá kívülről. Mintha körülfogna, mintha betakarna a jelenléted, — oh, János, nem bírom kifejezni; csak várj, — látok egy képet, érzek egy rég-rég elmúlt érzést, talán azzal, azzal a hasonlattal meg bírom közelíteni azt, amit érzek; nem ismerem az Édesanyámat, csak három emlékem maradt utána, — egyet már ismersz ezekből, a második emlékem az, mely a Te közeledben mind többször megelevenedik előttem, — csak a második felét mondom most itt el: végtelen szerencsétlennek éreztem magamat, mint ötesztendő gyermek — elzártak az Édesanyámtól —, a többiek ettek, vacsoráztak, csodából még azt is tudom, hogy mit, — de én úgylátszik csak arra eszméltem, hogy hogyan juthassak az Édesanyámhoz, — hogyan találtam meg szobája kulcsát, nem tudom, de arra emlékszem, hogy széket húztam melléje, arra fölálltam, átfeküdtem őrajta, és ma is érzem azt a boldogságot, azt az édes megnyugvást, amellyel az ölében elaludtam. — Azóta tüzes korbáccsal hajtott a sors, soha, sehol nem éreztem magamat biztonságban, soha, sehol nem éreztem maga-

mat otthon; az élet minden öröme után csömört éreztem, pályám minden sikere után kétséggel, hitetlenül ráztam a fejemet, nem hittem semmiben, nem tudtam semmit bizonyosan, idegen voltam a földön, álméletet éltem talán. De most, ha a Te válladra hajtom a fejemet, ha a Te hangodat hallom, János, akkor egy hatalmas, fényből és édességből álló érzés nyilai át meg át rajtam és egyre azt kiáltja: látod« ezért születted, ezért késlekedted a fejlődésben, ezért voltál az ő mai életkorában még egy nagyfejű, csupán csak csodálkozó fabábu, aki néha-néha meggyújtotta magát a színpadon és az emberek és mondhatnám a saját csodálkozására is, lánglobogva égett és világított, de öntudatlanul csak intuíciónál, de nem öntudatánál fogva. — Meg kellett várnom a Jánost, hogy még *itt* érjen, hogy még az ölébe hajthassam a fejemet, jutalmul azért, hogy emberhez méltón éltem, hogy nem pocskoltam el a lelke kincseit, hanem csak jóra használtam azt. Jutalmat adott nekem a jó, a kegyes, az igazságos Végzet, hogy mint életem hajnalán egyszer boldog voltam az Anyám ölében, úgy életem alkonyán még egyszer üdvözüljek a Te szíveden, Te Szentséges, Szép, jó Édesanyám Te.

Máriád
a lábaidnál.

H E V E S I S Á N D O R H O Z

1.

1909 május 28.

Budapest.

Kedves Doktor!

Köszönöm a könyvet. A legszellemesebb örület, amit valaha olvastam és oly hipermodern, hogy csak a jövő században teremnek rá színészek. Ezek az emberek anakronizmusok, mintha csak a Marconi táviróról beszélnének; és csakugyan, valamennyinek a lelke a legcsodásabb Marconi, szerkezet. Ha ezek az emberek frakk-lakk-klakkba öltözve, nia, mondjuk a bajor udvarnál III. Lajos alatt élnének, elő is lehetne adni ezt a csudásan érdeke» darabot, hanem így, ahogy van. csak pompás olvasmány.

A Heinrich és Simone első szerelmi kettősénél még szebbet manapság nem írtak. Köszönöm, Doktor. Üdvözlöm.

Jászai.

2.

1910 január 17.

Budapest.

Kedves, jó Doktor!
Ha kezeskedik róla, hogy 6 órakor onnan- eljöhettek, tekintettel arra a körülményre, hogy nem az első, de már a 2-ik előadása lesz A nagyasszonynak a szombati, tessék 4 ½ órára a kocsit értem küldeni, megyek szavalni. Szeretet és tisztelettel

Jászaija.

3.

1910 január 17. Hétfő.

Budapest.

Mélyen tisztelt, kedves Dr. úr!

Olyan napon, mikor játszom, lehetetlen, hiszen maga a színpadi öltözködésem egy teljes órát vesz igénybe, nem is

számítva a másik ruha levetését és utakat. — A nagyasszonyban úgyszólván az első szótól az utolsóig a színpadon vagyok.

Már most: műsorom csupán jan. 31-ig van meg. Azt látom belőle, hogy 31-én, hétfőn, nem játszom, ha az a nap tetszik, szívesen megyek akkor.

Ennyit mondhatok ma.

És szeretetteljes tiszteletemet

Jászai Mari.

4.

1912 január 22

Budapest.

Tisztelt és szeretett barátom!

Azért írom le, amit mondani akarok, hogy nagyobb súlya legyen. Kérem, ha teheti, hasson oda, hogy múljon el tőlem a Klytemnestra keserű pohara. Doktorom! Ma a színpadi előadás szempontjából olvastam el ezt a vigasztalan dolgot. Szörnyű! Semmi nincs benne, csak borzalom. Nem lesz, aki szeresse, nem lesz, aki — megnézzé. Könyörgök! Hátrítsa el fejem fölül ezt a meddő és nem szép munkát! Nekem már az ilyen szörnyűségek nem tudnak tetszeni és meggyőződés nélkül nincs élet az ember dolgában.

Holnap, ugyebár, beszélünk róla szóval. Ha jónak fogja ítélni, megírom az igazgatónak is.

Oly igen szeretném meggyőzni, hogy a közönség is csak a széppel fölékesítve nézi el a borzalmat, még úgy sem szívesen. A viszontlátásig is: üdvözli híve

Jászaija.

5.

1912 június 12.

Eger.

Doktor! De jó volna ezt a várost önnel bejárni, hát még a környékét. És micsoda hallatlan, egyedülálló kincsek a könyvtárban!

Úgy-e, még látom? 17. és 18-án otthon leszek, — sok mondanivalóm, még több kérdeznivalóm van! Kérem szépen,

írjon egy levlapot az otthoni lakásomra, hogy fölnéz hozzám egy utolsó órácskára, mielőtt szerteszaladunk. Nagy bánatot okoz nekem, hogy magamra hagy a színháznál, miután barátom lett!

Jászaija.

6.

1922. július 17.

Hévízfürdő.

Szeretett, kedves Doktor!

Tehát beteljesedett!

Eljött a tökéletes ellenkezője a Nemzeti Színházra annak, ami volt. Mikor Ambrus igazgató lett, az első órában azt írtam neki: Halleluja! megszületett színházunk megváltója! De nem volt-é jogos az a reményem? És, Teremtőm! mi lett belőle! Most új remény kél a szívemben. Nem maga. mért, azt mondanom sem kell, ugyebár, tisztelt barátom! Csak a színházunkért, az egyetlenért, amit szeretek a földön. És mert egész erőmmel hiszek és reményelek önben, kedves Doktor, azért egész szívemből üdvözlöm innen a távolból: Isten hozta.

Tisztelő híve

Jászai Mari.

7.

1925 augusztus 13.

Budapest,

Rudolf-tér ő.

Tisztelt, szeretett Igazgatóm!

Isten hozta haza!

Jól esik tudnom, hogy kedves arca megint közel van hozzám: és kívánom, hogy kitüntetése akkora örömet okozott légyen, amekkorát egész szívemből én óhajtok számára.

örök híve

Jászai Mari.

1925 október 16.

Budapest.

Szeretett Igazgatóm!

Két dologban írok, fogadja, kérem, hálásan tapasztalt jószágával: az első, forró hála és köszönet, hogy nagylelkű ajánlatával alkalmat adott nekem bebizonyítanom, bizonyosságát adnom, akkora áldozat árán is, hogy milyen elviselhetetlen nekem a szembe való ünnepeltetés. A magam szemében is nőttem ezzel. Kérem, drága uram, ne tartson ezért — hiúbbnak a valóságnál.

A másik egy kérelem, amely Lady Macbethre vonatkozik: szépen kérem! vegye vissza azt a kedves ígérését, hogy velem is eljátszatja!

Önnek van két Macbethje: az egyikhez vén vagyok, a másiktól — szaladok, — úgy-e, úgy-e. Igen.

Köszönöm.

örök szerető, tisztelő híve

Jászai.

MILAY A R T Ú R H O Z

1910 március 6.

Budapest,

Eredj ifjú titán és ahol *Ezt* adták, hozz az Olympról
egy csöppöt Hymettus mézéből, keresd meg lelked nagy
erejével és — egész költő vagy.

Bámulattal és igaz tisztelettel

Jászai Mari.

HUBAY JENŐNÉHEZ

1.

1912 július 1.

Budapest.

Drága Rózára!

Mindeddig kószáltam a vidéken; játsztam és szavaltam és láttam nagy és szép dolgokat! Egerben történelmi kincsek vannak a Lyceumban, mely már maga egy nagy kincs! Sokat fogok róla beszélni. Azt meg *kell* néznie a fiaival Rózám, látniok *kell*, hogy a magyar renaissancenak mily hatalmas és művelt szellemei voltak. Két világraszóló freskó teszi első-sorban megbecsülhetetlenné azt a hatalmas és gyönyörű épületet, olyanok, melyekért külföldre elutaznánk! És hihetetlen kincsek a 62 ezer kötetes könyvtárban!! olyan unique-ek, melyekért Róma és a British m. irigyeink! És Mikes Kelemen levelei, hogy az ember szemébe könny szökik a láttán!

Én két nap múlva utazom Rakovszkyhoz Kocsóca, akinél be vagyok jelentve, onnan pár nap múlva Rajecre. Ha drága Rózám és Jenő megengedik, megismétlem látogatásomat, megint szeptemberben, de csak 10-ike után, mert 5-ikétől addig Máramaros-Szigeten vendégszerepelek, ahova Zilahy már most, hogy Nyíregyházán nála játsztam, — meghívott.

Majd megírja szívem egy szóval, hogy mehetek-e akkor?

Hát szép az Édesattya emléktáblája ugye? Ugye oda illik? Ugye örülnek a fiúk?

Nem lehet az a kedves terrace elég díszes, melyen annyi szép órát töltöttünk a Maguk nagylelkűségéből drága Róza!

De szép is lesz mégegyszer hallani a drága Jenő isteni hegedűszavát! Isten áldja meg!

Kérem, adja át Arankának is meleg, szerető üdvözlésteimet, örök híve

Jászai.

1913 július 11.

Bélatelep a Balatonon.

Szeretett drága Rózám!

A barátságunknak áldozok itt. Paulayné és Csillag Teréz töltik itt a nyarat az unokáikkal és én Budáról visszajövet eljöttem ideig, hogy pár napot velük töltsék, ha már egy vidék, ken vagyunk.

Igen ám, mert azóta gyönyörű napjaim voltak Budán! 3-ikán, 5-ikén és 7-ikén játsztam Krecsányinál olyan zsúfolt házak előtt, hogy öröm volt nézni; a közbeeső napokon pedig új lakásomat próbáltam rendbetenni; annyira mentem vele, hogy villany, és gázórát hoztak; most legalább lelke van neki, — ámbár „otthonomnak” sohasem fogom nevezni, pusztán csak — lakásomnak.

Most hétfőn, 14-ikén megyek vissza otthonomba Sz. Fehérvárra, a fiskális-dűlőre, ahol, — alig várom, hogy folytathassam megkezdett kis dolgomat, melyet, reményilem, hogy készen vihetek el magának szívem, augusztus közepén. Jaj, de boldog leszek, mikor ott ülök a legkedvesebb verandán, reggeli után és szembe fordulok magával Legdrágább és fölolvassom és a szeméből mindjárt elnyerem érte a jutalmamat.

Tegnap hosszú sétát tettünk a Balaton partján és olyan gloriózus napnyugtát láttunk, mely feledhetetlen marad. — a kék szín és az arany-ragyogásnak apotheosisa töltötte mejr a gyönyörű nagy vizet és az eget és a kettőt egygyé összekötötte a napnak arany karja, melyet a világos kék vizeken át kinyújtott, hogy magához ölelje a földet.

Fájdalom, az éjjel ismét esett, és a legyek tűrhetetlen tolakodása, amíg itt írok a verandán — mára sem jósol egyebet.

Drága Rózám, kérem, írjon majd pár szót a fiskális-dűlőre a — Heckenast levelivel, — hogy mehetnék-e aug. második felére Magához; otthon lesz-é?

Kedves lapocskáját kihozták, többi odaérkezett levellemmel együtt, Fehérváron keresztüljövet a vonathoz, — melyért áldva legyen.

Kérem, adja át szeretetemet kedvei Urának és fia-

nak. Kérem Őket, tartsanak meg jóindulatukban, mert ne»
kem ők nagyon drágák.

Mária grófnő hollétét nem tudom, azért arra kérem, ha
ír neki, küldje el neki is tiszteletteljes üdvözleteimet, Magá-
nak szívem, küldöm egész lelkemet; bár egészen, valósággal a
két kezébe tehetném örökre!

Jászaija,

Csillag Teréz nagy tiszteletét küldi.

3.

1913 június 20.

Székesfehérvár.
Heckenast-nyomda.

Drága Rózám!

Az ember majdnem azt hiszi, hogy van célja az életé-
nek és van dolga a világon, amit csak éppen ő maga végez-
het el és senki más. — amikor ennyi történik vele: költöz-
ködés, — szavalás a kongresszuson. — De most itt ülök
nagy-nagy darab földön egyedül, ahol nem hallok egyéb
bangót, mint a környéken dolgozgató szőlő-munkásokét —
kis cselédem odakünn a parányi tűzhelyen, nagy ambícióval
főzi miniature ebédünket és szemben vele két nagy diófa
lengeti gallyait az enyhe szellőben. — Olyan különös
érzésem van Rózám: mintha ebbe a nagy szép csöndbe én
hoztam volna zajt és nyugtalanságot a szívemben; úgy só-
hajt, — kiabál, szinte sikoltozik bennem az a sok átélt
esemény és életté nem vált gondolat, hogy fixírozzam, hogy
legalább leírjam. Mindez életet követeli. Túl akar élni engem.

Szerető örök híve

Jászaija.

Köszönöm drága levélkéjét! Isten áldja meg szerettei-
vel együtt!

4.

1913 augusztus 6.

Székesfehérvár,
Heckenast-nyomda.

Drága Rózám!

Hát magát is tisztafényű sarkcsillagom, magához is
hozzáférközött és fojtogatja a nagy betegség: a bizalmatlan-

ság Önmaga iránt? Hiszen minden gondolata és minden, amit mond igaz, erős és tiszta és a módja is, ahogyan azt mondja; hogyné volna hát arra hivatva, hogy vezérfénye legyen a többieknek, a gyöngéknél!

Írja le a gondolatait és érzéseit, azt, ami fáj, — mert bizonyosan az fáj a többi Jó-nak is!

Ha én mondhatom el az embereknek, ha én közvetíthetem a gondolatait és érzéseit, az nekem kétszeres boldogság lesz, — nem pedig „torokkoptatás”. De különben is, nem tudja szívem, hogy a gyakorlat által az a szerve erősödik az embernek, melyet használ. Azt hiszi, megvolna még, az én koromban, a hangom, ha nem használtam volna oly sokat színpadon kívül is? Csak olvassa föl magának, és majd nekem, néhányszor, amit ír és kialakul és megtisztul a gondolata, annyira, hogy magának is tetszeni fog és nagy kielégülést fog érezni, ha embertársaival közölte azokat. Csak ne legyen az ember túl kevély, és ne követeljen tökéleteset saját magától; hanem illeszkedjék bele, némi alázattal, embertársai munkakörébe, a maga szerény kis kockakövével, és — megtette a kötelességét. Mert bizony Rózám, aki ezt meg akarja tenni, *(csak az emberi kötelességét)* — annak készen kell lennie rá, hogy a marásra mindig készen álló ebek rárontanak és megmarják. Csak az árnyékban tétlen ülő, maguknak élő önzők kerülnek el az ostromozást.

De hát azért ne öntsük ki a szívünket, ha érezzük, hogy tele van felebarátaink iránt való szájalommal? Ez gyávaság volna — hiúságból.

Ez ugyan, egyúttal, egy plaidoyer a magam apró életre-kelt gondolataim számára, de ha csupa tökéleteset akar-nánk adni, akkor Plato és Shakespeare után senkinek sem lett volna szabad többé tollat fogni a kezébe. — De igen — Rózám, Holitschernek. Ezt a könyvet el kell olvasni, mert annyi életkedvet merít belőle az ember, hogy szépnél látja az életet. Ez egy nagy könyv és oly érdekes, hogy nem lehet betenni!

Arthur Holitscher: Amerika. Egy édes kedves könyv. Egy ember, akinek a lelke olyan egyenes, tiszta, egészséges, mint ahogyan a teremtője kezéből kikerült! Egy jótétemény ez a könyv, a modern szívfájdító és lélekgyötrő irodalom-chaosban.

Nem fogja megbánni senki, ha elolvassa, mint én megbántam a hazug és sexualis tehetlenségétől undorító Casanovát. Meg; nem foghatom a nagylelkű, igaz, nemes Studert, hogyan és miért ajánlhatta nekem ezt a ronda könyvet, amit én első szavára megvettem, oly nagyra tartottam a véleményéi. Majd elfelejtem! Tehát, engedelmével szívem, most 15-ikén odaérek. De nagyon, nagyon jó lesz ott a maga

Jászaijának.

5.

1913 szeptember 7.

Budapest.

Drága Rózám!

Ezer köszönet a legkedvesebb meghívóért! Milyen jó és szép kép a Jenő képe! Köszönöm. De kedves vendégszeretetüket már szeptemberben nem élvezheti a maga Jászaija, mert holnap utazom Máramarosszigetre vendégszerezni, onnan visszajövet játszom, a hó végén pedig, ha kapok szabadságot, az aradi társulatnak tett ígéretemet kell beváltanom, és Hódmezővásárhelyre mennem játszani. Tudja drága Róza, hogy a pénz-keresés alkalmat nem szabad elmulasztanom, amíg bírom.

Ugyebár októberre megjönnek? Engedje majd meg, hogy ezen a télen sokat láthassam és kiönthessem előtte a lelkemet.

A viszontlátásig is forró szeretettel

Jászaija.

6.

1913 december 24.

Budapest.

Szeretett drága Rózám!

Jóegészséget és minden boldogságot kívánok szeretteivel együtt ma és életem minden napján!

Én most próbákra járok az új Erynnisekből, itthon pedig naponkint tannint lélegzek be, mert ha az ember torka mindig ép is, de mikor *kell*, — akkor megbomlik. Pedig nagyon vágyom látni!

Jászai.

1.

1913 december 28.

Szeretett kedves Rózám!

Boldog ünnepeket, szép és jó újesztendőt kívánok, a legjobb egészséggel!

Kérem, tartson meg jóindulatában, mely erkölcsi tőkémhez tartozik és mikor életem értékeit összeadom, első helyen áll.

Ez már a második levelem, az elsőt a kis magyar pohárral, bpesti otthonába küldtem, de visszajött. Kedves levéljéért fogadja hálás köszönetemet.

örök híve

Jászai.

2

1914. Húsvét vasárnapján.

Budapest.

Szeretett drága Rózám!

Minden jót kívánok magának szeretteivel együtt. Nagy hálával köszönöm rólam való megemlékezését. Boldoggá tesz, hogy gondol rám és tudni akarja hol és hogy vagyok. Egy hete jöttem meg Nyúlfaluból, ahol összefolytam Természetanyámmal, akinek jó vagyok úgy, amint megalkotott, akinek az ölen nem kell folyton résen, habt-acht-ban lennem.

Hazajöttem egyet játszani; egy olyan szerepet, amit falánk és telhetetlen kollégám még nem rántott ki alólam. Holnap indulok két játékra Temesvárra. 20-ikán jövök vissza, mert János király van másorra tűzve. Mindenütt, mindig nagy szeretettel gondolok Magára Rózám. Sőt amennyivel ritkábban látom, ha lehet, annyival melegebben, örök híve

Jászaija.

Ha Aranka netán ott van, őt is ölelem.

9.

1914 augusztus?.

Budapest.

Édes szeretett Rózám!

Köszönöm kedves sorait, csak most vergődtem haza, ötödfél heti kórház után — Kolozsvárról. De milyen tréfa

most az én törött bordám, — mely gyalázatosan fáj — azokhoz a szenvedésekhez képest, miket a gondolkozás okoz, minden felébredéstől kezdve, minden elalvásig!

Most értem, tehetetlenségemben a Prometheus szakadatlan kínját. Magyarország zsenge kultúrája a mi szemünk fénye, az ifjainkkal együtt le lesz gázolva Örökre, mert én győzelemben, az orosz szörnyeteggel szemben — hinni nem tudok. Nem merek. De nem fertelmes érzés-é elgondolni, hogy az alávaló, barbár gyilkosokért, az ocsmány szerb és oroszért, síkra száll és ránk tör az eddig tisztelt, sőt szeretett angol!! A föld első népe! és angol ágyúval szereli föl azt a disznóólat!? Pfüj Anglia — mert a franciától én tisztességet sohse vártam. Ismertem őket a komédia Egalitée fraternitée-jukkal, hanem az Ur! Az angol, — még undorítóbbá lett, nekem, mint a perfid köztársaság, aki a kancsukával csókolózik.

Az angol eltipor egy ifjú kultúrát, egy barbár, disznóhizlaló, buta, gyilkos bandita ól-ért! Ebbe én örökre belebetegedtem.

Isten velük édes Rózám, forrón ölelem, örök hive

Jászai.

Jó tudni, hogy vannak, akik hisznek és bíznak, mint pl. Maga édes Rózám. Mert ha jól ismerem, úgy *tudom*, hogy hisz és bízik a németek győzelmében, — de *mi?* Rózám, mi. kor győzött a magyar, a balkezű osztrák vezetéssel?

10.

1914 augusztus 12.

Budapest.

Édes, szeretett Rózám!

Levele úgy esett, mint a szomjazónak egy ital friss víz. Tudom, hogy újra csak megszomjazom, mert a kétség lett a lényegemmé, — mióta töprengés nélkül való, könnyű és kedves munkával betöltött szép ifjúságom elmúlt, — de *ma* fölűdített. Igen Rózám, úgy kellene lenni, amint mondja, az velünk a világ erkölcsi rendje, hogy az igaz győzőn; győ-

nyörű volt a forró hazaszeretettel kivívott japán győzelem, ele győz-é mindig az igaz ügy! Igaz, hogy így még össze nem tartott a magyar, mióta a Duna-Tisza közét magának elfoglalta. A nagy veszedelem hallatlan szép tetteket vált ki az emberekből! Egy előkelő, gazdag zsidó anya ájúldozott és közel érezte a halálát, mikor két hét előtt két szép fiát elvitték; most, hazarohan Berlinből harmadik, 17 éves fia, és alig, hogy az anyját megöleli, szalad besoroztatni magát ő is; be is vették, mert technikus; és a csoda most jön: Hackerné, az Édesanya többé nem sír, nem ájúldozik, hanem önérzetes megadással mondja: három fiam szolgálja a Hazát.

Schiffer Miksa, — a mi garasoskodónak híresztelt háziurunk, négy szakácsnét fogadott, kiürítette lenn az óriási kávéházat és száz szegénynek főz ebédet és vacsorát és a felesége és milliomos kiasszonyleányai szolgálnak, nehogy az ételt holmi közegek meglopják. — Az én szegény szabónóm vállalkozott hat pár fehérenemű ingyen megvarrására, melyhez a vég vásznat neki tegnap odaadtam. Ilyen fehéreneműi varrnak Lindh Marcellánál is úri asszonyok. Ezt én szép gondolatnak látom, mert hiszen a drága, szegény sebesültek nem hozzák magukkal ugyebár a váltó fehéreneműjüket. Mindenfelől hallom, hogy vatta-szúke lesz!

Somsics Andor fölajánlotta mikéi kastélyának húsz szobáját a sebesülteknek és ezek teljes ellátását! Ellenben a gaz Pázmándy Dénes az örültek házában ül, golyó helyett a fejében. — Tisza azt mondja, ez nagyobb büntetés neki. Megtalálták nála az áruló leveleket. Apja, — mondja Tisza, nagy szolgálatokat tett 48-ban.

Úgy hallom a kormány akarja, hogy a színházat megnyissuk, olcsó árakkal, hazafias darabokkal. Az első lenne a Szigetvári vértanúk, Jókaitól. Budapest *külseje* teljesen nyugodt, csak a lapokat várjuk, kicserepesedett, lihegő, nyitott szájszélekkel. Az asszonyok kurzusokat hallgatnak. A János-kórházban most folyik a negyedik. Irsayné emberfölöttit dolgozik reggel 6-tól este 7-ig.

Isten velük drága Rózám, hódolattal üdvözlöm Jenő drt, magát Máriával, Gizikével, fiaival szívből ölelem

Jászaija,

11.

1917 augusztus 17,

Budapest.

„Gott sei Dank! Meine zwei
Söhne liegen im Spital ver-
wundet!”

Csak az Andorunk is így jöjjön haza, drága Rózám, mint a mi drága kedves barátunk Linder! Mekkora örööm volt, le sem bírom írni — a szívem a nyakamban vert, mikor benyitottam hozzá, mert nem hittem el, hogy a sebesülés *olyan* könnyű — nos, egy pirosarcú, gyermekszemű, boldog, megifjult arc nevet rám, amikor belépek. Körülvéve jókedvű mulató urakkal, a tárt ablakon pedig beintegetnek a fák lombjai.

Sem láza nem volt, sem fájdalma nincs; sem csontot, sem izmot nem ért az az áldott gránát! Hát nem nagyszerű újság ez? És — hogy Andor biztonságban, jó helyen van, eltekintve, hogy ott nyugalom ül ünnepet, ahol van! Szégyenkezve szedtem ki a szatyromból azt az üveg cukorbefőttet, amit a *betegnek* vittem, — de mert súlyos volt a táskámban, hát csak otthagytam. Ilyen jó hír is van a világon! Mondám neki, hogy több barátja küld neki üdvözlötet általam, nagyon kíváncsi volt, de én azt mondtam: ráér, találja ki. Úgy kacagott, mint a gyermek. Már tegnapelőtt, 15-ikén ott voltam, de nem bírtam előbb írni maguknak szívem, gondolom úgyis tudnak felőle mindent, én csak a magam örömét akarom magukkal megosztani azzal, hogy leírom hogyan találtam kedves, nagyszerű barátunkat.

Velem, képzelje Rózám mi történt: tegnapi virradóra álmodtam egy jelenetet, mely délben, *azonmód* megtörtént velem!!

Szégyeltem megmondani Ambrusnak, hogy találkozá-
sunkat épp így megálmodtam, — gondolta volna magában:
ahá, a vénasszony.

Az írásom a rendesnél is — rendetlenebb, mert reggel
óta poroltam és reszket a kezem.

Ott is volt ilyen pompás megváltó eső, mely fölfris-
sított embert, állatot? Ma szinte hideg van.

Édes Rózám ölelem szívemből Jenő doktorral együtt,
örök hívük

Jászai.

12.

1917 augusztus 21.

Budapest.

Édes szeretett Rózám!

A gyönyörű képajándék vételekor még onnan, Gödöllőről írtam egy hosszabb levélkét, tehát nem kapta meg? Mekkora alávalóság! Magam tettem postára. Mi a kellős közepébe ugrottunk bele a dologba. Herczeg darabját már ki osztották, — Árva László-t. Októberben már adjuk. A Tompa-ünnep az Akadémiában lesz szeptember 23-án. Az újságokba bele sem tudok nézni — Wilson utálatom örök tárgya — és Wekerle miniszterelnök, aki mikor a béregei fűtőt kértek tőle, — beszögeztette a béresház ablakait.

Ölelem szeretettel

Jászai.

L Á Z Á R
B É L Á H O Z

1914 március 1.

Velence.

Tisztelt kedves Doktor urára!

Amennyire köszönöm rólam való megemlékezését, annyira sajnálom, hogy nem lehetek jelen Dr. Bárdos föl-olvasásán, hanem kérem adja át neki meleg üdvözetemet, j

Én egy kis reparatúrában vagyok hazulról el.

Meg kell még önnek mondanom tudós professzorom, hogy bármennyire törekedtem is, nem bírtam, végtelenül érdekes előadása folytatásaira többé elmenni. De amit hallottam belőle, azért is hálás vagyok.

Tiszteletteljes üdvözlettel

Jászai Mari.

KERTÉSZ MIHÁLYHOZ

1914 nyarán.

Nem tisztelt Kertész úr, így nem szabad *lódítani* az igazságon!

Tíz kolléga-tanú mondja önnek szemébe, hogy ön a kocsi előtt indította el a kellesét, mely engem másfél öltre elvetett és hozzávágott egy cölöphöz. Aki *helyben* csúszik el, az nem röpül estében másfél ölet. Többi beszédei a tánc és egyéb mulatozásról, egyértékű az elesésem leírásával. Másnap, igenis még rendelkezésükre álltam öt felvételre, mely után azonban 15-ikén már nem bírtam a kintől ágyamból kikelni. A hangot, melyen ön betegségemről szól, a legesélyesebben visszautasítom, mert nem is engem sért vele, hanem a klinika nagynevű orvosait.

Én magam voltam az, aki rettentő kínom közepett is visszatartottam ennek a nyomorúságnak a hírét az újságoktól, de ha már kijutott a híre, semmiféle „kertelést” Kertész úr, nem fogok eltűrni.

Jászai Mari.

THURY-TURGONYI ELEMÉRHEZ

Nemzeti
1837.

Színház

1915 április 6.

Budapest.

Tisztelt kedves pályatársam!

Természetes, hogy megyünk; de nem most szombaton, mert ez a napom már nem szabad. A szombat este 5 órától fogva be van töltve.

És össze keli szerezni a bandát! mert az nincs ám a kabátom zsebében — s a színházi műsor is reguláz mint tudja.

Bizonyosan van telefonjuk; — Kérem, írja meg a számát minél előbb, vagy, — dehogyan is írja, *telefonálja* meg, az enyém: 15—35. A könyvben nincs. — Telefonáljon kérem a reggeli órákban, ha csak nincs próbám délután 2 óráig itthon talál. Kérem a telefonjuk számát, — van-e zongorájuk? — jó lesz-e a hangverseny más valamely napon?

Hogy ott „csupa tiszt úr van” az engem inkább megijeszt. A sok drága közember-közönséghez vagyok szokva. Azoknak azt mondom: testvéreim! szeretnék nektek olyan szép lenni, mint amilyen szép verseket tudok, hogy a szemetek is olyan gyönyörűségben részesülne, mint a — fületek; — mikor aztán erre föl szól egyik Drága: „Jól van az ügy is.”— Meg mikor egy nehéz sebesült huszár azt mondja délután 5 órakor: Elhallgatnám este 9-igü Tudja kolléga, nincs Ferencz Jóskának akkora medáliája, amiért én ezt a jutalmat becserélném — hanem, önök, — tiszturak, — az más — önökkel nem merek ilyen közelről beszélni, csak ünnepélyesen szavalni. — Nos jó — jó — megkísértem. Adja át az uraknak, addig is hódolatteljes hálás tiszteletemet és azt a kérelmemet, hogy majd ha ott állok előttük a gyönyörű Petőfi-versekkel az ajkamon; ne *nézzenek*, csak azokat *hallgassák*.

Mert pályatársam, más ám a pódium, más a színpad. Amazt sohasem bírom megszokni. Majd összeverbuválok egy

pár cigányt mondjuk: Hétfőre, 12-ikére, vagy keddre, ha tetszik? Csak tudjak telefonálni. Minden jó vele Kedves pályatársam. Nagy tisztelettel, mert az a vitézségi érem sem gyerekjáték, mert nem az, amiért adták. A magyaroké, pláne, duplán számít! Ismerem az arányt. Tehát tisztelet és üdvözlettel

Jászai Mari.

B E Ö T H Y Z S O L T H O Z

1916 január 7.

Budapest.

Méltóságos uram!

Még valahányszor az életem hullámain Napsugár érte, annak a napsugárnak egy szála mindig az ön lelkéből lövell. Ma is, most is. Gondolja el, milyen érzéssel van teli a szívem, mikor önre gondolok és mikor írni akarok, hogy azokat a boldog és szép órákat megköszönjem, melyekkel engem, az élet nagyon is magányos és e föld nagyon is félnék, idegen vándorát oly felségesen jutalmazott.

Nagy, szívet betöltő érzés ilyen hálát és szeretetet érezni, mint én érzek Méltóságod iránt, attól a naptól fogva, mikor az Imogénemről írt, a mai napig, melyen ezt a babért nekem adni oly nagylelkűen segített.

örök hálás híve

Jászai Mari.

P É C S I B L A N K Á H O Z

1.

1916 február 9.

Budapest.

Kedves jó Pályatársam!

Légy kegyes a következő napokon a következő kórházakba jönni gyönyörű „Miatyánk”-odat elmondani. Holnap, csütörtökön délután 4-kor Bethlen-tér, Bethlen-kórház* Szombaton fél 6 órakor a Vakok István út 95, bejárat Idautcán. Hétfőn, 14-ikén Molnár-utca 11, délután 5 óra és végül f. hó 20-ikán Új Szent János kórház délután 5-kor. Kérlek kedves kollégám!

ölel híved

Jászai Meri.

2.

1916 február.

Budapest.

Édes kis Blankám!

Ma még nem jöhettek be a szegény vakokhoz, nem-rég múlt el a himlő, — csak magam megyek a zacskóimmal, de hangverseny nem lesz. Gyere azonban szívem hétfőn, 14-ikén Molnár u. 11, délután 5-kor. Mehetnének együtt?

ölel híved

Marid.

3.

1916 február 16.

Budapest.

Kedvég pályatársam!

Szombaton, 19-ikén nem a vakokhoz, hanem a Ra-

deczky-kórházba megyünk. Légy oly jó és gyere hozzám 4 és fél órára. Szívből üdvözöl

Jászaid.

Kérlek szívem, ha tudsz, hozz még mást is. Valami énekes férfit. Délelőttönkint itthon vagyok.

4.

1916 március 7.

Budapest.

Édes kis Blankám!

Kérlek, légy kegyes, eredj ki vasárnap, 12-ikén délután 4 órakor gróf Haller-utca, Nádasdy-kaszárnya, helyettem, én két másik helyen szavalok aznap és akár mehetsz fiam, akár nem, telefonáld meg Dr. Lipschernének: 161-72.

ölel, üdvözöl híved

Jászai.

5.

1918 július 28.

Hévízfürdő.

Kedves kis barátnóm!

Milyen nagyon szép tőled, hogy megemlékeztél rólam! Köszönöm. Én is jó egészségei kívánok neked, kis családdal együtt.

A hideg eső nem hagy fürdeni s így csak a felséges körképben gyönyörködöm, mely alattam táruul.

Még egy köszönet és Isten veled, híved

Jászai.

A M B R U S Z O L T Á N H O Z

1.

1917.

Budapest.

Kedves Ambrus!

Szeretném megköszönni azt, amit rólam írt. De nem tudom. Nincs módomban. Hiszen ha ezerszer leírom is azt a szót, hogy Köszönöm, mi az ahhoz képest, amit érzek.

Nem azért van tele a szívem hálával, mert nyilvánosan mondta azt a páratlan dicséretet, hanem azért, hogy észrevette, hogy figyelmére érdekesítette azt a szerepet annyi idő után, mikor én már azt hittem, hogy egyedül gyönyörködöm benne. Hogy nincs a színházban többé kívülem ember, aki megérti. Képzelheti, hogy sorai milyen felséges meglepetés nekem!

Szánalmasan szegénynek érzem magamat, hogy nincs módomban hálát adni érte. Ezeket a sorokat megőrzöm, amíg élek. Mást nem tehetek, mint forró szívvel kérem az Istent boldogságáért!

Örökre hálás szerető híve

Jászai Mari.

2.

1917 szeptember 2.

Budapest.

Bocsásson meg nekem drága Igazgatóm, hogy megint írok, — hiszen föltettem magamban, hogy egy szalmaszálat sem teszek keresztbe az útjába, — nem hogy egy levelet, — mert, ha a színész levelet ír a direktorának, akkor mindig azt hiszi, hogy valami igazságtalanság esett rajta. — En igazán 40 esztendő alatt nem írtam ennyi levelet a Nemzeti Színház igazgatóinak, mint íme, már önnek. — De egészen más okból, mint amiért Önnek nem szándékoztam írni, — hanem csakugyan igaz, hogy a pokol jószándékkal van ki-

kövezve, tehát, kérem bocsásson meg! Ugyanis, tegnap be-diktáltattam magamnak telefonon a műsort, — mert az, utolsó években úgy ellomposodtunk, hogy nem hozzák többé a műsort a házhoz, mint a régi időkben, hanem úton-útfélen, ahol és amikor *arrafelé* érik az embert, ott nyomják a markába, — tehát amint hallom a műsort, — a telefonon, 15—35, igazgató uram, kérem egy szabad percében szólítson föl és ne fáradjon írás-felelettel, — tehát megdöbbsen, mert azt látom belőle, hogy megint hülye voltam, mikor — *beszélnem* kellett. Nem mintha írva okos volnék, ellenkezőleg, de ha beszélnem kell — jaj nekem. Ereztem azon a 16-ikán, hogy — valamit nem hagytam rendben — íme, csakugyan a Stuart nincs műsoron, holott én azt mondtam: igenis, tessék velem rendelkezni, — csak a *jövőre* kérem majd az Erzsébetet, mikorra lesz egy másik Stuartja. — Most, íme, van két tövis a szívemben; hogy önnek nem teszek kedvére, nem játszván a Stuartot, — pedig mondtam, hogy egyelőre, *örömet.*, — a másik tövis, hogy íme az Aranyemberben „lépjek” szünet után a színpadra. Mert annyi „ripacs” mindnyájunkban van és marad, hogy az ember megnézi miben „lép föl” először szünet után. — És most ehhez a gyónáshoz még hozzáteszem *Önnek*, mélyen tisztelt, — Megváltónkat szeretnék mondani, — hogy ez a ripacskodás nem is magamért történik, hanem egy kis röstelkedés a kollégák előtt, akik „const ellationak” kombinálhatják a „Teréza mamát”, mint első föllépését az ó-tragikának, melyből jóslásokat végeznek jövővendőre nézve.

Azért: „fordítsd el Urain — sth.”

Mindazonáltal ne az én, hanem a Te akaratod szerint teljesedjék.

örök híve

Jászai.

3.

1917 december 27.

Budapest.

Mélyen tisztelt Igazgató Uram!
A színházunk számára valami csekély, a magam számára azonban pár hétre szóló kis baj ért az este, játékból

hazajövet, — eltörött a bal-karom, de csak a csukló fölött, úgyhogy míg az orvos zsindelybe tette, disputáltam vele, hogy szombaton játszom, — előbb kinevetett, de azután komolyan tárgyalt felőle, hogy ilyen-olyan kötéssel, — talán azt az egy felvonást lehetne, — nem merek semmit ígérni; délután teszi, vagy holnap gipszkötésbe, — azért jó lesz drága Uram, ha gondoskodik az Erzsébetről, ami nekem jobban fáj, mint ez a törés, — dehát a villamosokon *lóg-tak* ez emberek, gyalog kellett jönni és bizony potyogott ott ifjú és vén és ugyancsak száguldoztak a mentők.

Ezután csak arra kérem drága jó Uram, hogy a lapokba *ne* kerüljön ez a malheure, mert nagy megrohanás lenne belőle itthon, ami nekem szörnyű kellemetlen az ezer ajtónyitogatás miatt, mert egyedül vagyok. De Ön ugyebár elnéz hozzám! Nagy, örök hódolattal

Jászaija.

4.

1918 április 1.

Budapest.

Mélyen tisztelt Igazgató úr!

Azon melegen, játékból jövet, mondok forró, hálás köszönetet, hogy nem hagyott cserbe', szégyenbe'. Jaj, de féltem, hogy benne maradok! Én máig még sohasem tettem próbára az akaratomat a színháznál, — mert félek a rövidebbet húzni, amit kimondhatatlanul szégyenlek és ha megtörténik, — magamban teszek kárt, amitől igen-igen félek. Köszönöm egész szívemből, örök hálával köszönöm, hogy megmentett drága jó Uram, nagy ellenségemtől: — magamtól. De egyúttal bocsánatát is kérem, ezért a mai merészségemért, én nem is tudom mi szállt belém, hogy megtettem? — Soha többet! Teremtöm! hogy végződött volna az Ön jósága, nagylelkűsége nélkül!? — Valami keserű energia nyilait belém, amely azt szúrta a szívembe, hogy: a felséges Jehováját ennek a Budapestnek, játszik itt még nekik zsidó eleget, mikor én már nem, — hát ma, mikor már a nevem a színlapon, miért mulasztanám el. — De mi lehetett volna szegény fejemből, ha ön magára hagy! istenem, de

édes, de rég nem érzett nagy, jó érzés bízhatni valakiben!
Sobasem élek vele vissza, de: forrón köszönöm!

És hogy ne vegyem mégegyszer igénybe a figyelmét, az idejét, engedje meg, hogy itt kérem ki engedélyét, mélyen tisztelt Igazgató Úr, a folyó hó 7-iki matinéra, melyet a Petőfi társaság rendez rogyadozó háza javára és ahová engem is hívnak deklamálni. Majd a jó Zöllner beleorgonálja a telefonba kegyes választát.

Szerető hálás szolgálója

Jászai.

5.

1918. május 6.

Budapest.

Mélyen tisztelt igazgató Uram!

A nagy fölindulást, mely ha netán átizzik soraimon, kérem, bocsássa meg nekem! — most jövök a Nemzeti Színház Aranyember próbájáról, melyet íme, szégyenszemre ott kellett hagynom, mert Fái próbál, az ő neve van a színlapon is; ez rendben volna, ha — Zollner úr egy héttel ezelőtt nem telefonált volna nekem az Ön *nevében*, hogy óhajtóm-é ezúttal, 7-ikén, Budán is játszani Terézát? mire én, hálálkodva, ezer köszönetet küldve, boldogan mondtam, hogy ezer örömmel! és jöttem ma a próbára, ahol Zollner úr elővéve a színlapot mutatja nagy léleknyuglommal, hogy a másik játszik, és ő nekem *nem* telefonált! Az utolsó órára mondom önnek, drága uram, hogy nekem telefonált, *igenis* az Ön nevében, a saját, *ismert* hangján.

Ezek után egészen bizonyos, hogy Zollner és Hevesi urak *tudatosan* sértettek meg engem bosszút vévén a minapiért!

Mély tisztelettel könyörgök a védelméért, még pedig olyan módon, hogy kegyeskedjék jövőre, mikit a férfiak neveit, úgy a mienket is, a műsoron jeleztetni, hogy többé ilyen hazugságok, mint a mai, ne alázzanak meg többé.

Mély tisztelettel örök híve

Jászai.

6.

1918 október 11.

Budapest

Igen tisztelt Igazgató úr!

Az ember nem tud mindent, amit szeretne. — így én sem a Medeát többé. Vissza kell alkudnom tegnapi ígérete-met. Ez már nem lenne az én erős, egész Medeám, — és törött térdemmel nem is bírok annyit esni. Kérem, bocsássa meg! Tanuljain-é Arragoniai Katalint? És küldi-é Acélt a Stuart M.-val?

Ma különben teljes a rekedtségem, de öt nap múlva, hiszem, hogy rendelkezésére állhatok.

Tisztelő híve

Jászai,

7

1919 január 14.

Budapest.

Mélyen tisztelt igazgató úr!

Húsz esztendővel ezelőtt adta valaki a kezembe ezt a „Sötétség országát”, akkor olvastam és Zuboly módra persze, ezt is játszani akartam — de a Vígszínház — akkor ott voltam — túlságosan „sötétnek” találta és nem adta elő. Attól fogva mindig úgy élt bennem a szerep emléke, mint egy mulasztás színészi életemben. Ma elolvasva, látom, hogy mennyire igaza volt a Vígszínháznak, hogy ezt a borzalom-halmazt elő nem adta! Azokban az elmúlt napsugaras időkben nem láttám ilyen borzalmasnak, mint ma, mikor a mindennapi életünk is pokol. De hiszen erre azt mondhatja igazgató uram, hogy ez rám nem tartozik és semmi közöm hozzá, nem is ezért vagyok bátor írni, hanem azért, hogy nem bírom ezt a szerepet eljátszani. Nem bírom megfogni semelyik végéről sem. Nem bírok belehelyezkedni. Nem bírom magamravenni. Egy csodálatos dolog megy végbe bennem; mint olvasom azonnal másik pályatársnőmet *látom és hallom* ebben az alakban, annyira nem tudok menekülni tőle, hogy csak is azt tudnám leutánozni benne. Ilyesmi még életemben nem esett meg velem.

Könyörgök, mélyen tisztelt igazgató úr, szánja meg tehetetlenségemet, — *első eset*, hogy szerep visszavételére kérem és engedje meg, hogy fölvihessem. Szerencsére nincs ráírva a nevem sem. Soha többé nem fogok alkalmatlanodni, ígérem.

Magamat alázatos kérelmemmel együtt Kegyességébe ajánlva, vagyok mély tisztelettel híve

Jászai.

8.

1919 november 16.

Budapest.

Mélyen tisztelt igazgató úr!

Meleg hálával telt nagy köszönetet mondok azért, hogy alkalmat adtak nekem, Pekár úr és Ön, e sorok megírására. Annyival inkább, mert ön tudta, — levelének keltezéséről látom, — hogy mekkora szükségem volt erre. Csak arra is kell ez a. támaszték a múltból, hogy a „szemlélő” szerepét elbíriam arra az időre, ami még hátra van számomra, de közönség elé, — kivéve azt a néhány darabot, melyek műsoron vannak nevemmel, — többé nem lépek. Ami bennem némi érték volt, rajongásom, kialudt, kihalt. Én csodálkozom rajta legjobban, hogy: hová lett? De szavalni *hit* és a lelkem szárnyalása nélkül nem tudok. Én nem tudom a Szózatot „könyvből elolvasni”. És nem is illenék tőlem, ha a négyszáz esztendő után ma újjászületett, ifjú Magyarországra én belevinném az én öreg, keserű arcomat. A *saját* arcomat, mert a szerep nem a magam arca. Én szégyenlem a vénséget, mintha az én vétkem volna, nem-hogy emberek elé kívánnám vinni. A szavaláshoz *én* magam kellek, azt a „színésznő” nem tudja. Ezt én is most érzem, sok ezer szavalásom idejében nem éltem öntudatosan ezzel a legértékesebb requisitumommal: a meggyőződesteljes rajongással. Most ismertem meg, mikor elszállt belőlem és itt hagyott hidegnek és üresnek.

De ismétlem, igazgató úr, hogy nagylelkű ajánlatát annál inkább köszönöm, minél inkább látom azt, hogy mily nagy feladatra hitt még képesnek.

Szabadjon nagy köszönetemhez még azt a kérést csatlótnom, hogy Pékár államtitkár úrral is tudassa tiszteletteljes hálámat és köszönetemet.

Lekötelezett tisztelő híve

Jászai.

9.

1920 október 5.

Budapest.

Mélyen tisztelt igazgató úr!

Nem vagyok követelő tagja a színháznak. Ezt még az ellenségeim sem foghatják rám, — önnek pedig, igazgató úr, akinek jötte engem valóságos boldogsággal töltött el annak: idejében! — legkevésbé akartam gondot okozni vagy alkalmatlankodni is, de ma már nem bírom tovább fölajdulás nélkül! Csak ne mondta volna igazgató úr, csak ne kezdte volna azzal, hogy: „Jászai, én sokat akarom magát a színpadon látni, mondja el nekem, melyik szerepeket kívánja játszani?” mire én hálás szívvel és mily meghatottsággal soroltam föl 4—5 szerepet: Coriolan, Kisértetek, Küzdelem a létért, stb. és ön, igazgató úr, nem hogy ideadta volna ezeket, de kitett annak a megaláztatásnak, hogy meglevő, apró szerepeimért is szégyenszemre harcolnom kellett és fájdalom, kell, mert ön még ezeket is elszedi, mint most íme, Árva Lászlóból. Mire véljem ezt a bánásmódot, igazgató úr? Kérem, adja tudtomra az istenért, mert nem bírom tovább. Hiszen csak nem kereshetek kívül segítséget, vagy orvoslást szégyenletes mellőztetésemért. Ez méltatlan volna hozzám, de viszont ezt a helyzetet sem bírom tovább. — Miért gyűlöl kérem engem, aki oly hódolatos tisztelettel köszöntöttem és örültem jöttének! Mert látom, érzem, hogy készakarva mellőz, vagy nem-é csapnak le szerepeimre az első órában, ha legkisebb bajom van? Mirigyet! egy napra játszta el egy veréb, csakhogy én ne játszam, és most Erzsébetet veszi el tőlem egy olyan színésznő számára, akinek tízszer annyi szerepe van, mint nekem. Hiszen, igazgató úr, ha nem bírnám magamat egyébként elfoglalni, akkor már az örültek házába jutottam volna ennyi megaláztatás szégyenétől.

Ki haragította rám? Miért hisz az ellenségei»Mek? akik tudják, hogy nem tudok védekezni!

Mélyen tisztelt igazgató úr! Kérem, legyen igazságos és tegyen igazságot! Adja *vissza* a szerepeimet, ha a megígért ajakai, oh! hogy nem adja! Adja vissza Árva László, Csongor és Tünde, Aranyember-ből szerepeimet, ennél kevesebbet ugyebár nem kérhet alázatos, tisztelő színésze

Jászai Mari.

10.

1922 március 31.

Budapest.

Mélyen tisztelt igazgató úr!

Még meg sem tudtam köszönni százféle jószágát, amit Igazán csak szóval szeretnék megtenni, — ámbár úgysem leszek rá képes, tudom — de megpróbálom, mert szívem 'telve van hálámmal iránta, — de most előbb megint kérelem-jjnei jövök, még pedig nem is eggyel, — úgy látszik vérszebnet kaptam a nagy kényeztetéstől, — de megint szabadságot kérek és 11—12—13-ikára, szabadságot, hogy két előadásra Székesfehérvárra menjek, melyre megint szépen kefirem az Erzsébet egy ruháját is, továbbá, jobban mondva. lelőtte, 7-én, ha a Faust menne, kérem az alól kegyeskednék ffölnienteiii, mert az estére egy Petőfi-ünnepre hívnak — fgondolom Szolnokra — úgy-e, nagyon vakmerő lettem? de Inagyzási hóbortba estem és két kalapot vettem, amire raiment a győri vendégszereplés ára, — bolond világot élünk. 3-ikán Mohács alatt, engedelmével fölkeresem a feleletért, de még inkább, hogy hálát adjak és üdvözöljem.

Tisztelő és szerető híve

Jászai.

M Ó R I C Z P Á L H O Z

1917 február 24.

Budapest.

Mélyen tisztelt főhadnagy úr!

Megtisztelő levele ma került fölszínre egy halom irai alól, mely alá eltemetődött. Bocsásson meg, kérem, válaszmom kedeselméért; de különben sem tudtam volna írni *jéghideg* lakásban. *Harmadéve* nem fűtöttem, de az idén már nem használt a bunda és a kesztyű, — egy kedves úrnő megsajnálta és kieszközölte *öt mázsa szemet* számomra; így ülök most itt, egy *csipet-meleg* szobában és emlékezem az édes Békére, — amikor finomlelkű Say Viktor, talán kapitány vagy őrnagy volt akkor; — nagy dicséretekkel halmozott el egy *színpadi mozdulatomért*. Várady *Iskariotesében* Magdolnát játszottam és élettörténete elbeszélése után, egész jobbkarommal takartam el arcomat, úgy, hogy könyököm homlokomat érintette. Ez a mozdulat annyira tetszett neki, hogy azt kérdezte: kitől tanultam? Ez engem a legnagyobb bámulatba ejtett, mert én akkor még nem tudtam, hogy a *színészet* tanulni lehet. Ma már persze *tudom*, hogy — nem lehet; de akkor még *csak érzés után*, bizonytalanban tapogatóztam. Ek az egyetlen találkozásom volt vele az öccsénél, *Say Móricnál*, aki drága, kedves barátom volt 17 éves koromban és öt évvel később is, mikor visszakérültem Bpestre, a Nemzeti Színházhoz.

Emléke, ez egy találkozás után, — eszem megjöttével. — oly becessé növekedett bennem és öcse nekem annyira kedves volt, hogy mikor húsz év múlva meghalt Sz.-fehérváron, elmenteni a temetésére.

Sajnálom, hogy csak ennyiből állt a vele való érintkezésem, mert nagylelkű ember volt, akiről öcse, a budai reáltanoda igazgatója rajongó szeretettel beszélt. És hogy mily *kiművelti ízlése és tökéletes művészeti formaérzéke* volt, azt. későbbi eszemmel, mikor már nem vele született színészi intuícióval, hanem *tudatosan dolgoztam* pályámon, csak ak-

kor tudtam kellőképpen méltányolni, mert azt a bizonyos Mozdulatot valóban *igaz tehetség* sugallta.

Sajnálom, mélyen tisztelt főhadnagy úr, hogy *magam, ról* ennyit kellett írnom és az *ön hősről* oly kevés foglaltatik benne.

Igaz tisztelettel üdvözlöm

Jászai Mária.

ANDAHÁZY-KASNYA BÉLÁNÉHOZ

1.

1917 november 2.

Budapest.

Kis tündéresszony, ott a magas tündér-várban!

Milyen szép is ott! Fölötte állsz a mi földszinten folydogáló, zavarosvizű, szürke életünknek. Élhetsz a lelked vágyának: a szépnak.

A gondolat is megtisztul, mire oda fölszáll, a te tiszta magasságodba.

Nekem ünnep, mikor odafönn lehetek, mert minké! különösen közelről ér az élet sara.

A ti szép palotátokban kérek helyet ennek a bájos kis műremeknek: melynek másolata, aranyból kifaragva, hirdette a párisi világkiállításon a magyar szobrászművészetet. Kérlek, szívem, tedd saját kezeiddel üvegszekrényedbe, még pedig éppen a kis kutyus helyébe, ott lesz a helyén. Maid Meiler úr is líscy fogja találni. És gyönyörködj benne soká-soká.

Páholyt, mint Szandalics telefonálja, csak keddre tud venni. Megrendeltem. Ha másképpen rendelkeznél, telefonáltass neki; — csak 12-től 3-ig nincs ott, a száma: 151—14.

Isten veled. Meleg szeretettel üdvözöl híved

Jászai.

2.

1917 december 26.

Budapest.

Édes Tündéresszony, ott a budai várban!

Nem várhatok a köszönetemmel Szilveszterig, — mikor, engedélyetekkel, látni reméllek, — ha — az Isten is úgy akarja, — meg kell mondanom már most, hogy bájos karácsonyi megemlékezésed szívem mélyéig meghatott.

Listen áldjon meg mindkettőtöket egészséggel, és saillie olyan örömmel, mint nekem okoztatok!

Ugyebár, Alicekám, az első két fejedelmi ajándékot én már megköszöntem!?

Mégegyszer forró köszönetem és szeretetemet küldöm nektek, minden jókívánsággal együtt,
örök hívetek

Jászai.

3.

Édes Szívem!

Küldöm ölelésemet és hét füzet művész-monográfiát. Gyönyörűek, továbbá a kis „kosztot” fogyaszd el egészséggel, kis Drága!

Küldöm a takarót és a medencét.

ölel szerető

Jászaid.

4.

1918 július 16.

Keszthely Hévíz
Krajcsovics-szálló.

Édes, szeretett kis Aliceom!

Hát, itt el lehetne élni panasz nélkül, ha — szűnyog nem volna, de azok megkeserítik az ember életét, mert kifárasztják és nem engedik aludni, ha csak a redőnyt teljesen le nem eresztjük, de akkor meg nincs elég levegő, mert a szobák kicsinyek. Pedig a hely, ahol lakom, a legszebb, egy szép magaslaton, majdnem teljes körkép-kilátással; a ház tiszta, az étel rendes, jó. A publikum női része, akár csak egy vidéki ripacs-társulat primadonnái. — Hol is tudtak ennyi nagyvirágú, tarka pongyolát összehordani, mikben vacsorázni jönnek? És mennyi a kanárisárgára festett haj! Pedig ezek mind gazdag emberek, akik pár száz koronát költenek naponkint.

A víz, melybe lejárók, végtelen kellemes; éppen a test melegével egyenlő a temperaturája. Persze, hogy egy kis előítéletet le kell küzdeni belépéskor, és a fejedelmi Lótuszokat nézni, nem a vizet, mely inkább rántottleveskéhez, mint

hívogató fürdőhöz hasonlít, de a felséges, szent, piros Lótuszok oly bizalmat keltenek, hogy az ember besiet hozzájuk! A te kis tündér fejedet szeretném egyszer köztük látni! De az út hosszú idáig és forró — olyan forróság van ezen az „Arany kalással telt rónaságon”⁴⁴, hogy megbénítja az embert és én csodálkozom és alig bírom elhinni, hogy én vagyok az, aki 43-at játsztam egymásután csak a múlt hónapban. Ma képtelen volnék egyetlen egyre!

Milyen igazi okos vagy te, Leánykám, hogy otthon maradtál a hozzád egyedül méltó tündérkastélyodban! Élvezd soká egészségedben, szépségedben legszebb otthonodat!

Sokat gondolok rád, kis szívem, és újra csak azt tanácsolnám, hogy rendezz be magadnak souterrenedben egy kis fizikai laboratóriumot és valami rokonszenves orvossal, akár nővel, akár férfival, adass magadnak természettudományi előadásokat hetenkint kétszer, mert ahhoz fogható érdekes semmi sincs.

Drága, szeretett Aliceom, Isten veled, áldjon meg és eltalmazzon, eaivedbe ajánlom

Jászaidat.

1919 december 31.

Budapest.

Édes kis Aliceom! Milyen jó vagy, hogy megemlékezel rólam! Az én lelkem egészen ellomposodik, és már a kötelességeit sem teljesíti.

A lehető (elérhető) legjobbat kívánom neked, édes gyermek, a ránk jövő évben! Mindenek előtt egészséget. Gyere hozzám, ha bejössz, senkinek sem okozol akkora örömet látogatásoddal, mint szerető hívednek

Jászainak.

6.

1919 november 28.

Budapest.

Kedves, szeretett kis Aliceom!

Milyen nagyon jó vagy te, hogy gondolsz rám, és ezt érezteted is velem. Látod, én is gondolok rád, várlak is foly-

tion egy kis ebéddel, — de oly rest a testem, lelkem, hogy jelét nem adom. — Köszönöm, hogy írtál és hívsz; nagyon jól esik; de szívem, már csak arra kérlek, hogy Te jöjj, mert én nem bírok! — Csak a legszükségesebb mozgást bírom megtenni egy gonosz, kiújult fagyás miatt.

Gyere Te föl, szívem, — a kis szoba meleg, — hadd lássalak végre, és beszélgessek veled.

Szeretettel ölel

Jászaid.

7.

1922 július 23.

Hévízfürdő.

Drága kicsinyem!

A Lady patroness megszólítás, úgy látom, nem véletlenül pattant ki tollam hegyéből, inkább telepathia volt, hogy a minap így szólítottalak: — mert ma, íme, tényleg fölkérlek, hogy vállalj, velem együtt, egy Patroness tisztet, egy népünnep koronájául.

És pedig: tudod úgy-e, szívem, hogy az átkos- emlékű ördög-ember, a Szamuelli, Csornán, — Győrtől 1 óra — hét nemes embert akasztatott föl; ezek között utolsónak a legnagyobb-lelkűbbet, Glazert, aki mindnyájunk bűnét, mint Krisztus, az Emberiségét, magára vette, de az örült hóhér nem kegyelmezett; mint főbűnöst, utolsónak akasztatta föl!

itt tehát a legnemesebb keresztény, és legnemesebb zsidó vér hullott áldozatul a magyarság eszméjéért. Végső-hajuk együtt szállt föl az igazságos Isten zsámolyához, aki, íme, nem akarja, hogy a legjobbaink nevei feledésbe menjenek; hanem a csornaiak az egész megyével összefogva, emlék, jelet állítanak nekik!

Aliceom! Itt van a gyönyörű alkalom, hogy a zsidóság, akinek vére a mienkkel vegyült, a könnyeit is összevegyítse a mienkkel! Hiszen a magyar zsidó a magyar földnek köszönheti műveltségét és jólétét! Egy testvérekké kell végre lennünk ez egy hazában. Ne zárkózz el, drága barátnóm a kezdeményezés e gyönyörű föladata elől! Éppen mint hű zsidó, adj példát hitfeleidnek hazafi-kötelességük teljesítésében; vállald el velem a védanyaságot a csornai népünnepélyen,

melynek jövedelme a martyrjaink emlékének javára kell.

Tudom, hogy drága Urad, az én nagylelkű barátom, teljes beleegyezését adja onnan Túlról a nemes cselekedettedhez.

Az ünnepély aug. 6-ikán lesz. Én már akkor Rábatamá-siból megyek oda, ami két állomás Csornától. Másnap elzarándokolhatnánk N.-Cenkre Széchenyi sírjához. Szép volna, ha Födi bíró-elnök úr, és a kedves Fehérvári is elkísérne e zarándok-utunkra. Tisztelem őket és egész szívemből kérem, hogy jöjjenek — Veled.

Szeretlek és igen sürgősen kérem válaszodat a te

Jászaid.

8.

1925 április 2.

Budapest,

Rudolf-tér 6.

Édes Kicsinyem!

Ha annyit írnék, amennyit rád gondolok, nem győznéd olvasni a leveleimet.. . Nagyon vágyom utánad.

Mikor urad levélkéjét megkaptam, azonnal leültem, hogy írjak, — keresem a címeteket, — nincs; mire azután édesapádtól megszereztem, — akkorra már háromfelől is megküldték, mert hallották az ismerősök, hogy keresem, — akkorra már olyan levertség és kedvetlenség vett rajtam erőt, hogy minden cselekvésre képtelen lettem; három hétig jártam fõnn egy enyhe kis tüdőgyulladással, gyalázatos szúrás-sal a jobb lapockáin alatt. Persze, ki kellett vennem a részemet a Divatból. Utánam aztán — jött Budapest. Most fele fekszik náthalázban. — Azután sok próbám volt a Mózesből, ami sok dicsőséget hozott, de kevés előadást ért, sokat kor repetáltam, mert három estém volt Prohászka püspökkel, mind más-más programmal, most is újat tanulok 12-ikére a Múlt és Jövõnek, tudod kicsinyem, hogy a fizetés csak éppen kenyérre elég, én szavalásból ruházodom és járok moziba, ahova nem kell ész, csak szem, — oda jó menni, ott elfelejtem a szúrásomat, amit nem bírok teljesen elveszteni. A mozival csitítom és jutalmazom magamat, vén gyermek módjára, a fogorvosnál kiállott fájdalmakért is, akihez két hó-

napja járok — hiába! — Szeretném, és kívánom, szívem, hogy te egészséges légy és élvezd az ottani szépségeket, a gyönyörű Versailles, ahova sokat menj ki. Gyönyörködj a Tavaszban! hisz az a legszebb a földön! azonkívül még csak a szép Barátság ér valamit, a többit csak elviseli az ember.

A kedves Bíróné küldte el az okos kis fiát hozzám, húsvéti ajándékkal, laskával! Milyen kedves és jó! Nagy örömmel gondolom el, hogy a kis urad mennyire megnövekszik művészetében! és mennyire élvezzi munkáját! Te is egész műértővé fejlődői, Kicsinyem. De azt hiszem, nem ártana egy kis déli tenger a te étvágytalanságodnak, mi? Nagyon kívánom neked az egészséget, Édes szívem. Tégy valamit érte! Annál jobbat nem is kívánhatok, de azt teljes szívemből Mindakettőtöknek

Jászaid.

K R Ú D Y G Y U L Á H O Z

1921 október 11.

Budapest.

Tisztelt szerkesztő úr!

Szeretném tudni, mikor jelenik meg kis cikkem?
Továbbá szükségem van a képekre. Itt lakom a szomszédban, Rudolf-tér 6.

Kegyeskedjék
Tisztelő híve

átküldeni.

Jászai.

GRÓF KLEBELSBERG KUNÓHOZ

1923 március 23.

Budapest.

Kegyelmes Miniszter Úr!

Hódolva tisztelt gróf úr!

Szeretném, ha nem ezt a levelet, de a szívemet küldhetném el jóságos kezeibe, hogy abból olvasná ki érzéseimet., miket leírni nem bírok, mert túlömölnek tollamon.

Megkaptam drága Széchenyink második kötetét, és Kegyelmes jó Uram, csak most döbönt meg az a szégyenletes mulasztásom, hogy hiszen én az első kötet után nem hajoltam a földig kegyelmességed nagylelkűsége előtt a hálatól és a boldogságtól, melyet fejedelmi ajándéka nekem okozott! De könyörgök, tulajdonítsa éppen annak az elragadtatásnak, amit nekem az a könyv, *azzal* a dedikációval hozott, hogy minden egyébről megfeledkeztem akkor. Ha észrevette szörnyű mulasztásomat, Kegyelmes, jó Uram, úgy most, összetett kezekkel kérem bocsánatát, hiszen, engedje megmondanom, hogy az első nap óta, hogy megismertem, a szívem telve van forró szeretettel, hálával, sőt féltő aggodalommal, mellyel felséges munkálkodását kísérem, — tiszta magyar egyénisége iránt. Bocsássa meg, hogy ezt ki merem mondani, de higgye el, azzal a múlhatatlan hálával és hódolattal együtt, melyet életem végéig a szívemben hordok Kegyelmességed iránt, mint alázatos, szerető szolgája

Jászai Mari.

P E K Á R G Y U L Á H O Z

1.

1921 június 2.

Budapest.

Rudolf-tér 6,

Kegyelmes Uram!

Nemes Nagy urat én harmadnapja hajszolom telefonon és személyesen — próbáim közben — de képtelen vagyok megtalálni. Végső ijedtségem és félelmemben, bocsássa meg Kegyelmességed, hogy önnek küldöm el mondanivalómat, íme, levelem, mellékelem. Kegyelmességed jóindulatába ajánlva magamat vagyok alázatos szolgálója

Jászai Mari.

2.

1922 április 15.

Budapest.

Kegyelmes Uram!

itt volna a hálaadás ideje fényes ünnepemért; melyet egyedül nagyméltóságodnak köszönhetek, mint aki azt kigondolta és végrehajtotta; de hol vegyek szavakat a hálaadásra? — hiszen az én ünnepem olyan fenséges volt, amilyent csak akkora lélek és olyan forró szív tudott elképzelni és véghezvinni, mint Nagyméltóságod! — Mert színész még ekkora megdicsőülésben nem részesült soha! Ezt méltón megköszönni föl kellene érnem az ön nagy lelkéig, Kegyelmes Uram, ahova pedig csak szívem hálás fohásza ér föl! Fogadja ezt kegyesen, kérem.

Hódoló szeretettel köszönöm, hogy nagy lelke szárnyára vett és fölszállt velem olyan gyönyörű magasságba, ahonnan szép visszanezнем múltamra, szép érzés körültekintenem, a jelenre és jó tudnom, hogy szegény, színészi nevem nem kúny le napom lehunytával.

Míndez elevenen, kiterülhetetlenül él szívemben, míg

én élek, drága, kedves arcával együtt, mely úgy ragyogott az én nagy ünnepem napján, mint ha mind az a fény, mely rám sugárzott, azokból a lelkes szemekből áradt volna ráixi! Ezt az arcot és ezt az érzést viszem el magammal aa örökkévalóságba.

Jászai Mari.

3.

1922. május 11.

Budapest.
Rudolf-tér 6.

Kegyelmes, jó Urunk!

Ha ezt a pár sornyi folyamodást átfutja, meglátja, mekkora baj fenyeget engem és kis nyári pihenőmet! Morzsa kis otthonomat akarja elrequirálni a soproni postaigazgatóság!

Alázatosan kérem, kegyelmes, jó Urunk, írja rá drága nevét egy pártoló szó kíséretében folyamodványomra, sőt, ha szükségesnek látja, — még valaki olyannal, akinek ott szava van, mert kétségbe keli esnünk testvéremmel együtt, ha kis otthonunkat és nyári pihenésem fészket elveszik tőlünk ott a falunkban!

Bocsásson meg, Kegyelmes Úr bátorságomért, de ijedtemben nem tudok kisebb emberhez fordulni segítségért! Ha jónak látná Kegyelmes Úr, talán kegyeskednék Klebelsberg Őkegyelmességéhez is átküldeni kis iratomat aláírás végett, tudom, hogy ő is jóindulattal viseltetik irántam, de én mégsem merem magamtól, de ha Kegyelmességed oly végtelen jó lenne hozzám? —

Azonban a dolog szörnyen sürgős.

Alázatos, szerető szolgája

Jászai Mari.

NEMES NAGY ELEMÉRHEZ

1921 június 1.

Budapest.

Mélyen tisztelt Nemes Nagy Elemér Uram!

Azért nem talált itthon, amiért Miskolcra sem mehetek: Coriolánt próbáljuk, melynek 8-ikán lesz az előadása; és most a főpróbákra kerül a sor. De meg nemcsak ez, ám-bár nekem a próba is elsőrendű kötelesség, de szombaton és vasárnap játszom is.

Mélyen tisztelt Uram. Nekem a munka az első, az ünneplés — századik sorban következik. — Bárcsak ne ünneplénék annyit! A hallatára is beteg vagyok.

Semmi szín alatt nem mehetek.

Hanem leírtam ezt a pár sort, a sírnál elmondandó?, — még nem tudtam a műsorunkat — ha tetszik, íme, kérem Pékár kegyelmes urat, olvassa ott fel helyettem.

DÉRYNÉ SÍRJÁN.

Boldog ifjú elődeink! akiket színészetünk napjának szép hajnalsugara vezetett! Akik lépésről-lépésre hódítottatok meg nekünk — hazánkban — a magyar színpadot és minden talpalatnyi térnek ujjongva örvendtetek! Ti színészetünk gyermekkorát élő, gyermeklelkű rajongók! Hálával nézünk fői hozzátok, akik nekünk ösvényt tiportatok és kész otthont építettetek.

Mi, maiak, majdnem szülői gyöngédséggel szeretünk benneteket, rajongó, gyermeklelkű elődeink; mintha nem is az őseink, inkább a gyermekeink volnátok, lángoló lelkesedésteekkel, ujjongó diadalkiáltástokkal! Mintha mi volnánk as öregebbek, akik pályánk alkonyát éljük. — Mintha — Isten őrizze! — nekünk kellene azt bevégeznünk! — Mert nem látjuk mögöttünk utunk folytatását. Egészen más valami az, ami nyomunkba jön, mint amik Ideáljaink voltak. — Ti

boldog ifjú rajongók! Akiket nem érintett a cinizmus mindent megölő penésze, Jertek, segítsetek tovább bennünket, vezessétek az előregedett színészetet a rászakadt sötétségben, melyben az Ideál nem világít neki többé.

Az élet kérlelhetlenné vált. Letörli az új generáció lelkeről a naivitás gyönyörű hímporát, mely nélkül a mi pályánk sivár üzletté laposodik.

Jászai Mari.

B A J O R G I Z I H E Z

Nemzeti Színház
1837.

1926 február 9.

Budapest.

Drága „Kisfiú!”

Küldöm neked emlékül kis pajtásodat, a Te nagy jó-
ságodért és megható hűségédért.

Szívből ölel szerető

Jászaid.

Ez a kis zenebohóc nekem már negyven éve üti a cin-
tányért. Űsse neked kétszer annyi ideig.

K É P E K

- I. *Jászai Mari. a Phaedraban.* Fénykép.
- II. Szülőháza. Fénykép. M. N. M. tulajdona. — A koloovári Nemzeti Színház. A XIX. század elején készült színes rézkarc,
- KI. Prielle Cornéliához írt levél kézírata, M. N. M. — Reviczky Gyulához írt névjegy. M. N. M.
- IV. Kassai Vidor és Jászai Mari jegyességük idején. Megjelent Tiszai Mari emlékirataiban, — Fesztí Árnád, Jászai Mari és Fáy Szeréna. Fénykép. M. N. M. Metszetgyűjteményében. — Honthy Mari, Jászai Mari. és Laezkó Aranka. Fénykén, Laczkó Aranka úrnő tulajdon. — Iván fi lenő, Jászai Mark Gál Gvula, Delli F-n Irma és Angyal Ilka. Fénykép. Gál Gyula úr tulajdona.
- V. Jászai Mari ruhaszámlája. 0873 III. Z. M. N. M. — 1894 júliusában kelt sajátkezűleg kitöltött rendőrségi bejelentőlapja. Keszthelyi Nándor úr tulajdona.
- VI. Jászai Mari 1872-ben. Fénvkép. Janovics Jenő úr tulajdona. — 1870-ben. Fénykép. Mályusz Elemérné Csiszár Edith úrnő tulajdona. — Magdolna. Kassai Vidor olajfestménye után készült fénykép. — Magdolna. Fénykép. Janovics Jenő úr tulajdona.
- VII. Karikatúrában. — Az ember tragédiában. Éva Csillag Teréz. Ádám = Jászai Mari. Liicifer = Ditrói Mór. — A Medeában. Mindkét tusrajz Beclo Rudolf úr tulajdona.
- VIII. Éva Az ember tragédiájában. — A paradicsomi jelenetben. — Az egyiptomi jelenetben. — Az athéni ieenetben. — A konstantinápolyi jelenetben. Fényképek. Békey Béláné úrnő tulajdona.
- IX. Filmen. — A Bánk bánban. — A Toloncban. Fényképek. Janovics Jenő úr tulajdona.

- X. Phaedra. Fényképek. — Eróta Rákosi Jenő Aesopusában. Fénykép. Bedő Rudolf úr tulajdona. — Rákosi Jenő Endre és Johannájában. Fénykép. M. N. M.
- XI. 1880-ban. Fénykép. Laczkó Aranka úrnő tulajdona. — Volurania. Fénykép. Bedő Rudolf úr tulajdona. — 1887-ben. Fénykép. Mátray Edéné úrnő tulajdona. — Clarksonné az Idegen nőben. (Dumas fils.) Fénykép. Szomory Dezső úr tulajdona.
- XII. Elektra. Fénykép. M. N. M. — Elektra a hamvvederrel. Fénykép. — Portia a Julius Caesarban. Fényképek. Szomory Dezső úr tulajdona.
- XIII. Portia A velencei kalmárban. Fényképek. Magyar Salon. 1890. — Az Antonius és Cleopatrában. Fénykép. Rótt Jakabné úrnő tulajdona. — Otthonában. Fénykép.
- XIV. Medea, Fényképek. — 1. M. N. M. — 2. Tamás Ernő úr tulajdona. — 3. Szomory Dezső úr tulajdona. — 4. Divatsalon. 1890.
- XV. Otthonában. Fényképek. Magyar Salon. 1890.

M U T A T Ó

A levelek kiadásának módszerére nézve: Jászai központosítását megtartottuk, de a kor átalakulásban lévő helyesírásának ingadozásait kijavítottuk, a hazai és idegen személynevek, darabcímek vagy fogalmak, idegen eredetű vagy használatú szavak közlésénél azonban ahhoz az alakhoz ragaszkodtunk, amelyet jászai használt, még akkor is, ha a levélíró következetlenségeit — mint fejlődésének érdekes és jellemző példáit — szemlélteti. Egyébként a szövegek épségét tiszteletben tartottuk.

A *Bevezetéshez* felhasznált irodalom: Jászai munkái: Ibsen Henrik: *John Gabriel Borkman*. Fordította: Jászai Mari. (1907.) — *Tükröm*. (1909.) — *Színész és közönség*. (1914 és 1918.) — *Emlékiratai*. Sajtó alá rendezte: Lehel István. (1927.) — Cikkeiből: *Hamlet Bécsben*. (Ellenzék. 1894. 234. ez.) — *Hogyan kell Petőfit szavalni?* (Petőfi Almanach. 1909. 204—206. 1.) — *Lady Macbeth*. Shakespeare Album. (A Pesti Napló kiadása. 1910. 77—84. 1.) — *Hazaárulás*. (Vérző Magyarország. 1922. 108—112. 1.) — Idézetek a következő helyekről: Péferfy Jenő bírálata Jászai Olivájáról (Shakespeare Vízkereszt) az Egyetértésben (1879. X. 29. sz.) és újra összegyűjtött Munkái. (Angyal Dávid kiadása.) 3. köt. 1903. 336. 1. — *Rakadczay Pál*: Jászai Mari Phaedrájáról. (Színpadi tanulmányok. 1881.) V. ö. még ugyancsak tőle: Jászai Mari mint Elektra. (1891.) — *Beöthy Zsolt* bírálata Jászai Imogenjéről (Shakespeare Cymbeline) a Nemzeti Hírlapban (1881. 126. sz.) és újra a Színműírók és színészek című tanulmánykötetben. (1882. 256—265. 1.) — *Justh Zsigmond* a Magyar Salonban írt összefoglaló tanulmányt Jászai Mariról. (1887. VII. köt. 313—317. 1.) — *Bródy Sándor* a Jászai—Keglevich-üggyel kapcsolatban írt róla: Jászai Mari. (Fehér könyv. 1900. 83—104. 1.) — *Bárdos Artúr*: Jászai Mari. (Szinjáték. 1910. 41—42. 1.) és Játék a függöny mögött. (1941.) — *Rédey Tivadar* jubiláris tanulmánya: Jászai Mari, először az Életben (1922, 6. sz.), majd a Kritikai dolgozatok él vázlatokban. (1931. 100—115. 1.) — Ezeken

- kívül felhasználtam még: (Szász Károly) —á —r.: *Jászai Mari* (Vasárnapi Újság. 1886. 12. sz.) — Ferenczi Zoltán: *A kolozsvári színészet és színház története.* (Kolozsvár, 1897.) — Keszler József: *Jászai Mari.* (Az Újság. 1922. 59. sz.) — Lehel István: *Jászai Mari utolsó szerepe.* (1930.) — Rédey Mária: *Jászai Mari lelke.* (A színpad. 1936. 259—263. 1.) — Pukánszky Kádár Jolán: *Jászai Mari.* (Magyar Női Szemle. 1937. 83—88. 1.) és ugyancsak tőle: *A Nemzeti Színház százéves története.* (I. köt. 1940.; II. kört. iratok. 1938.) 7—13
- Kassai Vidorhoz.* 1869—1878. X. 9. (80.) M. N. M. (Magyar Nemzeti Múzeum) tulajdona. — V. o. Rédey Mária: *Kassainé ifjasszony.* (1935.) — *Kassai Vidor Emlékezései.* (1940.) 17—109
- Mihálovics Mimihez.* 1870. VIII. 26. — 1891. V. 4. (150.) M. N. M. tulajdona 110—205
- Prielle Cernéliához.* 1870—1890. (25.) 1. (M. N. M.); 2. (Vasherényi Géza úr tulajdona); 3. (Bedő Rudolf úr tulajdona); 4—5. (V. G.); 6. (B. R.); 7. (V. G.); 8—13. (B. R.); 14. (V. G.); 15—16. (M. N. M.); 17. (B. R.); 18—19. (V. G.); 20. (M. N. M.); 21—23. (V. G.); 24—25. (M. N. M.) — V. ö. Rakodczay Pál: *Prielle Comelia élete és művészete.* (1891.) 206—224
- Hoffmann Frigyeshez.* 1877 VII. 16—1890 IX. 27. (6.) Hoffmann Frigy esne úrnő tulajdona — 225—229
- Bartók Lajoshoz.* 1884 i. 24—1888. (8.) 1. (B. R. h 2—8. (M. N. M.)). 230—232
- Mátray Edénéhez.* 1887 VI. 2—VI. 22. (2.) Mátrai Edéiié, Feszty Gizeita úrnő tulajdona. 233—234
- Iványi Ödönhöz.* 1887 VII. 22. Megjelent: Nagyvárad, 1943. VII. 3. sz. 235—236
- Reviczky Gyulához.* 1887 XII. 9—1889 IV. 5. (9.) M. N. M. Megjelent már az 1., 3., 5., 8. Pesti Hírlap. 1933. 159. és 167. sz. (Tamás Ernő.) Mind megjelentek: Irodalomtörténeti Közlemények. 1937. 72—79. 1. (Kozocsa Sándor.) — V. ö.: Tamás Ernő: *Reviczky Gyula, az újságíró.* (A sajtó. 1942. 4. sz.) 237—243
- Szomorú Dezsőhöz.* 1889 VIII. 7—1907 XII. 23. (3.) Szomorú Dezső vir tulajdona. — V. ö. Szomorú Dezső: *A párizsi regény.* (1929.) 244—247
- Laczkó Arankához.* 1889 XI. 20—1914 IX. 21. (23.) Laczkó Arankái úrnő tulajdona. — V. ö., Laczkó Géza; *Miria.* (Tükör. 1937. 641—645. 1.) 248—261

- Gyulai Pálhoz.* 1891 II. 2.-5. (4.) M. N. M. Megjelenet: Nyugat. 1933. 145—155. 1. (Rédey Mária: *Utójáték Elektrához.*) 262-265
- Rakodczay Pálhoz.* 1891 II. 11—1908 I. 8. (14.) M. N. M. 266-274
- Keszthelyi Ernőhöz.* 1894 VI. 23—1890-ca évek. (9.) Keszthelyi Nándor úr tulajdona. 275-279
- Fekete Józsefhez.* 1894 IX. 16. M. N. M. — V. ö.: Magyar Salon 1894. 772—774. 1. (Figaro: *Jászai Mari — saját szerepeiről.*) 280-281
- Csóka Sándorné, Almássy Júliához.* 1896 XII. 11. Csóka József úr tulajdona. 282
- Palágyi Lajoshoz.* 1897 IV. 13—1898 VIII. 31. (4.) M, N. M. 283-284
- Márkus Miksához.* 1897 VIII. 17. Bedő Rudolf úr tulajdona, 285
- Jókai Mórhoz.* 1898. XI. 15—1900 I. 14. (3.) M. N. M. 286-288
- Falk Miksához.* 1900 IV. 20—28. (2.) M. N. M. 289-293
- Szász Károlyhoz.* 1900 IV. 25—1902 IX. 16. (?.) Szász Károly úr tulajdona. — V. o.: *Szász?, Károly: Jászai Mari.* (Színésznök. 1926. Magyar Könyvtár. 1013. 294-296
- Bölyny Józsefhez.* 1900 X. 1. Janovics Jenő úr tulajdona. 297
- Janovics Jenőhöz.* 1900 X. 6—1901 III. 2, (8.) Janovics Jenő úr tulajdona. — V. ö: Janovics Jenő: *Blaha Lujza és Jászai Mari.* (Páztortúz.: 1937. 163—166. 1.) és ugyanattól: *A farkas utcai színház.* (1941.) 298 305
- Szerémy Zoltánhoz.* 1900 X. 5. Bedő Rudolf úr tusaidon?.. 306
- Gróf Széchenyi Bélához.* 1900-as évek. Bedő Rudolf úr tulajdona. 307—308
- Rótt Jakahnéhez.* 1901 II. 14—1926 II. 9. (28.) Bott Jakakné úrnő tulajdoni!. V. ö: Rédey Mária: *Kassainé ifinaszov.* 1935.) 309—322
- Gál Gndóhoz.* 1901 IX. 22—1905 XII. 30. (2.) Gál GvuJa úr tulajdona. 323—324
- Paczka Fcroneékhez,* 1,901 X. 7—1906 XI. 13. (4.) Salacz Gábor úr tulajdona. Peczka Ferr-noné leánykori neve: Major Cornelia, 325—327
- Hoffmann Frigyesnéhez.* 1904 VIII. 16—1916 X. 31. (6.) Hoffmann Frigyesné úrnő tudlajdona. 328—330
- Rudnyánszky Gyulához.* 1904 III. 12. M. N. M. 331

- Hoffmann Edítchez.* 1904 XII. 1—1905 X. 1. (2.)
Hoffmann Edith úrnő tulajdona. 332
- Gárdonyi Gézához.* 1906 I. 9—II. 24. (4.) Gárdonyi József úr tulajdona. 333—335
- Csiky Gergelynéhez.* 1906 XI. 18—1907 IV. 30.
(2.) özv. Békey Béláné úrnő tulajdona. — V. ö.: *Két ismeretlen Jászai-levél.* Pesti Hírlap. 1936. 227. sz. (Békey Béláné, a két levél kivonatos közlése.) — Csiky Gergelyné leánykori neve: Bakody Amanda. 336—337
- Zempléni Árpádhoz.* 1907 IX. 27—X. 12. (2.)
M. N. M. 338
- Bárdos Artúrhoz.* 1907—1923 XII. 12. (5.) Bárdos Artúr úr tulajdona. Az első levélben említett „Lelkiismeret” — a Faust egyik hangszerepe. 339—341
- Plesch Jánoshoz.* 1908 IX. 22. Megjelent Ráskai Ferenc *Aram a tengerben* (Jászai Mari rajeci regénye) című könyvében (1938. 183—185. 1.). 342—343
- Hevesi Sándorhoz.* 1909 V. 28—1925 X. 16. (8.)
2—3. M. N. M., többi Hevesi Mária úrnő tulajdona. Az 1., 4., 8. megjelent Hevesi Sándor cikében: *Jászai Mari három levele és három szerepe.* A Pesti Hírlap Vasárnapja. 1933. 47. sz. — V. ö.: Hevesi Sándor: *Színház.* (1938.) — Az első levélben említett darab szerzője és címe: Johannes Roff: *Der letzte Streich der Königin von Navarra* 344—347
- Somlay Artúrhoz.* 1900 III. 6. Somlay Artúr úr tulajdona. 348
- Hubay Jenőnéhez.* 1912 VII. 1—1917 VIII. 21.
(12.) Hubay Jenőné gr. Czibrián. Róza úrnő tulajdona. 349—358
- Lázár Bélához.* 1914 III. 1. M. N. M. 359
- Kertész Mihályhoz.* 1914 nyarán. Janovics Jenő úr tulajdona. 360
- Thury-Turgonvi Elemérhez.* 1915. IV. 6. Thury-Turgonyi Elemér úr tulajdona. 361—362
- Beöthy Zsolthoz.* 1916 I. 7. Vasberényi Géza úr tulajdona. 363
- Pécsi Blankához.* 1916 II. 9—1918 VII. 28. (5.)
Pécsi Blanka úrnő tulajdona. 364—365
- Ambrus Zoltánhoz.* 1917—1922 II. 31. (10.)
Fallenbüchl Tivadarné Ambrus Gizella úrnő tulajdona. 366—373

<i>Móricz Pálhoz.</i> 1917 II. 24. Megjelent: Magyarország. 1931. 128. ez. (rap.)	374—373
<i>Andaházy-Kasnya Bélánéhez.</i> 1917 XI. 2—1925 IV. 2. (8.) Andaházy-Kasnya Béláné Adler Alice úrnő tulajdona.	376—381
<i>Krúdy Gyulához.</i> 1921 X. 11. M. N. M. — V. ö.: Krúdy Gyula: <i>Jászai Mari öfelsége.</i> Az Újság. 1922. 59. SE. és <i>Pest a világháborúban.</i> (1943.) Officina Könyvtár. 55/56.	382
<i>Gróf Klehelsberg Kunóhoz.</i> 1925 III. 23. Gróf Klehelsberg Kúnóné úrnő tulajdona.	383
<i>Pékár Gyulához.</i> 1921 VI. 2—1922 V. 11. (3.) M. N. M.	384—385
<i>Nemes Nagy Elemérhez.</i> 1921 VI. 1. M. N. M.	386—387
<i>Bajor Gizéhez.</i> 1926 II. 9. Germán Tiborné Bajor Gizi úrnő tulajdona. — Jászai ajándéka: a „kis zenebohóc” célzás Bajor „kisfű” szerepére Zilahy Lajos Zenebohócok című darabjában.	388

Végül köszönetet mondunk mindazoknak, akik a kép-
es levélanyag közlésre való átengedésével vagy szíves útba-
igazító tanácsaikkal teljesebbé, gazdagabbá és Jászai Marihoz
méltóbbá tették gyűjtésünket.

HIBAIGAZÍTÁS:

A 229. lapon alulról számítva a 10. sorban tördelési
hiba csúszott a szövegbe, ezért helyesen ez a sor így van:
mióta tanulom, az én szívem dobog a mellében s az enyémben

N É V M U T A T Ó

- Ábrányi Emil 307.
 Aczél Ilona 370.
 Ambrus Zoltán 218, 241,
 243, 321, 346, 357, 356-
 373
 Andrássy Gyula gr. 124.
 Andrássyné 136.
 Andaházy-Kasvva Béláné
 376—381.
 Angyal Ilka 180.
 Arany János 95.
 Árkos Jenni 120.

 Babos Károly 93.
 Bagi Borcsa 241.
 Bsför Gizi 388.
 Bakó László 334.
 Bakos 55.
 Bakosné 90.
 Balássy Antall 20, 25, 27,
 40, 103.
 Bánffy Dánielné 183, 185.
 256.
 Bárdos Artúr 339—341,
 359.
 Barta Gábor 257.
 Bariba Miklós 165.
 Bartók Lajos 183, 230—
 232.
 Benedek Aladár 134.
 Beniczky színiigazgató 248.
 Benza Ida 63, 90.
 Beöthy Zsolt 363.
 Bernhardt Sara 218, 248.

 Berzsényi Júlia 18, 20, 25,
 Berzsényi Júlia 18, 20, 25,
 27, 33, 33.
 Bi^nio Laios 63.
 Blaba Luiza 126—128.
 Blaskovich István 207.
 Bodor Pálné 106.
 Boer Emma 137.
 Bogyó Alajos 18, 20, 22, 25.
 Bogyó fr. 207.
 Bokodi Antal 32—33.
 Bosnyákné 301.
 Bölöny József 258—260,
 297, 301, 304—305.
 Bölöny Józsefné 255—256.
 Braun Sándor 202, 245, 248,
 250.
 Bruno Giordano 314.

 Calderon 99.
 Casanova 353.
 Coquelin Benoit 216,
 Császár Miklósné (Kárevils
 Mária) 18, 20, 24, 40.
 Csíki dr. 49.
 Csiky Gergely 220, 321.
 Csiky Gergelyné (Bakody
 Amanda) 336—337.
 Csillag Teréz 299—300,
 307, 311, 350—351.
 Csök- Sándor 249, 270,
 272—273.
 Csóka Sándorné (Almássy
 Júlia) 282.

- Delli Emma 202, 205.
Déryné Széppataky Róza
386—387.
Ditrói Mór 113, 148, 162,
298, 301.
Dóczy Lajos br. 100—101,
190.
Engels Friedrich 20, 25.
Erödi 225.
Eszterházy Kálmán gr. 165.
Falk Miksa 289—293.
Faludi Gábor 337.
Fehérváry Antal 33, 47, 49,
52, 79, 81, 120.
Fekete József 280—281.
Feleki Miklós 70, 92, 119,
128.
Feleki Miklósné (Munkácsy
^ Flóra) 47, 56, 63, 139.
Ferenczi Zoltán 191.
Ferenczi Zoltánné (Hubay
Aranka) 349, 354.
Festetics Andor gr. 157,
289—290.
Feszty Árpád 155, 157,
171—173, 176—178, 183
—184, 186, 188—192,
194—195, 214, 216—219,
221—222, 232.
Földényi Béla 66.
Földi Ferike 288.
Gál Gyula 323—324.
Gárdonyi Géza 260—261,
333—335.
Garibaldi Menotti 236.
Gedeon Lászlóék 85.
Gerő Lina 188.
Goethe 373.
Góth Sándor 301—302.
Greguss Ágost 134.
Gró~z Emil 244.
Gualik 250.
Guilbert Yvette 340—341.
Gyulai Pál 56, 262—265.
Gyulai Pál 56, 262—265.
Halmy Ferenc 84, 122, 139,
252.
Heine 70—71.
Helvey Laura 307, 311.
Henner Jean Jacques 216.
Herczeg Ferenc 307, 312,
315, 321, 326, 358.
Herman Ottó 108.
Hevesi Sándor 344—347,
369.
Hoffenreich 235.
Hoffmann Edith 332.
Hoffmann Frida 332.
Hoffmann Frigyes 225—
229.
Hoffmann Frigyesné 328—
330.
Hoffmann k. a.-ok 260.
Holitscher Artúr 352.
Hubay Jenő 326, 349-355,
357.
Hubay Jenőné (Czebríán
Róza grófnő) 349—358.
Hugo Victor 89, 114.
institoris 71.
Irsay Károly 276, 328,
336.
Irsay Károlyné 261, 356.
Irving Henry 218—219.
Ivánfy Jenő 244.
Iványi Ödön 235, 241—242.
Janovics Jenő 259, 297—
305.
Jászai Gizi 319.
Jászai József 178, 319, 321.
Jellenffi 240, 244.
Jókai Mór 114, 286—288,
334, 356.
Jókainé Laborfalvy Róza
54—56, 58.
Jósika Kálmán br. 128.
Jósika Miklós br. °°

- Károlyi gr. 219.
- Kárvári Gyula 140.
- Kassai Vidor 17—110, 113
—114, 121, 125, 151—
153.
- Katona József 59.
- Keglevich István gr. 257,
287, 289—291, 293, 295.
- Kertész Mihály 360.
- Keszthelyi Ernő 275—279.
- Kiss József 320.
- Klebelsberg Kuno gr. 383.
- Knackfuss Hermann 327.
- Kocsisovszky Borcsa (Mol-
nár Györgyné) 103.
- Kocsisovszky Jusztin 20, 22,
27, 29, 32—33, 38.
- Koller Károly 163.
- Kopán Ottó 62.
- Korbuly Bogdán 64, 114,
127.
- Kossitzki Hermin 50—52,
54, 56, 58, 60—61, 65, 67,
70, 75, 77, 123—124, 127,
132.
- Kovács József 180, 183.
- E. Kovács Gyula 143, 150.
- Kozmata Ferenc 190.
- Körösi Kálmán 71, 76.
- Krecsányi Ignác 86, 350.
- Krippel József 228.
- Krúdy Gyula 382.
- Kvassai Edéné (Saxlehner
Emma) 149.
- Laczkó Aranka 248—261,
300, 302—304.
- Laczkó Géza 249—261.
- III. Lajos király 344.
- Lánczy Ilka 293.
- Lázár Béla 359.
- Lehel István 312—313, 329.
- Lendvay Mártonné, (id.)
Hivatal Anikó 65, 95,
141, 209.
- Leonardo da Vinci 327.
- Leövei József 47, 61, 86,
88.
- Lindh Marcella 356.
- Madách Imre 180, 183, 189.
- Malonyai Dezső 153.
- Marconi Guglielmo 344.
- Mária Terézia 340.
- Márkus Emma 216, 231.
- Márkus Miksa 285.
- Marlowe Christopher 337.
- Martinovics Ignác 331.
- Matejkó Jan 83.
- Matkovich Pál 77.
- Mátray Béla 50, 55, 66.
- Matray Edéné 233—234.
- Mirelli Gemma (Macszinsky,
Matschinsky Mareinska
Olga, Matsinka) 58.
- Mednyánszky László 221.
- Meoyeri Dezső 301.
- Melier Simon 376.
- Mezei Vilmos 26.
- Mihálics Mimi 50—51, 54—
55, 61, 63, 91, 94, 110—
205.
- Mihály József 135.
- Mikes Kelemen 41, 349.
- Miklóssy Gyula 84.
- Molière 68, 100, 216.
- Molnár Ferenc 337.
- Molnár György 47, 53, 55,
59, 215.
- Molnár László 324.
- Monasztierlie 113.
- Móricz Pál 374—375.
- Monnet-Sully Jean 215.
- Nábl 80, 96—97.
- Nachtnebel Ödön (Mundi
bácsi) 337.
- Náday Ferenc 53.
- Nagy Imre 62, 90, 252.

- Nemes Nagy Elemér 386—387.
Némtehy Irma 84, 115, 127, 141.
Miczky Kálmánné (Szóilóssy Szabó Róza) 137, 161.
- Orbán Balázs 224.
Orbán József 148.
Orczy Bodos br. 47, 53—54, 56, 59, 61—62, 70, 90, 92, 126, 129.
- Paczka Ferencék 307, 325—327.
- Pázmándy Dénes 356.
Palányi Laios: 201, 245, 283—284.
- K. Papp Miklós 154.
K. Papp Miklósaé 110—153, 158, 161, 163—165, 167, 168, 177, 180.
Paulay Ede 17, 55—56, 85, 87, 95, 97, 102, 141, 148, 151, 180, 182, 217; 239; 240, 254.
Paulay Edéné (1. Gvozdano-yics Julia) 87.
Paulai Edéné (2. Adorján Berta) 268—279, 307, 350.
- Pauli Richárd 62.
Pécsi Blanka 364—365.
Pékár Gyula 371—372, 384—386.
- Petőfi Sándor 26, 73, 168, 312, 315, 338, 361, 369, 372.
- Platon 352.
- Plesch János 342—343.
Pretori Fanni 103.
Prielle Cornelia 56, 114, 116, 168, 176, 179—180, 206—224.
- Prokászka Ottokár 280.
Pulszky Károly 214.
Prokászka Ottokár 280.
Pulszky Károly 214.
Pulszky Károlyné ld. Márkus Emma.
- Racine Jean 156—157.
Radnótfáy Nagy Sámuel 207.
Radvánszky 260.
Rákóczy Zoltán 88.
Rakodczay Pál 266—276, 340.
Rákosi Jenő 100.
Rákosi Szidi 324.
Rakovszky 349.
Reich Lajos 52, 58.
Réti Mihály 53.
Reviczky Gyula 237—243.
Rossi Cesare 150.
Rótt Jakabné 309—322.
Rudnyánszky Gyula 331.
- Sárfy Dániel 84, 140.
Sámi alap 164.
Sántha Antal 62, 126, 129.
Say Mór 18, 25, 374.
Say Viktor 374.
Schiffer Miksa 356.
Schiller 68, 101, 169, 317.
Schliemann Henrik 339.
Shakespeare 80, 83, 86—87, 95, 97, 114, 150, 153, 160, 188—189, 219, 316, 336, 352.
- Simonyi Károly 55.
Solymosi Elek'99, 101.
Somlay Ar tőr 348.
Somló Sándor 259.
Somsics Andor 356.
Sontagh dr. 207.
Spányi Béla 237.
Splényi Ödön br. 277.
Stesser József 276—277.
Stróbl Alajos 276.
Stüder 353.

Szabó	Ödön	85.	Tóth Kálmán	91, 154, 147,
Szacsvay	Imre	213.	Tóth Kálmán	91, 154, 147,
Szarvas	Gábor	85, 94, 138—139.		150.
Szász Károly		183, 294—296.	Tóth	Soma 53, 58.
Szathmáryné	Farkas Lujza	47.	Török	Károly 303—304.
Szávay	Gyula	307.	Török	T. 158.
Széchenyi Béla	gr.	307.	Tiirr	István 79, 138.
Széchenyi István	gr.	383.	Türsch	91.
Széchi színikazgató		298.	Udvarhelyi	Sándor 101.
Szép Józsefné (Mátray Laura)		149.	Újházi	Ede 62.
Szerdahelyi Kálmán		120, 153—154.	Vadnai	Károly 87.
Szerémy	Zoltán	306.	Várad	Antal 338.
Szigeti Imre	62,	286.	Veress Ferenc	71, 117—118, 122, 144, 146.
Szigeti Jolán		225.	Viktor	Emanuel 236.
Szigeti József	55, 57, 65, 69, 91, 207,	232.	Vincze	János 86.
Szigetközi Zsigmond	32,	47.	Virágh	Gyula 47, 80, 85 — 87, 91, 93, 97—98.
Szigligeti Ede	95, 98, 100—101,	132.	Virágh	Gyuláné (Mária) 53, 87—88, 250.
Szoinory Dezső	244—247.		Vízvári	Gyula 53, 58, 92—93.
Tábori	224,	286.	Vörösmarty Mihály	94, 100, 102, 149, 299, 334.
Tarkányi Béla		94.	Voinovich Géza	321—322.
Terry Ellen	218, 220.	^	Wesselényi	Istvánné 159,
Thury-Turgonyi Elemér		361—362.	Wilde	Oszkár 246.
Tisza István	gr.	260, 356.	Ypsilanti	168.
Tolsztoj Leo	gr.	370.	Zempléni	Árpád 338.
Torday dr.		115.	Zerkovicz	Szidónia 150.
Tóth Ede		67,	Zilahy	Gyula 334.
Tóth Imre		286.	Zöllner	Béla 369.